

Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12 (232) грудень 2024

Видається з лютого 2002 року

УДК 051 Журнал “Молодь і ринок” внесений до переліку наукових фахових видань України (категорія “Б”) у галузі педагогічних наук: 011 – Освітні педагогічні науки, наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Спеціальності: 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта, наказ МОН України від 24.09.2020 № 1188 (додаток 5).

Засновник і видавець: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Видання зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення.
Рішення Національної ради від 26.10.2023 № 1155, ідентифікатор медіа R30-01827

ISSN 2308-4634 (Print) “Молодь і ринок” індексується у таких базах даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.12/232.2024>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: Микола ГАЛІВ – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Іван БАХОВ – *д.пед.н., проф., Міжрегіональна академія управління персоналом*

Наталія БИШЕВЕЦЬ – *к.пед.н., Національний університет фізичного виховання і спорту України*

Галина БЛАВИЧ – *д.пед.н., проф., ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”*

Ірина ЗВАРИЧ – *д.пед.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет*

Микола ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Тетяна ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Лукаш ТОМЧИК – *д.соц.н. (педагогіка), Педагогічний університет в Кракові, Польща*

Надія Лаура СЕРДЕНЦЮК – *к.пед.н., Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія)*

Даніель УОЛЛЕР – *д.філос.н., Університет Центрального Ланкаширу (м. Престон, Великобританія)*

Марія ЧЕПІЛЬ – *д.пед.н., проф., академік АНВО України, Заслужений діяч науки і техніки України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Сергій ШАРОВ – *к.пед.н., Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного*

Олександра ЯНКОВИЧ – *д.пед.н., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; д.таблїт., проф., Куявсько-Поморська Академія (м. Бидгощ, Польща)*

Адреса редакції: Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24

Тел. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; веб-сайт: <http://mir.dspu.edu.ua>

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол № 13 від 26.12.2024)

Посилання на публікації “Молодь і ринок” обов’язкові

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Youth & market

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

No. 12 (232) December 2024

Published since February 2002

UDC 051 The journal “Youth and market” is included into the list of scientific professional publications of Ukraine (**category “B”**) in the field of pedagogical sciences: 011 – Educational, pedagogical sciences, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 No. 886 (Appendix 4). Specialties: 012 – Preschool education; 013 – Primary education; 014 – Secondary education (due to subject specializations); 015 – Professional education (according to specializations); 016 – Special education, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.24.2020 No. 1188 (Appendix 5).

Founder and published: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, Ukraine, postal code 82100
Edition is registered in the National Council of Ukraine for Television and Radio Broadcasting.
Decision of the National Council dated 26.10.2023 No. 1155, **media identifier R30-01827**

ISSN 2308-4634 (Print) “Youth and market” is indexed in such databases: Google Scholar; Polish Scholarly
ISSN 2617-0825 (Online) Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.12/232.2024>

EDITORIAL BOARD

Head editor: Mykola HALIV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Ivan BAKHOV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Interregional Academy of Personnel Management*

Nataliya BYSHEVETS – *Candidate of Pedagogic Sciences, National University of Physical Education and Sports of Ukraine*

Halyna BILAVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., SHEE “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”*

Iryna ZVARYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Kyiv National University of Trade and Economics*

Mykola PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Tetyana PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Lukasz TOMCZYK – *Doctor of Social Sciences (Pedagogic), Pedagogical University of Cracow, Poland*

Nadia Laura SERDENCUC – *Candidate of Pedagogic Sciences, Stefan cel Mare University from Suceava (Romania)*

Daniel WALLER – *Doctor of Philosophy Sciences, University of Central Lancashire (Preston, UK)*

Mariya CHEPIL – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Sergii SHAROV – *Candidate of Pedagogic Sciences, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*

Oleksandra YANKOVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

Editorial office: Ukraine 82100, Lviv region, Drohobych, Ivan Franko, 24 str,
Tel. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; website: <http://mir.dspu.edu.ua>

Recommended for publication by Academic Council of Drohobych State Pedagogical University
(protocol No. 13, 26.12.2024)

Links to the publication of “Youth and market” obligatory

Edition reserves the right to shrink and correct the matter. Articles signed by author express their own point of view.

Authors of publications are responsible for the accuracy of facts, quotations, private names, geographical names, statistics etc.

Молодь і ринок

№ 12 (232) грудень 2024

ЗМІСТ

Галина Пономарьова Формування екологічної свідомості здобувачів вищої педагогічної освіти в умовах освітнього процесу.....	7
Оксана Ісаєва, Мирослава Шумило Гуманістична спрямованість освітнього процесу студентів-медиків.....	12
Олександр Мозолєв, Людмила Романишина, Олександр Галус Сучасний розвиток корпоративної культури офіцерів силових структур.....	16
Ганна Товканець, Арсен Гавринєць Розвиток правової свідомості учнівської молоді як психолого-педагогічна проблема.....	21
Микола Галів Педагогічна проблематика на сторінках часопису “Богословія” (1923–1939).....	27
Оксана Попович, Олена Пинзеник Характеристика феномена еколого-розвивального середовища як складової формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку.....	35
Інна Ліпчевська Компетентність з навчання впродовж життя як необхідна умова професійної успішності особистості в інформаційному суспільстві.....	40
Надія Ашиток Формування творчої особистості майбутнього педагога в закладах вищої освіти.....	46
Людмила Московчук Пріоритетні напрями підвищення якості практичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи.....	50
Олена Варецька, Олена Хаустова Вектори професійного розвитку педагогів в умовах цифровізації: післядипломна освіта.....	57
Інна Сірінюк, Ганна Алексєєва, Віктор Хоменко, Світлана Хоменко Підходи до проблемного навчання інформатики в професійній освіті.....	64
Тарас Кобильник, Оксана Сікора, Тетяна Вдовичин Методичні аспекти розв’язування транспортної задачі з мовою Python.....	72
Ірина Махновська, Марина Кірячок, Олена Дмитрук, Ірина Круковська Досвід реалізації положень “Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України” в Житомирському медичному інституті Житомирської обласної ради в умовах воєнного часу.....	77

Ліля Дерман, Наталія Охман, Анна Шевченко Теоретичні та практичні аспекти гібридної фотографії у професійній освіті дизайнерів: взаємодія аналогових і цифрових процесів.....	84
Олександр Федюк, Ольга Трегуб Формування культури транспортно-логістичного обслуговування у навчанні учителів технологічного напрямку.....	89
Лариса Купчик, Альона Літвінчук, Ірина Микитин Розвиток креативності здобувачів немовних закладів вищої освіти засобами іноземної мови.....	94
Світлана Мишкарьова Математична освіта у вимірі проблеми здоров'язбереження учнів: польський контекст.....	101
Ірина Гринчук, Мирон Кріль, Анатолій Баньковський Українська музика в оркестровому репертуарі: сучасні виклики.....	107
Олена Мурзіна Модель формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки в медичному університеті.....	112
Ivanna Humenna, Nataliia Hantimurova, Anton Hantimurov Medical communication in the doctor's profession.....	118
Михайло Подоляк Сучасний стан викладання професійно-орієнтованої іноземної мови на ветеринарних програмах у країнах Азії, Африки та Океанії.....	122
Zeynab Alakbarova Tahir The role of creating a supportive environment in primary school in pupils' development.....	129
Тетяна Ціпан Соціально-педагогічний аспект полікультурного виховання дітей у будинках сімейного типу.....	133
Тетяна Мастеркова Автономність і самостійність педагога в процесі самоорганізації методичного вдосконалення.....	137
Марина Андрєєва Роль штучного інтелекту у вивченні іноземної мови студентами закладів вищої освіти.....	142
Максим Медве, Арпад Візавер, Дора Коврей Фізична культура як феномен та невід'ємна частина національної культури.....	147
Ван Чжен Професійна підготовка майбутніх викладачів хореографії до використання імерсивних технологій в КНР.....	152
Ань Чжоу Естетична онлайн-освіта в Китаї.....	157
Vasyl Baraniuk Regulatory framework for the formation of acting skills in professional pre-higher education students by training methods.....	162
Давид Кузьмич Структура та модель формування екологічної культури майбутніх учителів технологій.....	169

Youth & market

No. 12 (232) December 2024

CONTENTS

Halyna Ponomarova Formation of environmental consciousness of students of higher pedagogical education in the educational process.....	7
Oksana Isayeva, Myroslava Shumylo The humanistic orientation of the educational process for medical students.....	12
Oleksandr Mozolev, Lyudmila Romanyshyna, Oleksandr Galus Modern development of corporate culture of force officers.....	16
Anna Tovkanets, Arsen Havrynets Development of students' legal awareness as a psychological and pedagogical problem.....	21
Mykola Haliv Pedagogical problems on the pages of the journal "Bogosloviya" (1923–1939).....	27
Oksana Popovych, Olena Pynzenyk The characteristics of the phenomenon of ecological and developmental environment as a component of the formation of natural and environmental competence of preschoolers.....	35
Inna Lipchevska Lifelong learning competence as a necessary condition for personal professional success in the information society.....	40
Nadya Ashytok Formation of the creative personality of the future teacher in institutions of higher education.....	46
Lyudmila Moskovchuk Priority areas for improving the quality of practical training of future primary school teachers.....	50
Olena Varetska, Olena Khaustova Vectors of professional development of teachers in the conditions of digitalization: postgraduate education.....	57
Inna Sirinyok, Hanna Aliexsieieva, Viktor Khomenko, Svitlana Khomenko Approaches to problem-based learning of computer science in vocational education.....	64
Taras Kobylnyk, Oksana Sikora, Tetiana Vdovychyn Methodological aspects of solving a transportation problem with Python.....	72
Iryna Makhnovska, Maryna Kiryachok, Olena Dmytruk, Iryna Krukovska The experience in implementing the provisions of the "Concept of national and patriotic education within the education system" of Ukraine at Zhytomyr medical institute of Zhytomyr regional council in wartime conditions.....	77

Lilia Derman, Nataliia Okhman, Anna Shevchenko Theoretical and practical aspects of hybrid photography in professional design education: interaction of analog and design processes.....	84
Oleksandr Fediuk, Olha Trehub Cultivating a culture of transport and logistics service in the training of technology teachers.....	89
Larysa Kupchyk, Alona Litvinchuk, Iryna Mykytyn Dcreativity in non-linguistic university students through foreign languages.....	94
Svitlana Myshkarova Mathematical education in measurement of pupils' health preservation problem: Polish context.....	101
Iryna Hrynychuk, Myron Kril, Anatolii Bankovskyi Ukrainian music in the orchestra repertory: modern challenges.....	107
Olena Murzina The model of formation of media competence of future doctors in the process of preclinical professional training at the medical university.....	112
Ivanna Humenna, Nataliia Hantimurova, Anton Hantimurov Medical communication in the doctor's profession.....	118
Mykhailo Podoliak The current state of professionally oriented foreign language teaching in veterinary programs in the countries of Asia, Africa and Oceania.....	122
Zeynab Alakbarova Tahir The role of creating a supportive environment in primary school in pupils' development.....	129
Tetiana Tsipan Social and pedagogical aspect of multicultural education of children in family-type homes.....	133
Tatyana Masterkova Autonomy and independence of the teacher in the process of self-organization of methodological improvement.....	137
Maryna Andricieva The role of artificial intelligence in foreign language learning by university students.....	142
Maksym Medve, Arpad Vizaver, Dora Kovrei Physical education as a phenomenon and an integral part of national culture.....	147
Wang Zheng Professional training of future choreography teachers to usage of immersive technologies in China.....	152
An Zhou Aesthetic online education in China.....	157
Vasyl Baraniuk Regulatory framework for the formation of acting skills in professional pre-higher education students by training methods.....	162
Davyd Kuzmych Structure and model of forming ecological culture of future technology teachers.....	169

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

УДК 377.8.015.31:574(045)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320569>

Галина Пономарьова, доктор педагогічних наук, професор, ректор
Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті актуалізовано проблему формування екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти в умовах сьогодення та в контексті завдань професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників.

Представлено авторське визначення екологічної свідомості як форми суспільної поведінки особистості. Сформувано низку узагальнених висновків щодо стану розв’язання проблеми у сучасній науковій теорії. Виокремлено проблему дієвості екологічних знань здобувачів педагогічної освіти.

На основі теоретичних та емпіричних узагальнень виокремлено і схарактеризовано рівні, компоненти та критерії оцінювання екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти, визначено найбільш ефективні чинники, методи та прийоми її формування.

Ключові слова: екологія; екологічна свідомість; рівні; компоненти; критерії оцінювання екологічної свідомості; чинники формування; здобувачі педагогічної фахової передвищої освіти.

Табл. 1. Літ. 11.

Halyna Ponomarova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Rector of the Municipal Establishment
“Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council

FORMATION OF ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS OF STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The article highlights the issue of forming ecological consciousness of students of professional pre-higher pedagogical education in the conditions of the present and in the context of the tasks of professional training of future teachers, who must recognize their educational potential as professionals equipped with methods of ecological and educational work within the framework of pedagogical activities.

The author presents a definition of ecological consciousness as a simultaneously established and constantly evolving worldview of an individual, which determines a certain level of ecological thinking as a form of societal behavior.

A number of generalised conclusions about the state of the problem in modern scientific theory are formed. The problem of the effectiveness of environmental knowledge of students of pedagogical education is highlighted in the context of their professional training and civic activities.

It is noted that only those systems of pedagogical work in higher education institutions that are based on consciousness and are associated only with the conscious acceptance of moral norms determined by society will be effective. The above is illustrated by the results of empirical research with the participation of students.

On the basis of theoretical and empirical generalisations, the levels, components and criteria for assessing the environmental consciousness of students of professional pre-higher education are identified and characterised, the most effective factors, methods and techniques for its formation are determined. It is established that knowledge of environmental norms and moral rules does not always lead to a sufficient level of environmental thinking and proper attitude of students to the environment.

Based on the results of the analysis of scientific theory and a survey of pedagogical staff of professional pre-higher education institutions on the factors of formation of environmental awareness, the most effective ones are identified. Effective methods and techniques for the formation of environmental consciousness in students, in particular, in pedagogical colleges, are proposed to teachers.

Keywords: ecology; ecological consciousness; levels; components; criteria for assessing ecological consciousness; factors of formation; students of professional pre-higher pedagogical education.

Постанова проблеми. Активізація проблеми екологічного виховання студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти зумовлюється триєдністю завдань її розв’язання. По-перше, оптимальний розвиток населення будь-якої країни безпосередньо пов’язаний з екологічною безпекою. Водночас сучасні масштаби екологічних змін, викликаних наслідками воєнних дій на території України, беззастережним

нелюдським ставленням до довкілля російських окупантів, урбаністичною катастрофою, жаклими забрудненнями, споживацьким ставленням до природи як джерела матеріальних благ тощо, створюють реальну загрозу для життя людей і майбутнього країни.

Окрім того, констатуємо, що забруднення, руйнування екосистем і біосфери загалом актуалізують потребу інтенсивного екологічного виховання як

усього населення України, так і студентської молоді зокрема, метою якого є формування екологічної свідомості особистості.

Значимо, що наявність екологічної свідомості у майбутнього фахівця в галузі освіти уможливить усвідомлення ним власного виховного потенціалу професіонала, який володіє методикою еколого-виховної роботи у процесі педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема екологічного виховання, формування екологічної культури чи екологічної свідомості досліджували О. Герасимчук (2014) [2], В. Скребець (2014) [6], О. Чубрей (2020) [8], Ю. Саєнко (2021) [5], Н. Ордатій (2023) [4], Т. Завгородня (2013) [3], В. Шусть (2024) [7], Т. Андрєєва (2020) [1].

Узагальнення наукової теорії та результатів досліджень [1–11] сучасних авторів дало підставу зробити низку ключових висновків щодо розв'язання означеної проблеми.

1. Сучасні масштаби екологічних змін становлять реальну загрозу для життя людей.

2. Однією із головних проблем, що має розв'язуватися у системі освіти і суспільстві загалом, є формування у дітей та молоді екологічної культури, в основі якої лежить реалістична екологічна свідомість. Про це зазначають, зокрема, Г. Завгородня та Л. Марченко.

3. Екологічна освіта і виховання мають орієнтуватися на забезпечення активної взаємодії людини та природи.

4. Екологічні знання треба супроводжувати формуванням ціннісних орієнтацій, що у єдності створюють міцне підґрунтя для екологічного мислення.

5. Підготовка майбутніх педагогів повинна здійснюватися виходячи з того, що лише той може навчити когось і вплинути на його свідомість та поведінку, хто сам має міцне усвідомлення знань та керується ними у своєму житті і професійній діяльності.

6. У структуру професійної компетентності фахівців у галузі освіти треба обов'язково вкласти екологічну складову, що дозволить їм своєчасно та ефективно врегульовувати екологічні ситуації різного рівня складності.

Метою статті є аналіз та наукове обґрунтування доцільності інтенсифікації формування екологічної свідомості особистості як чинника сталого розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу та результатів досліджень. Виходячи з того, що головним завданням сталого розвитку, у контексті нашого дослідження, є збереження людей та трудового довкілля, вважаємо що саме особистість, громадянин, працівник, озброєний знаннями з екології, вміннями та навичками природоохоронної роботи, володіє сучасними технологіями збереження довкілля, здатний прогнозувати, планувати і здійснювати діяль-

ність на засадах стратегії сталого еволюційного розвитку суспільства і природи. Водночас, на наше переконання, що сформувалося під впливом досвіду і наукових досліджень, саме екологічна свідомість є наріжним каменем, системоутворювальним компонентом в екологічній культурі особистості педагога, здатної успішно виконувати еколого-педагогічні завдання.

Екологічна свідомість, у нашому розумінні, це одночасно сформоване і мінливе світосприйняття особистості, що зумовлює певний рівень екологічного мислення, яке, зі свого боку, регулює ставлення людини до довкілля і власної поведінки в ньому.

Екологічна свідомість – це, по суті, специфічна, самостійна форма суспільної свідомості, що виникає під впливом екологічних викликів та реакцій на них суспільства і конкретних людей.

Зважаючи на результати наукових розвідок, зазначимо, що на теренах України домінують два типи реакцій, два стилі поведінки щодо екологічних ситуацій, про які зазначав ще О. Кульчицький [5] у 1985 р. Перший – активно-козацький, а другий – пасивний, чи, в іншій інтерпретації, стиль притаєного існування, “анабіотичний”.

Сутність цих стилів реакційної поведінки, що ґрунтується на реакційній здатності, полягає у тому, що нинішніх українців, як і наших предків, межова ситуація (загроза катастрофи, смерті тощо) привчила або негайно реагувати, вступаючи в боротьбу за своє існування, життя чи ідеали, або пасивно перечекувати негаразди (біди, виклики) десь у спокійному, тихому, комфортному місці.

На наш погляд, зазначене вище підштовхує до очевидного висновку, що коли вихователь (викладач, учитель тощо) у своїй еколого-педагогічній діяльності орієнтується лише на формальні підходи (проведення масових заходів, колективні форми впливу) й не проводить індивідуальної роботи (бесіда, доручення, творча спроба, конкурс тощо), то, ймовірно, що він не зможе глибоко проникнути у свідомість, почуття, сформувати дієві мотиви, досвід кожної особистості.

Наша позиція, як і багатьох інших науковців (Т. Андрєєва, Л. Марченко, В. Скребець, Ю. Саєнко та ін.) полягає у тому, що важливим підґрунтям для формування екологічної свідомості особистості є комплекс психолого-педагогічних компонентів, у якому домінує морально-етичний.

Нами з'ясовано, що цей компонент утворюється низкою складників: моральна свідомість, моральні відносин, реальна діяльність. Чим це зумовлено?

Уважаємо за необхідне наголосити, що у формуванні екологічної свідомості важливо врахувати як загально-педагогічні принципи педагогічної роботи, так і висновки учених-науковців, на які акцентував увагу І. Бех, ще у 1991 р. [2]. Основний зміст цих висновків полягає у тому, що будуть неефек-

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

тивними ті системи, зокрема виховні, які спираються лише на свідомість, пов'язані лише зі свідомим прийняттям особистістю моральних норм. Інакше кажучи, свідомість особистості, зокрема й екологічна, має ґрунтуватись на її дієвому ставленні до довкілля. Крім того, опитування 63 здобувачів освіти першого року навчання Харківського та Берестинського педагогічних фахових коледжів Комунального закладу "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради засвідчує, що знання екологічних норм і моральних правил не завжди зумовлюють достатній рівень екологічного мислення і належного ставлення людини до довкілля. Так, студентам було запропоновано відповісти на кілька запитань анкети, серед яких: "Що таке екологічна свідомість?", "Чи пов'язана екологія зі здоров'ям людини?": так, ні, не можу відповісти.

"Чи мають місце екологічні виклики (негаразди, проблеми) у нашому суспільстві?": так, ні, не можу відповісти.

"Які нинішні екологічні виклики ви можете назвати?" (3–4 виклики).

"Що на вашу думку, найчастіше викликає екологічні негаразди?" (3–4 виклики).

"Чи стикалися ви у своєму житті з фактами, коли навколишні люди наносили шкоду екології?": так, ні, не можу відповісти.

"Зазначте, як ви реагували на подібні дії, вчинки чи бездіяльність": було байдуже, намагався(-лася) попередити негативні наслідки; попереди-в(-ла) якби міг (могла); був (була) занепокоєна такими фактами, але від мене нічого не залежить.

"Що треба робити для уникнення екологічної кризи?" (3–4 позиції).

"Про які дії чи виклики природоохоронного

спрямування за останні 2–3 роки ви можете повідомити?" (3–4 позиції).

Узагальнення отриманих відповідей уможливило формування низки висновків щодо наявності знань з екології, сформованості екологічної свідомості та готовності здобувачів освіти до екологічної діяльності.

Зазначимо, що 89,9 % респондентів ознайомлені (знають, володіють) з пропонованими з поля нашого дослідження категоріями з екології, здатні виокремити екологічні кризи з політичних явищ, процесів тощо.

69,2 % студентів у різних ситуаціях були свідками нанесення шкоди довкіллю.

Щодо розгляду й аналізу явищ і подій та прийняття рішень з урахуванням екологічної ситуації, можна констатувати, що 54,6 % опитуваних здатні усвідомлено на них реагувати.

46,8 % здобувачів освіти мають спільну мотивацію до природоохоронної роботи на рівні дії, вчинки.

Подальші індивідуальні бесіди підтвердили наші попередні висновки, про те, що респонденти мають достатні теоретичні знання, можуть виокремлювати екологічно зумовлені ситуації, але не завжди умотивовані на їх свідоме дієве розв'язання.

Зрозуміло, що це вимагає предметного аналізу і більш глибокого узагальнення для подальшої як дослідницької, так і цілеспрямованої освітньої діяльності з метою формування екологічної свідомості зокрема та екологічної культури студентів загалом.

Аналізуючи емпіричні дані нашого дослідження, ми поставили завдання виділити три рівні сформованості екологічної свідомості: високий, середній і низький та виокремити (таблиця 1).

Таблиця 1

Компоненти і критерії оцінювання, сформованості екологічної свідомості здобувачів педагогічної фахової передвищої освіти

Компоненти	Критерії оцінювання
1. Когнітивний (екологічні уявлення, що ґрунтуються на основі знань з екології, про природу і взаємозв'язок людини з нею)	Сформованість екологічних знань та уявлень особистості про природне середовище і життя людини в цілому.
2. Емоційно-мотиваційний (емоційно-ціннісне ставлення до природи).	Рівень емоційно-ціннісного ставлення до природи у системі ціннісних орієнтацій на природу як середовище і джерело життя.
3. Переконувально-рефлексивний (співвідношення власних потреб та екологічних норм і правил).	Рівень соціального й морального обґрунтування власних потреб у контексті дотримання норм і правил екологічної поведінки.

Спираючись на результати наукових досліджень вітчизняних учених [1–11] та власні напрацювання і досвід, стверджуємо: що вищий рівень знань здобувачів освіти про природу, її взаємозв'язок з людиною, залежність життя, здоров'я людини від рівня екологічного благополуччя, то

вираженішим, мотивоваційним і дієвішим стає їхнє ставлення до природи.

Наукове узагальнення теорії і досвіду дало можливість виокремити і охарактеризувати рівні сформованості екологічної свідомості за окремими компонентами.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1-й компонент. Високий рівень. Здобувачі освіти цікавляться минулим і сьогоденням своєї країни, що стосуються екології; мають ґрунтовні знання про характер і взаємозмовленість взаємовідносин людини і природи; свідомо сприймають інформацію, що стосується традицій, вірувань, звичаїв, обрядів, поглядів пов'язаних з природним оточенням і місцем людини в ньому; орієнтуються в українському та міжнародному законодавстві щодо охорони і збереження природного довкілля.

Середній рівень. Студенти цього рівня мають, по суті, ті ж знання і характеристики, але їх інтерес до екологічної тематики є нестійким; виявляють активність у набутті знань про природне оточення лише за завданням та під контролем викладачів, або коли хтось зверне на них увагу.

Низький рівень. Студенти майже не цікавляться екологічною інформацією, екологічними проблемами, не докладають зусиль до пошуку такої інформації. Мають низьку успішність з дисциплін, пов'язаних з екологією. Не хочуть вивчати питання природоохоронної роботи.

2-й компонент. Високий рівень. Студенти демонструють здатність емоційно переживати події, реагувати на явища, зацікавлено й позитивно оцінювати досвід природоохоронної діяльності в країні як у минулому, так і нині. Екологічні цінності, зокрема такі як любов до рідної природи, доброта, бережливе ставлення до тваринного і рослинного світу своєї землі, завжди характеризують ставлення молодих людей до природного довкілля і бажання популяризувати їх серед інших.

Середній рівень. Студенти цього рівня схильні до емоційно насиченої оцінки екологічних ситуацій (подій, фактів), але потребують для себе їх обґрунтування. Однак їхня реакція (емоції, словесна оцінка тощо) не завжди приводять до особистого спонукання й сформованості установок природоохоронного характеру.

Низький рівень. Такі здобувачі освіти майже не виявляють емоційно чи інтелектуально зумовленого інтересу до ідеї екологічного змісту. Спонування до природоохоронної тематики виникають тільки як реакція на зовнішні впливи, а не як наслідок сформованості певних ціннісних орієнтацій.

3-й компонент. Високий рівень. Слова, реакції, вчинки студентів свідчать, що вони як об'єктивно й адекватно сприймають потреби (виклики, ситуації) природоохоронної діяльності, так і виявляють зацікавленість, відчують внутрішню переконаність у важливості її здійснення. Вони налаштовані активно діяти, свідомо дотримуватись норм і правил, що регулюють поведінку у сфері охорони природи.

Середній рівень. Аналіз намагань і прагнень здобувачів освіти цього рівня вказують на те, що вони готові впроваджувати у життя і свою діяль-

ність природоохоронні ідеї, однак роблять це, виявляючи вибірковий інтерес і не завжди дотримуються певних моральних чи екологічних норм.

Низький рівень. У повсякденному житті та діяльності студенти, або ж не реалізують відомі їм моральні чинні екологічні норми і правила, або ж керуються ними рідко і непослідовно. Виявляють байдужість і пасивність у природоохоронних заходах, акціях і загалом у природоохоронній діяльності.

Аналіз наукових теорій й результати опитування 46 педагогічних працівників коледжів щодо чинників формування екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти в освітньому процесі дали підстави стверджувати, що серед найбільш ефективних чинників варто назвати такі:

1. Доцільний відбір матеріалу екологічного спрямування при розробці змісту освітніх компонентів (76,9 %).

2. Оптимальний добір форм і методів формування екологічної свідомості в освітньому процесі (71 %).

3. Стимулювання вивчення матеріалу екологічної спрямованості (59,1 %).

4. Активізація здобувачів освіти до розв'язання екологічних проблем різного рівня (52,4 %).

5. Систематичність і послідовність педагогічної роботи зі здобувачами освіти з екологічної тематики (49,2 %).

Викладачам було запропоновано назвати 2–3 найбільш ефективні чинники.

На запитання, які методи і прийоми з вашого досвіду підтвердили ефективність формування екологічної свідомості студентів, респоденти відповіли так:

– Ілюстрація екологічних питань яскравими переконливими емоційно представленими образами, прикладами, фактами тощо – 69,7 %.

– Ідентифікація (емоційно-когнітивне ототожнення студентом себе з іншими людьми, взірцями тощо) – 67 %.

– Альтернативність у висвітленні й оцінці екологічних явищ, подій, фактів тощо – 51,4 %.

– Активно-творчі (історичні, літературні тощо) методи (аналіз, порівняння тощо) як способи формування екологічного мислення здобувачів освіти – 44 %.

Не втратили своєї актуальності і такі методи як бесіди, диспути, екологічні “суди”, дидактичні ігри, розгадування головоломок, кросвордів тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз та узагальнення масиву наукової літератури, результатів наукових досліджень і досвіду педагогічної роботи викладачів назначених коледжів дав нам змогу акцентувати увагу на тому факті, що у певної частини здобувачів освіти екологічні знання не ґрунтуються на свідомій мотивації до конкретних дій і цілеспрямованої екологічної

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

поведінки, тобто не є абсолютно дієвими. З'ясовано, що у багатьох викладачів є цікавий ефективний досвід формування екологічної свідомості студентів, що потребує наукового аналізу, узагальнення та широкого впровадження, особливо в умовах дистанційного навчання.

На підставі широкого наукового узагальнення автором запропоновано критеріально-діагностичну платформу для вивчення рівня сформованості екологічної свідомості здобувачів освіти засобами освітньої діяльності.

Перспективним є дослідження особливостей формування екологічної свідомості студентів ЗВО в умовах онлайн навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т.Т., Дзюбенко О.В. Формування екологічної свідомості здобувачів закладів вищої освіти в реаліях сьогодення: теоретичний аспект. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*: зб. наук. пр. / редкол.: Жерновникова О.А. (голов. ред.), Доброскок І.І., Євтух М.Б. та ін. Переяслав (Київська область): СКД, 2020. Вип. 11. С. 67–68.

2. Бех І.Д. Концепція виховання особливості. *Рад. школа*. 1991. № 5. С. 41.

3. Герасимчук О.Л. Екологічне виховання в контексті сучасної парадигми сталого розвитку. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах*: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22–23 травня 2014 року) / за ред. О.А. Дубасенюк, В.А. Ковальчук. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 401–406.

4. Завгородня Т. Екологічна освіта як умова формування культури здоров'я молодших школярів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2013. № 4 (18). С. 39–44.

5. Кульчицький О. Український персоналізм. Мюнхен – Париж: Укр. Вільн. Ун-тет, 1985. Ч. 42, С. 53–54.

6. Марченко Л.І. Екологічна компетентність як показник екологічної освіти та як складова життєвої компетентності. *Проблеми освіти: науково-методич. збірник*. 2010. № 64. С. 92–95.

7. Ордатій Н.М. Формування екологічної свідомості здобувачів вищої освіти в контексті збереження їх психосоматичного здоров'я. *Видавнична група "Наукові перспективи". Сер.: Психологія*. 2023. № 6 (36). С. 360–372.

8. Сасенко Ю.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів в процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2021.

9. Скребець В.О. Екологічна психологія: підручник. Київ: Видавничий дім "Слово", 2014. 456 с.

10. Шуст В.В. Формування екологічної свідомості здобувачів вищої освіти як інноваційний пріоритет освітнього процесу. *Інновації в дошкільній освіті: теорія, перспективи, шляхи запровадження у практику*: зб. матеріалів III Всеукраїнської наук.-практ. конф., 28 березня 2014 р. / за заг. ред. Ю.О. Демидової. Маріуполь: ПДУ, 2014. С. 204–206.

11. Чубрей О.С. Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах ком-

петентнісного підходу: монографія. Чернівці: Технодрук, 2020. 376 с.

REFERENCES

1. Andrieciva, T.T. & Dziubenko, O.V. (2020). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti zdobuvachiv zakladiv vyshchoi osvity v realiiakh sohodennia: teoretichnyi aspekt [Formation of environmental consciousness of higher education students in the realities of today: theoretical aspect]. *Professional education: methodology, theory and technology*. (Eds.). Zhernovnykova O.A., Dobroskok I.I., Yevtukh M.B. et al. Pereiaslav, pp. 67–68. [in Ukrainian].

2. Bekh, I.D. (1991). Kontseptsia vykhovannia osobystosti [The concept of personality education]. *Soviet School*. No. 5. p. 41. [in Ukrainian].

3. Herasymchuk, O.L. (2014). Ekolohichne vykhovannia v konteksti suchasnoi paradyhmy staloho rozvytku [Environmental education in the context of the modern paradigm of sustainable development]. *Innovatsiini pidkhody do vykhovannia studentskoi molodi u vyshchikh navchalnykh zakladakh: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (m. Zhytomyr, 22–23 travnia 2014 roku)* – Innovative approaches to the education of the student youth in higher education institution: Proceedings of the international scientific-practical conference (Zhytomyr, May 22–23, 2014). (Ed.) O.A. Dubaseniuk, V.A. Kovalchuk. Zhytomyr, pp. 401–406. [in Ukrainian].

4. Zavorodnia, T. (2013). Ekolohichna osvita yak umova formuvannia kultury zdorovia molodshykh shkoliariv: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [Environmental education as a condition for the formation of a culture of health of junior schoolchildren: domestic and foreign experience]. *Comparative pedagogical studies*. No. 4 (18), pp. 39–44. [in Ukrainian].

5. Kulchytskyi, O. (1985). Ukrainyskyi personalizm [Ukrainian personalism]. Munich–Paris: Ukrainian Free University. part. 42. pp. 53–54. [in Ukrainian].

6. Marchenko, L.I. (2010). Ekolohichna kompetentnist yak pokaznyk ekolohichnoi osvity ta yak skladova zhyttievoi kompetentnosti [Environmental competence as an indicator of environmental education and as a component of life competence]. *Problems of education: scientific and methodological collection*. No. 64. pp. 92–95. [in Ukrainian].

7. Ordatii, N.M. (2023). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti zdobuvachiv vyshchoi osvity v konteksti zberezhennia yikh psykhosomatychnoho zdorovia [Formation of environmental consciousness of higher education students in the context of preserving their psychosomatic health]. *Publishing group "Scientific Perspectives". Ser.: Psychology*. No. 6 (36). pp. 360–372. [in Ukrainian].

8. Saienko, Yu.O. (2021). Pidhotovka maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv do ekolohichnogo vykhovannia uchniv v protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Preparation of future primary school teachers for ecological education of pupils in the process of studying specialised disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Skrebets, V.O. (2014). Ekolohichna psykholohiia [Ecological psychology]. *Textbook*. Kyiv, 456 p. [in Ukrainian].

10. Shust, V.V. (2014). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti zdobuvachiv vyshchoi osvity yak innovatsiinyi prorytet osvitnoho protsesu [Formation of ecological consciousness of higher education students as an innovative priority of the educational process]. *Innovatsii v doshkilnii osviti: teoriia, perspektvy, shliakhy zaprovadzhennia u praktyku*: zb.

materialiv III Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf., 28 bereznia 2014 r. – Innovations in preschool education: theory, prospects, ways of implementation in practice: collection of materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference, 28 March 2014. (Ed.). Y.O. Demydova. Mariupol, pp. 204–206. [in Ukrainian].

11. Chubrei, O.S. (2020). Systema pidhotovky maibut-nikh uchyteliv heohrafii do profesiinoi diialnosti na zasadakh kompetentnisnoho pidkhotu [System of training future primary school teachers of geography for professional activity on the basis of a competence-based approach]. *Monograph*. Chernivtsi, 376 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.12.2024

УДК 61:378.017

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316550>

Оксана Ісаєва, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету “Львівська політехніка”, професор кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
Мирослава Шумило, доктор філософії, старший викладач кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

У статті розглянуто гуманістичну компоненту вищої медичної освіти, що об'єднує знання про моральні норми суспільства; формує емоційно-ціннісну сферу особистості, спираючись на мотиви співпереживання, емпатії та усвідомлення соціальної відповідальності за власні дії; визначає поведінку і вчинки у ситуаціях морального вибору незалежно від обставин, у яких перебуває людина. Отже, фундаменталізація, гуманізація та гуманітаризація вищої освіти розглядаються як взаємопов'язані елементи.

Ключові слова: майбутні лікарі; людські якості; підготовка студентів-медиків; гуманізм; медична освіта.

Літ. 12.

Oksana Isayeva, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the Pedagogy and Innovative Education Department, Lviv Polytechnic National University, Professor of the Latin and Foreign Languages Department, Lviv Danylo Halytskyi National Medical University
Myroslava Shumylo, Doctor of Philosophy, Senior Lecturer of the Latin and Foreign Languages Department, Lviv Danylo Halytskyi National Medical University

THE HUMANISTIC ORIENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS FOR MEDICAL STUDENTS

The article examines the humanistic component of higher medical education, which integrates knowledge about the moral aspects of society; shapes the emotional state of the individual, based on motives of compassion, empathy, and awareness of social responsibility for actions; and defines behavior and actions in situations of moral choice, regardless of the circumstances in which individuals find themselves. Humanization is the process of inspiring all conditions of life and work, the entire content of educational and developmental activities, and all types and forms of relationships within educational institutions with a human-centric spirit. The processes of humanization are much broader and more complex, as they involve the moral and psychological transformation of an individual, the internal reorientation of spiritual values, the recognition of one's own dignity and the value of others, as well as the development of a sense of responsibility and connection to the past, present, and future.

Thus, educational reforms should focus not only on the field itself but also on education, aiming to enhance the target-oriented and motivational-stimulating components, specifically the cognitive component of creativity and critical thinking; fostering professional culture and emotional intelligence; developing perseverance and willpower; emphasizing the importance of theoretical knowledge and practical skills; encouraging the desire to overcome challenges and solve complex problems; instilling the foundations of self-dignity and respect for the dignity of every patient.

It is necessary to view the axiologization of medical education as a paradigm of renewed humanistic values and attitudes toward the individual, as the system of personal values and humanistic characteristics of relationships is being actualized. Therefore, the development of the individual should be considered as the primary goal of higher education, which is characterized by the ability of self-actualization.

Keywords: future doctors; human qualities; training medical students; humanism; medical education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальні й політичні умови сьогодення мають потребуваність у креативних фахівцях з широким кругозором і багатим світоглядом. Тому особливо високі моральні вимоги висуваються до лікарів, оскільки гуманістична спрямованість освітньо-виховного процесу повинна стати ключовою при підготовці фахівців сфери охорони здоров'я, а метою цього процесу стає особистість. Власне гуманістична освіта повинна сприяти всебічному розвитку лікаря як особистості, тобто знання повинні поєднуватися з практичними навичками, якостями і чеснотами. Сучасні умови передбачають виховання майбутніх лікарів гуманістами, проте цей процес є доволі складним, адже практично неможливо закріпити у їх свідомості гуманістичні погляди та ідеї з огляду на сформовані ціннісні орієнтації і моральні якості, тобто метою гуманістичної освіти вважається суб'єкт, власне його ставлення до оточення і особистісний розвиток.

Варто зазначити, що освітнє середовище ЗВМО відіграє важливу роль у формуванні моральних якостей з гуманістичною складовою. Тобто професорсько-викладацький склад закладає гуманістичну складову майбутнім лікарям і доводить її практичну значущість у подальшій кар'єрі.

Актуальність передбачає висвітлення гуманістичної спрямованості навчального процесу студентів-медиків.

Метою статті є вивчити особливості гуманістичної складової у процесі підготовки студентів-медиків.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- охарактеризувати принципи гуманістичної освіти студентів-медиків;
- визначити вплив освітнього середовища на формування гуманістичної складової у майбутніх лікарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Умови практичної реалізації гуманістичної освіти з наукової точки зору представлено в дослідженнях Г. Балла, І. Беха, М. Берулави, О. Глузмана, С. Гончаренка, М. Добрускіна, О. Заболотської, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Кузьміної, Ю. Мальваного, С. Максименка, О. Романовського, О. Пехоти, О. Савченко, В. Серикова, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської, Є. Шиянова, В. Ягупова, І. Якиманської; науковці Т. Князева, В. Дейнека окреслили гуманізацію українського суспільства та сучасні проблеми вищої освіти; груповий підхід у гуманістичному навчанні охарактеризували Н. Patterson, Е. Simpson, М. Gray; розвиток та самоактуалізація особистості як основний принцип гуманістичного навчання проаналізували А. Johnson, J. Shaffer; гуманізацію і гуманітаризацію освіти розглядали дослідники Ш. Амонашвілі,

Г. Балл, Т. Буяльська, М. Берулава, І. Бех, С. Гончаренко, М. Кісіль, М. Романенко тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сучасність розглядає фундаменталізацію, гуманізацію і гуманітаризацію вищої освіти як взаємопов'язані складові, адже відбувається пошук власного розвитку, переорієнтація цінностей і ціннісних орієнтирів особистості, тобто має місце концентрування навчального і виховного процесів на особистості. Дослідниця Т. Буяльська [2] влучно висновує, що "гуманізація – це процес одухотворення, олюднення усіх умов життя і праці, усього змісту навчально-виховної діяльності, всіх видів і форм відношень, що складаються в освітянських закладах. Власне процеси гуманізації значно масштабніші і складніші; оскільки проходить морально-психологічна перебудова людини, її внутрішня переорієнтація системи духовних цінностей, усвідомлення власної гідності і цінності іншої людини, формування почуттів відповідальності і причетності до минулого, сучасного і майбутнього". Власне тому заклади вищої медичної освіти орієнтовані на розвиток особистості лікаря, основні тенденції формування їх якостей чи мотиваційної спрямованості, тобто переорієнтація освітнього процесу на гуманістичних засадах. Отож, погоджуємося з думкою А. Кудусової [4, 11], яка розглядає гуманістичну спрямованість як особистісне утворення, що:

- інтегрує знання і уявлення людини про добро, істину, справедливість, цінність інших людей, моральні норми суспільства і соціуму;
- визначає емоційно-ціннісну сферу людини мотивами альтруїзму, співпереживання та емпатії, соціальну відповідальність за власні дії;
- характеризує поведінку і вчинки особистості в ситуаціях морального вибору за допомогою зіставлення із найвищими загальнолюдськими цінностями чи ідеалами;
- узагальнює інваріантні способи діяльності, котрі співвідносяться з цінностями чи ідеалами, що діють незалежно від умов і ситуацій, в яких людина перебуває.

Сьогодні гуманістична школа значно змінює розуміння природи взаємовідносин між учасниками освітнього процесу: встановлюється стиль довіри, співпраці та спільної творчості, зближуються їхні позиції, посилюється роль емоцій та емпатії. Усе це звільняє викладачів та студентів від психологічного дискомфорту, стану самотності, тривоги та неспокою. Відомо, що пригнічення і придушення людиною внутрішніх імпульсів, нездатність або небажання ділитися думками та почуттями з іншими призводять до різних психосоматичних розладів. Кількість таких станів щороку зростає як серед здобувачів освіти, так і серед викладачів [9, 140].

Загальновідомо, що гуманістична складова вищої медичної освіти розвиває емпатійні та емоційні якості студентів-медиків, що уможливорює глибше розуміння пацієнтів, їх родин та колег, те, що вкрай важливо для майбутнього лікаря. Тож мета гуманістичної освіти полягає у залученні найкращого досвіду і людських якостей до процесу навчання і практичної діяльності студентів-медиків. Актуальним залишається твердження для підготовки студентів-медиків, що провідну ідею гуманізації освіти можна визначити як орієнтацію її цілей, змісту, форм і методів на особистість того, хто навчається, гармонізацію її розвитку, підвищення ролі її власної активності у його детермінації [1]. Тому необхідно розглядати аксіологізацію медичної освіти як парадигму оновлених гуманітарних цінностей і ставлення до особистості, адже відбувається актуалізація системи індивідуальних цінностей та гуманістичних характеристик взаємовідносин. Тобто метою вищої освіти повинен розглядатися, перш за все, розвиток особистості, яку науковець С. Паттерсон характеризує як здатну до самореалізації [11, 22]. Таким чином, самореалізація, самоактуалізація і самоствердження відіграють важливу роль у подальшій практичній діяльності майбутнього працівника сфери охорони здоров'я.

Отож, вважаємо за доцільне зосередити увагу на домінуючих, периферійних, негативних і професійно недопустимих якостях майбутніх лікарів:

- *домінуючими* вважаються якості, відсутність кожної з яких унеможливує ефективне здійснення діяльності;

- *периферійними* – якості, які не здійснюють вирішального впливу на ефективність педагогічної праці, проте сприяють її успішності;

- *негативними* – якості, що призводять до зниження ефективності педагогічної діяльності,

- *професійно недопустимими* – ведуть до професійної непридатності [3].

Тому оптимізація освіти студентів-медиків повинна зосереджуватися на формуванні як професійних компетентностей, так і особистісно значущих якостей, котрі важливі у взаємодії людина-людина та стосунках подальшої кар'єрної діяльності. В основі вищої освіти повинна розглядатися концепція повного засвоєння знань, основи якої закладені Б. Блумом. Суть концепції полягає в оптимістичному підході до оцінки освітніх можливостей особистості, адже кожна людина може успішно вчитися, причому її оптимальні здібності визначаються у відповідних умовах і при її власному темпі навчання. Також важливо роз'яснити кожному студенту освітні цілі, які поділяються на *когнітивні* (знання чи усвідомлення); *емоційні* (відношення чи почуття); *психомоторні* (навички чи застосування) [7]. Відповідно, повинно відбуватися реформування не лише

галузі, але й освіти з метою розширення цільового і стимулювально-мотиваційного компонентів, а саме:

1) когнітивний компонент креативності та критичного мислення;

2) виховання професійної культури і культури емоцій;

3) розвиток волі та наполегливості;

4) формування значущості здобування теоретичних знань і процес набування практичних навичок;

5) стимулювання бажання долати труднощі і розв'язувати складні завдання;

6) закладення основ відчуття власної гідності та гідності кожного пацієнта.

Проте мотиваційні чинники також відіграють важливу роль у формуванні гуманістичної парадигми медичної освіти, що підтверджує науковець Е. Сімпсон щодо реакції і пізнавальних здібностей, почуттів та інтелекту, емоцій і поведінкових інстинктів, котрі перемішуючись, утворюють систему поглядів і цінностей, які є похідними від гуманізму й ментального здоров'я і становлять вищу пробу гуманістичної освіти [12, 16]. Також науковець виділяє у структурі формування гуманності такі компоненти як *пізнавально-когнітивний, мотиваційний, діяльнісно-поведінковий, регулятивний, емоційно-вольовий* [5, 45], що вкрай необхідно для формування особистісних якостей і характеру майбутнього лікаря. Згідно із системною концепцією поведінки людини Хуїтта [8], основний акцент гуманістичної освіти спрямований на регулятивну систему й афективно-емоційну систему.

Уважаємо, що всі вищезгадані компоненти є надзвичайно актуальні і важливі для майбутньої лікарської діяльності, проте комунікативний компонент тісно взаємодіє з біоетичними і культурологічними нормами у формуванні гуманістичної складової студентів-медиків та корелює з переліченим вище. Адже етико-деонтологічні та біоетичні компоненти у поєднанні з культурологічними нормами складають центральну складову гуманістичної освіти і формують подальший вплив на особистість та її поведінку з колегами, пацієнтами і їх родинами. Таким чином, відбувається формування цілісної особистості і особистісного "Я", тобто надається можливість зростати, розвиватися і навчатися, опираючись на власний досвід.

Висновок. Гуманістична спрямованість вищої медичної освіти орієнтована на особистісний розвиток і формування цілісної особистості. Також гуманістична спрямованість передбачає формування особистісних якостей, відсутність яких унеможливує ефективне здійснення професійної діяльності майбутніх лікарів, та мають вирішальний вплив на майбутню фахову діяльність. Практичний досвід гуманістичної спрямованості передбачає самоствердження особистості на основі глобалізації,

гуманізації та фундаменталізації вищої освіти, яка передбачає розвиток особистісних якостей.

Гуманістичний підхід до освіти передбачає створення сприятливих умов для особистісного розвитку; рівноправну взаємодію між здобувачем освіти та викладачем, що базується на визнанні індивідуальності кожної особистості. Особистісний підхід спрямований на розвиток цілісного комплексу якостей індивідуума. Спонукаючи особистість до усвідомлення сенсу життя та його реалізації, гуманістична педагогіка сприяє формуванню розсудливості, що є надзвичайно важливим, щоб навчитися розрізняти добро і зло, варте й не варте. Саме розум, як найвищий дар людини, повинен брати участь у прийнятті рішень і визначенні особистої поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах): Видання друге, доповнене. Житомир : ПП "Рута", Видавництво "Волинь", 2008. 50 с.
2. Буяльська Т. Гуманізація освіти – вичерпане гасло і (не) виконане завдання. *Освіта*. 2006. 21–28 червня. С. 4–5.
3. Добридень А. Гуманістична спрямованість та педагогічна культура сучасного вчителя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4. Ч. 2. С. 151–158.
4. Кудусова А.Ш. Формування гуманістичної спрямованості майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти, відділ теорії і методики педагогічної майстерності, АПН України. Київ, 2005. 31 с.
5. Мацько Д.С. Рівні сформованості гуманістичних цінностей майбутніх учителів. *Гуманізація навч.-вих. процесу : наук.-метод. зб.* Випуск XXXIII / за заг. ред. В.І. Сипченка. Слов'янськ : Видавн. Центр СДПУ, 2006. С. 52–61.
6. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід : наукова монографія. Дніпропетровськ : Промінь, 2001.
7. Bloom B.S. Mastery learning. In J.H. Block (Ed.), *Mastery learning, theory and practice*. New York : Holt, Rinehart, and Winston, 1971. pp. 47–63.
8. Huit W. Humanism and open education. *Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. URL: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/affect/humed.html5> (Accessed 01 Nov. 2024).
9. Gulshan Ogtay Hasanova. Modern concepts of the humanistic approach in education. *Молодь і ринок*. 2024. № 10 (230). pp. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634-2024.314386>
10. Johnson A.P. *Education Psychology: Theories of Learning and Human Development*. National Science Press: www.nsspress.com. 2014.
11. Patterson C.H. *Humanistic education*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice – Hall. 1973.
12. Simpson E.L. *Humanistic education: An interpretation*. Cambridge, Mass. : Ballinger Publ. Co., 1976. XI, 328 p.

REFERENCES

1. Ball, G.O. (2008). Oriientyry suchasnoho humanizmu (v suspilnii, osvittii, psykhoholichnii sferakh) [Landmarks of modern humanism (in social, educational, psychological spheres)]. Second edition, supplemented. Zhytomyr: PP "Ruta", Publishing House "Volyn", 50 p. [in Ukrainian].
2. Buyalska, T. (2006). Humanizatsiia osvity – vycherpane haslo i (ne) vykonane zavdannia. [Humanization of education – an exhausted slogan and an (un)accomplished task]. *Education*, June 21–28. pp. 4–5. [in Ukrainian].
3. Dobryden, A. (2011). Humanistychna spriamovanist ta pedahohichna kultura suchasnoho vchytelia. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Humanistic orientation and pedagogical culture of a modern teacher]. *Problems of training a modern teacher*. No. 4 (Part 2). pp. 151–158. [in Ukrainian].
4. Kudusova, A.S. (2005). Formuvannia humanistychnoi spriamovanosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of the humanistic orientation of future primary school teachers in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Department of Theory and Methods of Pedagogical Mastery, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv, 31 p. [in Ukrainian].
5. Matsko, D.S. (2006). Rivni sformovanosti humanistychnykh tsinnostei maibutnikh uchyteliv. Humanizatsiia navch.-vykh. protsesu [Levels of formation of humanistic values of future teachers. Humanization of educational process]. Scientific-methodical collection (Issue XXXIII) / General editor V.I. Sypchenko. Slovyansk: Publishing House of the Center of the Ukrainian State University of Political Science. pp. 52–61. [in Ukrainian].
6. Romanenko, M.I. (2001). Humanizatsiia osvity: kontseptualni problemy ta praktychnyi dosvid. [Humanization of education: conceptual problems and practical experience: Scientific monograph]. Dnipropetrovsk: Promin. [in Ukrainian].
7. Bloom, B.S. (1971). Mastery learning. In J. H. Block (Ed.), *Mastery learning, theory and practice*. New York: Holt, Rinehart, and Winston. pp. 47–63. [in English].
8. Huit, W. Humanism and open education. *Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. Available at: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/affect/humed.html5> (Accessed 01 Nov. 2024). [in English].
9. Gulshan Ogtay Hasanova (2024). Modern concepts of the humanistic approach in education. *Youth & market*. No. 10 (230). pp. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634-2024.314386> [in English].
10. Johnson, A.P. (2014). *Education Psychology: Theories of Learning and Human Development*. National Science Press: www.nsspress.com. [in English].
11. Patterson, C.H. (1973). *Humanistic education*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice – Hall. [in English].
12. Simpson, E.L. (1976). *Humanistic education: An interpretation*. Cambridge, Mass.: Ballinger Pub. Co. XI, 328 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 02.12.2024

Олександр Мозолев, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Людмила Романишина, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Олександр Галус, доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР

У статті проаналізовано сучасний стан розвитку корпоративної культури офіцерів силових структур. Встановлено, що корпоративна культура офіцерів здебільшого зумовлена об'єктивними характеристиками силової структури, в якій він виконує професійні завдання. Розкрити спільні риси та характерні особливості розвитку корпоративної культури офіцерів різних силових структур. З'ясовано, що формування корпоративної культури офіцерів на основі пріоритетів діяльності окремої силової структури призвело до зосередженості на власних проблемах, зниження рівня взаємодії різних силових відомств та розбалансованості системи управління на державному рівні загалом. Встановлено, що сучасний стан розвитку корпоративної культури офіцерів не відповідає запитам суспільства та потребує подальшого вдосконалення. Війна в Україні виявила основні проблеми у формуванні корпоративної культури офіцерів. Переосмислення соціального значення професійної діяльності офіцерів силових структур виявило основні проблеми розвитку їх корпоративної культури. Авторами розкриті напрями формування оновленої корпоративної культури офіцерів силових структур.

Ключові слова: корпоративна культура; офіцери; силові структури; війна в Україні; проблеми розвитку; соціальне значення.

Літ. 15.

Oleksandr Mozolev, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of Tourism, Theory and Methods of
Physical Culture and Valeology Department,
Khmelnyskyi Humanitarian and Pedagogical Academy
Lyudmila Romanyshyna, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Pedagogy Department,
Khmelnyskyi Humanitarian and Pedagogical Academy
Oleksandr Galus, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Vice-Rector of Scientific Work
Khmelnyskyi Humanitarian and Pedagogical Academy

MODERN DEVELOPMENT OF CORPORATE CULTURE OF FORCE OFFICERS

The article analyzes the current state of development of a corporate culture of officers of law enforcement agencies. It is established that the corporate culture of officers is largely determined by the objective characteristics of the law enforcement agency in which they perform professional tasks. To reveal common features and characteristic features of the development of the corporate culture of officers of different law enforcement agencies. It is found that the formation of the corporate culture of officers based on the priorities of the activities of a separate law enforcement agency has led to a focus on their own problems, a decrease in the level of interaction between various law enforcement agencies and an imbalance in the management system at the state level as a whole.

It is established that the current state of development of the corporate culture of officers does not meet the needs of society and requires further improvement. The war in Ukraine revealed the main problems in the formation of the corporate culture of officers. Rethinking the social significance of the professional activities of officers of law enforcement agencies revealed the main problems in the development of their corporate culture.

The authors reveal the directions of formation of the updated corporate culture of officers of law enforcement agencies: modernization of the state purpose and content of the activities of the units of the law enforcement agencies based on the experience of military operations in Ukraine; popularization of the activities of various types of law enforcement agencies as an integral element of the protection of the homeland and the civilian population of the country; creation of a new socially significant image of a law enforcement officer; formation of a conscious attitude of future officers to collective activity and personal involvement in the final results during training; introduction of socially acceptable methods of implementing the purpose of the law enforcement agency; making adjustments to the professional, educational, psychological and moral-volitional training of law enforcement officers; improvement of the moral and

image components of the professional activities of officers (introduction of new customs, traditions and rituals); clear formulation of personally significant prospects for further professional development and promotion; promotion of positive examples of combining the efforts of various law enforcement agencies to achieve a positive result; improving the system of legal protection for law enforcement officers; material support for law enforcement officers, including those killed or injured in the line of duty.

Keywords: *corporate culture; officers; security forces; war in Ukraine; development problems; social significance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підвищена увага до проблем формування корпоративної культури офіцерів силових структур зумовлена необхідністю переосмислення значення їхньої професійної діяльності у період дії воєнного стану. Важливість формування правильної й ефективної корпоративної культури у воєнний час є пріоритетним завданням, оскільки від взаємодії між рядовим та офіцерським складом, довіри до прийнятих рішень, взаємоповаги і взаєморозуміння між офіцерами, залежить результат на полі бою [12]. Корпоративна культура є основою поведінки, сприйняття, пізнання, ухвалення рішень, що впливають на життєдіяльність офіцерського складу та їх підлеглих, безпосередньо впливає на ефективність виконання службових завдань [11].

Актуальність дослідження проблеми формування корпоративної культури офіцерів зумовлена впливом зовнішніх чинників (воєнний захист країн від агресора; необхідність об'єднання зусиль різних силових структур; налагодження взаємодії підрозділів різної підпорядкованості; обмеження технічних можливостей у вирішенні проблем); а також впливом внутрішніх чинників (проблеми злагодженості дій мобілізованих підрозділів; ідентифікація офіцерів як керівника структурного підрозділу; відсутність необхідного досвіду управління та взаємодії з іншими підрозділами; синдром недовіри молодших офіцерів до старших керівників структурних підрозділів).

Актуальність досліджуваної проблеми підсилюється тим, що сьогодні Україна потребує підготовки значної кількості молодих офіцерів нового типу, здатних ефективно протистояти російській агресії, проведення змін у системі підготовки офіцерів спрямованих на заміну традиційної (авторитарної) моделі особистості офіцера, встановлення нових ціннісних орієнтацій у професійній підготовці кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування корпоративної культури майбутніх офіцерів знайшли відображення в низці праць науковців, які досліджено зазначену проблему у різних силових відомствах України. Стан розвитку та шляхи формування корпоративної культури поліцейських вивчали В. Великий (2018); офіцерів Збройних сил України О. Бойко (2023); Г. Васянович (2019); В. Оніпко (2022); В. Селюк (2022, 2024); Л. Романішена (2024); офіцерів органів внутрішніх

справ Л. Шемчук (2014); майбутніх офіцерів Національної гвардії України В. Зелений, (2024); О. Коба (2017), Н. Кравченко (2018); офіцерів-прикордонників Ю. Балашова, (2011, 2013); О. Діденко (2012); А. Балендр (2020) та інші.

Мета статті – розкрити сучасний стан розвитку корпоративної культури офіцерів силових структур.

Для досягнення мети дослідження нами були використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: теоретичного аналізу навчальної та наукової літератури; спостереження, узагальнення, синтезу та порівняння; праксиметричний і проблемно-орієнтовний методи [15].

Виклад основного матеріалу. У загальноприйнятому розумінні корпоративна культура – це система цінностей, правил, традицій, якої дотримується персонал організації. Вона визначає: систему підпорядкування; норми поведінки; порядок організації робочого процесу; способи врегулювання конфліктів; внутрішню систему комунікації; корпоративний стиль поведінки [9].

На корпоративну культуру безпосередньо впливають лідерські якості керівника. Навколо керівника-лідера зазвичай створюється коло однодумців, що поділяють спільні погляди та принципи. Вміння керівника правильно розподіляти обов'язки між працівниками сприяє успішному виконанню завдань організації [2]. Важливим є налагодження зворотного зв'язку між керівником та підлеглими, що дозволяє дослуховуватись до думок персоналу і будувати робочий процес більш ефективно та раціонально [4].

Сфера діяльності офіцера – це зона високої професійної відповідальності та корпоративної довіри між людьми, тому він повинен бути не тільки компетентним фахівцем, професіоналом, але й володіти високим рівнем корпоративної культури [1, 8].

У процесі навчання у закладі вищої освіти у майбутніх офіцерів формуються не лише професійні уміння та навички, а й закладаються основи корпоративної культури організації, в якій він буде здійснювати службову діяльність. Загальний алгоритм формування корпоративної культури офіцера за визначенням О. Коба та Н. Кравченко [7], включає такі етапи:

1) установчо-мотиваційний – формує і розвиває зовнішню і внутрішню мотивацію;

2) змістово-пошуковий – передбачає оптимальне набуття та постійне вдосконалення професійних знань, умінь і навичок;

3) контрольно-смысловий – спрямований на осмислення, усвідомлення цілей, змісту і специфіки службової діяльності, на оцінювання і самооцінювання рівнів опанування корпоративної культури;

4) адаптивно-перетворювальний – набуття досвіду реалізації службових функцій в окремих видах діяльності офіцера;

5) системно-узагальнювальний – формування у майбутніх офіцерів усвідомлення сформованості рівнів корпоративної культури, визначення їх місця у загальній системі службової діяльності;

6) контрольно-рефлексивний – здійснення підсумкового контролю, самоконтролю, оцінювання і самооцінювання набутих знань і досвіду та організації творчої рефлексії.

Як зазначає В. Шемчук “корпоративну культуру можна розглядати як інструмент управління. Адже високий рівень корпоративної культури забезпечує узгодженість та послідовність дій колективу, його залучення та зацікавленість у результаті діяльності організації” [13]. Спільні корпоративні цінності, переконання та звичаї посилюють внутрішню координацію, зацікавленість у спільній діяльності та сприяють самоусвідомленню себе як частини механізму, що працює на загальний результат із власної необхідності [5, 14].

Корпоративна культура офіцерів здебільшого зумовлена об’єктивними характеристиками силової структури, в якій він виконує професійні завдання, зокрема попередніми історичним здобутками та досвідом успішної діяльності організації, соціально-політичними обставинами, психологічними особливостями представників професії, їх відповідності вимогам часу та суспільства [6, 10].

Корпоративна культура офіцерів різних силових відомств України має спільні риси та свої характерні особливості. До спільних ознак формування та розвитку корпоративної культури силових відомств можна віднести:

- спрямованість на виконання суспільно-значущих завдань і функцій;
- загальнодержавний масштаб дії, спрямованість на першочергове забезпечення загальнонаціональних потреб;
- обов’язковість виконання владних рішень для всіх суб’єктів на відповідній території;
- легітимність діяльності;
- можливість використання передбачених законодавством засобів примусу для реалізації рішень;
- функціонування у регульованому правовому полі;
- наявність субординаційних відносин всередині апарату управління силової структури.

З-поміж особливостей розвитку корпоративної культури у різних силових відомств можна виділити такі:

- різні підходи до виконання професійних завдань;

- різний рівень матеріально-фінансового забезпечення;

- різний рівень довіри населення до силових відомств;

- різний рівень донесення публічної інформації та встановлення комунікації з населенням;

- низький рівень взаємодії між силовими відомствами;

- неефективність чинного механізму доведення до населення призначення кожного виду силових структур;

- низький рівень підтримки та розуміння населенням діяльності силових відомств;

- зацикленість силових відомств на розв’язанні власних проблем.

Формування корпоративної культури офіцерів на основі пріоритетів діяльності окремої силової структури призвело до зосередженості на власних проблемах, зниження рівня взаємодії різних силових відомств та розбалансованості системи управління на державному рівні загалом. Низький рівень координації і узгодженості дій, недостатній рівень готовності силових структур діяти за призначенням, невідповідність професійної підготовки офіцерів сучасним викликам ведення війни визначили необхідність внесення змін до системи професійної та психологічної підготовки офіцерів.

Три роки повномасштабної війни на території України оприявнили необхідність переосмислення соціального значення професійної діяльності офіцерів силових структур, визначили життєву необхідність об’єднання зусиль різних силових структур для досягнення перемоги і як наслідок – перегляду підходів до формування корпоративної культури офіцерів.

Виходячи з вищенаведеного, можна виокремити такі основні напрями формування оновленої корпоративної культури офіцерів силових структур:

- осучаснення державного призначення та змісту діяльності підрозділів силових структур на основі досвіду воєнних дій в Україні;
- популяризація діяльності різних видів силових структур як невід’ємного елемента захисту батьківщини та цивільного населення країни;
- створення нового соціально значущого іміджу офіцера силових структур;
- формування у процесі навчання свідомого ставлення майбутніх офіцерів до колективної діяльності й особистісної причетності до кінцевих результатів;
- впровадження соціально прийнятних способів реалізації призначення силової структури;
- внесення коректив у професійну, виховну, психологічну та морально-вольову підготовку офіцерів силових структур;
- удосконалення морально-іміджевих складників професійної діяльності офіцерів (впровадження нових звичаїв, традицій і ритуалів);

– чітке формулювання особистісно-значущих перспектив подальшого професійного розвитку та просування по службі;

– пропаганда позитивних прикладів об'єднання зусиль різних силових структур для досягнення позитивного результату;

– удосконалення системи правового захисту співробітників силових структур;

– матеріальна підтримка співробітників силових структур, у тому числі загиблих або постраждалих під час виконання службових обов'язків.

Формування корпоративної культури на основі воєнного досвіду є важливим інструментом сучасного професійного розвитку офіцерів. Високий рівень розвитку корпоративної культури сприяє налагодженню взаємодії між рядовим та офіцерським складом, утвердженню взаємоповаги та взаєморозуміння між офіцерами, довіри до прийнятих рішень, дає змогу орієнтувати підрозділи силових відомств та окремих співробітників на спільні цілі, мобілізувати їхню ініціативу, забезпечувати відданість своїй справі, полегшує комунікацію в колективі, що в підсумку впливає на якість виконання службових завдань.

Висновки. Стан розвитку корпоративної культури офіцерів є важливим чинником впливу на формування внутрішніх взаємовідносин між співробітниками силової структури, а також визначає засади зовнішнього впливу на процеси взаємодії між іншими силовими структурами держави, формування довіри населення до них.

Сучасний стан розвитку корпоративної культури офіцерів не відповідає запитам суспільства та потребує подальшого вдосконалення. Війна в Україні виявила основні проблеми у формуванні корпоративної культури офіцерів. Переосмислення соціального значення професійної діяльності офіцерів силових структур визначило основні напрями розвитку їхньої корпоративної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашова Ю.В. Корпоративна культура як складова професійно-особистісної характеристики майбутнього офіцера-прикордонника. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету України*. 2013. № 1. С. 20–23.
2. Бойко О.В., Романишина Л.М., Тюріна В.О. Методичні аспекти формування педагогічної культури майбутніх офіцерів-військових лідерів. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 9 (23). С. 272–284.
3. Васянович Г., Шевкун Г. Формування професійної культури у майбутнього офіцера Збройних сил України: психолого-педагогічний контекст. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, Сер.: Педагогіка*. 2019. № 5. С. 6–14.
4. Великий В.М. Стан та шляхи формування корпоративної культури поліцейських. *Юридичний бюлетень ОДВ*. 2018. № 6. С. 170–176.

5. Зелений В. Про формування корпоративної культури майбутніх офіцерів у процесі навчання у вищому військовому навчальному закладі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. С. 288. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-1-41>

6. Коба О. Формування корпоративної культури курсантів Національної гвардії України. *Молодь і ринок*, 2017. № 5. С. 74–79.

7. Коба О., Кравченко Н. Формування корпоративної культури у майбутніх офіцерів. *Development trends in pedagogical and psychological sciences*. 2018. С. 428–446. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/download/pedpsy-science/21.pdf>

8. Куций О. Організаційна (корпоративна) культура у військово-професійному середовищі: оцінка теорії та практики, перспективи досліджень й впровадження. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. С. 48–57.

9. Марченко О. Роль корпоративної культури у формуванні професійної культури фахівця. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11 (17). С. 4–14.

10. Оніпко В. Професійна культура і компетентність майбутніх офіцерів: взаємозалежність та провідні складники. *Витоки педагогічної майстерності*. 2022. № 29. С. 171.

11. Романишина Л., Галус О., Мозолев О. Роль корпоративної культури у формуванні професійної компетентності майбутніх офіцерів. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2024. № 3. С. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.3.15>

12. Селюк В. Формування корпоративної культури офіцерів збройних сил України: мета, завдання, структура. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2024. № 2. С. 90–95.

13. Шемчук Л.О. Сутність, особливості змісту і структура поняття корпоративна культура офіцера органів внутрішніх справ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. № 1. С. 1–15.

14. Levkulych V., Chervona L., Iehupov M. Communicative resources of socio-economic development and pedagogical activity in the context of globalization challenges. *SHS Web of Conferences*. 2022. № 141. 03012. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202214103012>

15. Mozolev O., Polishchuk O. The essence and content of scientific research methodology. *Journal of Education, Health and Sport*. 2024. № 63. pp. 279–288. DOI: <https://doi.org/10.12775/JEHS.2024.63.020>

REFERENCES

1. Balashova, Yu.B. (2013). Korporatyvna kultura yak skladova profesiino-osobystisnoi kharakterystyky maibutnoho ofitsera-prykordonyka [Corporate culture as a component of the professional and personal characteristics of a future border guard officer]. *Collection of scientific papers of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University of Ukraine*, No. (1), pp. 20–23. [in Ukrainian].
2. Boiko, O.V., Romanyshyna, L.M. & Tiurina, V.O. (2023). Metodichni aspekty formuvannya pedahohichnoi kultury maibutnikh ofitseriv-viiskovykh lideriv [Methodological aspects of forming the pedagogical culture of future military leaders]. *Science and technology today*, No. 9(23). pp. 272–284. [in Ukrainian].

3. Vasianovych, H. & Shevkun, H. (2019). Formuvannia profesiinoi kultury u maibutnoho ofitsera Zbroinykh syl Ukrainy: psykholoho-pedahohichnyi kontekst [Formation of professional culture in a future officer of the Armed Forces of Ukraine: psychological and pedagogical context]. *National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Ser.: Pedagogy*. No. (5), pp. 6–14. [in Ukrainian].
4. Velykyi, V.M. (2018). Stan ta shliakhy formuvannia korporatyvnoi kultury politseiskykh [The state and ways of forming the corporate culture of police officers]. *OSU Legal Bulletin*, No. 6, pp. 170–176. [in Ukrainian].
5. Zelenyi, V. (2024). Pro formuvannia korporatyvnoi kultury maibutnikh ofitseriv u protsesi navchannia u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi [On the formation of the corporate culture of future officers in the process of studying at a higher military educational institution]. *Current issues in the humanities*, p. 288. [in Ukrainian].
6. Koba, O. (2017). Formuvannia korporatyvnoi kultury kursantiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Formation of corporate culture of cadets of the National Guard of Ukraine]. *Youth & market*. No. (5), pp. 74–79. [in Ukrainian].
7. Koba, O. & Kravchenko, N. (2018). Formuvannia korporatyvnoi kultury u maibutnikh ofitseriv [Formation of corporate culture in future officers]. *Development trends in pedagogical and psychological sciences*, pp. 428–446. [in Ukrainian].
8. Kutsyi, O. (2020). Orhanizatsiina (korporatyvna) kultura u viiskovo-profesiinomu seredovyshchi: otsinka teorii ta praktyky, perspektyvy doslidzhen y vprovadzhennia [Organizational (corporate) culture in the military-professional environment: assessment of theory and practice, prospects for research and implementation]. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, pp. 48–57. [in Ukrainian].
9. Marchenko, O. (2023). Rol korporatyvnoi kultury u formuvanni profesiinoi kultury fakhivtsia [The role of corporate culture in the formation of a specialist's professional culture]. *Bulletin of Science and Education*, No. 11 (17). pp. 4–14. [in Ukrainian].
10. Onipko, V. (2022). Profesiina kultura i kompetentnist maibutnikh ofitseriv: vzaiemozalezhnist ta providni skladnyky [Professional culture and competence of future officers: interdependence and leading components]. *Origins of pedagogical skill*, No. (29), p. 171. [in Ukrainian].
11. Romanyshyna, L., Halus, O. & Mozolev, O. (2024). Rol korporatyvnoi kultury u formuvanni profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv [The role of corporate culture in shaping the professional competence of future officers]. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, No. (3), pp. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.3.15> [in Ukrainian].
12. Seliuk, V. (2024). Formuvannia korporatyvnoi kultury ofitseriv zbroinykh syl Ukrainy: meta, zavdannia, struktura [Formation of corporate culture of officers of the Armed Forces of Ukraine: goal, objectives, structure]. *Physical culture and sport: scientific perspective*, No. (2), pp. 90–95. [in Ukrainian].
13. Shemchuk, L.O. (2014). Sutnist, osoblyvosti zmistu i struktura poniattia korporatyvna kultura ofitsera orhaniv vnutrishnikh sprav [The essence, features of the content and structure of the concept of corporate culture of an officer of internal affairs bodies]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, No. (1). pp. 1–15. [in Ukrainian].
14. Levkulych, V., Chervona, L. & Ichupov, M. (2022). Communicative resources of socio-economic development and pedagogical activity in the context of globalization challenges. *SHS Web of Conferences* No. 141, 03012, MTDE 2022. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202214103012> [in English].
15. Mozolev, O. & Polishchuk, O. (2024). The essence and content of scientific research methodology. *Journal of Education, Health and Sport*, No. 63, pp. 279–288. DOI: <https://doi.org/10.12775/JEHS.2024.63.020> [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.12.2024

“Духовний розвиток, духовне виховання людини зокрема і народу взагалі здійснюється не лише школою, а кїлькома великими вихователями: природою, життям, наукою і релігією”.

*Костянтин Ушинський
український педагог*

“Ще, що в тебе виходить найкраще, і є твоє покликання”.

*Арнольд Бейссер
американський письменник*

“Світло науки одне, і, якщо зробити його яскравішим в одному місці, воно стане яскравішим усюди”.

*Айзеґ Азімов
американський письменник*

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

УДК 37-053.6:34

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320570>

Ганна Товканець, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Арсен Гавринець, здобувач третього (докторського) рівня вищої освіти
спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки”
Мукачівського державного університету

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Здійснено бібліографічний аналіз проблеми розвитку правової свідомості за напрямками: обґрунтування сутності правосвідомості як психолого-педагогічної категорії; з'ясування особливостей правової соціалізації особистості; розкриття педагогічних умов розвитку правової свідомості та особливостей правового виховання в сучасному соціальному середовищі. Розглянуто правову свідомість як процес кількісної та якісної зміни під впливом зовнішніх і внутрішніх, соціальних і природних, керованих й некерованих факторів.

Ключові слова: правова свідомість; правова культура; соціалізація; розвиток особистості; моральні цінності; правовиховна діяльність; учень; мотивація.

Лім. 21.

Anna Tovkanets, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Theory and Methods of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Arsen Havrynets, Applicant of the Third (Doctoral) Level of Higher Education,
Speciality 011 “Educational, Pedagogical Sciences”,
Mukachevo State University

DEVELOPMENT OF STUDENTS' LEGAL AWARENESS AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with the development of the legal consciousness of students as a psychological and pedagogical problem. The bibliographic analysis of the problem of development of legal consciousness is carried out in the following areas: substantiation of the essence of legal consciousness as a psychological, pedagogical and legal category; clarification of the peculiarities of legal socialization of an individual; disclosure of the pedagogical conditions for the development of legal consciousness and peculiarities of legal education in the modern social environment. The need to study the mechanisms of the development of legal consciousness of students is determined by the tasks of increasing the effectiveness of legal education and prevention activities, the goals of forming the spiritual world of a person. Based on the analysis of philosophical, psychological, pedagogical and legal literary sources, legal consciousness is considered as cognition of oneself in legal existence, choosing one's legal role, legal position, legally significant goals and actions, determining one's own place and significance in the world of law; as a process of quantitative and qualitative change under the influence of external and internal, social and natural, controlled and uncontrollable factors. It is emphasized that in the legal development of the individual, the motivational mechanism plays a decisive role, which determines the selectivity of the individual's relations to the surrounding world, to activity, and the future. The basis of legal consciousness is moral views; people evaluate legal phenomena and their place in the system of legal relations in terms of the moral categories of good and evil, justice and injustice, conscience, honour, etc. Emphasis is placed on legal socialization as the process of including an individual in legal relations, acquiring certain legal knowledge, beliefs and skills, and the ability to implement them in one's daily activities and relations with other people. Reflection in the field of legal consciousness is aimed at understanding the law and its norms, at understanding the ways and means of behaviour in the legal field, at organising and improving legal knowledge. It is determined that the formation of legal awareness is carried out simultaneously with the development of the personality. Success depends on legal awareness, motivation, purposefulness, hard work, perseverance, will, self-demandingness, level of reflection, etc.

Keywords: legal consciousness; legal culture; socialization; personality development; moral values; legal education activities; student; motivation.

Постановка проблеми. Вступ суспільства до постіндустріальної епохи та демократичні перетворення сприяють соціальній самоорганізації, розширенню умов для ефективного самоврядування індивідів. Необхідність вивчення механізмів розвитку правової само-

свідомості учнів визначається завданнями підвищення ефективності правовиховної та профілактичної діяльності, цілями формування духовного світу людини. Дослідження правової свідомості має важливе теоретичне і прикладне значення, оскільки спрямоване на забезпечення умов розвитку особистості.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню сутності свідомості, зокрема правової свідомості, присвятили наукові роботи В. Войтов [5], Ю. Калиновський [10], Г. Костюк [12], О. Муращенко [15], О. Назаренко [16] та інші. Теоретико-правові засади розвитку правової свідомості розглядали Й. Васькович [4], О. Назаренко [16], Ю. Калиновський [10] та інші, які підкреслювали особливу важливість правових принципів та методів правової діяльності. О. Муращенко [15], В. Кутовий [13], В. Шапар [21] наголошували на актуальності формування правосвідомості, її функцій і структури.

До тлумачення змісту правової свідомості та механізмів забезпечення її формування зверталися І. Дідук [6], В. Загреб [8], О. Тітомир [18] та інші, визначаючи правосвідомість як форму суспільної свідомості, що є сукупністю поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, які характеризують ставлення людини, соціальних груп і суспільства загалом до чинного чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним.

Формування і розвиток правосвідомості в учнів були предметом дослідження І. Дідука [6], В. Загреви [8], Г. Задорожної [9], О. Тітомира [18] та інших. Вони досліджували психолого-педагогічні чинники формування правових уявлень [9], сутність правового виховання особистості дитини [18], обґрунтували психолого-педагогічні умови формування правової культури особистості та фактори, які сприяють формуванню правової культури і правомірної поведінки: відповідний моральний клімат у сім'ї, поважне ставлення до закону з боку батьків; поінформованість учнів в доступній формі про законодавчу діяльність; формування переваги моделі правомірної поведінки засобами масової інформації та закладами освіти; взаємозв'язок правового виховання з патріотичним, трудовим, екологічним, моральним та іншими видами виховання; забезпечення взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства [8] тощо.

В. Абрамова і В. Швачка [1], О. Дробот [7], Ю. Калиновський [10], В. Кутовий [13] вивчали проблему правової соціалізації, наголошуючи на особливостях правової культури та правової свідомості особистості.

Зазначимо, що сучасні наукові джерела уможливають розглянути феномен правової свідомості та розвиток правової свідомості учнів у кількох площинах, що і стало предметом нашого дослідження.

Мета статті: на основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури обґрунтувати розвиток правової свідомості як педагогічну проблему.

Виклад основного матеріалу. Вивчення проблеми розвитку правової свідомості учнів дає можливість класифікувати наукові дослідження за певними напрямками: обґрунтування сутності правосвідомості як психолого-педагогічної категорії; з'ясування особливостей правової соціалізації особистості; розкриття педагогічних умов розвитку правової свідомості та особливостей правового виховання в сучасному соціальному середовищі.

домості як психолого-педагогічної категорії; з'ясування особливостей правової соціалізації особистості; розкриття педагогічних умов розвитку правової свідомості та особливостей правового виховання в сучасному соціальному середовищі.

Підкреслимо, що основні положення щодо сутності правової свідомості та її розвитку відображено в наукових дослідженнях таких авторів, як А. Войтов [5], І. Дідук [6], О. Дробот [7], М. Кашук [11], Г. Костюк [12], В. Кутовий [13] та інших.

Свідомість розглядається ними як цілісне уявлення людини про себе, ставлення до себе, самооцінка своїх якостей (внутрішніх і зовнішніх), усвідомлення своїх недоліків і переваг, визначення шляхів самовдосконалення і самовиховання [12].

Правову свідомість як один з механізмів правового регулювання суспільних відносин, особливістю якої є багатополарність правового впливу, досліджували В. Войтов [5] та М. Калиновський [10]. Як багаторівневе інтегральне утворення, що включає емоційно-чуттєву, раціональну, вольову сфери та виявляється у ставленні людини до себе, до інших людей, у діяльності та правовій поведінці, психологічні перетворення, за допомогою яких відбувається дія закономірностей і здійснюються переходи від причини до наслідку, розглядають правову свідомість І. Дідук [6], О. Дробот [7], Н. Манойло [14], О. Товканець [19] та інші. Й. Васькович наголошує, що правова свідомість – це особливий процес, змістом якого є, з одного боку, засвоєння людиною правового досвіду шляхом входження у соціально-правове середовище й систему соціальних зв'язків (правова соціалізація), а з іншого, процес активного відтворення людиною соціальних зв'язків з урахуванням її активної діяльності, життєвої позиції й включення у правове життя держави [4].

Так, В. Войтов, розглядаючи соціально-філософський зміст правових відносин, стверджує, що саме у правосвідомості виявляється прояв волі людини до життя у найрізноманітніших аспектах. Насамперед це стосується психічного і духовного складу особистості, свободи як цілеспрямованого вибору людиною з-поміж різних правових свобод, які становлять її консолідовану соціально-духовну сутність, та обов'язку як правової волі, наслідком прояву якої є культурне, цивілізоване суспільне життя людей [5].

Враховуючи твердження Г. Костюка, що свідомість загалом репрезентує сукупність духовно-пізнавальної історії людства, яка зберігається у пам'яті кожної особистості як її життєвий досвід, можемо зробити висновок, що кожна особистість є носієм індивідуалізованої правосвідомості. Тобто, можемо визначити, що правова самосвідомість – це пізнання себе в правовому бутті, вибір своєї правової ролі, правової позиції, своїх юридично значу-

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

щих цілей і дій, визначення власного місця та значення у світі права.

М. Кашук [11] та В. Кутовий [13], аналізуючи питання правової культури, стверджують, що розвиток правової свідомості особистості – це процес кількісної та якісної зміни під впливом зовнішніх і внутрішніх, соціальних і природних, керованих та некеруваних факторів. Розвиток людини безпосередньо стимулюється внутрішніми рушійними силами, він зумовлений надзвичайно різноманітними обставинами, середовищем, що включає природні, соціальні, правові, культурні, психобіологічні фактори.

Процес розвитку правової свідомості особистості здійснюється на основі багатьох психологічних механізмів:

– залежно від вирішальних факторів детермінації: правова соціалізація, адаптація, інтеріоризація, індивідуально особистісні та психофізичні механізми;

– залежно від змістовних особливостей: пізнавальні механізми, мотиваційний механізм, механізм прийняття та освоєння ролі, захисні механізми, рефлексія, індивідуалізація, механізм самооцінки, емпатії, емоційні, вольові, психомоторні механізми;

– за соціально-психологічною підставою: наслідування навчання, переконання, ідентифікація, соціальне сприйняття, груповий тиск, маніпуляція, зараження, підпорядкування, соціальна інгібіція, фасилітація тощо [14].

Системою, яка включає різні умови, фактори і засоби, структури та відносини, зв'язки й інші психічні явища, що забезпечують формування, перебіг та регуляцію цього процесу і є динамічною, дослідники [12; 20] вважають психолого-педагогічні механізми розвитку правової свідомості особистості. Саме вони забезпечують ефективний вплив на правовий розвиток особистості та сприяють правовій соціалізації.

Особливості правової соціалізації особистості дослідники розглядають як загальний механізм правового становлення людини, формування та розвитку її правової сутності, зокрема її правової свідомості. Правова соціалізація, що у своєму розгорнутому вигляді означає повне усвідомлення людиною, громадянином своєї соціальної ролі, місця в соціальній структурі суспільства, вироблення самосвідомості становить необхідну і важливу частину загальної соціалізації [1].

Як зазначають В. Абрамова, В. Швачка, правова соціалізація – це процес включення особистості у правові відносини, набуття певних правових знань, переконань і навичок, здатність реалізувати їх у своїй повсякденній діяльності, у відносинах з іншими людьми. Правова соціалізація здійснюється у взаємодії біологічних та соціальних факторів розвитку людини. Поведінка людини залежить як від соціальних, так і від біологічних факторів. Причому пріоритетом є соціальні, оскільки особистість фор-

мується й діє у певному соціальному середовищі та її вчинки залежать не стільки від фізіологічних особливостей і стану організму, скільки від міжособистісних відносин різного рівня. Правова соціалізація включає вплив соціальних умов на людину, а також діяльність самої людини [1].

Соціалізація – це двосторонній процес, що включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду через включення в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого, процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом та його активної діяльності, активного включення до соціального середовища [21]. Правова соціалізація може здійснюватися стихійно, у безпосередньому соціальному оточенні, і цілеспрямовано, на основі розробленої системи впливу на людину відповідно до соціального замовлення.

Правова соціалізація належить до процесу освоєння правових знань, норм, ролей, процедур дотримання законів, постає як механізм інтеграції індивіда у суспільство. В умовах демократизації правова соціалізація передбачає не тільки засвоєння правових норм, а й уміння творчо застосовувати норми права, відстоювати правовими засобами власні інтереси, а також права інших людей. У процесі правової соціалізації здійснюється не тільки типізація, а й індивідуалізація особистості, яка набуває самостійності, відносної автономності. Правова соціалізація здійснюється в єдності змін у цих трьох сферах. На процес соціалізації впливають багато об'єктивних (мега-, макро- мезо-, мікрофакторів) та суб'єктивних факторів (особистісні характеристики, індивідуальні особливості, психологічні властивості та стан особистості, рівень соціальної зрілості).

Складовою частиною процесу правової соціалізації виступають: правове виховання, правове навчання і просвітництво. Отримані знання допомагають індивіду формувати ціннісні орієнтації, соціальну установку, виступають стрижнем правової свідомості.

А. Гетьман, О. Данильян, О. Дзьобань [20], В. Загрева [8], Г. Задорожна [9], М. Кашук [11], О. Тітомир [18], О. Товканець [19] та інші наголошують, що рівень правової культури, трансформація правових вимог у звичку, в соціально активну поведінку значною мірою залежить від рівня та якості виховання. У процесі правового виховання важливо враховувати індивідуальні інтереси та потреби, реальні й потенційні можливості, унікальність і неповторність кожної особистості, проте не менш важливими є й інтереси суспільства, в якому живе людина. Свобода особистості не повинна порушувати права і свободи інших людей, суспільні інтереси. Органічна єдність інтересів індивіда та суспільства створює можливість формування сучасної цивілізованої правової особистості.

Становлення правової особистості здійснюється у сферах діяльності, розвитку її інтересів, потреб,

ціннісних орієнтацій тощо. У сфері спілкування набуваються навички цивілізованої взаємодії з навколишніми. У сфері самосвідомості відбувається становлення образу “Я”, визначення свого місця в правовому просторі, формуються самооцінка, ставлення до себе, контроль своїх дій та їх наслідків у кожній конкретній соціальній ситуації.

О. Батанов і Т. Кудлай [2], Д. Бойко [3], В. Загрова [8] умовами розвитку правової свідомості визначають мотиваційний механізм, ціннісні орієнтації та рефлексивні уміння. Мотиваційний механізм визначає вибірковість ставлення особистості до навколишнього світу, до діяльності. Мотив належить самому суб'єкту поведінки, є його стійкою особистісною властивістю або психологічною причиною, що зсередини спонукає до вчинення конкретних дій. Мотивом можуть виступати ідеали, інтереси, потреби, соціальні установки, цінності суб'єкта, що спонукають його діяти у певний спосіб. Сукупність провідних мотивів характеризує спрямованість особистості, що постає як системотвірний чинник. Мотиваційний механізм утворює взаємодію різних внутрішніх та зовнішніх факторів. До внутрішніх факторів належать потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, переконання, ідеали, установки та ін. Умови життя породжують певні потреби та інтереси, останні, своєю чергою, формують мотиви діяльності. Усі зовнішні спонукання, які впливають на поведінку особистості, можна назвати стимулами. Саме взаємодія мотивів і стимулів характеризує механізм мотивації. Мотивація не охоплює весь процес поведінки людини, але вона є основним психологічним стрижнем формування та здійснення поведінки. Реальною силою, яка змушує людину здійснювати певні вчинки, є переконання.

Найважливішим компонентом структури особистості, що характеризує та визначає її спрямованість, є ціннісні орієнтації [14]. Для того, щоб правові знання переросли в переконання, увійшли до системи ціннісних орієнтацій особистості, вони повинні проникнути у сферу почуттів та переживань. Правові емоції та почуття виражаються у переживаннях людини щодо загального права, своїх прав і обов'язків, правотворчої, правоохоронної діяльності тощо. Правові емоції, почуття, настрої, афекти, переживання мають істотний вплив на розвиток правової свідомості особистості.

Ціннісні орієнтації тісно пов'язані зі світоглядом особистості, який, зі свого боку, базується на знаннях закономірностей природи та суспільства. Взаємозв'язок світогляду і правосвідомості представлений переважно у змісті правових принципів (демократизм, справедливість, гуманізм та інших). Основою правової свідомості є моральні погляди: люди оцінюють правові явища, своє місце в системі правових відносин з погляду моральних категорій

добра і зла, справедливості та несправедливості, совісті, честі тощо. Правова свідомість перебуває у прямій взаємодії з іншими формами суспільної свідомості – економічною, екологічною, релігійною, філософською [20].

Усвідомленість правових відносин, на думку І. Дідука [6, 170], Г. Задорожної [9], В. Сухомлинського [17], є основою ставлення особистості до себе як до суб'єкта права. Рефлексія у сфері правової свідомості спрямована на осмислення права, його нормативів, на усвідомлення способів та засобів поведінки у правовому полі, на впорядкування і вдосконалення правових знань. Вона включає аналіз особистого й колективного досвіду правового спілкування, діяльності правових інститутів, визначає ставлення (оцінки) особистості до себе та інших людей, до способів і результатів своєї діяльності та діяльності інших. Рефлексія дозволяє повніше і точніше відобразити своє становище, дії та їх наслідки у правовій сфері, соціальні потреби, домагання суб'єкта, розширити правові знання, збагатити й поглибити правові навички, сприяє самовихованню.

У сучасній педагогічній літературі визначається, що формування правової свідомості здійснюється одночасно з розвитком особистості. Успіх залежить від правової поінформованості, мотивації, цілеспрямованості, працьовитості, наполегливості, волі, вимогливості до себе, рівня рефлексії тощо. Залежно від конкретної ситуації та особливостей самої особистості (віку, здоров'я, здібностей і можливостей, соціальної ролі, професії, майнового стану, міжособистісних відносин, світоглядної платформи тощо) значимість окремих механізмів змінюється.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових джерел засвідчує, що розвиток правової свідомості є актуальною проблемою сучасності. У наукових дослідженнях акцентується проблема формування та розвитку правової свідомості як внутрішнього суперечливого процесу, який залежить від спадковості, середовища, виховання та власної діяльності людини. Правова свідомість має особистісну неповторність, оскільки індивідуальне буття є діалектичною єдністю загального й особистісного. Правова свідомість особистості формується цілеспрямовано і стихійно та включає як засвоєний індивідом зміст суспільної правосвідомості, так і результат власного особистісного досвіду.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей розвитку правової свідомості з урахуванням суспільних і освітніх трансформацій на початку XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова В.М., Швачка В.Ю. Правова соціалізація школярів як об'єкт теоретико-правового дослідження. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 7–13.

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

2. Батанов О.В., Кудлай Т.П. Правове виховання. Юридична енциклопедія : В 6 т. Т. 5 : П–С. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2003. С. 40.
3. Бойко Д.М. Психологічні умови формування правової культури старшокласників : дис.... канд. психол. наук : 19.00.07. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 211 с.
4. Васильович Й. Правосвідомість та її вплив на менталітет українського народу. *Право України*. 2008. № 6. С. 108–111.
5. Войтов В.В. Соціально-філософський зміст правосвідомості : дис.... канд. філос. наук : 09.00.03 / Запорізький національний ун-т. Запоріжжя, 2007. 200 с.
6. Дідук І.А. Правові уявлення молоді як результат відображення реальності. *Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології ; редкол.: С.Д. Максименко, М.М. Слюсаревський та ін.* Київ : Міленіум, 2007. Вип. 18 (21). С. 169–181.
7. Дробот О.В. Психологія управлінської свідомості особистості : дис. докт. психол. наук : 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2015. 674 с.
8. Загрева В.Я. Правова культура старшокласників загальноосвітніх шкіл та інтернатів. *Проблеми педагогічних технологій : збірник наукових праць*. Луцьк : ВАКО, 2002. № 3. С. 96–202.
9. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини : поняття, сутність, особливості. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 4 (7). С. 12–17.
10. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість як соціальний феномен: структура, рівні та функції. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2005. Вип. 2 (23). С. 118–122.
11. Кашчук М.Г. Правове виховання старшокласників у виховній роботі загальноосвітньої школи (друга половина ХХ століття) : дис.... канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2016. 249 с.
12. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.Н. Проколенко. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
13. Кутовий В.В. Правова культура та правова свідомість: взаємозалежність та взаємовплив. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 36–41.
14. Манойло Н.Г. Світоглядно-мотиваційна визначеність правосвідомості: соціально-філософський дискурс : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2008. 183 с.
15. Муращенко О. Структура правосвідомості. *Молодь і ринок*. 2024. № 10 (230). С. 91–95.
16. Назаренко О.А. Теоретико-правова характеристика правосвідомості. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 3–8.
17. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори : в 5 т. Т. 2. 1976. С. 49–416.
18. Тітомир О.С. Правове виховання на сучасному етапі державотворення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с.
19. Товканець О. Формування правосвідомості учнів ПТУ у процесі правового виховання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. Вип. 25. С. 209–211.
20. Філософія правового виховання : навч. посіб. / А.П. Гетьман, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань та ін. ; за ред. А.П. Гетьмана, О.Г. Данильяна. Харків : Право, 2012. 248 с.
21. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 240 с.

REFERENCES

1. Abramova, V.M. & Shvachka, V.Yu. (2011). Pravova sotsializatsiia shkoliariv yak ob'iekt teoretyko-pravovoho doslidzhennia [Legal socialization of schoolchildren as an object of theoretical and legal research]. *Legal science*. No. 3. pp. 7–13. [in Ukrainian].
2. Batanov, O.V. & Kudlay, T.P. (2003). Pravove vykhovannia [Legal education]. *Legal encyclopedia*: In 6 vol. 5: P–S. / Yu. S. Shemshuchenko (chief editor) and others]. Kyiv, p. 40. [in Ukrainian].
3. Boyko, D.M. (2005). Psykholohichni umovy formuvannia pravovoi kultury starshoklasnyki [Psychological conditions for the formation of the legal culture of high school students]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 211 p. [in Ukrainian].
4. Vaskovych, Y. (2008). Pravosvidomist ta yii vplyv na mentalitet ukrainskoho narodu [Legal consciousness and its influence on the mentality of the Ukrainian people]. *Law of Ukraine*. No. 6. pp. 108–111. [in Ukrainian].
5. Voitov, V.V. (2007). Pravove vykhovannia osobystosti dytyny : poniattia, sutnist, osoblyvosti [Socio-philosophical content of legal consciousness]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia. 200 p. [in Ukrainian].
6. Diduk, I.A. (2007). Pravovi uiavlennia molodi yak rezultat vidobrazhennia realnosti. [Legal representations of youth as a result of reflection of reality. Scientific studies on social and political psychology]. *Collection of articles / APN of Ukraine, Institute of social and political psychology; Editors: S.D. Maksymenko, M.M. Slyusarevskiy et al.* Kyiv, Issue 18 (21). pp. 169–18. [in Ukrainian].
7. Drobot, O.V. (2015). Psykholohiia upravlinskoii svidomosti osobystosti [Psychology of managerial consciousness of the individual]. *Doctor's thesis*. Odesa, 674 p. [in Ukrainian].
8. Zagreva, V.Ya. (2002). Pravova kultura starshoklasnykiv zahalnoosvitnikh shkil ta internativ [Legal culture of high school students of secondary schools and boarding schools]. *Problems of pedagogical technologies: Collection of scientific works*. Lutsk, No. 3. pp. 196–202. [in Ukrainian].
9. Zadorozhna, G. (2017). Pravove vykhovannia osobystosti dytyny : poniattia, sutnist, osoblyvosti [Legal education of the child's personality: concept, essence, features]. *Pedagogical magazine. Volyn*. No. 4 (7). pp. 12–17. [in Ukrainian].
10. Kalinovsky, Yu.Yu. (2005). Pravosvidomist yak sotsialnyi fenomen: struktura, rivni ta funktsii [Legal consciousness as a social phenomenon: structure, levels and functions]. *Collection of scientific works of the Kharkiv National University of the Air Force*. Issue 2 (23). pp. 118–122. [in Ukrainian].
11. Kashchuk, M.G. (2016). Pravove vykhovannia starshoklasnykiv u vykhovni roboti zahalnoosvitnoi shkoly (druga polovyna XX stolittia) [Legal education of high school students in the educational work of a comprehensive school (second half of the 20th century)]. *Candidate's thesis*. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Drohobych, 249 p. [in Ukrainian].

**РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

12. Kostyuk, G.S. (1989). Navchalno-vykhovnyi protses i psykhhichni rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of the individual]. (Ed.). L.N. Prokollenko. Kyiv, 608 p. [in Ukrainian].

13. Kutovy, V.V. (2021). Pravova kultura ta pravova svi-domist: vzaiemozalezhnist ta vzaiemovplyv. [Legal culture and legal consciousness: interdependence and mutual influence]. *Legal scientific electronic journal*. No. 1. pp. 36–41. [in Ukrainian].

14. Manoilo, N.G. (2008). Svitohliadno-motyvatsiina vyzna-chenist pravosvidomosti: sotsialno-filosofskyi dyskurs [World-view and motivational certainty of legal consciousness: social and philosophical discourse]. *Candidate's thesis*. Zaporizh-zhia National University, Zaporizhzhia, 183 p. [in Ukrainian].

15. Murashchenko, O. (2024). Struktura pravosvidomosti [Structure of legal consciousness]. *Youth & market*. No. 10 (230). pp. 91–95. [in Ukrainian].

16. Nazarenko, O.A. (2023). Teoretyko-pravova kharak-terystyka pravosvidomosti [Theoretical and legal characte-ristics of legal consciousness]. *Law and society*. No. 2. Vol. 2. pp. 3–8. [in Ukrainian].

17. Sukhomlynsky, V.O. (1976). Yak vykhovaty spravzh-niu liudynu [How to raise a real person]. Selected works: in 5 volumes. Vol. 2. pp. 149–416. [in Ukrainian].

18. Titomyr, O.S. (2015). Pravove vykhovannia na su-chasnomu etapi derzhavotvorennia v Ukraini [Legal education at the current stage of state formation in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian].

19. Tovkanets, O. (2012). Formuvannia pravosvidomosti uchniv PTU u protsesi pravovoho vykhovannia. [Formation of legal awareness of vocational school students in the process of legal education]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work*. Issue 25. pp. 209–211. [in Ukrainian].

20. Filosofiiia pravovoho vykhovannia (2012). [Philoso-phy of legal education: teaching aids]. (Eds.). A.P. Getman, O.G. Danylyan, O.P. Dzyoban and others; Kharkiv, 248 p. [in Ukrainian].

21. Shapar, V.B. (2005). Suchasnyi tлумachnyi psykholo-hichniy slovnyk [Modern explanatory psychological dictio-nary]. Kharkiv, 240 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.12.2024

“Навчання ї досі розуміють лише як розвиток розуму, в той час коли воно має стати джерелом сил для оновлення та творення”.

*Марія Монтессорі
італійський педагог, лікар, філософ*

“Сила характеру, незалежно від його змісту, – скарб, який нічим не замінити. Вона черпається єдино з природних джерел душі, і виховання повинно над усе берегти цю силу, як основу всякої людської гідності”.

*Костянтин Ушинський
український педагог*

“Найтихіші слова – ті, що приносять бурю. Думки, які ступають голубиними кроками, керують світом”.

*Фрідріх Ніцше
німецький філософ*

“Нехай наші очі бачать в людях найкраще, серця вибачають найгірше, а душі не втрачають віри”.

*Ельчин Сафарлі
сучасний азейбаржанський письменник*

“Загляньте у свої власні душі і знайдіть в них іскру правди, яку Бог помістив в кожне серце і з якої, тільки ви самі зможете роздмухати полум'я”.

*Соқрат
грецький філософ*

Микола Галів, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ “БОГОСЛОВІЯ” (1923–1939)

У статті представлено результати дослідження педагогічної проблематики на сторінках часопису “Богословія” (1923–1939). Методологія дослідження включає принципи науковості, історизму, авторської об’єктивності, а також загальнонаукові (аналіз, синтез, типологізація) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, критики історичних джерел) методи. На основі евристичного аналізу змісту часопису “Богословія” (1923–1939) виокремлено низку проблемно-тематичних макроструктурних компонентів педагогічного дискурсу, постульованого на сторінках зазначеного журналу: 1) розвиток богословської освіти; 2) моральне виховання молоді; 3) історія освіти. Питання богословської освіти завжди перебували в полі зору редакції та авторів “Богословія”. Особливо воно актуалізувалося з відкриттям греко-католицької Богословської академії у Львові (1929). Питання релігійно-морального виховання дітей молоді на сторінках часопису “Богословія” можна об’єднати у такі тематичні групи: а) критика ідей вільного виховання; б) підкреслення значимості християнської педагогіки; в) методика виховання і релігійної освіти. Особливо відзначимо педагогічні статті о. Ю. Дзеровича та о. І. Фіголя. Значну увагу автори і дописувачі журналу “Богословія” приділяли питанням методики проведення “ексорт” – катехитичних лекцій для учнів в урочний і позаурочний час. Історія освіти як тематичний напрям педагогічної проблематики на сторінках журналу “Богословія” була представлена переважно біографістикою. Варто назвати праці о. П. Хомина, о. Й. Сліпого, о. В. Фіголя про відомих українських церковних і освітніх діячів. Крім зазначених макроструктурних компонентів, педагогічний дискурс на сторінках часопису “Богословія” був представлений численними рецензіями на посібники і підручники, коротенькими статистичними повідомленнями про діяльність католицьких університетів і семінарій, аналізом законодавчих ініціатив у сфері освіти.

Ключові слова: часопис “Богословія”; Богословське наукове товариство; педагогічна біографістика; історія педагогіки; релігійне виховання; моральне виховання; Українська греко-католицька церква.

Лім. 22.

Mykola Haliv, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the History of Ukraine and Law Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PEDAGOGICAL PROBLEMS ON THE PAGES OF THE JOURNAL “BOGOSLOVIYA” (1923–1939)

The article presents the results of a study of pedagogical issues on the pages of the journal “Bogosloviya” (1923–1939). The research methodology includes the principles of scientificity, historicism, authorial objectivity, as well as general scientific (analysis, synthesis, typology) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic, criticism of historical sources) methods. Based on a heuristic analysis of the content of the journal “Bogosloviya” (1923–1939), a number of problem-thematic macrostructural components of the pedagogical discourse postulated on the pages of the journal were identified: 1) the development of theological education; 2) moral education of youth; 3) history of education. The issues of theological education have always been in the field of view of the editorial staff and authors of “Bogosloviya”. This issue became especially relevant after the opening of the Greek Catholic Theological Academy in Lviv (1929). The issues of religious and moral education of children and young people on the pages of the journal “Bogosloviya” can be combined into the following thematic groups: a) criticism of the ideas of free education; b) emphasizing the importance of Christian pedagogy; c) methods of education and religious education. We should especially note the pedagogical articles by Fr. Yulian Dzerovych and Fr. Ivan Figol. The authors of the journal “Bogosloviya” paid considerable attention to the issues of the methodology of conducting “exorts” – catechetical lectures for students during and after school hours. The history of education as a thematic direction of pedagogical issues on the pages of the journal “Bogosloviya” was presented mainly by articles on biography. It is worth noting the works of Fr. Petro Khomyn, Fr. Yosyf Slipy, Fr. Volodymyr Figol about famous Ukrainian church and educational figures. In addition to the above macrostructural components, the pedagogical discourse on the pages of the journal “Bogosloviya” was represented by numerous reviews of manuals and textbooks, short statistical reports on the activities of Catholic universities and seminaries, and analysis of legislative initiatives in the field of education.

Keywords: journal “Bogosloviya”; Theological Scientific Society; pedagogical biographical studies; history of pedagogy; religious education; moral education; Ukrainian Greek Catholic Church.

Постановка проблеми. Розвиток джерелознавчих студій у контексті розширення історико-педагогічного наукового знання передбачає, зокрема, проведення ретельного аналізу періодичних видань, причому не лише суто педагогічних, але й тих, що стосувалися інших галузей науки та сфер суспільного життя. Серед українських періодичних часописів, які виходили в Галичині у міжвоєнні роки, помітне місце займає журнал “Богословія”, який видавався з ініціативи Богословського наукового товариства у Львові. Головним редактором часопису був відомий науковець і церковний діяч о. Йосиф Сліпий. Вважаємо, що на сьогодні необхідно здійснити науковий огляд педагогічної компоненти змісту зазначеного журналу.

Аналіз останніх досліджень. Історичні аспекти видання, редагування і змістову складову часопису “Богословія” аналізували В. Головка, о. І. Гаваньо та ін. Різні аспекти діяльності (зокрема й видавничі) Богословського наукового товариства у Львові висвітлювали В. Янів, Ю. Ясіновський, І. Ходак, І. Скальська тощо. Праці о. Юліана Дзеровича, опубліковані в журналі “Богословія”, потрапляли в поле зору Н. Пастушенко, Р. Яковишина, І. Мицишин, Л. Генік. Окремі аспекти зазначеної проблеми висвітлено у студії М. Галіва [5]. Назагал констатуємо, що педагогічна проблематика у часописі “Богословія” потребує окремого дослідження.

Мета статті – представити результати дослідження педагогічної проблематики на сторінках часопису “Богословія” (1923–1939).

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи зміст часопису “Богословія” (1923–1939) можемо виокремити низку проблемно-тематичних компонентів педагогічного дискурсу, постульованого на сторінках зазначеного журналу: 1) розвиток богословської освіти; 2) моральне виховання молоді; 3) історія освіти.

Питання богословської освіти завжди перебували в полі зору редакції та авторів журналу “Богословія”. Уже в першому номері зазначеного часопису було опубліковано статтю ректора малої духовної семінарії у Львові о. Івана Бучка, який розкрив зміст листа папи Пій XI до кардинала Біслеті про виховання і освіту католицького духовенства. У ньому наголошувалося, що виховання і освіта духовенства повинні мати цілковито церковний характер, а “питомці” (вихованці духовних семінарій та богословських факультетів) – відчувати і розуміти своє покликання. Папа Пій XI звернув увагу на такі вагомні аспекти виховання кліру: а) плекання латинської мови; б) навчання філософії і спекулятивного богослов'я на основі схоластичного методу Томи Аквінського; в) вивчення практичного (пастирського) богослов'я. Підкреслювалося, що знання латинської мови забезпечує священникові не лише гуманістичну освіту, але й пізнання “мови релігії”, бо, як зазначалося в листі папи, латина – це

“мова католицька”. “Без мови латинської неможливі є богословські студії, бо замкнений є доступ до учень св. Отців і Учителів Церкви...” [3, 83], – йшлося у статті о. І. Бучка, який підтримав такий погляд, заперечивши міркування, що для духовенства східного обряду латинська мова не потрібна.

Автор нагадав, що, відповідно до канонічних приписів, філософські студії мають тривати принаймні два, а богословські – щонайменше чотири роки. Взірцем богослов'я папа Пій XI вважав твори Томи Аквінського, водночас негативно ставився до “методи позитивної” (позитивістської методології), оскільки вона без поєднання з “методом схоластичною” не спроможна захистити релігійні догми [3, 84]. Пастирське богослов'я у семінаріях та університетах повинно, на його думку, бути обов'язковим предметом. Цій науці і навчальній дисципліні варто приділяти особливу увагу, бо навіть найкращий богослов не зможе успішно виконувати душпастирські функції, якщо не знає засад і правил пастирського богослов'я [3, 84]. Ректор о. І. Бучко підкреслив заклик папи до єпископів щодо утворення в кожній єпархії духовної семінарії, а коли б це виявилось неможливим, то – міждієцезіальної або краювої семінарії.

Питання застосування латинської мови у богословських студіях розглянув о. Василь Белей у 1929 р. Він проаналізував статтю Яна Гарінга з Грацу в одному з католицьких видань, в якій констатовалося, що тогочасна середня школа вже не забезпечувала учням добрих знань з латини. З огляду на це на богословських факультетах у університетах Німеччини були змушені переходити на рідну мову при викладанні богослов'я. В Італії від 1927 р. у семінаріях викладання догматики та морального богослов'я велося тільки латиною, але пояснювати терміни дозволялося італійською мовою. На думку автора, якщо слухачі і студенти мало знають латину, то професори повинні викладати “живою мовою”, але короткий підсумок здійснювати латиною, а також надавати студентам латинський текст лекцій. З метою забезпечення кращих знань латинської мови студентам богослов'я пропонувалося: а) увести уроки латинської мови в гімназіях і запровадити латинську мову як навчальний предмет у семінаріях; б) старанно плекати у семінаріях “латинську лектуру Біблії” [1, 258–260].

У 1929 р. було відкрито греко-католицьку Богословську академію у Львові. На початку наступного року у журналі “Богословія” опубліковано промову митрополита Андрея Шептицького, виголошену під час врочистого відкриття закладу освіти [22]. Вказавши на нещодавнє домінування позитивізму, він підкреслив вагомність богослов'я як науки. Відтак вів мову про завдання академії: дослідження унії, утвердження Церкви тощо. Свято відкриття академії описав о. Петро Хомин, назвавши засну-

вання цього закладу освіти подією першорядної ваги для “нашої Церкви і нашого народу”, оскільки це єдина такого типу школа на всіх українських землях. А окрім того, наголосив: Богословська академія стане спадкоємицею Могиллянської академії у Києві, “її доброго імені і слави” [21, 42]. По-суті, о. П. Хомин зробив спробу закласти новий історико-меморійний міф про спадкоємність новоствореної академії і продовження нею давніх традицій богословської освіти на українських землях. На думку автора, академія своєю працею збагачуватиме рідну культуру, підсилуватиме шляхетні змагання цілої нації до “якнайскорішого здійснення свого найвишого ідеалу тут на землі” [21, 42]. У цій ремарці вбачаємо прихований натяк на потребу реалізації української національної ідеї і здобуття української державності.

Водночас о. П. Хомин підкреслив вдалий час для відкриття Богословської академії у контексті активізації змагань за піднесення богословської науки та освіти в католицькій Церкві. Однак він усе ж більше акцентував увагу на національному значенні академії, вбачаючи у цьому можливість для українського народу відновити свої вищі школи, дати освіту тисячам молодих осіб, забезпечити можливість праці українським науковцям [22, 42]. Надалі у журналі “Богословія” регулярно публікувалися повідомлення про діяльність Богословської академії. Найважливішими з них, вочевидь, були інформації про освітні програми. Зокрема, в одному з повідомлень подавалися назви навчальних дисциплін й імена та прізвища викладачів. Так дізнаємося, що на третьому році навчання в академії студенти слухали курс педагогіки, яку викладав о. Юліан Дзерович в обсязі 2 години на тиждень [13, 266].

Питання удосконалення богословських студій актуалізувалося на початку 1930-х рр. Як відомо, 24 травня 1931 р. папа Пій XI видав енцикліку “Deus scientiarum Dominus”, яка нормувала богословські студії в усій католицькій Церкві. Зазначений документ, а також підготовлені Конгрегацією студій і семінарії “Ordinationes” охарактеризував в окремій статті ректор Богословської академії о. Йосиф Сліпий [16]. Він зазначив, що після наполеонівських війн рівень богословських студій в Європі дуже знизився. Довгий час у семінаріях задовольнялися лише вихованням духовенства для заспокоєння духовних потреб парафіян. Відтак о. Й. Сліпий особливо виділив повернення інституції Великого канцлера, яку повинен займати єпископ єпархії, що має дбати про збереження “чистоти науки католицької Церкви”. Надалі описав вимоги до слухачів, які хочуть отримати докторат, назвав необхідні предмети на богословських факультетах. “Енцикліка має велике значіння, бо вона дає свідоцтво дбайливості Церкви про науку, підносить повагу док-

торату і вимагає основніших студій” [16, 100], – зауважив о. Й. Сліпий.

Релігійно-моральне виховання дітей та молоді було одним із ключових напрямів педагогічного дискурсу на сторінках часопису “Богословія”. Однак він містив низку макроструктурних компонентів: а) критика ідей вільного виховання; б) підкреслення значимості християнської педагогіки; в) методика виховання і релігійної освіти.

У 1926 р. в рубриці “Вибрані питання” було опубліковано роздуми о. Юстина Гірняка про “педагогічні патології”. Він різко розкритикував “вплив натуралізму” Ж.-Ж. Руссо на педагогіку, що призвело до заперечення християнських методів виховання й появи ідеї звільнення з-під впливу християнської педагогіки [6, 318]. Проте найбільш послідовно критикував ідеї вільного виховання о. Юліан Дзерович. Аналізуючи твір Ж.-Ж. Руссо “Еміль або про виховання”, автор доходить висновку, що французькому просвітителю не вдалося забезпечити справжнє автономне виховання людини. На його думку, літературний персонаж Еміль постійно перебував під контролем свого вихователя, який відстежував кожен його крок, оберігав від шкідливих впливів культури, формував для вихованця групи підібраних випадків, які мали викликати в Еміля певні потреби, зацікавлення, спонукати до запитань. Оскільки усе це відбувалося внаслідок “штучної махінації”, то свобода Еміля зводилася до несвідомого гніту з боку вихователя. Ю. Дзерович наголосив, що, по суті, йшлося про поневолення волі вихованця, а це гірше, ніж поневолення дії [10, 116].

Подібно о. Ю. Дзерович розкритикував педагогічні погляди російського письменника Льва Толстого, заперечивши наявність вільного виховання в яснополянській школі [10, 118–119]. Відкинув педагогічну систему Елен Кей, яка виступила проти впливу церкви, держави і батьків на виховання, а також засудив праці німецького педагога Густава Вінскена, котрий намагався усунути авторитет у процесі виховання [10, 120]. Особливо дошкульно він відгукнувся про радянську систему виховання. “Большевицькі педагоги визволили дитину з-під авторитету Бога, віри, релігії, а піддали її тиранії духа, якій рівної історія не знає” [10, 122], – наголосив Ю. Дзерович.

Зазначені автори повсякчас підкреслювали актуальність і значимість християнської педагогіки. Уже згаданий о. Ю. Гірняк вів мову про “реабілітацію давньої християнської педагогіки”, наводячи при цьому аргументи тих психологів, які дійшли до переконання, що католицька теза про зісуття людської природи є не песимізмом, а дійсністю. При цьому оперував працею німецького психолога Штрumpf-Спітцнера “Педагогічна патологія”, в якій доводилася думка про необхідність використання

авторитету, дисципліни, систематичного навчання задля подолання психічних вад, які постали внаслідок відсутності належного морального виховання [6, 318–319].

Подібно й о. Ю. Дзерович вів мову про християнську педагогіку як ефективну систему виховання молодого покоління. Він передусім відкинув звинувачення у тому, що християнські педагоги начебто виступають проти свободи у вихованні. Педагог зауважив, що “давня традиційна школа” має суттєві вади, тож її потрібно реформувати, але при цьому не можна погодитися на усунення авторитету школи, вчителів, батьків, дбаючи про т.зв. “цілковиту вільність дитини”, оскільки це призведе до сваволі [10, 118]. Ю. Дзерович відстоював погляди Георга Кершенштайнера, Вільгельма Ферстера, які визнавали необхідність авторитету у вихованні. Він зауважив, що візіі зазначених учених близькі до католицьких поглядів, викладених в енцикліці папи Пія XI “*Divini illius Magistri*” про християнське виховання молоді [10, 122–123]. Відтак о. Ю. Дзерович відстоював ідею синтезу гетерономного (впливу вихователя на вихованця) і автономного (самовпливу вихованця) виховання. На його думку, найвищі цілі має християнське виховання, бо підставою нормою етики є Бог і його найвища Воля, а тому Бог не може бути чимось байдужим і стороннім у вихованні. Водночас учений розглядав християнське виховання не як окремих напрям педагогіки, а як комплексну і цілісну педагогічну систему, яка охоплює весь обсяг людського життя, фізичного і духовного, інтелектуального і морального, індивідуального, родинного й суспільного [10, 125].

Третя складова проблематики релігійно-морального виховання на сторінках журналу “Богословія” в окреслений період містила рекомендації щодо методики виховання і релігійної освіти дітей та молоді. Ще у 1924 р. єпископ Йосиф Боцян опублікував статтю “Про духовні вправи”, в якій, з одного боку, аналізував новітні видання знаменитого твору засновника Чину єзуїтів св. Ігнація Лойоли “Духовні вправи”, а з іншого – давав власні рекомендації щодо виховання молоді. Автор, вказавши на особливий вплив цього твору на духовні практики українського подвижника св. Йосафата Куцевича, вів мову про психологію духовних вправ як непереможну силу, котра впливає на душу і гармонійно концентрує для самовиховної роботи усі сили людини: вольові, розумові, емоційні [2, 217; 221–222]. Важливими засобами виховання Й. Боцян вважав молитву, аналіз власного сумління, виконання добрих справ [2, 222].

Водночас Й. Боцян окреслив проблеми сучасної йому молоді: “дух незалежності”, манію критикування, слабкість характеру і гнучкість перед громадською думкою, скептицизм і релігійна байдужість, моральна нужда [2, 224]. Допомогти подали

ці вади може лише духовний провідник (священник, вихователь, наставник), котрий буде для молоді “сердешнім приятелем і батьком, як у науках, так і в личнім контакті та сповіді. ...В науках треба бути позитивним, ясним, займаючим, а перш за все одушевленим для правди, віри, чесноти, чистоти, надприродних ідеалів, Христа і Його св. Церкви...” [2, 224–225]. Духовні провідники, які зможуть прилучити молодь до самовдосконалення за допомогою систематичних духовних вправ, на думку автора, зможуть зарадити тому “моральному розбиттю”, яке охопило післявоєнну Європу, а відтак приведе до “духовної обнови” особистості.

Дуже схожі настанови дав о. Ю. Дзерович у статті “Виховання у дусі молитви” в 1929 р. Розглянувши проблеми організації колективної та індивідуальної молитви в школі, педагог приділив значну увагу обов’язкам шкільних катехитів у сфері прилучення дітей до “молитвенного духа”. Обов’язок катехита, на його думку, полягає не так у тому, щоб навчити дітей усіх катехитичних правд, як у тому, щоб прищепити їм пошану до молитви. “Виховання в “дусі молитви” – є конечно і воно є найвдячнішим полем діяльності катехита. Подібно як виховуємо дітей в патріотичнім, національнім, родинно-патріархальнім, кастовім дусі, так треба виховувати дітей і в релігійному дусі взагалі, а в “дусі молитви” зокрема” [9, 52], – наголосив о. Ю. Дзерович. Назвавши і охарактеризувавши різновиди молитви, педагог висловив докір катехитам, які не навчили дітей молитися вільно, тобто своїми словами і думками. Водночас він поділився власним досвідом щодо методики навчання дітей пошани до молитви. Насамкінець о. Ю. Дзерович відзначив, що молитва – це мистецтво, яке не можна опанувати без проповідника і вчителя [9, 122].

Значну увагу автори і дописувачі журналу “Богословія” приділяли питанням методики проведення “ексорт” – катехитичних лекцій для учнів в урочний і позаурочний час. Одним із найбільш фахових українських педагогів у цій сфері був о. Іван Фіголь, катехит і професор української гімназії в м. Станіславів. У 1928 р. він видав книгу “Ексорти на неділі і свята шкільного року”, щодо якої о. О. Горчинський опублікував рецензію у часописі “Богословія”. Рецензент відзначив, що автор під час проведення ексортів порушує низку тем, які вказують учням на потребу активної участі в житті громади і Церкви, бо “не школа, а життя вчить”. Відзначив і те, що о. І. Фіголь подав методи як “дістатися до душі і серця молоді”, усунути з душ молоді загальнопоширені хиби та прищепити чесноти, котрі б стали підвалиною “сильних хрустальних характерів”. Не менш важливою була увага автора й до “національного моменту у вихованні молоді”, адже, на думку рецензента, він “показує дорогу до правдивого патріотизму” [8, 115–116].

Сам о. І. Фіголь опублікував в часописі “Богословія” рецензію на працю свого колеги, польсько-го священника о. Францішека Мадея “Вибір ексортів для молоді середніх шкіл”, виданій у 1928 р. Проаналізувавши книгу, він наголосив: є два могутні засоби, які треба прищепити молоді – праця і молитва, й навчити користуватися ними у щоденному житті [18, 245–246]. Уже після смерті о. І. Фіголя було надруковано частину його дисертації, присвяченої ексортам (1936). У ній розглядалося питання вибору тем ексортів. Автор наголошував на тому, що для ексортів треба підбирати євангельські теми, які поглиблюють віру і релігійне життя учнів, ведуть до побожності [19, 42]. Теми ексортів він поділив на декілька груп: догматичні, моральні, історичні й літургічні. Так, предметом моральних ексортів є практичні складові християнського життя: чесноти, проступки, засоби Божої ласки. І. Фіголь наголошував на потребі акцентувати увагу дітей на боротьбі з самим собою, з лінощами, нахилом до брехні, непослуху, злостивістю. При обговоренні спокус і гріхів доцільно надати учням практичні вказівки, як їх поборювати [19, 44]. Автор приділяв увагу питанню “вироблення характеру”, дещо критично ставився до фізичного виховання, яке, за його словами, відволікає молодь від праці над формуванням характеру [19, 45].

Серед історичних тем о. І. Фіголь пропонував обговорити з учнями життя св. Йосафата Кунцевича, проведення Єфеського собору. Основною канвою такої ексорти повинна бути власне історична подія або ж історичні обставини, серед яких доводилося жити і працювати особистості. Надалі треба розкрити релігійну чи моральну правду, яку містить відповідна історична подія. Саму ж подію потрібно висвітлити сутнісно і зрозуміло, без зайвих подробиць і надміру назв, вказуючи на найважливіше [19, 48]. Особливо важливо бути обережним при ампліфікації та оминати дигресію, а також деталізованих ілюстрацій, які легко розсіюють увагу учнів [19, 50]. Відзначимо, що ці методичні рекомендації й досі не втратили актуальності. Особливо їх необхідно враховувати при проведенні виховних бесід з учнями на історичні та морально-ціннісні теми.

Історія освіти як проблемно-тематичний складник педагогічної проблематики на сторінках журналу “Богословія” представлений переважно біографістикою. Однією з найкращих праць вважаємо публікацію о. Петра Хомина про митрополита Йосифа Велямина Рутського. Звісно, у ній йшлося про біографію визначного українського церковно-релігійного діяча, однак, треба взяти до уваги, що значна частина його діяльності була пов’язана з освітою. Автор майже одразу наголосив на тому, що Й. Рутський мав завдання “розірвати ті пута темноти і невіжества, в які заковане було духовенство,

і перетворити тих бідних священників-неуків, котрі не знали навіть добре, в що вірили, в католицьких священників бодай з найнеобхіднішим теологічним формуванням” [20, 263–264]. П. Хомин наголосив на важливості цього завдання для унійної Церкви початку XVII ст.

У зазначеній статті детально описано здобуття Й. Рутським освіти, його навчання у Карловому університеті, Грецькій колегії в Римі, здобуття ступеня доктора філософії у Віндсборзькому університеті [20, 264–266]. П. Хомин наголосив, що заради піднесення Унійної церкви Й. Рутський найбільше старань присвятив справі освіти духовенства загалом і заснування шкіл зокрема. Відтак описав стан церковного шкільництва початку XVII ст. На той час, як відомо, в незадовільних умовах діяли лише декілька унійних шкіл вищого типу шкіл: у Бересті, Володимирі й духовна семінарія при Троїцькому монастирі у Вільні. Водночас існували латинські школи, братські школи, Острозька “академія”. Але в латинських школах українська молодь полонізувалася, у православних ширилася загроза протестантизму, тому, на думку автора, з цих освітніх осередків “уніатська молодіж” не повинна була користати, якщо хотіла стати на службу об’єднанню Церкви [20, 266–267]. Надалі о. П. Хомин висвітлив план Й. Рутського щодо реорганізації шкіл, поданий у його творі “Discursus”, виданому у Вільні в 1605 р. Відтак автор описав кроки Й. Рутського щодо реформування освіти ченців: заснування новіціату в монастирі св. Трійці у Вільні; заснування спільного з єзуїтами новіціату в Битені; підготовку з монахів професорів для унійних шкіл; надання у 1613 р. на прохання Й. Рутського королівського дозволу відкрити школи в Новогрудку і Мінську та інших містах, де навчати всіх наук і мов грецької, латинської, слов’янської, польської і руської [20, 267–268].

Надалі о. П. Хомин розкрив діяльність школи в Новогрудку для міщанських і шляхетських дітей, припустивши, що цей заклад було піднесено до рівня духовної семінарії. Вів мову й про школу у Мінську при монастирі св. Косми і Дем’яна. Важливо, що автор відкинув думку начебто Й. Рутський заклав школу у Володимирі, бо насправді її раніше заснував митрополит Іпатій Потій. Але не спростовував припущення, що Й. Рутський заснував школи в Жировичах і Боруні. Відтак писав про отримання митрополитом у 1615 р. бреве від папи Павла V, яким підтверджувалася королівська грамота 1613 р. і унійні школи отримали такі ж права як і єзуїтські колегії [20, 268–269]. На думку о. П. Хомина, папське брєве надало виняткове становище Чинові св. Василя Великого та Віленській семінарії у монастирі св. Трійці, яке можна зіставити зі становищем Віленської єзуїтської колегії у Речі Посполитій [20, 270]. Позитивно оцінив автор і

надання для унійних студентів стипендій у папських колегіях в Римі, Відні, Празі, Оломоуці, Браунсберзі, Вільні. “По укінченю тих студій вертали студенти у рідний край з великим засобом знання, якого дома не моглиб були одержати, вертали переконаними католиками, оперті о західну культуру, меткі, підприємливі і чи приймали духовні свячення чи ні, приносили зєдиненій церкві багато користи...” [20, 271], – наголосив о. П. Хомин.

Значну увагу автор присвятив зусиллям митрополита Й. Рутського щодо відкриття унійної духовної семінарії у Мінську, описав його кроки, спрямовані на формування матеріального забезпечення цього закладу, окреслив рішення церковного синоду в Кобрині 6 вересня 1626 р. [20, 273–281]. Автор дотримувався думки історика К. Харламповича, згідно з якою за життя Й. Рутського семінарія не була відкрита, бо духовенство унійної Церкви виявилось не в змозі впоратися з таким завданням. Все ж він високо оцінював зусилля митрополита на освітній ниві, назвав його знаменитим педагогом, який вносив нове життя в схоластичне навчання тогочасної молоді, зокрема впроваджував живу народну мову, якою послуговувалися при викладанні богословських наук [20, 283].

П. Хомин порівняв Й. Рутського з православним київським митрополитом Петром Могилою, поставивши ці дві особистості на один рівень заслуг перед українським народом. Водночас визнавав, що унійні освітні осередки розвивалися не так ефективно, як могилянські школи, пояснюючи це тим, що перші були на “окраїнах української національної території, часто серед ворожого моря”, а другі (передусім Київська колегія) – у центрі українського національного життя під могутньою охороною козацтва [20, 283]. Звісно, не з усіма висновками й оцінками о. П. Хомина можна погодитися, проте треба визнати, що автор доволі повно розкрив освітню діяльність Й. Рутського й водночас різнобічно охарактеризував стан українського церковного шкільництва початку XVII ст. на українських і білоруських землях.

Відзначимо, що Кобринський синод Унійної Церкви 1626 р. більш детально описав о. Іван Рудович. У статті йдеться про рішення собору заснувати духовну семінарію в Мінську для шляхетної молоді з Русі і для кандидатів духовного звання. У цьому закладі на нижчих курсах викладовою мовою мала бути латинська, а на богословії – руська. На думку автора, школа плекала б національні почування, виховувала свідомих громадян [5, 204]. Відзначив о. І. Рудович рішення собору доручити єпископам спонукати парафіяльних священників, щоб вони своїх синів “освічували як в науках, так і в звичаях, які належні священничому стану” [5, 205]. На відміну від о. П. Хомина, автор вказав більш прозаїчні причини, які завадили відкрити духовну семінарію в

Мінську: зібрані на заснування закладу освіти кошти були втрачені через козацьке повстання 1630 р. та надання позики польському королеві [5, 206].

Низка біографічних статей, опублікованих у часописі “Богословія”, були присвячені греко-католицькому єпископу Йосифу Боцяну, який помер наприкінці 1926 р. Розлогу студію про життя єпископа подав голова Богословського наукового товариства о. Йосиф Сліпий. Він доволі піднесено охарактеризував Й. Боцяна, зібрав про нього значний матеріал, зокрема спогади осіб, які навчалися разом з ним. Багато уваги присвятив вихованню і освіті Й. Боцяна. Згадав про буського пароха о. Омеляна Петрушевича, батька майбутнього президента ЗУНР Євгена Петрушевича, який відіграв значну роль в освіті Й. Боцяна. Відтак описав його навчання в Золочівській гімназії, на теологічному факультеті Львівського університету. При цьому позитивно оцінюємо історичний метод о. Й. Сліпого, який розумів значення “історичної перспективи” при написанні біографічних статей, значну увагу присвячував гімназійній та університетським учителям Й. Боцяна, немовби виказуючи інтелектуальне середовище формування світоглядних та наукових знань юнака.

Так, пишучи про університетські студії майбутнього єпископа, автор зазначив, що крім теологічних викладів (серед них і професора І. Бартошевського, автора відомого підручника з педагогіки), Й. Боцяна слухав лекції професорів О. Колесси і М. Грушевського [15, 70–71]. Згадав о. Й. Сліпий і про участь Й. Боцяна в сецесії українських студентів 1901 р., його переїзд на навчання до Відня та Інсбрука. Розкрив педагогічну працю Й. Боцяна, бо з 1905 р. він був префектом студій у Львівській духовній семінарії, а згодом керівником цього закладу освіти [15, 73].

Власне про діяльність о. Й. Боцяна на посаді ректора духовної семінарії у Львові в окремій статті розповів о. Леонтій Куницький. Він також доволі піднесено писав про на той час уже покійного єпископа, назвавши його “зразком українського священика початку XX ст.” [12, 78]. Наголосивши, що від 1910 р. Львівська духовна семінарія під керівництвом о. Й. Боцяна переживала розквіт, автор відзначив прагнення ректора виховати священників-громадян. За його словами, крім теологічної освіти, в семінарії студенти могли доповнити знання з історії та літератури. За часів ректорства Й. Боцяна там діяв “Просвітний Кружок”, котрий кожної неділі і в святкові дні скеровував своїх членів з лекціями до львівських читалень і каплиць, “розбуджуючи таким чином поміж найбільшніми верствами українського населення національну свідомість і прив’язання до своєї Церкви”. Автор вважає, що так вихованці семінарії українізували львівські передмістя [12, 79].

Ще одна біографічна студія була присвячена визначному історичу о. Михайлові Гарасевичу [4]. Її автором був визначний український науковець Михайло Возняк, який доволі небагато розповів про педагогічну діяльність о. М. Гарасевича у Львівському університеті [4, 239]. Біографічну і водночас джерелознавчу студію історико-педагогічного характеру у часописі “Богословія” опублікував о. Володимир Фіголь. У ній йшлося про “Учительне Євангеліє” Кирила Транквіліона Ставровецького [17]. Автор доволі детально описав джерело (видання 1619 р.), окреслив його зміст, стиль і мову розмішених проповідей, подав характеристику суспільних відносин початку XVII ст. в Україні, відзначив вплив гезихазму на К.Т. Ставровецького, пояснив його перехід до унійної Церкви, відзначив впливи на “Учительне Євангеліє” творів як отців Церкви, так і новітніх письменників.

Крім зазначених тематичних компонентів, педагогічна проблематика на сторінках часопису “Богословія” (1923–1939) була представлена численними рецензіями на посібники і підручники (наприклад, рецензія о. Г. Костельника на збірник задач з логіки у 1927 р. [11]), коротенькими статистичними повідомленнями про діяльність католицьких університетів і семінарій, аналізом законодавчих ініціатив у сфері освіти. З приводу останнього варто відзначити аналітичну статтю о. Лева Глинки щодо проекту польського закону про вищу освіту (Ustawa Akademicka) у 1933 р. [7].

Висновки. Отже, аналізуючи зміст часопису “Богословія” (1923–1939) можемо виокремити низку проблемно-тематичних компонентів педагогічного дискурсу, постульованого на сторінках зазначеного журналу: 1) розвиток богословської освіти; 2) моральне виховання молоді; 3) історія освіти. Питання богословської освіти завжди перебували в полі зору редакції і авторів “Богословія”. Особливо воно актуалізувалося з відкриттям греко-католицької Богословської академії у Львові (1929). Питання релігійно-морального виховання дітей молоді на сторінках часопису “Богословія” можна об’єднати у такі тематичні групи: а) критика ідей вільного виховання; б) підкреслення значимості християнської педагогіки; в) методика виховання і релігійної освіти. Особливо відзначимо педагогічні статті о. Ю. Дзеровича та о. І. Фіголя. Значну увагу автори і дописувачі журналу “Богословія” приділяли питанням методики проведення “ексорт” – катехитичних лекцій для учнів в урочний і позаурочний час. Історія освіти як проблемно-тематичний складник педагогічної проблематики на сторінках журналу “Богословія” була представлена переважно біографістикою. У цьому плані варто відзначити праці о. П. Хомина, о. Й. Сліпого, о. В. Фіголя.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей В. Латинська мова як викладава в богословії. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 4. С. 258–260.
- Боцян О. Про духовні вправи. *Богословія*. 1924. Т. 2. Кн. 2–3. С. 217–229.
- Бучко І. Пій XI про піднесення богословських студій. *Богословія*. 1923. Т. 1. Кн. 1. С. 82–85.
- Возняк М. Перший історик Церкви з вихованців львівської духовної семінарії. *Богословія*. 1934. Т. 12. Кн. 4. С. 237–245; 1935. Т. 13. Кн. 1. С. 36–46; Кн. 2–3. С. 124–133; Кн. 4. С. 222–230.
- Галів М. Український історико-педагогічний наратив (середина XIX – кінець XX століття): епістемологічні засади. *Дрогобич*: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 614 с.
- Грзяк Ю. З педагогічної патології. *Богословія*. 1926. Т. 4. Кн. 3. С. 318–319.
- Глинка Л. Польський закон про високі школи (Ustawa Akademicka). *Богословія*. 1933. Т. 11. Кн. 2. С. 136–140.
- Горчинський О. Рецензія на: о.д-р Іван Фіголь “Ексорти на неділі і свята шкільного року”. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 2. С. 115–116.
- Дзерович Ю. Виховання в душі молитви. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 1. С. 51–52.; Кн. 2. С. 118–122.
- Дзерович Ю. Автономія і гетеронімія у вихованні. *Богословія*. 1933. Т. 11. Кн. 2. С. 111–125.
- Костельни Г. Рецензія на: М. О. Лосский. Сборник задач по логике. *Богословія*. 1927. Т. 5. Кн. 2–3. С. 176–177.
- Куницький Л. О. Др. Й. Боцян як ректор Духовної Семінарії. *Богословія*. 1927. Т. 5. Кн. 2–3. С. 78–82.
- Програма викладів на Гр.-кат. Богословській Академії у Львові в зимовім семестрі акад. року 1929/30. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 4. С. 265–268.
- Рудович І. Кобринський Синод 1626. *Богословія*. 1924. Т. 2. Кн. 2–3. С. 193–212.
- Сліпий Й. Кілька дат з першої половини життя луцького єпископа Йосифа Боцяна. *Богословія*. 1927. Т. 5. Кн. 2–3. С. 65–77.
- Сліпий Й. Реформа богословських студій. *Богословія*. 1932. Т. 10. Кн. 2. С. 97–100.
- Фіголь В. “Учительне Євангеліє” Кирила Транквіліона Ставровецького. *Богословія*. 1939. Т. 17. Кн. 1. С. 1–20; 1939–1942. Т. 18–20. Кн. 2–4. С. 18–159.
- Фіголь Д. Рецензія на: Ks. Dr. Franciszek Madeja “Wybor egzort dla młodzieży szkół średnich. Krakow, 1928”. *Богословія*. 1929. Т. 7. Кн. 4. С. 245–245.
- Фіголь І. Про теми ексорт. *Богословія*. 1936. Т. 14. Кн. 1. С. 40–50.
- Хомин П. Митрополит Йосиф Велямин Рутський. *Богословія*. 1923. Том. 1. Кн. 3–4. С. 261–283.
- Хомин П. Свято відкриття Богословської Академії у Львові. *Богословія*. 1930. Т. 8. Кн. 1. С. 42–49; Кн. 3–4. С. 197–218.
- Шептицький А. Промова на святочнім відкритті Гр.-кат. Богословської Академії. *Богословія*. 1930. Т. 8. Кн. 1. С. 1–4.

REFERENCES

- Belei, V. (1929). Latynska mova yak vykladova v bogoslovii [Latin as a teaching language in theology]. *Theology*. Vol. 7. Book 4. pp. 258–260. [in Ukrainian].

2. Botsian, O. (1924). Pro dukhovni vpravy [On spiritual exercises]. *Theology*. Vol. 2. Book 2–3. pp. 217–229. [in Ukrainian].
3. Buchko, I. (1923). Pii XI pro pidnesennia bohoslovskykh studii [Pius XI on the rise of theological studies]. *Theology*. Vol. 1. Book 1. pp. 82–85. [in Ukrainian].
4. Vozniak, M. (1934). Pershyi istoryk Tserkvy z vykhovantsiv Ivivskoi dukhovnoi seminarii [The first historian of the Church from among the students of the Lviv theological seminary]. *Theology*. Vol. 12. Book 4. pp. 237–245; 1935. Vol. 13. Book 1. pp. 36–46; Book 2–3. pp. 124–133; Book 4. pp. 222–230. [in Ukrainian].
5. Haliv, M. (2018). Ukrainskyi istoryko-pedahohichnyi naratyv (seredyna XIX – kinets XX stolittia): epistemolohichni zasady [Ukrainian Historical and Pedagogical Narrative (mid XIX – late XX century): Epistemological Principles]. *Drohobych*, 614 p. [in Ukrainian].
6. Hirniak, Yu. (1926). Z pedagogichnoi patologii [From pedagogical pathology]. *Theology*. Vol. 4. Book 3. pp. 318–319. [in Ukrainian].
7. Hlynka, L. (1933). Polskyi zakon pro vysoki shkoly (Ustawa Akademicka) [Polish law on high schools (Ustawa Akademicka)]. *Theology*. Vol. 11. Book 2. pp. 136–140. [in Ukrainian].
8. Gorchynskyi, O. (1929). Retsenziia na: o.d-r Ivan Fihol “Ekzorty na nedili i sviata shkilnoho roku” [Review of: Rev. Dr. Ivan Figol “Exorts on Sundays and holidays of the school year”]. *Theology*. Vol. 7. Book 2. pp. 115–116. [in Ukrainian].
9. Dzerovych, Yu. (1929). Vychovannia v dusi molytvy [Education in the Spirit of Prayer]. *Theology*. Vol. 7. Book 1. pp. 51–52.; Book 2. pp. 118–122. [in Ukrainian].
10. Dzerovych, Yu. (1933). Avtonomiia i heteronomiia u vykhovanni [Autonomy and Heteronomy in Education]. *Theology*. Vol. 11. Book 2. pp. 111–125. [in Ukrainian].
11. Kostelnyk, H. (1927). Retsenziia na: M.O. Lossky. *Sbornyk zadach po lohyke* [Review of: M.O. Lossky. *Collection of Problems in Logic*]. *Theology*. Vol. 5. Book 2–3. pp. 176–177. [in Ukrainian].
12. Kunitskyi, L. (1927). O. Dr. Yo. Botsian yak rektor Dukhovnoi Seminarii [Fr. Dr. J. Botsyan as Rector of the Theological Seminary]. *Theology*. Vol. 5. Book 2–3. pp. 78–82. [in Ukrainian].
13. Prohrama vykladiv (1929). Prohrama vykladiv na Hr.-kat. Bohoslovskii Akademii u Lvovi v zymovim semestri akad. roku 1929/30 [Program of lectures at the Greek-Catholic Theological Academy in Lviv in the winter semester of the academic year 1929/30]. *Theology*. Vol. 7. Book 4. pp. 265–268. [in Ukrainian].
14. Rudovych, I. (1924). Kobrynskyi Synod 1626 [Kobryn Synod 1626]. *Theology*. Vol. 2. Book 2–3. pp. 193–212. [in Ukrainian].
15. Slipyi, Y. (1927). Kilka dat z pershoi polovyny zhyttia lutskeho epyskopa Yosyfa Botsiana [Several dates from the first half of the life of the Lutsk bishop Joseph Botsyan]. *Theology*. Vol. 5. Book 2–3. pp. 65–77. [in Ukrainian].
16. Slipyi, Y. (1932). Reforma bohoslovskykh studii [Reform of theological studies]. *Theology*. Vol. 10. Book 2. pp. 97–100. [in Ukrainian].
17. Figol, V. (1939). “Uchytelne Yevanheliie” Kyryla Trankviliona Stavrovetskoho [“The Teaching Gospel” by Cyril Tranquillon Stavrovetsky]. *Theology*. Vol. 17. Book 1. pp. 1–20; 1939–1942. Vol. 18–20. Book 2–4. pp. 118–159. [in Ukrainian].
18. Figol, D. (1929). Retsenziia na: Ks. Dr. Franciszek Madeja “Wybor egzort dla mlodziy szkól srednich. Krakow, 1928” [Review of: Ks. Dr. Franciszek Madeja “Wybor egzort dla mlodziy szkól srednich. Krakow, 1928”]. *Theology*. Vol. 7. Book 4. pp. 245–245. [in Ukrainian].
19. Figol, I. (1936). Pro temy eksort [On the Topics of Exhortation]. *Theology*. Vol. 14. Book 1. pp. 40–50. [in Ukrainian].
20. Khomyn, P. (1923). Mytropolyt Yosyf Veliamyn Rutskyi [Metropolitan Joseph Veliamin Rutsky]. *Theology*. Vol. 1. Book 3–4. pp. 261–283. [in Ukrainian].
21. Khomyn, P. (1930). Sviato vidkryttia Bohoslovskoi Akademii u Lvovi [Celebration of the Opening of the Theological Academy in Lviv]. *Theology*. Vol. 8. Book 1. pp. 42–49; Book 3–4. pp. 197–218. [in Ukrainian].
22. Sheptytskyi, A. (1930). Promova na sviatochnim vidkryttii Hr.-kat. Bohoslovskoi Akademii [Speech at the Celebration of the Opening of the Greek Catholic Theological Academy]. *Theology*. Vol. 8. Book 1. pp. 1–4. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.12.2024

“В силу самої своєї природи наука і логічне мислення ніколи не здатні судити, що можливо, а що – ні. Їх єдине призначення – пояснювати те, що було зафіксовано досвідом і спостереженнями”.

*Рудольф Штайнер
австрійський вчений, філософ*

“Уся наша гідність у тому, що ми здатні мислити. Намагаємось мислити правильно: у цьому основа моралі”.

*Блез Паскаль
французький філософ, письменник*

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

УДК 373.2.091.2:005.336.2-043.83:502/504:373.2.011.3-053.4
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320605>

Оксана Попович, доктор педагогічних наук,
декан педагогічного факультету
Мукачівського державного університету

Олена Пинзеник, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту
Мукачівського державного університету

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена характеристиці феномена еколого-розвивального середовища, який автори визнають вагомим складовим процесом формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку. Представлено визначення ключових понять дослідження вітчизняними науковцями і власне розуміння природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку – цілісної системи, що впливає на становлення особистості дитини, її світогляду та ставлення до навколишнього світу. Зауважено, що екологічне середовище є вагомим чинником всебічного розвитку дитини. Визначено передумови ефективності еколого-розвивального середовища.

Ключові слова: діти дошкільного віку; природне довкілля; еколого-розвивальне середовище; природничо-екологічна компетентність; екологічна освіта; екологічне виховання; заклад дошкільної освіти.

Літ. 13.

Oksana Popovych, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Dean of the Pedagogical Faculty,
Mukachevo State University

Olena Pynzenyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy of Preschool and
Primary Education and Educational Management Department,
Mukachevo State University

THE CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON OF ECOLOGICAL AND DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT AS A COMPONENT OF THE FORMATION OF NATURAL AND ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF PRESCHOOLERS

The article has been devoted to the characterization of the phenomenon of ecological and developmental environment, which the authors recognize as a significant component of the process of forming natural and ecological competence in preschoolers. One of the urgent problems of modern pedagogy is the environmental education of children, which is becoming increasingly important in the context of global environmental problems. It has been noted that the formation of natural and environmental competence in preschool children is carried out in the process of environmental education and upbringing and is their significant and planned result. The authors state that the formation of preschool children's natural and environmental competence will ensure the preparation of the younger generation for harmonious interaction in the "human-nature" system, appreciation and preservation of the environment, etc. The article has presented the definitions of key concepts of the research by national scientists and their own understanding of the natural and environmental competence of preschool children – an integral system that influences the formation of the child's personality, worldview and attitude to the world around him or her. It has been emphasized that in preschool age when the foundations of personality are laid, the ecological environment plays a particularly important role, as it is a significant factor in the comprehensive development of the child. The authors consider the ecological and developmental environment to be an important component of the formation of natural and environmental competence in preschool children, which is not only a set of objects and phenomena but an integral system that affects the formation of the child's personality, worldview and attitude to the world around him or her. According to the authors, an ecological and developmental environment is effective, which includes: specially created conditions for direct contact with nature; a variety of materials and equipment for research and experiments; an atmosphere of emotional comfort and interest; involvement of children in environmental activities, etc.

Keywords: preschoolers; natural environment; ecological and developmental environment; natural and environmental competence; environmental education; environmental upbringing; preschool educational institution.

Постановка проблеми. Беззаперечним є той факт, що сьогодні “екологічні питання не тільки органічно входять як складова частина в економіку і політику, а й стають невід’ємним компонентом людської культури. Екологічна криза, що вразила нашу планету, внесла істотні корективи у відносини людини і природи, змусила переосмислити всі досягнення світової цивілізації” [7, 48]. Відповідно, однією із актуальних проблем сучасної педагогіки є екологічне виховання дітей, яке набуває все більшої вагомості в умовах глобальних екологічних проблем. Формування у дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетентності забезпечить їхню підготовку до гармонійної взаємодії в системі “людина – природа”, цінування і збереження навколишнього середовища тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми екологічної освіти та виховання дітей дошкільного віку досліджені Т. Бастраковою, Н. Горпахою, С. Іванчук, Н. Лисенко, З. Плохій, О. Половіною та ін. Науковці акцентують увагу на вагомості формування у дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетентності, яка уможливить пізнання природи, розуміння взаємозв’язків у ній, екологічно відповідальну поведінку та ін. У вітчизняних наукових студіях (І. Карапузова, К. Крутій, Л. Присяжнюк та ін.) досить часто піднімається питання вагомості середовищного підходу в дошкільній освіті, його впливу на всебічний розвиток особистості дитини-дошкільника та ін. При цьому, феномену еколого-розвивального середовища, його ролі у процесі формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку не приділено належної уваги науковцями і практиками.

Мета статті – схарактеризувати феномен еколого-розвивального середовища, що є складовою процесу формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, однією із вагомих компетентностей, яку необхідно сформуувати у дітей дошкільного віку, є природничо-екологічна – “здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності” [9]. Погоджуємося з Л. Курняк, що екологічна компетентність є “безсумнівною та обов’язковою ознакою культури, а людське ставлення до природного довкілля передбачає не тільки раціональне, грамотне використання сил і ресурсів природи, а й відповідальність за найвіддаленіші результати цього використання” [7, 48].

Еколого-природничу компетентність дітей дошкільного віку трактується О. Половіною та Л. Га-

ращенко як “складник їх життєвої компетентності, що становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування, їх дотримання та включає три компоненти: інтелектуальний (когнітивний), емоційно-ціннісний і діяльно-практичний” [8, 51]. Сучасними методами формування цієї компетентності автори вважають: метод формування мислеобразів; екологічної лабілізації; екологічних асоціацій; художньої репрезентації природних об’єктів; екологічної емпатії та метод екологічної рефлексії [8, 51].

Формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку здійснюється у процесі екологічної освіти та виховання і є їхнім вагомим та планованим результатом. Пояснимо це шляхом обґрунтування дефініції “екологічна освіта” та “екологічне виховання”.

Екологічна освіта, згідно з Концепцією екологічної освіти в Україні (далі – Концепція), – це “цілісне культурологічне явище, включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України (у тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій), екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту” [10]. У Концепції акцентовано увагу на необхідності врахування надзвичайно емоційної чутливості малят та дошкільнят, через що “перевага надається емоційно естетичному сприйманню природи, розвитку естетичних (красиво), інтелектуальних (цікаво), гуманістичних почуттів (рослини і тварини – теж живі організми і мають право на існування) та етичних норм у ставленні до природи” [10]. Також зауважено, що “підвалини екологічної свідомості складають елементарні знання про природу: орієнтування у найближчому природному оточенні; усвідомлення життєво-необхідних потреб живих істот в умовах існування; ознайомлення з елементарними відомостями про взаємозв’язки живої і неживої природи, значення її в житті людини; розуміння впливу людини, її господарської діяльності на природне середовище у доступній для дітей формі” [10]. Для нас цінним є положення, згідно з яким більша ефективність виховання досягається при безпосередньому перебуванні дитини-дошкільника у природному середовищі.

Екологічне виховання С. Іванчук визначає як “систему компонентів, що описують і пояснюють природу цього педагогічного явища на рівні перетинання горизонтальних (на рівні наукового опису) і вертикальних структур (на рівні наукового пояснення)”. Згідно з позицією авторки, горизонтальний

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

вимір екологічного виховання “характеризується функціонуванням його родових вивідних понять: мети, завдання, змісту, результату, форм, методів і прийомів, засобів (тобто підсистеми понять), а вертикальний – розкриває внутрішні механізми процесу екологічного виховання, його основні закономірності та принципи” [4]. Екологічне виховання представлено дослідницею як сукупність компонентів:

1) пізнавального – знання про природу і життя, природні об’єкти, явища, екосистеми, місце та роль людини у природі, взаємодія природи та соціуму, способи пізнання природи;

2) ціннісного – екологічно ціннісні орієнтації (гармонія, благодійність, здоровий глузд, моральні цінності, краса, відповідальність тощо);

3) діяльнісного – орієнтація і психологічна готовність особистості до екологічних практик (трудова, ігрова діяльність, експериментування, природоохоронна діяльність, природодоцільна діяльність) [4].

За Т. Бастраковою, екологічне виховання – це “систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в дітей екологічної культури” [1, 27]. Завданнями екологічного виховання авторка виокремлює: виховання гуманного ставлення до природи; формування системи екологічних знань та уявлень про природу; розвиток уміння бачити і відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля; милуватися і захоплюватися ними; включення у посильну еколого-зорієнтовану діяльність [1, 27]. Відповідно, у закладах дошкільної освіти необхідно скеровувати освітній процес на “формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки і діяльності по охороні природи, переконання – в соціальній обумовленості відношення людини до природи, в необхідності управління природними явищами” [1, 27].

Екологічне виховання, як вважають С. Довбня та Г. Отченко, – це “систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури, передумовою сформованості якої є: екологічні знання, пізнавальні морально-етичні почуття та переживання, еколого доцільна поведінка, а результатом – екологічно вихована особистість з природоцентричним підходом до взаємодії з природою” [3, 174]. Автори наголошують, що “основи свідомості, екологічної культури, ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві, що підтверджує вагомість використання цього сенситивного періоду для екологічного виховання особистості [3, 174].

Характеристика феномена еколого-розвивального середовища потребує аналізу понять “середовище” та “розвивальне середовище”. Так, науковці визначають термін “середовище” як: “середовище життєдіяльності, природне середовище та освітне

середовище” [11, 13]. О. Кононко під поняттям “середовище” рекомендує уважати “все, що оточує дошкільника, довкілля як цілісність, до якої входять чотири основні складники: природне, предметно-ігрове, соціальне середовище та простір “Я” [5, 116–117]. Авторка переконана, що природне середовище стане розвивальним за умови, що воно сприяє становленню у дошкільника сприйняття довкілля, інтересу до нього; оволодінню елементарними уявленнями про повітря, воду, ґрунт, їхні властивості, якості, стани, явища природи, рослини, тварин (їх різноманітність, будову, спосіб життя), людину, про зв’язок між станом довкілля та здоров’ям усього живого, основні Зорі і Планети; формування екологічно доцільної поведінки [5, 118–119].

Дефініцію “розвивальне середовище” уперше представив Дж. Равен як “простір розвитку компетентності” [13]. Науковець переконаний, що “у такому середовищі люди мають можливість прагнути до цілей, які їх цікавлять, і в процесі досягнення цілей розвивати свою компетентність”, а “розвинути – означає посилити, дати можливість проявитися та зміцнити, набути зрілої форми, відповідної певному вікові, окультурити, використати всі можливості для вдосконалення когось, чогось [13]. Як зазначає Н. Горобаха, без наявності в закладі дошкільної освіти розвивального середовища неможливо говорити про навчання і виховання дітей дошкільного віку. Авторка наголошує на тому, що особливо важливим розвивальне середовище є тоді, коли йдеться про екологічне виховання дітей [2].

О. Рейпольська та співавтори розвивальним визначають “предметне, природне та соціальне середовище, яке не гальмує природних життєвих дитини, сприяє їхнім реалізації, становленню, вдосконаленню” і закликають “оцінюючи середовище з погляду його корисності для розвитку дошкільника чітко усвідомлювати, на що насамперед спрямована його “розвивальність” [11, 12]. Основними ознаками розвивального середовища виокремлені: “індивідуально-орієнтована модель взаємодії між суб’єктами, мета якої полягає у становленні дитини як особистості, забезпеченні психологічного захисту дитини; знання, вміння і навички розглядають не як мету, а як засіб навчального розвитку особистості; засобами спілкування є розуміння, визнання і сприйняття особистості дитини, спроможність дорослого стати на її позицію” [11, 16].

На основі аналізу наукових праць Н. Горобаха приходиться до висновку, що найвагомішими напрямками формування природничо-екологічної компетенції у дітей дошкільного віку є “розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи, яке ґрунтується на усвідомленні її самоцінності, формування інтересу до спілкування з природою та її пізнання [2, 396]. Це, на думку дослідниці, “актуалізує проблему створення у закладі дошкільної освіти

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

розвивального середовища для ознайомлення з природою, що здатне забезпечити спілкування дитини з природою, позитивно впливати на формування її особистості” [2, 396]. Погоджуємося з тим, що умовою, яка забезпечить це спілкування є екологічне спрямування обладнання природно-предметного середовища, у якому виховуються діти дошкільного віку [2].

Зі свого боку, Н. Кот акцентує увагу на тому, що “від створення і правильного використання розвивального екологічного середовища, а також від систематичної роботи з дітьми залежить ефективність екологічного виховання дітей дошкільного віку” [6]. Авторка переконана, що загальна спрямованість еколого-педагогічної роботи з дітьми різних вікових груп полягає насамперед в “орієнтації на широке використання безпосереднього природного оточення дошкільників, розвивального екологічного середовища, створеного в закладі дошкільної освіти” [6].

Цінною для нас є думка О. Сватко, згідно з якою “ефективність процесу формування екологічної компетентності дошкільників у значній мірі залежить від того середовища в якому цей процес здійснюється” [12]. Еколого-розвивальне середовище закладу дошкільної освіти визначено авторкою як “багатокомпонентну систему, яка створюється з метою забезпечення пізнавального, естетико-екологічного розвитку дітей, їхнього оздоровлення, формування морально-етичних якостей, набуття досвіду екологодоцільної поведінки в природі; екологізації різних видів діяльності дошкільників” [12]. Таке середовище має бути “особистісно-орієнтованим, а одним із вирішальних принципів має стати відповідність розвивального середовища особливостям розвитку та саморозвитку дошкільнят, їх збалансованість” [12]. Це можливо за рахунок “добору об’єктів природи; їхньої кількості, яка повинна задовольняти право вибору дитиною того об’єкта для спостережень, праці, гри чи спілкування, який найбільше відповідає її індивідуальним інтересам; поєднання при створенні розвивального екологічного середовища закладу дошкільної освіти кращого, країнознавчого, планетарного та космічного принципів” [12].

Натомість С. Довбня та Г. Отченко вважають, що вплив еколого-розвивального середовища на життєдіяльність дітей дошкільного віку та їхню поведінку багатоаспектний і пропонують ідеї, які можна використати у закладі дошкільної освіти: “збудувати неординарної форми еко-будівлю з нестандартними матеріалами та природничою візуально-звуковою кімнатою; на території – створити ландшафтний дизайн, що поєднуватиме природні (рослини, тварини, каміння, вода, пісок, галька, деревина) та штучні матеріали (клумба, альпійський та

звичайний сад, город, “місце відпочинку”, метеомайданчик)” [3, 184].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дошкільному віці, коли закладаються основи особистості, екологічне середовище відіграє особливо важливу роль, оскільки є вагомим чинником різнобічного розвитку дитини. Отже, еколого-розвивальне середовище вважаємо ваговою складовою формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку що є не тільки сукупністю предметів та явищ, а цілісною системою, яка впливає на становлення особистості дитини, її світогляду та ставлення до навколишнього світу. Ефективним є, на наш погляд, еколого-розвивальне середовище, яке передбачає: спеціально створені умови для безпосереднього контакту з природою; різноманітність матеріалів та обладнання для досліджень і експериментів; атмосферу емоційного комфорту та зацікавленості; залучення дітей до природоохоронної діяльності тощо. Перспективу подальших досліджень бачимо в об’єднанні особливостей підготовки майбутніх вихователів до створення еколого-розвивального середовища у закладі дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багракова Т.О. Сучасні проблеми екологічного виховання дошкільників. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць*. 2019. Вип. 3. С. 24–27.
2. Горопаха Н.М. Екологізація розвивального середовища дошкільного закладу. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 2014. Вип. 65. С. 395–401.
3. Довбня С., Отченко Г. Формування еколого доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку: експериментальне дослідження. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38916/Dovbnia_Otchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Іванчук С.А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2020. № 70. Т. 2. С. 54–58.
5. Кононко О. Розвивальне середовище та умови його створення. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / науковий редактор О.Л. Кононко. Київ, 2003. С. 115–122.
6. Кот Н. До питання про технології екологічного виховання дошкільників: загальний підхід. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія*. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 23. С. 96–100.
7. Курняк Л.М. Екологічна культура: поняття та формування. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”*, 2015. № 10. С. 48–51.
8. Половіна О.А., Гаращенко Л.В. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров’язбережувальний підхід. *Молодий вчений*, 2018. № 8.1 (60.1). С. 47–52.

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

9. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

10. Про концепцію екологічної освіти в Україні : Пішання колегії МОН України № 13/6-19 від 20.12.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>

11. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти : методичні рекомендації / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова ; за заг. ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.

12. Сватко О.В. Екологізація розвивального середовища в сучасному закладі дошкільної освіти та вимоги до його облаштування. *Класичні та інноваційні підходи у роботі вихователя сучасного закладу дошкільної освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Бердянськ, Україна, 21 липня 2020 року). Бердянськ : Центр прогресивної освіти "Генезум", 2020. С. 15–19.

13. Raven John. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. H.K. Lewis, 1984. 251 p.

REFERENCES

1. Bastrakova, T.O. (2019). Suchasni problemy ekolohichnoho vykhovannya doshkilnykiv [Modern problems of ecological education of preschoolers]. *Preschool education in the modern sociocultural space: collection of scientific works*, Vol. 3, pp. 24–27. [in Ukrainian].

2. Goropakha, N.M. (2014). Ekolohizatsiya rozvyvalnoho seredovyshecha doshkilnoho zakladu [Ecologization of the developmental environment of a preschool institution]. *Collection of scientific papers of Kherson State University. Pedagogical Sciences*, Vol. 65, pp. 395–401. [in Ukrainian].

3. Dovbnya, S., Otchenko, G. Formuvannya ekoloho doshtilnoyi povedinky u ditey starshoho doshkilnoho viku: eksperymentalne doslidzhennya [Formation of environmentally appropriate behavior in children of senior preschool age: experimental study]. Available at: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38916/Dovbnya_Otchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

5. Ivanchuk, S.A. (2020). Ekolohichne vykhovannya doshkilnykiv u konteksti yoho aktualnykh definity [Ecological education of preschoolers in the context of its current definitions]. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*, Vol. 2, pp. 54–58. [in Ukrainian].

6. Kononko, O. (2009). Rozvyvalne seredovysheche ta umovy yoho stvorennya. Komentar do Bazovoho komponenta doshkilnoyi osvity v Ukrayini [Developmental environment and conditions for its creation. Commentary on the Basic Component of Preschool Education in Ukraine]. Kyiv, pp. 115–122. [in Ukrainian].

7. Kot, N. (2012). Do pytannya pro tekhnolohiyi ekolohichnoho vykhovannya doshkilnykiv: zahalnyy pidkhid [On the issue of technologies for environmental education of preschoolers: a general approach]. *Bulletin of the Institute of Child Development. Series: Philosophy. Pedagogy. Psychology*. Kyiv: National Polytechnic University named after M.P. Dragomanov, Vol. 23, pp. 96–100. [in Ukrainian].

8. Kurnyak, L.M. (2015). Ekolohichna kultura: ponyattya ta formuvannya [Ecological culture: concept and formation]. *Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University "Ukraine"*, Vol. 10, pp. 48–51. [in Ukrainian].

9. Polovina, O.A. & Garashchenko, L.V. (2018). Formuvannya ekoloho-pryrodnychoyi kompetentsiyi ditey doshkilnoho viku: zdorovyazberezhuvalniy pidkhid [Formation of ecological and natural competence of preschool children: a health-preserving approach]. *Young Scientist*, Vol. 8, pp. 47–52. [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennya Bazovoho komponenta doshkilnoyi osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoyi osvity) nova redaktsiya [On approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education) new edition]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 33 dated 12.01.2021. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].

11. Pro kontseptsiyu ekolohichnoyi osvity v Ukrayini [On the concept of environmental education in Ukraine]. Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 13/6-19 of 20.12.2001. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> [in Ukrainian].

12. Reipolska, O.D. (2021). Rozvytok starshoho doshkilnyka v osvitnomu seredovyshechi zakladu doshkilnoyi osvity : metodychni rekomendatsiyi [Development of the senior preschooler in the educational environment of a preschool educational institution: methodological recommendations]. *Kropyvnytskyi*, 178 p. [in Ukrainian].

13. Svatko, O.V. (2020). Ekolohizatsiya rozvyvalnoho seredovyshecha v suchasnomu zakladi doshkilnoyi osvity ta vymohy do yoho oblashtuvannya [Ecologization of the developmental environment in a modern preschool educational institution and requirements for its arrangement]. Classical and innovative approaches in the work of a teacher of a modern preschool educational institution: Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Berdyansk: Center for progressive education "Genезum", pp. 15–19. [in Ukrainian].

14. Raven John (1984). Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. H.K. Lewis, 1984. 251 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.12.2024

“Чому?” – можна назвати матір'ю всіх наук,

Артур Шопенгауер
німецький філософ

КОМПЕТЕНТНІСТЬ З НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 374.091:005.336.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.315426>

Інна Ліпчевська, доктор філософії з галузі знань 01 “Освіта / Педагогіка”,
старший науковий співробітник
відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України

КОМПЕТЕНТНІСТЬ З НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Динамічність інформаційного суспільства зумовлює постійне оновлення вимог до фахівців більшості галузей і актуалізацію професійних стандартів. Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму в Давосі (2023), формування здатності й готовності до навчання впродовж життя визначено як одне з пріоритетних завдань освіти в 2023–2027 рр.

У статті охарактеризовано сучасну сутність і зміст компетентності з навчання впродовж життя як основи професійної успішності особистості за результатами аналізу європейських документів й сучасної нормативно-правової бази вітчизняної освіти.

Ключові слова: навчання впродовж життя; ключові компетентності; уміння вчитися; освіта в інформаційному суспільстві; професійна успішність особистості.

Літ. 23.

Inna Lipchevska, PhD in the field of Study 01 Education/Pedagogy,
Senior Researcher of the Didactics Department of the
Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine

LIFELONG LEARNING COMPETENCE AS A NECESSARY CONDITION FOR PERSONAL PROFESSIONAL SUCCESS IN THE INFORMATION SOCIETY

In the 21st century, digitalization and technological progress are taking place with high intensity, resulting in the transformations of professional standards and dynamism of requirements updating for specialists in most areas of human activity. A modern person needs to regularly familiarize with professional innovations, update knowledge, skills and abilities in order to maintain professional competitiveness. According to the report of the World Economic Forum in Davos (2023), the formation of the ability and willingness for lifelong learning (curiosity and lifelong learning) is defined as one of the priority tasks of education in 2023–2027.

Study of the educational activity phenomenon; search for the most effective ways of its planning, organization and implementation; improvement of teaching and learning processes are classic issues of pedagogy.

In general, in the European educational space, the study of educational activity evolved within two scientific approaches: cognitive-psychological (D. Norman, J. Piaget and W. Lee, R. Mayer, M. Radovan, etc.) and socio-cultural (B. Bernstein, J. Bruner and S. Gleasure, A. Pirrie, E. Thoutenhoofd, R. Vandenberghe, etc.). In domestic pedagogy, the development of the educational activity issues is carried out on the psychological basis of scientific schools of H. Kostyuka, O. Skrypchenko and S. Maksimenko.

The article presents the analysis, systematization and generalization of scientific views regarding the modern understanding of the essence and content of lifelong learning competence as the basis of a person's professional success in the conditions of the information society. Attention is focused on the expediency of defining this concept as (1) the ability and willingness of a person to steadily (continuously) acquire and improve key and professional competencies, (2) a means of adaptation of a modern person to the dynamic conditions of the information society, which is formed taking into account the individual cognitive characteristics of a person and socio-cultural context in which educational activity takes place.

Keywords: lifelong learning; key competencies; the ability to learn; education in the information society; professional success of the individual.

Постановка проблеми. Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму в Давосі (2023), формування здатності й готовності до навчання впродовж життя визначено як одне з пріоритетних завдань освіти в 2023–2027 рр. [23]. Це зумовлено низкою вагомих причин. Насамперед у сучасному світі цифровізація й технологічний розвиток відбуваються з високою інтенсивністю, наслідком чого є трансформації

професійних стандартів і динамічність оновлення вимог до фахівців за більшістю напрямів діяльності. Сучасній людині необхідно слідкувати за професійними інноваціями, оновлювати знання, уміння та навички для збереження власної професійної конкурентоспроможності.

Також автоматизація виробництва, сфери послуг, освіти поступово звільняє людей від рутинної праці. Натомість виникає потреба у виконанні

КОМПЕТЕНТНІСТЬ З НАВЧАННЯ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

більш творчих й аналітичних завдань, що зумовлює необхідність у постійному професійному самовдосконаленні фахівців різних галузей.

Ще однією вагомою підставою для визначення пріоритетності розвитку здатності й готовності особистості до навчання упродовж життя є глобалізація світової економіки. Цей сучасний тренд вимагає від фахівців спроможності до міжкультурної адаптації й сформованості умінь співпраці в міжнародних командах. Навчання як один із провідних видів діяльності сучасної людини сприяє розвитку необхідних для цього комунікативної і соціокультурної компетентностей.

Освіта протягом життя підтримує не лише професійний, а й особистісний розвиток людини, сприяючи розширенню її кругозору, формуванню критичного мислення, підвищенню рівня самооцінки та забезпечуючи вищий рівень самореалізації.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивчення феномена навчальної діяльності; пошук найбільш дієвих способів її планування, організації та здійснення; удосконалення процесів викладання й учіння є класичними питаннями педагогіки (дидактики). Загалом, у європейському освітньому просторі дослідження навчальної діяльності еволюціонувало в межах двох наукових підходів: когнітивно-психологічного та соціально-культурного [14].

Перший із них зосереджений на вивченні процесів опрацювання суб'єктом (навчальної) інформації та формування нових знань на основі когнітивних процесів у його свідомості: механізмів збору (відчуття, сприйняття), опрацювання (мислення, уяви), зберігання та пошуку інформації в пам'яті (див. напр., Norman, 1969 р. [16]). Значний внесок у розвиток цього наукового напрямку зробив J. Piaget (див. напр., Piaget, 1972 [17]) під час дослідження когнітивного розвитку дитини. Метою його праці зокрема було вивчення механізмів, що сприяють інтерналізації знань. Відповідно до цього підходу акцентується увага на ідентифікації й вимірюванні результатів навчання та їхньому подальшому аналізу в контексті розвитку когнітивних процесів особистості (W. Lee [15], C. Weinstein і R. Mayer [22], M. Radovan [18] та ін.). Емоційно-вольова сфера здобувачів освіти досліджується задля розуміння мотивації суб'єкта до виконання навчальних завдань.

У межах другого (соціально-культурного) підходу процеси конструювання знань, умінь і навичок вивчаються з акцентом на соціальну динаміку навчання (праці B. Bernstein, J. Bruner, а також S. Gleasure і S. Parkinson [12], E. Thoutenhoofd і A. Pirrie [21] та ін.). Епістемологічна основа цього підходу полягає у тому, що навчання є інтегрованим у соціальний контекст і розвивається через соціальну взаємодію. Формування / розвиток компетентності з навчання упродовж життя (уміння вчитися) не може розглядатися ізольовано від навчального кон-

тексту і взаємодії між суб'єктами освітнього процесу. Таким чином, у цьому підході навчальна діяльність розглядається як процес, який проявляється через взаємодію з навчальним середовищем (у широкому значенні цього поняття). За соціально-культурного підходу розвиток емоційно-вольової сфери особистості набуває першочергового значення.

У вітчизняній педагогіці розроблення питань навчальної діяльності вибудовується на психологічному підґрунті наукових шкіл Г. Костюка [1], О. Скрипченка [7] і С. Максименка [2]. До основних вихідних психолого-педагогічних положень відносять такі:

- навчальна діяльність є одним із основних видів діяльності людини (провідним у молодшому шкільному віці), що передбачає свідомий розвиток компетентностей і наскрізних умінь особистості (зокрема, засвоєння знань, формування умінь і навичок);

- успішність навчальної діяльності залежить від сформованості когнітивної сфери людини та водночас є стимулом для її психологічного розвитку;

- вона інтегрує узагальнені універсальні способи дій (сформовані навчальні уміння та навички) і наукові знання;

- навчальні уміння та навички – це предметні, пізнавальні, регулятивні, комунікативні й інші навчальні дії, які успішно засвоєні особистістю;

- результат навчальної діяльності – зміни особистості здобувача освіти (інтелектуальний, емоційно-вольовий розвиток; розширення кругозору, підвищення ерудованості, набуття компетентностей тощо);

- феномен навчальної діяльності доцільно розглядати в контексті навчальної взаємодії;

- рушійна сила процесу навчання – це особистісна значущість (необхідність) подолання суперечності між (1) цілями й прагненнями людини та (2) наявним у неї рівнем розвитку предметних і ключових компетентностей, необхідних для їх досягнення;

- зазначені суперечності розв'язуються шляхом акомодатції й асиміляції навчальних дій, що забезпечує розвиток уміння особистості вчитися, зокрема й компетентності з навчання упродовж життя загалом.

У сучасних реаліях наявна значна увага світової педагогічної спільноти до навчання упродовж життя як пріоритетної навички професійно-успішної людини. У наукометричній базі Web of Science станом на листопад 2024 р. налічується понад 9000 статей за досліджуваним напрямом (зокрема, в останні чотири роки щорічно публікується понад 600 статей, у 2024 р. вже представлено 610 статей).

Мета статті: представити сучасне розуміння сутності та змісту компетентності з навчання упродовж життя як основи професійної успішності особистості в умовах інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. З позиції дидактики, навчальна діяльність є інтеграцією викладання й учіння та включає мету, зміст, принципи, форми, методи, прийоми, засоби, результат, контроль (самоконтроль), оцінку (самооцінку) і рефлексію. У її структурі традиційно виділяють мотиваційний, змістовий, діяльнісний, результативний, рефлексійний компоненти [6], які взаємопов'язані та спрямовані на досягнення конкретних цілей: *навчальних* (засвоєння здобувачами освіти елементів змісту), *виховних* (формування особистісних якостей, ставлення до навколишньої дійсності та навчальної діяльності, системи цінностей) і *розвивальних* (розвиток пізнавальних процесів і здібностей).

Зауважимо, що в сучасних реаліях навчальна діяльність характерна не лише для періоду здобуття початкової/середньої/вищої освіти. Неперервність і динамічність розвитку інформаційного суспільства є передумовою виокремлення здатності й готовності особистості до навчання впродовж усього життя як однієї з ключових компетентностей.

На початку XXI ст. були проведені ґрунтовні дослідження за цим напрямом. Згідно з науковою розвідкою Бристольського університету за темою “Осмислення ефективного навчання протягом життя”/“Effective Lifelong Learning Inventory” [10], поняття “навчання впродовж життя” трактується як безперервний і всеохопний процес, що базується на концепції J. Smith і A. Spurling [20] і включає всі аспекти людського життя. Науковці наголошують на “стратегії безперервності, цілеспрямованості та поступальності в особистому навчанні”, а також на важливості таких аспектів навчання, як “особиста відповідальність за освітні результати, повага до навчання інших і повага до істини” [10, 250]. Дослідники визначають ключову здатність, необхідну для неперервності й сталості освіти впродовж усього життя, як “силу навчання”, яка становить складну сукупність диспозицій, життєвого досвіду, соціальних відносин, цінностей, ставлень і переконань, що об'єднуються, формуючи характер залучення особистості до кожної конкретної можливості навчання. Ця концепція базується на розумінні навчання як процесу, що є частиною цілісного підходу, який включає взаємодію соціальних і економічних факторів, а також інтеграцію цінностей, бажань, когнітивних процесів особистості, її вольових і поведінкових особливостей [10].

Гельсінським університетом реалізована науково-дослідницька ініціатива, у межах якої компетентність із навчання впродовж життя визначена як “здатність і готовність адаптуватися до нових завдань ... шляхом підтримки когнітивної й емоційної саморегуляції в процесі навчальної діяльності” [13, 39]. Її структура “включає різні категорії навичок і здібностей, які поділяються на (1) когнітивні

навички та здібності й (2) навички / здібності емоційного контролю” [13, 41]. Когнітивні навички та здібності “можуть бути співвіднесені з предметно-специфічними та загальними стратегіями за К. Клауер, з процесами акомодатції й асиміляції за Ж. Піаже, з гнучким і кристалізованим інтелектом за Ж. Карролл, або з процедурними та декларативними знаннями за Р. Сноу” [13, 41]. Навички та здібності емоційного контролю “стосуються спроможності керувати емоціями в ситуаціях виконання завдань, що ... відображають здатність здобувача освіти використовувати ці навички в будь-яких когнітивно складних завданнях як у навчальній, так і в подальшій професійній діяльності” [13, 41].

Першим європейським документом, у якому розкрито сучасне розуміння поняття “навчання впродовж життя”, є “Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя”/“Key Competencies for Lifelong Learning” (2006) [8], згідно з яким в основі цієї компетентності є вміння вчитись, яке визначається як здатність до цілеспрямованого та наполегливого опанування нових знань, умінь і навичок.

Це вміння охоплює усвідомлення цілей, змісту навчального процесу; ідентифікацію доступних ресурсів; процеси засвоєння, інтеграції та застосування нових знань і навичок; здатність подолання перешкод задля успішного досягнення навчальних результатів. Воно насамперед пов'язане зі сформованістю у здобувачів освіти функційної грамотності і навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями. Ключовими факторами для розвитку вміння вчитись є вмотивованість й упевненість особистості у власних здібностях [8].

У 2018 р. Рада Європейського Союзу затвердила оновлені Рекомендації щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя [9], в яких вміння вчитись як особистісний здобуток суб'єкта освітнього процесу було інтегровано в особистісну, соціальну й навчальну компетентності. Вони характеризуються здатністю до саморефлексії, ефективного управління часом та інформацією, конструктивної взаємодії з іншими, збереження психологічної стійкості, а також результативного управління власним процесом навчання і побудови кар'єри. Цей комплекс компетентностей охоплює вміння адаптуватися, розвивати навички навчання, підтримувати фізичне й емоційне благополуччя, забезпечувати фізичне та психічне здоров'я, вести здоровий спосіб життя, орієнтований на успішне майбутнє, виявляти емпатію та конструктивно залагоджувати конфлікти.

Особистісна, соціальна та навчальна компетентності ґрунтуються на позитивному ставленні до особистісного, соціального та фізичного благополуччя, а також на спрямованості особистості до безперервного навчання протягом усього життя.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ З НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Вони реалізуються згідно з принципами співпраці, асертивності та чесності, що охоплює повагу до різноманітності інших людей та їхніх потреб, готовність долати упередження й досягати компромісів. Проактивне ставлення до подолання проблем сприяє як ефективності навчального процесу, так і здатності особи долати перешкоди й адаптуватися до змін; включає прагнення застосовувати раніше отримані знання та досвід, проявляти цікавість до нових можливостей для навчання і розвитку в різних життєвих контекстах.

Подальший розвиток компетентнісної ідеї за досліджуваним напрямом визначений у документі “Європейська рамка особистісної, соціальної та навчальної компетентностей” / “The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence” (2020) [19]. Зокрема, навчальна компетентність (сфера) включає:

– розвиток мислення (дескриптори: усвідомлення й упевненість у власній здатності та здатності інших навчатися, удосконалюватися та досягати успіху завдяки праці й самовідданості; розуміння того, що навчання – це процес, який триває все життя і вимагає відкритості, допитливості та цілеспрямованості, умотивованості; уміння аналізувати відгуки, зворотний зв’язок від інших людей, а також успішний і невдалий досвід задля розвитку власного потенціалу);

– критичне мислення (дескриптори: усвідомлення потенційної упередженості даних і власних обмежень під час збору достовірної та надійної інформації й ідей з різноманітних авторитетних джерел; уміння порівнювати, аналізувати, оцінювати і синтезувати дані, інформацію, ідеї та медіаповідомлення для формування логічних висновків; уміння генерувати креативні ідеї, синтезувати та поєднувати концепції й інформацію з різних джерел з метою розв’язання проблем);

– управління навчанням (дескриптори: усвідомлення власних навчальних інтересів і доцільних стратегій; уміння планувати та реалізувати навчальні цілі, стратегії, залучати ресурси; уміння рефлексувати й оцінювати цілі, процеси і результати навчання та вибудовувати знання, встановлювати взаємозв’язки між окремими їхніми складовими).

Розглянуті положення щодо компетентності з навчання упродовж життя представлені також у нормативно-правовій базі вітчизняної освіти. Відповідно до Закону України “Про освіту” (2017), метою повної загальної середньої освіти є “всебічний розвиток, виховання й соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання *впродовж життя*, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності”. Здатність і готовність до навчання

впродовж життя віднесено до ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. У Державному стандарті початкової освіти (2018) констатовано, що навчання упродовж життя включає “опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі”. У Державних стандартах базової середньої освіти (2020) та профільної середньої освіти (2024) визначається, що вона передбачає “здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна”. Компетентність з навчання впродовж життя є складовою сучасних українських професійних стандартів, наприклад, професійного стандарту “Вчитель закладу загальної середньої освіти” (2024).

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Компетентність з навчання упродовж життя є необхідним і стратегічно важливим надбанням для сучасної людини. Її стрижнем є уміння вчитися, що формується на початку здобуття освіти і поступово удосконалюється в процесах навчальної (пізнавальної) діяльності, професійної діяльності й особистісного розвитку.

Це поняття доцільно визначати як (1) здатність і готовність особистості до сталого (неперервного) набуття й удосконалення ключових і професійних компетентностей, (2) засіб адаптації сучасної людини до динамічних умов інформаційного суспільства, який формується з урахуванням її індивідуальних когнітивних особливостей й соціально-культурного контексту, в якому відбувається навчальна діяльність.

Дотримання основних положень когнітивно-психологічного й соціально-культурного підходів дає змогу сформувати багатогранну компетентність з навчання упродовж життя, яка включає когнітивні навички, емоційно-вольовий потенціал, критичне мислення, здатність до самоорганізації, а також уміння адаптуватися до швидкозмінних умов інформаційного суспільства. У практиці (само)вдосконалення й (само)розвитку це передбачає вмотивованість і здатність людини до планування власного навчального процесу, критичного переосмислення особистих освітніх потреб, наполегливого навчання, рефлексії отриманих результатів та проактивної взаємодії з новими знаннями.

Подальші психолого-педагогічні дослідження можуть бути сфокусовані на розробленні й удосконаленні технологій і методик навчання, які враховують індивідуальні когнітивні особливості здобувачів освіти й є гнучкими в контексті їхньої соціокультурної адаптації. Актуальним є ґрунтовне дослідження впливу сучасних цифрових технологій на здатність здобувачів освіти до саморозвитку; вивчення механізмів мотивації до навчальної (пізнавальної) діяльності в умовах цифровізації освіти, формування позитивного свідомого ставлення людини до необхідності навчання впродовж життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
2. Максименко С. Психологія в соціальній та педагогічній практиці. Київ : Наукова думка, 1999. 526 с.
3. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України № 898 (2020) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-p#Text>
4. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України № 87 (2018) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#Text>
5. Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти, Постанова Кабінету Міністрів України № 851 (2024) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-p#Text>
6. Савченко О. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра. Київ : Педагогічна думка, 2014. 175 с.
7. Скрипченко О. Психологічний розвиток учнів. Київ : Рад. школа, 1974. 104 с.
8. Council of the European Union. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006/962/EC). *Official Journal of the European Union*, 30.12.2006. L 394/10-394/18 EN. 2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>
9. Council of the European Union. Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). *Official Journal of the European Union*, 2018. Vol. 61, 1–13. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)
10. Deakin C., Broadfoot P. & Claxton G. Developing an Effective Lifelong Learning Inventory: the ELLI Project. *Assessment in Education*, 3(11), 2003. pp. 247–272.
11. European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. *Key competences for lifelong learning*. Publications Office. 2019. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540>
12. Gleasure S. & Parkinson S. Exploring Irish Primary School Children's Perceptions of Themselves as Learners in Preparation for the Key Competency of 'Being an Active Learner' within the Primary Curriculum Framework. *Irish Educational Studies*, 2023. pp. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1080/03323315.2023.2263217>
13. Hautamäki J., Arinen P., Eronen S., Hautamäki A., Kupianen S., Lindblom B., Niemivirta M., Pakaslahti L., Rantanen P. & Scheinin P. Assessing Learning-to-Learn: A Framework. Centre for Educational Assessment. 2022.
14. Hoskins B. & Ulf Fredriksson. Learning to Learn: What is it and can it be measured? European Communities. 2008.
15. Lee W.O. Lifelong Learning and Learning to Learn: An Enabler of New Voices for the New Times. *International Review of Education*, 2014. 60 (4). pp. 463–479. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11159-014-9443-z>
16. O'Malley J. & Chamot A. *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press. 1990. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/learning-strategies-in-second-language-acquisition/FA9872A0F0155A215D5A33C0BEAC46AB>
17. Piaget J. *Psychology and Epistemology: Towards a Theory of Knowledge*. Penguin. 1972.
18. Radovan M. Cognitive and metacognitive aspects of key competency "learning to learn". *Pedagogika*, 2019. 133 (1). pp. 28–42. DOI: <https://doi.org/10.15823/p.2019.133.2>
19. Sala A., Punie Y., Garkov V. and Cabrera Giraldez M. LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence, EUR 30246 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020. 82 p. DOI: <https://doi.org/10.2760/302967>
20. Smith J. & Spurling A. *Lifelong Learning: Riding the Tiger*. Cassell. 1999.
21. Thoutenhoofd E.D. & Pirrie A. From Self-Regulation to Learning to Learn: Observations on the Construction of Self and Learning. *British Educational Research Journal*, 2013. 41 (1). pp. 72–84. DOI: <https://doi.org/10.1002/berj.3128>
22. Weinstein C. & Mayer R. (1986). The Teaching of Learning Strategies. *Handbook of Research on Teaching* (3-те вид., с. 315–327). Macmillan. 1986.
23. World Economic Forum. *Future of Jobs Report*. 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf?fbclid=IwAR3GPEYXz3Nu5pg4GIHWGiygHvazLl4L_g2VP_6im6Bck4tUY2pXa1TUvTw

REFERENCES

1. Kostiuk, H. (1989). Navchalno-vykhovnyi protses i psikhichniy rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]. Kyiv, 608 p. [in Ukrainian].
2. Maksymenko, S. (1999). Psykholohiia v sotsialnii ta pedahohichnii praktytsi [Psychology in social and pedagogical practice]. *Scientific opinion*, 526 p. [in Ukrainian].
3. Pro deiaiki pytannia derzhavnykh standartiv povnoi zahalnoi serednoi osvity, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 898 (2020) [On some issues of state standards of comprehensive general secondary education, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 898 (2020) (Ukraine)]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-p#Text>. [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoї osvity, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 87 (2018) (Ukraine) [On the approval of the State Standard of Primary Education, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 87 (2018) (Ukraine)]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#Text>. [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu profilnoi serednoi osvity, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 851 (2024) (Ukraine) [On the approval of the State standard of specialized secondary education, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 851 (2024) (Ukraine)]. Available at:

КОМПЕТЕНТНІСТЬ З НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-т#Text>. [in Ukrainian].

6. Savchenko, O. (2014). Uminnia vchytysia – ključova kompetentnist molodshoho shkoliara [The ability to learn is a key competence of a junior high school student]. *Pedagogical thought*, 175 p. [in Ukrainian].

7. Skrypchenko, O. (1974). Psykholohichni rozvytok uchniv [Psychological development of students]. *Soviet school*, 104 p. [in Ukrainian].

8. Council of the European Union. (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006/962/EC). Official Journal of the European Union, 30.12.2006. L 394/10-394/18 EN. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>. [in English].

9. Council of the European Union. (2018). Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). Official Journal of the European Union, Vol. 61, pp. 1–13. Available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7). [in English].

10. Deakin, C., Broadfoot, P. & Claxton, G. (2003). Developing an Effective Lifelong Learning Inventory: the ELLI Project. *Assessment in Education*, No. 3(11), pp. 247–272. [in English].

11. European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2019). *Key competences for lifelong learning*. Publications Office. DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540>. [in English].

12. Gleasure, S. & Parkinson, S. (2023). Exploring Irish Primary School Children's Perceptions of Themselves as Learners in Preparation for the Key Competency of 'Being an Active Learner' within the Primary Curriculum Framework. *Irish Educational Studies*, pp. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1080/03323315.2023.2263217>. [in English].

13. Hautamäki, J., Arinen, P., Eronen, S., Hautamäki, A., Kupianen, S., Lindblom, B., Niemivirta, M., Pakaslahti, L., Rantanen, P. & Scheinin, P. (2002). Assessing Learning-to-Learn: A Framework. Centre for Educational Assessment. [in English].

14. Hoskins, B. & Ulf Fredriksson. (2008). Learning to Learn: What is it and can it be measured? European Communities. [in English].

15. Lee, W.O. (2014). Lifelong Learning and Learning to Learn: An Enabler of New Voices for the New Times. *International Review of Education*. No. 60(4), pp. 463–479. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11159-014-9443-z>. [in English].

16. O'Malley, J. & Chamot, A. (1990). *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press. Available at: <https://www.cambridge.org/core/books/learning-strategies-in-second-language-acquisition/FA9872A0F0155A215D5A33C0BEAC46AB>. [in English].

17. Piaget, J. (1972). *Psychology and Epistemology: Towards a Theory of Knowledge*. Penguin. [in English].

18. Radovan, M. (2019). Cognitive and metacognitive aspects of key competency "learning to learn". *Pedagogika*. No. 133(1), pp. 28–42. DOI: <https://doi.org/10.15823/p.2019.133.2>. [in English].

19. Sala, A., Punie, Y., Garkov, V. & Cabrera Giraldez, M. (2020). LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence, EUR 30246 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. 82 p. DOI: <https://doi.org/10.2760/302967>. [in English].

20. Smith, J. & Spurling, A. (1999). *Lifelong Learning: Riding the Tiger*. Cassell. [in English].

21. Thoutenhoofd, E. D. & Pirrie, A. (2013). From Self-Regulation to Learning to Learn: Observations on the Construction of Self and Learning. *British Educational Research Journal*, No. 41(1), pp. 72–84. DOI: <https://doi.org/10.1002/berj.3128>. [in English].

22. Weinstein, C. & Mayer, R. (1986). The Teaching of Learning Strategies. *Handbook of Research on Teaching* (3-nd edition., p. 315–327). Macmillan. [in English].

23. World Economic Forum. (2023). *Future of Jobs Report 2023*. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf?fbclid=IwAR3GPEYXz3Nu5pg4GIHWGiygHvazL14L_g2VP_6im6Bck4tUY2pXa1TUvTw. [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.11.2024

“Бажаання знати – є найпотужнішим людським двигуном”.

Бернар Вербер
французький прозаїк, філософ

“Освіта дає силу, що допомагає перетворювати інформацію в реальний сенс”.

Роберт Кійосакі
американський інвестор, бізнесмен, письменник

“Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу, обговорюю – я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю – я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром”.

Ірина Вільде
українська письменниця

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 373. 3. 091

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320591>

Надія Ашиток, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті зазначено, що удосконалення системи освіти відбувається у контексті пошуку ефективних шляхів підготовки майбутніх педагогів, творчих особистостей. Підготовка цих фахівців аналізується з погляду критеріїв сформованості творчих якостей. Зазначено, що підготовку майбутніх педагогів за цими критеріями доцільно здійснювати на основі синтезу підходів, зокрема, екзистенційного, акмеологічного, креативного, культурологічного, інтегративного та системного. Відзначені умови, які сприяють ефективному формуванню творчої особистості майбутнього педагога.

Ключеві слова: творча особистість; вища освіта; критерії сформованості творчих якостей; підходи до формування особистості.

Літ. 13.

Nadya Ashytok, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor,
Professor of the General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FORMATION OF THE CREATIVE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The article states that the improvement of the education system occurs in the context of finding effective ways to train future teachers, creative individuals. Despite the significant interest in this issue in the scientific literature, it is worth noting the insufficient theoretical and methodological study of the problem of training future specialists to form the creative personality of the younger generation.

In the article, the creative personality of a future teacher is studied from two points of view: this is a creative personality who is able to carry out his activities in a non-standard way, and this is a specialist who is able to raise an artist from children. The preparation of future teachers to form the creative qualities of students' personalities is studied from the point of view of the criteria for the formation of creative qualities. Cognitive, emotional-motivational and activity-creative criteria are distinguished. It is noted that the training of future teachers to form creative personal qualities of students according to these criteria should be carried out on the basis of approaches, in particular, existential, acmeological, creative, cultural, integrative and systemic. The number of approaches is due to the multifaceted and interdisciplinary nature of the training of future teachers. The leading methods in the training of a creative personality of a teacher are not only traditional but also innovative.

The article identifies conditions that contribute to the effective formation of a creative personality of a future teacher in a higher educational institution. These conditions include creative cooperation of participants in the educational process, improvement of the organization of pedagogical practice, etc.

The training of a creative teacher capable of creative professional activity is relevant for modern education since only such a teacher is able to contribute to the formation of students as creative personalities.

Keywords: creative personality; higher education; criteria for the formation of creative qualities; approaches to personality formation.

Постановка проблеми. У зв'язку із кардинальними змінами, що відбуваються в сучасному суспільстві, розвиток творчої особистості кожного громадянина загалом і педагога зокрема є актуальною проблемою педагогічної науки та практики, оскільки саме від цього залежить розвиток творчості представників молодого покоління. Саме тому удосконалення системи освіти відбувається у контексті пошуку ефективних шляхів підготовки майбутніх вихователів, здатних знаходити у роботі з вихованцями нові ресурси, ефективні форми і методи навчально-виховної діяльності.

Метою статті є розкриття теоретичних основ формування творчого потенціалу майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Теоретико-методологічною основою дослідження виступають загальнонаукові та спеціальні методи і підходи, за допомогою яких вивчатиметься процес формування особистості педагога в закладах вищої освіти. Одним із таких підходів є системний, що спрямований на розкриття цілісності освітніх об'єктів, виявлення різноманітних типів зв'язків між ними та зведення їх у єдину теоретичну картину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про необхідність формування творчої особистості гро-

мадянина у контексті розвитку його творчих якостей зазначається у нормативно-правових документах, що свідчить про усвідомленість на державному рівні зазначеної проблеми. Ці положення відображено у законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту” та інших нормативних актах. Зокрема, у Законі України “Про освіту” зазначається, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [7]. А згідно із визначенням у Законі України “Про вищу освіту” освітнім процесом називається “інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості” [6].

Психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості були предметом вивчення у працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Р. Біті, К. ДеЯнг, С. Кауфман, В. Олейнік, Е. Селбі, П. Дж. Сільвія, Е. Хайд, Дж. К. Хоутц, Е. Дж. Шоу та ін. [12; 13]. У працях дослідників містяться різні трактування творчої особистості. Деякі з них використовувалися у статті. Зокрема, творча особистість у дослідженні визначається як суб’єкт творчих соціальних відносин і свідомої творчої діяльності і як причина творчої діяльності та соціально-творчих значущих дій, що здійснюються в певному соціальному середовищі [9, 125]. А студент розглядається як суб’єкт навчально-виховної діяльності, під час якої він набуває якості творчої особистості, необхідні йому як майбутньому професіоналу. У контексті освітньої підготовки творча особистість майбутнього педагога розглядалась нами, згідно із визначенням О. Отич, з двох поглядів: з одного боку, це творча особистість кваліфікованого фахівця з неповторним стилем митця, здатного здійснювати свою діяльність на високому рівні продуктивно та не ординарно. З іншого, це педагог, який здатний передати свої напрацювання, вихованням, сприяти їхньому становленню як митців [10, 77].

У статті професійна педагогічна діяльність розуміється як мистецтво, як це, зокрема, К. Д. Ушин-

ський трактував так: педагогіка – це “мистецтво – найобширніше, складне, найвище й найнеобхідніше з усіх мистецтв. Мистецтво виховання спирається на науку. Як мистецтво, складне й обширне, воно спирається на безліч обширних і складних наук; як мистецтво, воно, крім знань, вимагає здібностей і нахилу, і як мистецтво ж, воно прагне до ідеалу [11]. Звісно, у цьому контексті виховання творчої особистості дитини неможливе без педагога, сформованого як компетентна творча індивідуальність [4, 184–189].

У вітчизняній педагогіці формування творчої особистості майбутнього педагога в закладах вищої освіти вивчалось різнопланово. Проблеми підготовки майбутніх педагогів у контексті різних підходів аналізували Н. Ашиток, О. Отич та ін. [1, 19–23; 2, 21–26; 10]. Різні аспекти підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, спрямованої на розвиток творчих здібностей у дітей, студіювали С. Гаврилук, М. Давидова, С. Жейнова, В. Любива, Н. Мирончук та ін. [3; 4, 184–185; 5, 116–131; 8, 51–54; 9, 158–161]. Незважаючи на значний інтерес у науковій літературі до цієї проблематики, варто відзначити недостатню теоретичну та методично-практичну розробленість проблеми підготовки майбутнього фахівця до формування творчої особистості представників молодого покоління.

Виклад основного матеріалу. Підготовку майбутніх педагогів до формування творчих особистісних якостей вихованців доречно розглядати у плані критеріїв сформованості творчих якостей у майбутніх педагогів. До них треба віднести пізнавальний, емоційно-мотиваційний та діяльнісно-творчий [3, 16].

Пізнавальний критерій сформованості творчих якостей зазначених фахівців передбачає наявність у них певного обсягу знань, умінь і навичок, набутих у процесі пізнання і подальшим їх творчим опануванням. Зазначений критерій характеризується високим ступенем інформованості про основи педагогічної творчості; визнання себе як носія творчих якостей; здатністю до втілення у життя новітніх методик навчання і виховання дітей.

Емоційно-мотиваційний критерій пов’язаний з усвідомленням майбутніми фахівцями мотивів творчої педагогічної діяльності, доброзичливим ставленням до потреб учасників творчої активності та сформованістю позиції студентів як суб’єктів педагогічної діяльності. За ним передбачені наявність зацікавленості студентів у засвоєнні педагогічних знань; схильності у них до творчого їх використання на практиці; усвідомлення важливості творчих якостей у педагога-суб’єкта фахової діяльності; досягнення потреби у самореалізації та самовдосконаленні у сфері творчої діяльності.

Діяльнісно-творчий критерій сформованості творчих якостей припускають здатність майбутніх педа-

гогів до нестандартного розв'язання педагогічних завдань; нетрафаретність у розв'язанні проблем розвитку дитини; різноплановість творчої педагогічної діяльності [5, 120–124].

Підготовку майбутніх педагогів до формування творчих особистісних якостей вихованців за зазначеними критеріями доцільно, наш погляд, здійснювати на основі синтезу підходів, зокрема, екзистенційного, акмеологічного, креативного, культурологічного, інтегративного та системного, про які, зокрема, йдеться у статті О. Отич [10, 81–118]. Чисельність підходів зумовлена багатоаспектністю і міждисциплінарним характером підготовки майбутніх педагогів.

Формування педагогів як творчих індивідуальностей з позиції екзистенційного підходу до роботи у закладах освіти є процесом розвитку незалежних, гармонійно розвинутих особистостей, увага яких спрямована на задоволення освітніх потреб вихованців. Саме такі особистості здатні здійснювати повноцінне виховання представників молодого покоління у закладах, які, у контексті цього підходу, мають слугувати лабораторією для відкриття унікального “Я” кожної дитини.

Акмеологічний підхід до розвитку творчої особистості передбачає максимальну реалізацію людиною творчого потенціалу, репрезентованого у процесі продуктивної діяльності, спрямованої на створення суспільно значущих цінностей. Основними характеристиками творчої особистості, згідно із цим підходом, є суб'єктивність, самосвідомість, здатність до самонавчання та самовдосконалення. У контексті акмеологічного підходу розвиток творчої особистості відбувається шляхом використання акмеологічних моделей, форм і методів становлення гармонійної особистості, з-поміж іншого і у фаховому плані.

З позицій креативного підходу, педагогічна діяльність розглядається як творчість різного спрямування: діагностична творчість, що репрезентується у педагогічній діяльності; інженерна творчість – у професійній діяльності; комунікативна – в педагогічному спілкуванні; самореалізація – у сфері творчого самовдосконалення особистості. Реалізація педагогічної діяльності як творчості різного спрямування вимагає від педагога відповідної креативності. У цьому контексті педагогу мають бути притаманні здатність до реалізації творчого підходу у педагогічній діяльності; здатність приймати рішення у ситуаціях невизначеності; розвинене уявлення; прагнення до винаходів; вміння імпровзувати; здатність самостійно приймати рішення; вміння швидко переключати увагу; прагнення збагачувати творчий педагогічний досвід; здатність набувати у творчих пошуках нові знання; почуття задоволення від збагачення досвіду педагогічної діяльності і водночас прагнення до творчого зростання; уміння

розробляти адекватну стратегію творчої педагогічної діяльності та неординарно її реалізувати; почуття відповідальності при виконанні творчих професійних завдань тощо [10, 81–118].

Підготовка творчої особистості майбутнього педагога з культурологічного погляду – це розвиток культури мислення неповторної особистості фахівця, знань, почуттів, поведінки, прищеплення основ культури. Поняття загальної культури включається при цьому до професійно значущих якостей особистості, серед яких важливе місце належить педагогічним. Підготовка педагога як людини культури, повноважного її представника має узгоджуватися із суспільними уявленнями про культуру, відтворюючи творчі професійні традиції педагогічної спільноти, до якої ця особа належить, та формуючи компетентності, на основі яких майбутній педагог здатний засвоювати інноваційне. Особливістю застосування культурологічного підходу в освіті є те, що він зорієнтований не на інтереси й замовлення держави та ринку, а на культуру, завдяки чому уможливується подолання небезпеки відставання культурного розвитку людства від технічного прогресу.

Із позиції системного підходу процес розвитку творчої особистості майбутнього педагога становить цілісну організаційно-методичну систему, що складається із взаємозалежних компонентів зі складними ієрархічними зв'язками. Ефективність використання цього підходу залежить від характеру зазначених зв'язків, встановлених із врахуванням загальносистемних закономірностей. Зокрема, системний підхід передбачає розвиток творчої особистості у його співвідношенні з іншими особистісно значущими процесами та явищами.

У контексті синергетичного підходу освітні феномени розглядаються як складні, відкриті системи, що постійно змінюються. З цього погляду системи навчання і виховання не є сталими, а перебувають у динаміці і спрямовуються на розробку та впровадження адекватних викликам часу форм і методів. Цей підхід орієнтує педагога на творчість, пошук інновацій, що має особливе значення у кризових ситуаціях [там само, 81–118].

Підготовка творчої особистості майбутнього педагога має здійснюватися на основі не одного, а синтезу підходів, їх інтеграції, оскільки процес розвитку творчої індивідуальності майбутніх педагогів є, з одного боку, поліфонічним і багатоаспектним, з іншого – цілісним.

Підготовка творчої особистості майбутнього педагога у закладах вищої освіти репрезентується відповідною інформацією про зміст, принципи, методи, методики, технології від час засвоєння навчальних дисциплін, педагогічної практики, науково-дослідницької роботи, самостійної освітньої діяльності. Провідними підготовки творчої особистості педагога є традиційні (лекції, семінарські, практич-

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ні заняття) та інноваційні форми (брейнстормінг (“мозковий штурм”); ділова гра, майстер-клас, метод аналізу і діагностики ситуації, аналіз конкретних ситуацій, метод інтерв’ю, метод проєктів моделювання; проблемно-пошуковий метод; робота в малих групах, тренінги індивідуальні та групові та ін.).

Ефективному формуванню творчого особистості майбутнього педагога у закладах вищої освіти сприяють умови, до яких належать такі: удосконалення організації педагогічної практики, спрямованість навчального процесу на формування готовності майбутніх фахівців як творчих особистостей, здатних до самореалізації та творчого зростання; пріоритет творчості, академічної свободи; організація освітнього середовища на засадах розвитку творчої активності; творча співпраця учасників освітнього процесу; високий рівень гендерної культури освітнього середовища; наукова спрямованість творчої активності студентів, формування потреби до виявів наукової творчості; розвиток творчої комунікативної взаємодії, використання різних способів оформлення інформації та ін. [8, 53].

Важливою складовою у професійній підготовці творчої особистості майбутніх педагогів виступає також організація освітнього процесу, основними умовами якої є виховання позитивного ставлення до творчих проявів у педагогічній діяльності; організація розвивального творчого середовища в закладах освіти; створення ситуацій фахового успіху; формування суб’єкт-суб’єктних взаємин між учасниками педагогічної діяльності тощо [3, 5].

Висновки. Сучасна вища освіта покликана здійснювати підготовку креативного педагога, здатного до творчої професійної діяльності, у межах якої проявлятимуться такі його якості: гнучкість мислення, спроможність продукувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення педагогічних ситуацій, уміння їх реалізовувати у практичній діяльності ефективно і неординарно, досягати необхідного результату інноваційними шляхами. Тільки педагог із такими якостями здатний сприяти становленню вихованців як творчих особистостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашиток Н.І. Культурологічний та аксіологічний підходи до формування майбутнього педагога. *Молодь і ринок*. 2017. № 9 (152). С. 19–23.
2. Ашиток Н.І. Формування професійного іміджу майбутнього педагога в культурологічному аспекті. *Молодь і ринок*. 2018. № 1 (156). С. 21–26.
3. Гаврилюк С.М. Теоретично-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної творчості : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Умань. 2016. 37 с.
4. Давидова М.О. Психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості вихователя. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва:*

міжгалузеві диспути : матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ. 2020. С. 184–189.

5. Жейнова С. Критерії, показники та рівні сформованості творчих якостей майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Проблеми освіти : зб. наук. праць*. Київ. 2019. № 93. С. 116–131. URL: file:///C:/Users/Comp/q/Downloads/9-Article%20Text-17-1-10-20201224.pdf

6. Закон України “Про вищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

7. Закон України “Про освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

8. Любима В.В. До педагогічних умов формування готовності майбутніх вихователів до творчої діяльності. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2016. № 2 (109). С. 51–54.

9. Мирончук Н.М. Розвиток творчої особистості майбутнього вчителя-вихователя у системі професійної підготовки. *Нові технології навчання*. Київ – Вінниця. 2012. Вип. 71. С. 158–161.

10. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія. Чернівці : Зелена Буковина. 2009. 752 с.

11. Ушинський К.Д. Твори : В 6-ти т. Т. 5. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Київ : Радянська школа. 1955. 430 с. URL: <https://studfile.net/preview/5110583/page:5/>

12. Oleynick V.C., DeYoung C.G., Hyde E., Kaufman S.B., Beaty R.E. & Silvia / P.J. Openness/intellect: The core of the creative personality. In G.J. Feist, R. Reiter-Palmon & J.C. Kaufman (Eds.). *The Cambridge handbook of creativity and personality research*. Cambridge University Press. 2017. P. 9–27.

13. Selby E.C., Shaw E.J., Houtz J.C. The creative personality. *Gifted Child Quarterly*. 2005. Vol. 49. № 4. P. 300–314.

REFERENCES

1. Ashytok, N.I. (2017). Kulturolohichniy ta aksiolohichniy pidkhody do formuvannya maibutnoho pedahoha [Cultural and axiological approaches to the formation of the future teacher]. *Youth & market*. No. 9 (152). pp. 19–23. [in Ukrainian].
2. Ashytok, N.I. (2018). Formuvannya profesiinoho imidzhu maibutnoho pedahoha v kulturolohichnomu aspekti [Formation of the professional image of the future teacher in the cultural aspect]. *Youth & market*. No. 1 (156). pp. 21–26. [in Ukrainian].
3. Havryliuk, S.M. (2016). Teoretychno-metodychni zasady profesiinoy pidhotovky maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity do pedahohichnoi tvorchosti [Theoretical and methodological principles of professional training of future teachers of preschool education institutions for pedagogical creativity]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Uman, 37 p. [in Ukrainian].
4. Davydova, M.O. (2020). Psykholoho-pedahohichni aspekty formuvannya tvorchoi osobystosti vykhovatelja [Psychological and pedagogical aspects of the formation of the creative personality of the educator]. *Suchasni vyklyky i aktualni problemy nauky, osvity ta vyrobnytstva: mizhhaluzevi dysputy : materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* – Modern challenges and topical problems of science, education and production: interdisciplinary disputes: Proceedings of the V

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

International Scientific-Practical Internet Conference. Kyiv, pp. 184–189. [in Ukrainian].

5. Zheynova, S. (2019). Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti tvorchykh yakosteï maibutnykh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Criteria, indicators and levels of formation of creative qualities of future teachers of preschool education institutions]. *Problems of education: collection of scientific works*. No. 93. Kyiv, pp. 116–131. Available at: <file:///C:/Users/Compaq/Downloads/9-Article%20Text-17-1-10-20201224.pdf> [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Higher Education"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

8. Liubyva, V.V. (2016). Do pedahohichnykh umov formuvannya hotovnosti maibutnykh vykhovateliv do tvorchoï diïalnosti [Pedagogical conditions of formation of readiness of future educators for creative activity]. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky*, No. 2 (109), pp. 51–54. [in Ukrainian].

9. Myronchuk, N.M. (2012). Rozvytok tvorchoï osobystosti maibutnoho vchytelia-vykhovatelya u systemi profesiïnoi pidhotovky [Development of the creative personality of the

future teacher-educator in the professional training system]. *New learning technologies: a collection of scientific works*. Vol. 71. Kyiv – Vinnytsia, pp. 158–161. [in Ukrainian].

10. Otych, O.M. (2009). Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoï indyvidualnosti maibutnoho pedahoha profesiïnoho navchannia: teoretychni i metodychni aspekty: monohrafiia [Art in the system of development of the creative individuality of the future teacher of professional training: theoretical and methodical aspects: monograph]. Chernivtsi, 752 p. [in Ukrainian].

11. Ushynskyi, K.D. (1955). Tvory: v 6-ty t. T. 5. Liudyna yak predmet vykhovannia. Sproba pedahohichnoi antropologii [Works: in 6 volumes. T. 5. Man as a subject of education. An attempt at pedagogical anthropology]. Kyiv, 430 p. [in Ukrainian].

12. Oleynick, V.C., DeYoung, C.G., Hyde, E., Kaufman, S.B., Beaty, R.E. & Silvia, P.J. (2017). Openness/intellect: The core of the creative personality. In G. J., Feist, R., Reiter-Palmon & J. C., Kaufman (Eds.). *The Cambridge handbook of creativity and personality research*. Cambridge University Press. pp. 9–27. [in English].

13. Selby, E.C., Shaw, E.J. & Houtz, J.C. (2005). The creative personality. *Gifted Child Quarterly*. 2005. Vol. 49. No. 4. pp. 300–314. [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.12.2024

УДК 373.3.091.12:005.963

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320603>

Людмила Московчук, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти, керівник практики зі спеціальності 013 Початкова освіта педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається проблема практичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до педагогічної діяльності. Виявлено особливості законодавчого і нормативно-правового забезпечення практичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи в Україні. Схарактеризовано сучасні підходи до проведення педагогічних практик у закладах вищої освіти. Окреслюються пріоритетні фактори підвищення якості практичної складової професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів під час проходження педагогічних практик у початковій школі.

Ключові слова: педагогічна практика; початкова школа; професійна підготовка; здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; Кам'янець-Подільський національний університет.

Літ. 12.

Lyudmila Moskovchuk, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the Theory and Methods of Primary Education Department, Head of Practice in Specialty 013 Primary Education, Faculty of Pedagogy of Kamyanets-Podilskiy Ivan Ohiyenko National University

PRIORITY AREAS FOR IMPROVING THE QUALITY OF PRACTICAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The article discusses the problem of practical training of future primary school teachers for pedagogical activity. The features of legislative and regulatory support for the practical training of future primary school teachers in Ukraine are revealed. Modern approaches to conducting pedagogical practices in higher education institutions are characterized.

ПІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

In the legislative and regulatory framework for the practical training of future primary school teachers in Ukraine, the general and professional competencies of a primary school teacher are defined, the emphasis is placed on the qualities that are formed in the process of practical training, the ability to organize the educational process on the basis of child-centered, contextual, competence-based approaches and modern achievements of educational and pedagogical sciences, to manage educational and cognitive activities, to objectively evaluate Learning Outcomes of Junior Schoolchildren.

The priority factors for improving the quality of the practical component of the professional training of future primary school teachers during pedagogical practices in primary school are outlined: modernization of the content of practice programs in accordance with modern regulations in the field of education; organizational and methodological support of practices; systematic control and objectivity of assessment of the implementation of the internship program by the student; focus on fostering professional and pedagogical qualities and abilities of the higher education applicant's personality, creating situations of success during internships by practice managers and evaluating their results; development of the ability of higher education applicants for self-analysis, self-development, self-learning by means of online questioning of students regarding the quality of the organization of practices and the content of relevant questionnaires, participation in online webinars and passing relevant online courses of the Ministry of Education and Science of Ukraine; ensuring national and international academic mobility of applicants for higher pedagogical education; systematic involvement of teachers-practitioners and employers in the educational process under the educational and professional program "Primary Education".

Keywords: pedagogical practice; primary school; vocational training; applicants for the first (bachelor's) level of higher education; Kamyanets-Podilskyi National University.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти є підвищення її якості. Ставиться завдання щодо збільшення міжнародної привабливості закладів вищої освіти у ЄС за допомогою надання здобувачам можливості національної та міжнародної академічної мобільності. Передбачено впровадження і зміцнення програми ЄС в сферах свободи пересування, навчання в університетах, досліджень; підтримка розвитку неформальної освіти; поліпшення практичної підготовки; збільшення відкритості і доступності освітніх систем за допомогою створення національних кваліфікаційних стандартів. Ці стратегічні положення щодо якості освіти важливо враховувати і в процесі практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Розвиток Нової української школи залежить від змісту й організації практичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів, критерієм успішної професійної діяльності яких стає їхня конкурентоспроможність на європейському ринку праці.

Орієнтирами підвищення ефективності практичної готовності вчителя початкової школи в умовах реформування освіти в Україні є законодавчі і нормативно-правові документи (Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (1994), Закон України "Про вищу освіту" (2014), Концепція "Нова українська школа" (2016), Державний стандарт початкової освіти (2018), Національна рамка кваліфікацій (2020), Стандарти вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського, 2021) та другого (магістерського, 2024) рівнів вищої освіти, Професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)" (2024).

У законодавчому і нормативно-правовому забезпеченні практичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи в Україні визначено загальні і фахові компетентності вчителя початкових класів, акцентується на якостях, що формуються у процесі практичної підготовки, здатності організовувати освітній процес на основі дитиноцентрованого, контекстного, компетентнісного підходів та сучасних досягнень освітніх і педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання молодших школярів.

Зокрема, у Концепції розвитку педагогічної освіти йдеться, що завданням першого (бакалаврського) рівня вищої педагогічної освіти є "підготовка кваліфікованих педагогічних працівників для початкової освіти, які здатні вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми навчання, виховання та розвитку (у тому числі, такі, що характеризуються невизначеністю умов) ..." [10, 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасними науковцями розглянуто організацію педагогічної практики майбутніх вчителів початкових класів у низці закладів вищої освіти України: Миколаївському національному університеті імені В.О. Сухомлинського та Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка (К. Діхнич), Уманському державному педагогічному університеті (Н. Безлюдна, Н. Дудник), Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії (Н. Казакова, Л. Машкіна), Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича (О. Гордійчук), Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди (О. Сергійчук, Ю. Багно) та ін.

Проте за моніторинговими дослідженнями вчених М. Вовк, Ю. Грищенко, Л. Лук'янової, Н. Нічкало, С. Соломахи проблема організації практичної

підготовки у закладах вищої педагогічної освіти ще потребує ґрунтовного аналізу з урахуванням таких сучасних тенденцій педагогічної освіти, як “утвердження фундаменталізації як принципу суспільства знань, професійної комунікації в освітньому середовищі, прагматичності і гнучкості навчання, якості підготовки майбутніх педагогів з урахуванням європейських стандартів та сучасних викликів” [9, 6].

На сьогодні у практичній підготовці майбутніх вчителів початкової школи має місце явна суперечність між суспільним запитом на висококваліфікованих педагогічних працівників, глобальними технологічними змінами та чинною системою педагогічної освіти; усвідомленою необхідністю оновлення й осучаснення практичної складової професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів і розробленістю теоретико-методологічних та методичних засад її реалізації у закладах вищої освіти.

Актуальність проблеми, теоретичне і практичне значення, а також необхідність врегулювання окреслених суперечностей зумовили вибір і розробку теми дослідження щодо пріоритетних напрямів практичної підготовки здобувачів рівня вищої освіти “бакалавр” спеціальності 013 Початкова освіта Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Мета і завдання статті – обґрунтувати пріоритетні напрями підвищення якості практичної складової професійної підготовки здобувачів рівня вищої освіти “бакалавр” спеціальності 013 Початкова освіта Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед пропозицій щодо удосконалення змісту і методичних засад проведення практик у закладах вищої педагогічної освіти у процесі підготовки учителів-бакалаврів за результатами моніторингового дослідження науковців відділу змісту і технологій Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (РК 0120U100228, 2020–2022 рр.) проблеми практичної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої педагогічної освіти України “Обґрунтування змісту і методики проведення практики у закладах вищої педагогічної освіти” вказано на такі, як “якісно оновити навчально-методичний супровід проведення різних видів практик” та “активізувати партнерство закладів вищої педагогічної освіти, наукових установ і закладів середньої освіти, що уможливить використання ресурсів у поєднанні кращих дослідницьких і освітніх практик” [9, 50–52]. Відповідно до вищезазначених пропозицій у ході акредитаційної експертизи спеціальності 013 Початкова освіта Кам’янець-Подільського університету імені Івана Огієнка (2022) отримано свідчення, що “з метою розвитку педагогічної майстерності здобувачів вищої освіти ОПП “Початкова освіта” до

освітнього процесу залучають учителів початкових класів, на кафедрі теорії та методик початкової освіти за зовнішнім сумісництвом працює вчитель початкових класів Кам’янець-Подільського НВК № 13 К. Маланчук, яка спільно з науково-педагогічними працівниками кафедри організовує підготовку здобувачів вищої освіти до практичної педагогічної діяльності та контрольних заходів у освітньому процесі на ОПП “Початкова освіта”” [5, 18].

Керівниками практик на кафедрі призначають висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, які мають значний стаж роботи у закладах загальної середньої освіти на посаді вчителя початкових класів. Організація та проведення практик відбувається належним чином. До початку практик факультетський керівник практик проводить зі здобувачами вищої освіти настановні конференції. Студентів ознайомлюють із програмами практик, інструктажем із безпеки життєдіяльності та охорони праці, оформляють відповідні документи; інформують про вимоги до написання і порядок подання звітів про практику та їх захист. Після закінчення термінів практики проводяться підсумкові конференції.

До кожного виду педагогічної практики в початковій школі викладачами кафедри теорії та методик початкової освіти розроблено й опубліковано навчально-методичні посібники (2018–2024), де вміщено робочу програму та методичні рекомендації до організації та проведення практики здобувачів рівня вищої освіти “бакалавр”. У навчально-методичних посібниках з педагогічних навчальних та виробничих практик (відп. ред. Л. Московчук, Н. Мелексєцева, О. Довгань) розкрито змістово-процесуальні, організаційні та методичні засади педагогічних практик у початковій школі, подано методичні вказівки до навчально-методичної, виховної та науково-дослідної діяльності студента на посаді вчителя початкових класів; зразки оформлення звітної документації; особливості організації та проведення педагогічних практик в умовах навчання з використанням дистанційних технологій [6].

З-поміж рекомендацій щодо удосконалення змісту та організаційних засад проведення практики майбутніх учителів на управлінському рівні Н. Ничкало виокремила також “активізацію партнерської взаємодії закладів вищої педагогічної освіти і стейкхолдерів (роботодавців, експертів та ін.) з метою залучення студентів до інтерактивних форм практичної, дослідницької діяльності у межах практик; налагодження ефективної взаємодії закладів вищої педагогічної освіти з Центрами професійного розвитку педагогів у регіонах, з Державною службою якості з метою залучення досвідчених фахівців у процес практичної підготовки майбутніх педагогів” [9, 52]. Згідно із наведеними рекомендаціями “під час виробничої практичної підготовки майбутніх

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

вчителів початкових класів К-ПНУ імені Івана Огієнка, яка проводиться відповідно укладених угод із ЗЗСО, керівники яких є потенційними роботодавцями, організовується систематичне залучення професіоналів-практиків та представників роботодавців до освітнього процесу за ОПП “Початкова освіта”. Представників роботодавців запрошують на настановні та підсумкові конференції з практик, де з їхньою думкою можуть ознайомитися безпосередні учасники практичної підготовки та провести само- і взаємоаналіз власної професійної компетентності. Неодноразово студентів 3–4-х курсів по завершенню практики запрошували на роботу в ЗЗСО, що були базами практик (О. Дерев’янка, О. Крива, А. П’єх та ін.). Крім того, залучення професіоналів-практиків та представників роботодавців до освітнього процесу на ОПП “Початкова освіта” відбувається і за рахунок позааудиторної діяльності” [5, 18–19].

Для поліпшення організації та проведення практик, практичної підготовки здобувачів освітнього ступеня “бакалавр”, задля вивчення й узагальнення педагогічного досвіду вчителів початкових класів НУШ на базі кафедри проводиться низка заходів: щорічно організовуються Всеукраїнські науково-практичні конференції: “Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи” (жовтень), “Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання (березень), всеукраїнські, регіональні вебінари, воркшопи, “круглі столи” за участю науково-педагогічних працівників, учителів-практиків та студентів, зустрічі з роботодавцями [6].

У ході роботи конференцій учасники презентують досвід організації освітнього процесу в ЗЗСО, обговорюють кількість, доцільність і особливості програм практики ЗВО України зі спеціальності Початкова освіта, з’ясовують спільне та відмінне, проблеми організації в умовах воєнного стану, дистанційного навчання та шляхи їх вирішення.

Метою зустрічей із роботодавцями Центрів професійного розвитку педагогічних працівників регіону є налагодження ефективної співпраці між вчителями-практиками та викладачами педагогічного факультету зі спеціальності 013 Початкова освіта, вивчення потреб роботодавців, обговорення програм практик, низки питань стосовно шляхів підвищення рівня підготовки студентів відповідно освітньої політики Нової української школи, нового професійного стандарту вчителя початкових класів ЗЗСО, їх конкурентоспроможності, а також створення умов для ефективного працевлаштування та розвитку професійної кар’єри молодих фахівців, формулювання рекомендацій щодо організації та проведення практичної підготовки.

Згідно з Концепцією розвитку педагогічної освіти вагомим фактором підвищення якості практич-

ної складової професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів є національна та міжнародна академічна мобільність здобувачів вищої педагогічної освіти. Студентам спеціальності 013 Початкова освіта Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка забезпечено вибір баз практик, можливість проходження практики на подібній освітній програмі в іншому регіоні України та за кордоном. Зокрема, відповідні двосторонні договори укладено між кафедрою теорії та методик початкової освіти Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка і кафедрою педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, іншими закладами вищої освіти й науковими установами України та за кордоном (Білоруський державний педагогічний університет імені Максима Танка, Педагогічна академія імені комісії Едукації Народової у Кракові, Вища школа педагогіки та адміністрації імені Мишкі в Познані). До прикладу, за грантовою програмою ЄС ERASMUS+ навчалися низка студентів вищезазначеної спеціальності (2023–2024 рр. – А. Кривицька, В. Муравинець, М. Шевчук, О. Блинду, В. Боднарук) [6].

Ефективність організації та проведення практики в ЗЗСО залежить від системності контролю й об’єктивності оцінки результатів практики з боку її керівників. Упродовж проходження практик здобувачам надаються консультації керівниками практик, систематично контролюється хід практики (відвідування, залікові заходи), вивчається й аналізується звітна документація студентів. Звітна документація включає звіт про виконання програми педагогічної практики в початковій школі, щоденник, відомості про виконання навчально-методичної, виховної та науково-дослідницької роботи. Формами і методами контролю є поточне оцінювання діяльності здобувача освітнього ступеня “бакалавр” під час практики; оцінка звіту; характеристика керівника практики від ЗЗСО; відгук керівника практики від кафедри теорії та методик початкової освіти, від кафедри психології освіти, від кафедри менеджменту освіти; підсумковий контроль (диференційований залік).

Критерії оцінювання результатів проходження виробничої педагогічної практики в початковій школі передбачають аналіз й оцінювання не тільки рівня виконання програми практики та рівня розвитку професійних компетентностей, але і рівня сформованості професійно-педагогічних якостей та здібностей особистості студента, її устремління (гуманістичне спрямування (любов до дітей, емоційна чутливість і емпатія, доброзичливість, опора на позитивне в становленні особистості кожної дитини), комунікабельність, організаторські схильності, перцептивні здібності (професійна пильність,

спостережливість), динамізм (внутрішня енергія, гнучкість, ініціатива), відповідальність, дисциплінованість, професійне спрямування, креативність, інформаційна здатність, емоційна стійкість (самовладання, саморегуляція, самоконтроль), артистизм, інтелігентність, працьовитість тощо). Адже, за визначенням К. Ушинського, знання без людяності – це меч у руках безумця. На переконання І. Беха, “виховання юнаків і дівчат, становлення їхніх ціннісних смислів має бути стратегічною метою освітнього процесу вищої школи... Вхідження студентської молоді у професійну сферу не повинно суперечити законам моральності, духовності...” [3, 405–406]. О. Вознюк вказує на необхідність зміни мотивів педагогічної діяльності: “від актуальної прагматичної установки педагогічної праці як засобу забезпечення життя – до потенційної духовної установки педпраці як сенсу життя, спрямованого у вічність” [4].

Серед концептуалізованих цивілізаційних освітніх трансформацій та тенденцій вчені виокремлюють “зміну парадигми освітнього процесу: від навчання, що мотивується зовнішніми обставинами, – до самонавчання, що реалізується завдяки внутрішній мотивації учасників освітнього процесу” [7, 164]. В. Котубей доходить висновку, що підготовку вчителів початкових класів потрібно розглядати “не як передання їм сукупності знань, а як процес трансформації особистості майбутнього вчителя з об’єктної в суб’єктну позицію активного професійного самовиховання. Не максимум знань, а їхня мобільність і самоврядність, гнучке пристосування до шкільних умов роблять студентів придатними до педагогічної діяльності” [7, 152]. Л. Охріменко доводить, що “переосмислення власної практичної діяльності сприяє самопізнанню, самооцінці, формує потребу в саморозвитку та самореалізації у педагогічній діяльності” [8, 164]. Тому після закінчення термінів практики з метою залучення здобувачів вищої освіти К-ПНУ до заходів щодо внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності університету, задля отримання якісної інформації за результатами опитування Навчально-методичний центр забезпечення якості освіти спільно зі студентським сенатом і первинною профспілковою організацією студентів, аспірантів та докторантів К-ПНУ пропонують студентам Університету Огієнка брати участь у онлайн-анкетуваннях щодо якості організації практик [1] та вносити пропозиції щодо змісту анкети “Анкета для здобувачів вищої освіти, які пройшли практику” шляхом заповнення Google-форми за покликанням [2]. Відповідно до Положення К-ПНУ імені Івана Огієнка про порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти (2023) і за рекомендаціями керівників практики від кафедри теорії та методик початкової освіти майбутні

вчителі початкових класів проходять низку курсів і онлайн-вебінарів, що спрямовані на підвищення рівня професійних компетентностей: до прикладу, у Міжнародній конференції у межах Міжнародного науково-педагогічного стажування “Формування ефективних механізмів вдосконалення системи управління проектами в соціально-економічній та технічній галузях” (2024) взяли участь здобувачі М. Будник, О. Мідріган, А. Чубатько.

Оволодіння майбутніми вчителями початкових класів трудовою функцією безперервного професійного розвитку відбувається набагато ефективніше тоді, коли їх спонукають мотиви й інтерес, підкріплені успіхом. Для цього, за твердженням О. Романовського, А. Сівак, потрібні знання про “механізм успішності”, використання способів і прийомів створення ситуації успіху в процесі проходження практики студентами [11; 12]. З педагогічної точки зору успіх – це досягнення значних результатів у діяльності як окремої особистості, так і колективу загалом. Провідним принципом педагогіки успіху є гуманістична орієнтація освітнього процесу, що передбачає створення педагогічних умов задля формування у студентів спрямованості на успішну професійну діяльність. Керівники практики від кафедри теорії та методик початкової освіти і закладів загальної середньої освіти (баз практики) використовують для програмування студента на успіх під час залікових заходів у ході педагогічної практики такі прийоми, як встановлення психологічного контакту, створення атмосфери довіри, зняття почуття страху, чіткі інструкції, авансування особистості, проголошення її чеснот, переключення уваги студента з себе на справу шляхом посилення її соціальної значущості, педагогічне навіювання через інтонацію, пластику, міміку, педагогічну оцінку результату та ін. Зі свого боку, консультанти регіональних комунальних установ “Центрів професійного розвитку педагогічних працівників” за рекомендаціями керівників ЗЗСО практикують щорічне нагородження кращих студентів спеціальності 013 Початкова освіта педагогічного факультету Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Подяками за результатами проходження виробничої практики (Н. Пилипів, А. Мунтян та ін.).

Висновки з дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Пріоритетними напрямками політики кафедри теорії та методик початкової освіти педагогічного факультету Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка щодо підвищення якості практичної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта є: 1) модернізація змісту програм практик відповідно сучасних нормативно-правових актів у сфері освіти; 2) організаційне та методичне забезпечення

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

практик; 3) системність контролю та об'єктивність оцінки виконання програми практики студентом; 4) спрямованість на виховання професійно-педагогічних якостей та здібностей особистості здобувача вищої освіти, створення керівниками практик ситуацій успіху під час проходження практик та оцінювання їх результатів; 5) розвиток здатності здобувачів вищої освіти до самоаналізу, саморозвитку, самонавчання засобами онлайн-анкетування студентів щодо якості організації практик та змісту відповідних анкет, участі у онлайн-вебінарах та проходженні відповідних онлайн-курсів МОНУ; 6) забезпечення національної та міжнародної академічної мобільності здобувачів вищої педагогічної освіти; 7) систематичне залучення учителів-практиків та роботодавців до освітнього процесу за освітньо-професійною програмою “Початкова освіта”.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у продовженні розкриття особливостей практичної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Кам'янець-Подільського національного університету, але вже другого (магістерського) рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анкета для здобувачів вищої освіти, які пройшли практику. URL: <https://nmz.kpnu.edu.ua/sys-vn-zab-yak/anketuvannia/ankety/> (дата звернення: 01.10.2024).
2. Анкетування студентів Кам'янець-Подільського національного університету щодо змісту анкети “Анкета для здобувачів вищої освіти, які пройшли практику”. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc1YixBzYCXSczU8qsNzguu0NBvC1zUOYNfwn3o2IHmUGg/viewform> (дата звернення: 01.10.2024).
3. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.: іл.
4. Вознюк О., Дубасенюк О. Перспективні напрями підготовки майбутніх вчителів до інноваційної педагогічної діяльності. *Нові технології навчання* : збірник наукових праць. ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти”. Київ, 2020. Вип. 93. 184 с. С. 50–57. URL: http://eprints.zu.edu.ua/32823/1/%d0%9e%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%b0%d0%bd%d0%b4%d1%80_%d0%92%d0%be%d0%b7%d0%bd%d1%8e%d0%ba_%d1%80%d0%b5%d0%b4.pdf (дата звернення: 12.10.2024).
5. Звіт про результати акредитаційної експертизи освітньої програми 6326 Початкова освіта рівня вищої освіти “бакалавр” спеціальності Початкова освіта Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mZLgdyiZDfwK52VpN7QSP4gMZKbKJrk6/view> (дата звернення: 01.10.2024).
6. Кафедра теорії та методик початкової освіти педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : офіц. сайт. URL: <http://kmd.kpnu.edu.ua> (дата звернення: 01.10.2024).
7. Котубей В.Ф. Основні напрями професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Вип. 61. 2018. С. 151–154. URL: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archiv/61-2018/39.pdf>

8. Охріменко Л. Розвиток “soft skills” як складова фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Молодь і ринок*. 2023. № 3/211. С. 162–165. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/277522> (дата звернення: 08.10.2024).

9. Практична підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої педагогічної освіти: українські реалії і перспективи: науково-аналітична доповідь / за науковою редакцією Н.Г. Ничкало, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ – Чернівці : Букрек, 2023. 80 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735301/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B0%D0%B%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.pdf (дата звернення: 12.10.2024).

10. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 16 лип. 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzen-nya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 10.10.2024).

11. Романовський О.Г. Педагогіка успіху: її сутність та основні напрями вивчення. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 2. С. 3–8. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3059/1/Roman.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

12. Сівак А.В. Створення ситуації успіху на уроці в початковій школі. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 2 (54). С. 147–153. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FTM=T=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Tvo_2016_2_26 (дата звернення: 01.10.2024).

REFERENCES

1. Anketa dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity, yaki proishly praktyku [Questionnaire for applicants for higher education who have completed an internship]. Available at: <https://nmz.kpnu.edu.ua/sys-vn-zab-yak/anketuvannia/ankety/> (Accessed 01 Oct. 2024). [in Ukrainian].
2. Anketuvannia studentiv Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu shchodo zmistu ankety “Anketa dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity, yaki proishly praktyku” [Survey of students of Kamianets-Podilskyi National University on the content of the questionnaire “Questionnaire for applicants for higher education who have completed internships”]. Available at: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc1YixBzYCXSczU8qsNzguu0NBvC1zUOYNfwn3o2IHmUGg/viewform> (Accessed 01 Oct. 2024). [in Ukrainian].
3. Bekh, I.D. (2008). *Vykhovannia osobystosti* [Personality education]. Kyiv, 848 p. [in Ukrainian].
4. Vozniuk, O. & Dubaseniuk, O. (2020). *Perspektyvni napriamy pidhotovky maibutnix vchyteliv do innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti. Novi tekhnologii navchannia : zbirnyk naukovykh prats. DNU “Instytut modernizatsii zmistu osvity”* [Promising directions of training future teachers for innovative pedagogical activities.]. *New Technologies of Learning: Collection of Scientific Papers. SSI “Institute for the Modernization of the Content of Education”*. No. 93. Kyiv, pp. 50–57. Available at: http://eprints.zu.edu.ua/32823/1/%d0%9e%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%b0%d0%bd%d0%b4%d1%80_%d0%92%d0%be%d0%b7%d0%bd%d1%8e%d0%ba_%d1%80%d0%b5%d0%b4.pdf

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

perspektyvy: naukovo-analitychna dopovid (2023). [Practical Training of Future Teachers in Institutions of Higher Pedagogical Education: Ukrainian Realities and Prospects: Scientific and Analytical Report]. edited by N. G. Nychkalo / Nats. Acad. Sci. ped. Sci. of Ukraine, Institute of Pedagogy. Department of Education and Adult Education named after Ivan Ziaziun of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv – Chernivtsi: Bukrek, 80 p. Available at: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735301/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.pdf (Accessed 12 Oct. 2024). [in Ukrainian].

5. Zvit pro rezultaty akredytatsiinoi ekspertyzy osvitnoi prohramy 6326 Pochatkova osvita rivnia vyshchoi osvity "bakalavr" spetsialnosti Pochatkova osvita Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka (2022) [Report on the results of the accreditation examination of the educational program 6326 Primary Education of the Bachelor's Degree in Primary Education of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1mZLgdyiZDfwK52VpN7QS P4gMZKbKJrk6/view> (Accessed 01 Oct. 2024). [in Ukrainian].

6. Kafedra teorii ta metodyk pochatkovoї osvity pedahohichnoho fakultetu Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka : ofits. sait [Department of Theory and Methods of Primary Education of the Pedagogical Faculty of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University. Website]. Available at: <http://kmd.kpnu.edu.ua> (Accessed 01 Oct. 2024). [in Ukrainian].

7. Kotubei, V.F. (2018). Osnovni napriamy profesiinoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Main directions of professional training of future primary school teachers]. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University*. No. 61. pp. 151–154. Available at: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/61-2018/39.pdf> [in Ukrainian].

8. Okhrimenko, L. (2023). Rozvytok "soft skills" yak skladova fakhovoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Development of "soft skills" as a component of professional training of future primary school teachers]. *Youth & market*. No. 3/211. pp. 162–165. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/277522> (Accessed 08 Oct. 2024). [in Ukrainian].

9. Praktychna pidhotovka maibutnikh pedahohiv u zakladakh vyshchoi pedahohichnoi osvity: ukrainski realii i

10. Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity: nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 16 lyp. 2018 r. №776. [On the approval of the Concept for the Development of Pedagogical Education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated July 16. 2018 No. 776]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvytku-pedagogichnoyi-osviti> (Accessed 10 Oct. 2024). [in Ukrainian].

11. Romanovskiy, O.H. (2011). Pedahohika uspihku: yii sutnist ta osnovni napriamy vyvchennia. [Pedagogy of Success: Its Essence and Main Directions of Study]. *Theory and Practice of Social Systems Management*. No. 2. pp. 3–8. Available at: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3059/1/Roman.pdf> (Accessed 10 Oct. 2024). [in Ukrainian].

12. Sivak, A.V. (2016). Stvorennia sytuatsii uspihku na urotsi v pochatkovii shkoli. [Creating a situation of success in the classroom in elementary school]. *Tavria Bulletin of Education*. No. 2 (54). pp. 147–153. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LIN K&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FLA=&2_S21STR=Tvo_2016_2_26 (Accessed 01 Oct. 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.11.2024

"Я постійно тримаю в голові предмет свого дослідження і наполегливо чекаю того моменту, поки перший проблиск потроху повністю перетвориться в блискучий світ".

*Ісаак Ньютон
англійський науковець*

"Успіх зазвичай приходить до тих, хто занадто зайнятий, щоб шукати його".

*Генрі Девід Торо
американський письменник,*

"Щри речі ніколи не повертаються назад – час, слово, можливість. Тому: не втрачай часу, вибирай слова, не упускай можливість".

*Конфуцій
давньокитайський філософ*

**ВЕКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ:
ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА**

УДК 378.091.12.011.3-051:005.966:004(045)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320504>

Олена Варецька, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти,
Комунальний заклад “Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради
Олена Хаустова, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін,
Комунальний заклад “Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради

**ВЕКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА**

У статті здійснено теоретичний огляд проблеми та аналізування результатів опитування педагогів щодо нових можливостей й значних викликів стосовно професійного розвитку, які виникають в умовах цифровізації освіти, післядипломної зокрема.

Автори розглядають післядипломну освіту як таку, що відіграє ключову роль у підвищенні кваліфікації вчителів, сприяє їхній адаптації до сучасних цифрових технологій, їхньому ефективному використанню для професійного розвитку.

Одночасно із формуванням інформаційно-цифрових компетентностей, пов'язаних із вміннями працювати з освітніми платформами, інтерактивними ресурсами, створювати та застосовувати навчальні онлайн-матеріали, здійснювати критичне аналізування технологічних рішень, педагоги потребують розвитку іншого роду компетентностей, що пов'язані з плануванням, здійсненням, рефлексією власного професійного розвитку завдяки використанню можливостей цифровізації освіти.

Ключові слова: цифровізація; післядипломна освіта; професійний розвиток педагогів; освітні потреби вчителів; диференціація.

Лім. 18.

Olena Varetska, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Primary Education Department,
Municipal Institution “Zaporizhzhia Regional Institute of
Continuing Pedagogical Education” of Zaporizhzhia Regional Council
Olena Khaustova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Philosophy and Social Sciences Department,
Municipal Institution “Zaporizhzhia Regional Institute of
Continuing Pedagogical Education” of Zaporizhzhia Regional Council

**VECTORS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS
IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION: POSTGRADUATE EDUCATION**

The article provides a theoretical overview of the problem and an analysis of the results of a survey of teachers about new opportunities and significant challenges regarding professional development which appear in the conditions of digitalization of education, postgraduate in particular.

The authors consider postgraduate education as one that plays a key role in improving the qualifications of teachers, contributing to their adaptation to modern digital technologies, their effective use for professional development.

Simultaneously with the formation of information and digital competencies related to the skills to work with educational platforms, interactive resources, create and apply online educational materials, and carry out critical analysis of technological solutions, teachers need to develop other types of competencies related to planning, implementation and reflection of their own professional development through the use of the opportunities of digitalization of education.

The results of the analysis of scientific research and teacher surveys allowed the materials of the article to determine the expectations of teachers from postgraduate education institutions related to the possibility of mastering new knowledge, to highlight the current vectors of professional development.

Among the key vectors of professional development in the context of digitalization, the development of skills in using digital feedback tools, creating media content (video, blogs, websites, wiki platforms), professional communication and exchange of experience using social networks, cooperation in professional communities, and the formation of a digital portfolio are highlighted.

In addition, the implementation of innovative educational technologies (artificial intelligence, gamification, data analytics, etc.) is important. For teachers, the use of flexible forms of learning in postgraduate education is relevant: mixed, distance and online.

ВЕКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА

Individualization in determining approaches to professional development is a necessary condition that takes into account the current level of digital competence and personal educational needs of teachers.

Effective professional development of teachers in the digital age requires the diversification of its vectors, a systemic approach focused on innovative tools of postgraduate education, which will ensure the formation of a new generation of educators ready for the challenges of digitalization.

Keywords: digitalization; postgraduate education; professional development of teachers; educational needs of teachers; differentiation.

Постановка проблеми. Головним трендом сучасності є цифровізація, яка пронизує всі сфери суспільства, а зпоміж них і освіту. Основною умовою модернізації національної освітньої системи, зосібна й післядипломної, стає розвиток у педагогічних працівників здатності до навчання упродовж життя в умовах постійних змін вимог та можливостей, використання цифрових технологій для проектування і здійснення освітнього процесу та професійного розвитку. Останнє стає вимогою до професій вчителя, викладача, вихователя, психолога, керівника закладу освіти тощо. З огляду на це постійного вивчення і вдосконалення, в умовах післядипломної освіти зокрема, потребують компетентності педагогів у сфері застосування цифрових технологій. Зауважимо, що цифровізація освіти кардинально змінює пріоритети у професійному розвитку педагогів, акцентує на компетентностях і соціальних ролях, до виконання яких заклади вищої освіти у більшості не готують. Серед таких ролей – організатор та мотиватор дистанційної освіти, посередник, наставник, навігатор і захисник у віртуальному світі, інтегратор реального та цифрового просторів. Ці ролі стають викликом для сучасного вчителя.

Окрім викликів та вимог, цифровізація освіти надає багато можливостей для поліпшення педагогічної діяльності та професійного розвитку, використання яких створює умови для підвищення рівня володіння компетентностями у роботі з цифровими пристроями, педагогічними технологіями й методами створення та використання цифрових освітніх ресурсів для широкого спектру видів діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті виходимо із розуміння сутності розвитку як процесу і результату.

Розвиток як процес – це незворотна “закономірна якісна зміна матеріальних та ідеальних об’єктів” [13, 217; 14, 400], “у результаті якої виникає їхній новий якісний стан”; “рух від нижчого до вищого за висхідною лінією, рух від старого якісного стану до нового, більш високого, процес відновлення нового, відмирання старого” [13, 217]. Розвиток як результат – “ступінь свідомості, освіченості, культурності” [13, 217].

Зі свого боку, “розвиток особистості в навчанні” услід за С. Гончаренком розглядаємо як “духовне і фізичне становлення людини, реалізація її природних задатків на основі засвоєння всіх елементів

культури і соціального досвіду, включених в зміст освіти” [2, 405], а поняття “професійний розвиток” – за Л. Пуховською, як “розвиток людини в її професійній ролі” [12].

Зауважимо, що теоретичну і методологічну основу проблеми професійного розвитку педагогів становлять наукові праці В. Андрущенка, В. Бондаря, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Жерносека, Г. Костюка, В. Кременя, В. Лугового, О. Савченко, Т. Сорочан та інших. Це питання у системі післядипломної освіти перебувало в колі уваги І. Зязюна, Н. Клокар, В. Олійника, Л. Покроєвої, Н. Протасової, Л. Пуховської, М. Романенка, С. Сисоєвої та інших.

Зміст та різні аспекти феномена “цифровізація” та “цифровізація освіти” досліджували зарубіжні науковці, зокрема, К. Бассет, Дж. Скотт Бреннен, К. Гере, Г. Грибер, М. Деузе, Д. Крейс, Л. Манович, Д. Тапскотт, К. Цирер та інші. Теоретичні основи цифрової трансформації освіти у сучасній педагогічній науці ґрунтовно розглядалися В. Биковим, О. Буровим, А. Гуржій, С. Литвиною, В. Осадчим, С. Семеріковим та ін.). Питання професійного розвитку в умовах цифровізації освіти стало предметом наукових розвідок вітчизняних вчених (С. Антонюк, Р. Гуревич, Г. Єльнікова, В. Купрієвич, Н. Лазаренко, З. Рябова, Л. Пуховська та ін.), зокрема й у післядипломній освіті (І. Воронкіна, П. Грабовський, І. Колеснікова, С. Пойда, Л. Чернікова та ін.). Утім залишаються недостатньо дослідженими актуальні вектори професійного розвитку педагогів в умовах цифровізації, його підтримки в післядипломній освіті.

Припускаємо, що побудова індивідуальної траєкторії післядипломної освіти педагогів має враховувати передусім опанування компетентностями, які дають змогу здійснювати професійний розвиток із використанням цифрових технологій для підготовки до розв’язання послідовності завдань, що відображають певні педагогічні практики, реалізовані засобами ІКТ, відповідають вимогам цифровізації, умовам дистанційного, змішаного та очного навчання.

Метою статті є висвітлення можливостей, векторів професійного розвитку педагогів в умовах цифровізації у післядипломній педагогічній освіті.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що цифровізація (від англ. digitalization) за Цифровою аджендою України подається як упровадження цифрових технологій в усі сфери життя (від взає-

модії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо). Це перехід біологічних та фізичних систем у кібер біологічні та кібер фізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів), діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [15]. Означене, безумовно, сприяє розбудові життєдіяльності людини, суспільства і держави.

Існують інші думки щодо сутності поняття “цифровізація”. Зокрема, це:

– забезпечення, поліпшення та перетворення суспільних, економічних, освітніх процесів завдяки використанню цифрових технологій та оцифрованих даних [16];

– процес удосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави [7];

– процес створення та використання нових, цифрових за замовчуванням (digital-by-default), інтегрованих, стандартизованих інформаційних систем, які дають змогу не лише оцифрувати й автоматизувати наявні управлінські процеси за допомогою електронних інструментів, а й “визначити певні “критичні точки” управлінського процесу, співвідношення між ними та приймати рішення з їх урахуванням” [11];

Цифровізація характеризується прагненням сучасного суспільства до віртуальної комунікації, зміни форм і стилю взаємовідносин, що зумовлює включення суб'єктів у віртуальне середовище та впровадження онлайн платформ у життєдіяльність громад [9].

Щодо освітнього процесу, то І. Кучерак цілком слушно стверджує, що в результаті впровадження цифровізації можливе створення сприятливих умов для розвитку умінь навчатися самостійно, виокремлювати найбільш цінний матеріал для саморозвитку; посилення мотивації до самоосвіти та саморозвитку; формування мобільності особистості, умінь швидко адаптуватися до умов, що непередбачувано і стрімко змінюються; побудови індивідуальної освітньої траєкторії; широкого доступу різноманітної аудиторії (персоналізація контенту), забезпечення співпраці та інтегративності; навчання у найбільш зручних умовах (комфортний темп з оптимальним використанням часу, виокремленням для виконання певних завдань) [8].

З іншого боку, А. Гуралюк розглядає цифровізацію як важливу організаційно-педагогічну умову інтенсифікації освітнього процесу щодо зростання швидкості та якості сприйняття, розуміння й засвоєння знань; забезпечення інтерактивності навчання [3]. У цьому контексті інтерактивність дає можливість розв'язувати такі важливі завдання, як: диференціація навчання; активізація діяльності здобувачів освіти; автоматизація оцінювання навчальних досягнень; просте використання інформацій-

них ресурсів завдяки Інтернету; розширення можливостей самостійної роботи із текстом; самостійна діяльність щодо ліквідації прогалин у знаннях, поглиблення раніше набутих знань, формування й удосконалення необхідних умінь і навичок; ілюстрування базових теоретичних знань за допомогою мультимедійних засобів; формування культури розумової праці на основі доступу до необхідних довідкових матеріалів, словників, тезаурусів, енциклопедій тощо [17].

Цифровізація вносить зміни до традиційної системи освіти: зростає кількість цифрових платформ; електронні ресурси використовуються багато разів; упроваджуються перспективні технології освіти тощо.

У контексті післядипломної освіти як ланки, що забезпечує безперервний розвиток освітян, важливою є позиція науковців В. Бикова, О. Спіріна та О. Пінчук. Останні наголошують на тому, що цифровізація освіти, передусім середньої як базової ланки в системі безперервної освіти, має реалізовуватися за такими напрямками: доступ учнів до технологій (Student Accessibility), доступ вчителів до технологій (Teacher Accessibility), доступ адміністраторів до технологій (Administration Accessibility), освітній Інтернет (моделі Fiber-to-the-Building та wi-fi), цифровий мультимедійний контент, цифрові компетентності та грамотність викладачів й учнів [1].

На думку деяких науковців, цифровізація, як і цифрова трансформація, є неовоб'язковими елементами освітнього процесу, однак їхнє впровадження “сприяє спрощенню освітнього процесу, роблячи його більш гнучким, пристосованим до реалій сучасного дня, що забезпечує формування конкурентоспроможних професіоналів” [4].

З іншого боку, як доводить О. Кіндратець, зі зростанням використання електронних освітніх ресурсів та дистанційного навчання знижується рівень професійної підготовки, спричинений слабким наглядом та недостатністю зворотного зв'язку під час оцінювання викладачами результатів освітньої діяльності [5].

Наголосимо на тому, що й дотепер вища й післядипломна освіта перебуває на стадії переосмислення й перебудови освітнього процесу на основі створення та вибору ефективних цифрових освітніх технологій і електронних ресурсів, які забезпечують умови для формування актуальних компетентностей, професійного розвитку фахівців. Зі свого боку, результати дослідження вітчизняних вчених щодо загальних тенденцій професійного розвитку педагогів в умовах цифрового суспільства вказують на те, що система післядипломної освіти має можливості для здійснення таких необхідних кроків, як диференціація змісту освіти відповідно до освітніх потреб суб'єктів; застосування інтерактивних та цифрових технологій, діалогізація освітнього процесу та його побудова на основі критичного аналізу

практики; розвиток творчої та духовної сфери особистості [6].

Отже, науковці пов'язують цифровізацію освіти з можливостями для професійного розвитку та викликами й небезпеками, які вона створює. Однак у наукових колах різних країн й України зокрема, точиться дискусія щодо використання цифрових технологій у професійному розвитку педагогів.

З метою аналізування можливостей для професійного розвитку педагогів у системі післядипломної освіти в умовах цифрового суспільства, звертаємось до наказу Міністерства освіти і науки України від 10.12.202 р. № 1340 "Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності". Означена типова програма орієнтується на мотивування педагогічних працівників "до навчання впродовж життя в професійній сфері за допомогою цифрових технологій і електронних (цифрових) освітніх ресурсів", зокрема [10]. Безпосередньо другий модуль програми пропонує теми щодо безперервного професійного розвитку, професійної комунікації, співпраці (на основі опанування цифровими інструментами, сервісами, особливостями роботи з онлайн-спільнотами для професійного розвитку та реалізації професійних ідей та проєктів); рефлексії та планування розвитку власної цифрової компетентності (з допомогою цифрових сервісів, курсів і ресурсів для оцінювання, планування професійного розвитку впродовж життя). Вказана програма спрямована на розвиток цифрової компетентності слухачів завдяки їхній здатності "орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності, ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси, використовувати цифрові технології в освітньому процесі" [10, 2].

Щодо педагогічних умінь і навичок, які необхідні педагогу в умовах цифровізації освіти, привертає увагу думка М. Kharbach. Науковець визначає такі: знаходити та оцінювати навчальні онлайн-матеріали; створювати візуально привабливі матеріали; створювати віртуальні майданчики: блоги, сайти, wiki-платформи; вміти ефективно шукати інформацію у глобальній мережі Інтернет; використовувати можливості соціальних мереж для професійного розвитку; рекомендувати та поширювати власні навчальні ресурси; створювати, редагувати і розповсюджувати цифрове портфоліо; створювати, редагувати та розповсюджувати мультимедійний контент; використовувати онлайн-інструменти для впровадження таких сучасних педагогічних практик, як перевернутий клас, змішане навчання, мобільне навчання, проєктне навчання; налагоджувати зв'язки з іншими педагогами [18].

З огляду на вищевикладене для дослідження особистих потреб педагогів Запорізької області стосовно вмінь, навичок, необхідних для професійного розвитку в умовах цифровізації освіти у післядипломний період, у жовтні 2024 року ми провели опитування.

У ньому взяли участь 56 педагогів, серед яких вчителі історії, української мови й літератури, зарубіжної літератури, іноземних мов, хімії, інформатики, математики, науково-педагогічні працівники. Самооцінювання відбувалося за шкалою від 1 до 4 (1 – низький рівень (Н.р.), 2 – середній (С.р.), 3 – достатній (Д.р.), 4 – високий рівень (В.р.)) і передбачало відповіді на питання.

Опитування виявило актуальні в умовах цифровізації освіти вектори професійного розвитку педагогів.

Отже, найменші утруднення респонденти мають щодо вмінь знаходити та оцінювати навчальні онлайн-матеріали (В.р. зазначили 65,5 %, Д.р. – 33,9 %, С.р. – 3,6 %, Н.р. – не виявлено). Оцінки педагогами власних умінь використовувати онлайн-інструменти для впровадження сучасних педагогічних практик виявились не такими оптимістичними (В.р. характерний для 32,1 % опитаних, Д.р. – для 51,8 %, С.р. – для 16,1 % респондентів, Н.р. – не виявлено). Вміння створювати, редагувати власний мультимедійний контент, візуально привабливі матеріали педагоги оцінюють ще нижче: Д.р. – 46,4 %, С.р. – 28,6 %, В.р. – 21,4 %, та Н.р. – 3,6 %.

Ще менш розвиненими виявляються вміння використовувати та створювати цифрові інструменти для оцінювання, тестування, моніторингу освітнього поступу учнів. Зросла частка Н.р. розвитку (7,1 %), знизилася – В.р. (16,1 %). Достатній рівень виявлено у 37,4 %, середній – у 39,3 % випадків.

Оцінювання педагогами вмінь рекомендувати та поширювати власні навчальні ресурси виявило відсутність В.р. розвитку та значний відсоток відповідей щодо низького рівень Н.р. (16,1 %). Майже однаковим є достатній (42,8 %) та середній (41,1 %) рівні означених вмінь.

Уміння створювати та використовувати зворотний зв'язок із суб'єктами освітнього процесу за допомогою мереж, сайтів, блогів тощо для подальшого професійного розвитку оцінено педагогами більш позитивно, втім частка В.р. виявилася незначною (1,8 %), Н.р. більше, ніж В.р. (5,4 %), переважає С.р. (48,1 %) і Д.р. (44,6 %).

Відповіді щодо самооцінки вмінь створювати віртуальні майданчики: блоги, сайти, wiki-платформи виявили, що найбільшою є частка С.р. (39,3 %) та Н.р. (26,8 %). Д.р. виявлено у 23,2 % випадків, а В.р. у 10,7 % респондентів.

Уміння створювати, редагувати та розповсюджувати цифрове портфоліо на В.р. розвинено у 16,1 %, на Д.р. – у 35,7 %, С.р. – у 30,4 %, Н.р. – у 17,9 % педагогів.

ВЕКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА

Оцінюючи власні вміння використовувати можливості онлайн-ресурсів, соціальних мереж для професійного розвитку педагога вказали на В.р. – 25,5 %, Д.р. – 47,3 %, С.р. – 21,8 %, Н.р. – 3,5 %.

Щодо вмінь налагоджувати зв'язки з іншими педагогами у мережах, месенджерах, використовувати професійні спільноти та платформи для обміну ідеями, то їх оцінили у такому співвідношенні: на В.р. – 28,6 % опитаних, на Д.р. – 39,3 %, на С.р. – 23,2 %, на Н.р. – у 8,9 % випадків.

Невтішними виявилися дані щодо вмінь створювати особистий бренд та професійний імідж учителя: на високому рівні їх оцінили 1,8 %, на достатньому – 16,1 %, середньому – 62,5 %, низькому – 19,6 % педагогів.

Більш позитивними виявлено дані щодо самооцінювання вмінь в умовах цифровізації освіти підтримувати власний соціально-емоційний розвиток: 12,5 % – В.р., 41,1 % – Д.р., 35,7 % – С.р.. Низького рівня не виявлено.

Під час аналізування отриманих даних, ми зосередили увагу на тих уміннях, які освітянами оцінено найнижче (найбільше оцінок Н.р.), а саме вміннях створювати:

– віртуальні майданчики: блоги, сайти, wiki-платформи – 26,9 %;

– особистий бренд та професійний імідж учителя – 19,6 %;

– й редагувати та розповсюджувати цифрове портфоліо – 17,9 %.

Також важливими стали дані щодо вмінь, які отримали мінімум оцінок високого рівня, як-от:

– рекомендувати та поширювати власні навчальні ресурси – 0 %;

– створювати та використовувати зворотний зв'язок із суб'єктами освітнього процесу з допомогою мереж, сайтів, блогів тощо для подальшого професійного розвитку – 1,8 %.

Отже, у післядипломній освіті треба першочергово спрямовувати зусилля на розвиток саме цих вмінь, щоб подолати перешкоди для подальшого професійного розвитку.

Подальше опитування передбачало самооцінювання педагогами умов (внутрішніх та зовнішніх) для професійного розвитку в умовах цифровізації освіти. Респондентам запропоновано оцінити, чи мають і створюють вони такі умови (за шкалою від 1 до 5). Таке формулювання питання акцентувало на суб'єктності професійного розвитку. Педагоги оцінювали, чи мають і створюють вони чітку мету і план, внутрішню мотивацію, підтримку керівництва і зовнішню мотивацію, матеріальні стимули, результати моніторингу, зворотного зв'язку і рефлексії, комунікацію, групову творчу роботу з колегами, обмін досвідом, особистий бренд, сайт, блог, сторінки у соцмережах.

У результаті аналізу виведено середній бал самооцінювання досліджуваною групою зазначених умов. Так, виявилось, що наявність:

– чіткої мети та плану професійного розвитку педагога в середньому оцінили на 3,6 бала із 5;

– внутрішньої мотивації – на 4,2 бала;

– підтримки керівництва та зовнішньої мотивації – на 3,5 бала;

– матеріальних стимулів – на 2,5 бала;

– результатів моніторингу, зворотного зв'язку та рефлексії – на 3,3 бала;

– комунікації, групової творчої роботи з колегами, обміну досвідом – на 3,8 бала;

– особистого бренду – на 2,5 бала;

– особистого сайту, блогу, сторінок у соцмережах – на 2,6 бала.

Отже, маючи високу внутрішню мотивацію, педагоги не отримують значущих матеріальних стимулів професійному розвитку, втім максимально використовують наявність такої умови, як комунікація, обмін досвідом з колегами, груповий творчий ресурс, працюють у напрямі її створення як суб'єкта. Доцільно зазначити, що посилення потребують зусилля вчителів щодо створення особистого бренду, сайту, блогу, ведення сторінок у соцмережах для професійного розвитку.

Детальний розгляд даних щодо наявності чіткої мети та плану довів, що 23 % педагогів вказали, що мають і створюють їх на таких рівнях, як-от В.р. (5 балів), 38 % – на Д.р. (4 бали), 21 % – на С.р. (3 бали), 15 % – нижче С.р. (2 бали), 4 % – на Н.р. (1 бал).

Це свідчить, що зусилля організаторів післядипломної освіти, центрів професійного розвитку, методистів мають бути спрямовані, передовсім на визначення особистої мети, створення чіткого плану й індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога.

Висновки. Теоретичне дослідження проблеми та проведені опитування педагогів дали підставу для висновку, що цифровізація освіти створює нові виклики та можливості для професійного розвитку, а післядипломна освіта стає важливим інструментом для підвищення кваліфікації і адаптації вчителів до цифрових технологій.

В умовах цифровізації особливо актуальним є розвиток цифрової грамотності, здатності до роботи з освітніми платформами, інтерактивними ресурсами, а також критичного мислення, навичок застосування технологій у навчальному процесі, плануванні та здійсненні професійного розвитку педагогів.

Очікування педагогів від інститутів післядипломної освіти пов'язані з наданням можливостей для опанування нових знань завдяки змішаному, дистанційному та онлайн-форматам навчання, що

дає їм змогу підвищувати кваліфікацію без відриву від основної діяльності. Підходи до професійного розвитку мають бути індивідуалізованими, враховувати рівень цифрової компетентності педагога та його професійні потреби.

Векторами професійного розвитку педагогів в умовах цифровізації стає здобуття інформаційно-цифрових компетентностей для розроблення планів, вибудови індивідуальної траєкторії професійного саморозвитку, пошуку, систематизації, використання навчальних онлайн-матеріалів; створення привабливих відео-, аудіо-, текстових матеріалів, блогів, сайтів, вікі-платформ; обрання та застосування інструментів зворотного зв'язку.

Важливого значення набувають вміння використовувати можливості соціальних мереж для власного професійного розвитку, обміну досвідом, професійної комунікації, поширення власних освітніх напрацювань, мультимедійного контенту, цифрового портфоліо. Важливими навичками сучасного педагога є: співпраця та використання мережових ресурсів, створення професійних спільнот, колективна робота над цифровими освітніми проєктами та обмін досвідом між педагогами на платформах для навчання. Саме на ці вектори має фокусувати увагу під час планування та здійснення підвищення кваліфікації вчителів післядипломна освіта, адже вона має сприяти впровадженню інноваційних технологій, використанню штучного інтелекту в освітній практиці, гейміфікації тощо.

Таким чином, професійний розвиток педагогів в умовах цифровізації вимагає системного підходу, використання інноваційних інструментів післядипломної освіти, що забезпечить формування нового покоління педагогів, готових до викликів цифрової епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В., Спирін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Журнал кафедри ЮНЕСКО "Неперервна професійна освіта XXI століття"*. 2020. № 1. С. 27–36. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\)](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1)).
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги. 2011. 552 с.
3. Гуралюк А.Г. Цифровізація як умова розвитку системи освіти. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" ім. Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 13 (169). С. 3–8. URL: <https://zenodo.org/records/5069157>
4. Карплюк С.О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку: Матеріали методологічного семінару НАПН України (4 квітня 2019 р.)*. Київ, 2019. С. 188–197.
5. Кіндратець О. Проблеми цифрової трансформації освіти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства", 2019. С. 59–60.

6. Колеснікова І.В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. *Науковий часопис Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2020. Вип. 78. С. 117–120.

7. Куйбіда В.С., Карпенко О.В., Наместнік В.В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління*. 2018. № 1. С. 5–11. URL: <http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478-cfe8-4d31-971b-d5116efff458.pdf>.

8. Кучерак І.В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 91–94.

9. Лукін С. Сучасні аспекти цифровізації публічних просторів. *Аспекти публічного управління*. 2020. Том 8. Спецвипуск № 1. С. 91–93.

10. Наказ МОН України від 10.12.2021 № 1340 "Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності". URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipo-voyi-programi-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-z-rozvitku-cifrovoyi-kompetentnosti> (дата звернення: 22.11.2024).

11. Наместнік В.В., Павлов М.М. Електронне, цифрове та smart-управління: сутність та співвідношення термінів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління*. 2020. № 1(96). С. 115–121.

12. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів: рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка: науковий журнал*. 2011. № 1. URL: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf>.

13. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. Київ: "ЕксОб". 2004. 304 с.

14. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. 2-ге вид. доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

15. Цифрова адженда України – 2020 ("Цифровий порядок денний" – 2020) Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проєкти "цифровізації" України до 2020 року. Київ: ГС "Хай-тек офіс Україна", 2016. 90 с. URL: <https://ucco.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

16. Amancio Bouza. What is Digital Transformation, Digitalization, and Digitization. URL: <https://medium.com/api-product-management/what-is-digital-transformation-digitalization-and-digitization-c76277fbbdd6>

17. Bykov V.Yu., Leshchenko M.P. Digital Humanistic Pedagogy: Relevant Problems of Scientific Research in the Field of Using ICT in Education. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Vol. 53, No 3. pp. 1–17.

18. Kharbach M. 10 digital skills for teachers, 2016. URL: <https://www.educatorstechnology.com/2016/02/another-excellent-posterfeaturing-10-digital-skills-for-teachers.html> (дата звернення: 22.11.2024).

REFERENCES

1. Bykov, V., Spirin, O. & Pinchuk O. (2020). Suchasni zavdannya tsyfrovoyi transformatsiyi osvity [Modern tasks of digital transformation of education]. *Journal of the UNESCO Department "Continuous Professional Education of the 21st Century"*. No. 1, pp. 27–36. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\)](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1)). [in Ukrainian].

2. Honcharenko, S.U. (2011). Ukrayinskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk. Vydannya druhe, dopovnene y vypravlene [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary. Second edition, supplemented and corrected]. Rivne, 552 p. [in Ukrainian].
3. Huralyuk, A.H. (2021). Tsyfrovizatsiya yak umova rozvytku systemy osvity [Digitization as a condition for the development of the education system]. *Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko. Series: Pedagogical sciences*. No. 13(169), pp. 3–8. Available at: <https://zenodo.org/records/5069157> [in Ukrainian].
4. Karplyuk, S.O. (2019). Osoblyvosti tsyfrovizatsiyi osvitnoho protsesu u vyshchii shkoli [Features of the digitalization of the educational process in a high school]. *Informatsiyno-tyfrovyyi osvitniy prostir Ukrayiny: transformatsiyni protsesy i perspektivy rozvytku. Materialy metodolohichnoho seminaru NAPN Ukrayiny (4 kvitnya 2019)* – Information and Digital Educational Space of Ukraine: Transformational Processes and Prospects for Development: Proceeding of the Methodological Seminar of NAP of Ukraine (April 4, 2019). Kyiv, pp. 59–60. [in Ukrainian].
5. Kindratets, O. (2019). Problemy tsyfrovoyi transformatsiyi osvity [Problems of digital transformation of education]. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Osvita yak chynnyk formuvannia kreatyvnykh kompetentnostei v umovakh tsyfrovoho suspilstva"* – Proceeding of the International Scientific and Practical Conference "Education as a factor in the formation of creative competencies in a digital society" pp. 59–60. [in Ukrainian].
6. Kolesnikova, I.V. (2020). Tsyfrovizatsiia osvitnoho protsesu v zakladi pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity [Digitization of the educational process in the institution of postgraduate pedagogical education]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*, Vol. 78, pp. 117–120. [in Ukrainian].
7. Kuybida, V.S., Karpenko, O.V. & Namestnik, V.V. (2018). Tsyfrove vryaduvannya v Ukrayini: bazovi definitsiyi ponyatiyno-katehoriialnoho aparatu [Digital governance in Ukraine: basic definitions of the conceptual and categorical apparatus]. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. State administration*. No. 1, pp. 5–11. Available at: <http://acade.my.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478-cfe8-4d31-971b-d5116efff458.pdf> [in Ukrainian].
8. Kucherak, I.V. (2020). Tsyfrovizatsiia ta yii vplyv na osvitniy prostir u konteksti formuvannia kliuchovykh kompetentnostey [Digitalization and its influence on educational space in the context of the formation of key competencies]. *Innovative pedagogy*, issue 22, Vol. 2, pp. 91–94. [in Ukrainian].
9. Lukin, S. (2020). Suchasni aspekty tsyfrovizatsiyi publichnykh prostoriv [Modern aspects of digitalization of public spaces]. *Aspects of public administration*. Vol. 8. (No. 1.), pp. 91–93. [in Ukrainian].
10. Nakaz MON Ukrayiny vid 10.12.2021 № 1340 "Pro zatverdzhennya Tipovoyi prohramy pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv z rozvytku tsyfrovoyi kompetentnosti" [Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated 10.12.2021 No. 1340 "On the approval of the Model Program for the improvement of the qualifications of pedagogical workers on the development of digital competence"]. Available at: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishchennya-kvalifikatsiyi-pedahogichnih-pracivnykiv-z-rozvytku-cifrovoyi-kompetentnost> [in Ukrainian].
11. Namestnik, V.V. & Pavlov, M.M. (2020). Elektronne, tsyfrove ta smart-upravlinnya: sutnist ta spivvidnoshennya terminiv [Electronic, digital and smart management: essence and relationship of terms]. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. State administration*. No. 1(96), pp. 115–121. [in Ukrainian].
12. Pukhovska, L. (2011). Teoretychni zasady profesiy-noho rozvytku pedahohiv : rukh do kontseptualnoyi karty [Theoretical foundations of professional development of teachers: movement towards a conceptual map]. *Comparative professional pedagogy: scientific journal*, No. 1. Available at: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf>. [in Ukrainian].
13. Radul, V.V. (2004). Sotsiolohe-pedahohichnyy slovnyk [Sociological and Pedagogical Dictionary]. Kyiv, 304 p. [in Ukrainian].
14. Shynkaruk, V.I. (Eds.). (1986). Filosofskyi slovnyk (2-he vyd. dop.) [Philosophical Dictionary]. 2-ге вид. доп. Kyiv, 800 p. [in Ukrainian].
15. Tsyfrova adzhenda Ukrayiny – 2020 ("Tsyfrovyyi porядok dennyy" – 2020) Kontseptualni zasady (versiya 1.0). Pershocherhovi sfery, initsiatyvy, proekty "tsyfrovizatsiyi" Ukrayiny do 2020 roku. (2016). [Digital agenda of Ukraine – 2020 ("Digital agenda" – 2020) Conceptual principles (version 1.0). Priority areas, initiatives, projects of "digitalization" of Ukraine by 2020]. Kyiv, 90 p. Available at: <https://uccu.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> [in Ukrainian].
16. Bouza, A. (2018). What is Digital Transformation, Digitalization, and Digitization. Available at: <https://medium.com/api-product-management/what-is-digital-transformation-digitalization-and-digitization-c76277ffbdd6> [in English].
17. Bykov, V.Yu. & Leshchenko, M.P. (2016). Digital Humanistic Pedagogy: Relevant Problems of Scientific Research in the Field of Using ICT in Education. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 53, No. 3, pp. 1–17. [in English].
18. Kharbach, M. (2016). 10 digital skills for teachers. Available at: <https://www.educatorstechnology.com/2016/02/another-excellent-posterfeaturing-10-digital-skills-for-teachers.html> [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.12.2024

"Немає іншої моралі, крім тієї, яка ґрунтується на принципах розуму і впливає з природної схильності людини до добра".

П'єр Бейль
французький філософ, літератор

УДК 371.315.6

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.314952>

Інна Сірінюк, студентка I курсу магістратури, мІМА-з групи,
Бердянського державного педагогічного університету,
вчитель інформатики Преображенської гімназії "Основа"
Преображенської сільської ради

Ганна Алексєєва, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри комп'ютерних технологій
в управлінні та навчанні й інформатики
Бердянського державного педагогічного університету

Віктор Хоменко, кандидат технічних наук,
доцент кафедри автоматизації,
метрології та енергоефективних технологій
Української інженерно-педагогічної академії

Світлана Хоменко, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

У статті досліджуються можливості використання проблемного навчання на уроках інформатики в умовах професійної освіти. З огляду на сучасні виклики, пов'язані з війною в Україні, переміщенням закладів освіти та значною кількістю студентів, що навчаються дистанційно, проблемний підхід до навчання стає особливо актуальним для розвитку критичного мислення та професійних компетентностей.

Автори спираються на досвід викладання в умовах дистанційного навчання та аналізують, як проблемні ситуації, мозкові штурми, групова робота та інші методи активного навчання можуть допомогти студентам ефективно засвоювати матеріал. Особлива увага приділяється інтеграції сучасних цифрових технологій, таких як інтерактивні дошки та презентаційні інструменти, які підсилюють активність і мотивацію студентів, сприяють їхньому залученню до навчального процесу.

Ключові слова: проблемне навчання; професійна освіта; дистанційне навчання; критичне мислення; інформатика; інтерактивні технології.

Таб. 2. Літ. 25.

Inna Sirinyok, First-Year Master's Student, MIMA-Z Group,
Berdyansk State Pedagogical University,
Informatics Teacher at Preobrazhensk Gymnasium "Osnova" of the
Preobrazhensk Village Council

Hanna Aliksieieva, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Informatics and Computer Technologies
in Management and Learning Department,
Berdyansk State Pedagogical University

Viktor Khomenko, Ph.D. (Technical Sciences), Associate Professor of the
Automation, Metrology and Energy-Efficient Technologies Department,
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

Svitlana Khomenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Vocational Education Department,
Berdyansk State Pedagogical University

APPROACHES TO PROBLEM-BASED LEARNING OF COMPUTER SCIENCE IN VOCATIONAL EDUCATION

This article explores the potential of using the problem-based learning in computer science lessons within the context of vocational education. Given the current challenges related to the war in Ukraine, the relocation of educational institutions, and the large number of students studying remotely, the problem-based approach to learning has become particularly relevant for fostering critical thinking and professional competencies.

The authors draw on their experience in teaching under distance learning conditions and analyze how problem scenarios, brainstorming sessions, group work, and other active learning methods can effectively support students in

mastering the material. Special attention is given to the integration of modern digital technologies, such as interactive whiteboards and presentation tools, which enhance student engagement and motivation, thereby encouraging their active participation in the learning process.

The article provides examples of using problem-based learning to develop computer science skills and unlock students' creative potential. Specifically, it highlights examples of group tasks, role-playing games, and the use of interactive resources that aid in the development of critical thinking, independence, and teamwork skills.

The primary aim of the article is to demonstrate the advantages of problem-based learning in vocational education and address the challenges educators face when implementing this approach. The article is intended for vocational educators seeking to enhance the effectiveness of their teaching by developing the skills needed for modern professional practice in their students. The use of the problem-based approach not only stimulates students' cognitive activity but also prepares them to solve complex practical problems in their future professional endeavors.

Keywords: problem-based learning; vocational education; distance learning; critical thinking; computer science; interactive technologies.

Постановка проблеми. В умовах сучасної України, що зазнала значних випробувань через війну, освітня система стикається з новими викликами та потребує адаптації до реалій, які постали перед суспільством [6, 13]. Значна кількість закладів вищої освіти змушена була переміститися із зони активних бойових дій до більш безпечних регіонів. Студенти та викладачі розпорочені по різних містах, а де-хто – за межами країни, продовжують навчання в дистанційному форматі [4; 5; 9; 22].

Зокрема, професійна освіта вимагає нових підходів, які дозволять ефективно здійснювати підготовку фахівців в умовах обмежених ресурсів та із врахуванням специфічних потреб переміщених закладів освіти [7, 20]. Особливо важливим є застосування методів, що забезпечують активне залучення студентів до навчального процесу та стимулюють розвиток їхніх професійних компетентностей навіть у дистанційних умовах.

Проблемне навчання як педагогічна технологія має значний потенціал для підвищення якості професійної освіти. Воно сприяє формуванню критичного мислення, самостійного пошуку рішень, а також розвитку професійних навичок, необхідних для майбутньої діяльності. У зв'язку з цим актуальним є дослідження ефективності впровадження проблемного навчання на уроках інформатики в умовах професійної освіти, враховуючи специфіку дистанційного формату, що нині став основною формою здобуття освіти для багатьох студентів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Суспільство XXI ст. ставить високі вимоги до якості підготовки молоді, зокрема до її здатності адаптуватися до швидких змін. Випускники повинні володіти різними формами діяльності, ефективно орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно оновлювати знання, критично мислити та працювати в команді. Важливим є також уміння визначати та розв'язувати проблеми, які виникають у повсякденному житті, а також усвідомлення, як саме отримані знання можуть бути застосовані на практиці.

Для формування таких компетентностей необхідні новітні методики викладання, що значно перевершують традиційні підходи. Однією з таких методик є проблемне навчання, яке на початках іменувалося методом проблем. Цей підхід базується на ідеях гуманістичної філософії та освіти, які були розроблені Джоном Дьюї, американським філософом і педагогом. Він наголошував на необхідності організації навчального процесу на активній основі, враховуючи інтереси учнів і акцентуючи увагу на доцільності діяльності, що сприяє їх особистісному розвитку.

Концепція проблемного навчання почала формуватися в педагогіці в середині 1950-х рр. і на сьогодні є добре вивченою галуззю педагогічної науки. Як і розвивальне, проблемне навчання базується на посиленні ролі учня в освітньому процесі та розвитку його особистості. Значний внесок у розвиток концепції зробили такі науковці, як А. Брушлинський, І. Лернер, А. Матюшкін, М. Махмутов, В. Оконь, М. Скаткін, А. Хутірський та інші.

Мета дослідження: визначити ефективність застосування проблемного навчання на уроках інформатики в умовах професійної освіти, враховуючи специфіку дистанційного навчання в сучасних реаліях України.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в педагогічній теорії та практиці існує багато концепцій, теорій і підходів до навчання, кожен з яких спрямований на досягнення певних освітніх результатів [25]. Найбільш обґрунтовані та методологічно розвинені концепції формують основу педагогічних технологій.

Кожна педагогічна технологія фокусується на різних аспектах навчального процесу, таких як розвиток знань, умінь, навичок або особистісний розвиток учнів. Проблемне навчання пропонує кілька підходів, що залежать від освітніх цілей, визначених педагогом [23]. Наприклад, якщо метою є засвоєння знань і навичок, учитель спрямовує учнів до розв'язання проблемних ситуацій, заохочуючи їх до більшої самостійності. Це сприяє кращому

засвоєнню матеріалу порівняно з традиційними методами, такими як пояснювально-ілюстративні або репродуктивні. Такий підхід підвищує інтерес учнів до навчання, що робить проблемне навчання ефективним інструментом для вдосконалення викладання та структурування матеріалу.

Якщо основною метою є творчий розвиток учнів, педагог може створювати проблемні ситуації без чітких відповідей, передаючи ініціативу учням. У цьому випадку проблемне навчання наближається до концепції евристичного навчання, яку розробив А. Хутірський. Також цей підхід може мати спільні риси із розвивальним навчанням, якщо головною метою є інтелектуальний розвиток учнів. Самостійність учнів у процесі розв'язання проблем сприяє активній пізнавальній діяльності та здатності до самостійного використання різних мисленнєвих стратегій.

Сьогодні проблемне навчання частіше розглядають як методику або підхід до навчання, а не як педагогічну технологію. Залежно від рівня самостійності учнів у процесі розв'язання проблем, цей підхід може використовуватися для досягнення різних освітніх цілей і інтегруватися в різні педагогічні технології.

У педагогічній практиці існує кілька підходів до визначення поняття “проблемне навчання”. Наприклад, В. Оконь визначає його як процес, що включає організацію проблемних ситуацій, формування проблем, допомогу в їх розв'язанні, а також керування процесом закріплення й систематизації знань учнів.

Як процес, у якому учень під керівництвом вчителя розв'язує нові для нього пізнавальні та практичні проблеми, що відповідають освітнім цілям школи, розглядає проблемне навчання І. Лернер. Т. Кудрявцев, зі свого боку, вважає, що суть проблемного навчання полягає у постановці перед учнями дидактичних завдань, розв'язання яких сприяє засвоєнню узагальнених знань і принципів подолання проблем.

Проблемне навчання є ефективним інструментом для загального розвитку учнів. Це не означає, що весь матеріал засвоюється тільки через самостійне розв'язання проблем чи відкриття нових понять. У процесі також важливими є пояснення вчителя, репродуктивна діяльність учнів, постановка завдань і виконання вправ. Основою цього підходу виступає принцип проблемності, а регулярно розв'язання навчальних завдань – ключова характеристика цього методу.

Основними категоріями проблемного навчання є поняття “проблемної ситуації” та “навчальної проблеми”. Так, М. Махмутов визначає “проблемну ситуацію” як інтелектуальні труднощі, що виникають тоді, коли людина не знає, як пояснити нове явище, факт чи процес або не може досягти мети за допомогою відомих їй способів дії. Це стимулює

пошук нових способів розв'язання або пояснення. Проблемна ситуація є основою продуктивної, творчої пізнавальної діяльності.

Проблемна ситуація виникає у результаті навчальної чи практичної обставини, що створює інтелектуальні труднощі і потребує їх подолання. Це ситуації, які змушують людину зробити вибір і прийняти рішення. Як зазначав С. Рубінштейн, “мислення починається з проблеми, з проблемної ситуації” [10]. Така ситуація виникає, коли існує кілька можливих варіантів вирішення, але обмежений обсяг інформації, що робить проблемну ситуацію важливим інструментом для активізації навчальної діяльності учнів.

У проблемному навчанні, як і в традиційному, всі функції залишаються важливими, однак зміщується акцент на освітні цілі, які включають: розвиток пізнавальної самостійності, інтелекту та творчих здібностей; засвоєння системи знань і методів розумової діяльності; формування всебічно розвинутої особистості [3].

Порівняно з традиційними методами, проблемне навчання більш ефективно розвиває творчі здібності, інтелект, а також сприяє кращому засвоєнню знань, умінь та навичок [2, 11]. Воно підвищує роль самостійного навчання та ініціативності учнів. Готова інформація, яка надається учням, не стимулює самостійне мислення, а репродуктивні методи можуть навіть заважати його розвитку.

Самостійний пошук шляхів врегулювання проблемних ситуацій підвищує рівень відповідальності та самомотивації учнів. Важливо також, що учні під час навчання самостійно вибирають і аналізують різні джерела інформації, з якими працюватимуть у майбутньому.

Згідно з педагогічною теорією [1, 12], продуктивну пізнавальну діяльність учня в умовах проблемної ситуації та процес проблемного навчання можна описати через такі основні етапи:

- Постановка проблемної ситуації.
- Усвідомлення сутності труднощі (виявлення суперечностей, формулювання гіпотез та їх обґрунтування).
- Доказ гіпотези.
- Перевірка правильності вирішення проблемного завдання [15, 21].

При належній постановці проблемної ситуації учні демонструють підвищений інтерес і мотивацію до навчання. Активізація внутрішніх і зовнішніх суперечностей створює умови для пошукової діяльності, що починається з усвідомлення утруднення та постановки проблеми [14; 23; 24].

Якщо учень оцінює навчальну ситуацію з позиції власних цілей і цінностей, вона стає для нього проблемною. Таким чином, проблемна ситуація повинна бути об'єктивізована суб'єктом (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні умови використання проблемних ситуацій

Зі сторони учня	Зі сторони учителя
<ul style="list-style-type: none"> – Вміння визначати наявність або відсутність загального способу розв’язання тих чи інших завдань; – “Це я вже вмію і знаю”; – “Цього я ще зовсім не знаю, треба дізнатися”; – “Це я вже трохи знаю, але треба ще розібратися”; – Уміння ставити питання; – Вміння використовувати раніше засвоєні знання і переносити їх в нову ситуацію; – Активна пошукова діяльність; – Вміння висувати гіпотези. 	<ul style="list-style-type: none"> – Уміння вчитися розумному незнанню; – Уміння навчати розумному питанню; – Уміння навчати висувати гіпотези; – Уміння планувати, створювати на уроці проблемні ситуації і керувати цим процесом.

Засвоєння навчального матеріалу передбачає постановку окремих проблемних питань, що стимулюють формування припущень учнями та розвиток їх самостійного мислення. Учні можуть виявляти окремі аспекти завдання, не розв’язуючи його повністю, а викладач спрямовує їхню думку, залишаючи можливість для самостійних висновків [1, 16].

Багато питань, що зустрічаються у підручниках, мають репродуктивний характер, наприклад, “Що це таке?” або “Дайте визначення...”. Хоча такі питання мають своє місце, вони не є достатніми для розвитку аналітичних здібностей та творчого мислення. Необхідно, щоб питання на уроках були сформульовані так, щоб учень мав можливість не лише відтворити інформацію, але й подумати над відповіддю і проаналізувати її.

Питання, що стимулюють учня до роздумів і аналізу, вже містять елемент проблемності. Наприклад, можна створювати різні питання та завдання з інформатики, що будуть мати проблемний характер. Такі завдання можуть бути представлені усно або письмово, у формі прямого запитання або контексту, що виникає із певної ситуації.

Проблемний підхід можна застосовувати на уроках у будь-яких класах [19]. Головне пам’ятати, що завдання стає проблемним, коли спрямоване на розвиток пізнавальних здібностей, а не є просто вправою для закріплення знань. Також важливо враховувати, що завдання може бути проблемним для одного учня, але не викликати труднощів у іншого, якщо той уже володіє відповідними знаннями і навичками.

Однією з особливостей технології проблемного навчання є те, що засвоєння матеріалу відбувається не через пасивне слухання і запам’ятовування, а через виникнення в учнів потреби у знаннях під час уроку, де учень виступає як активний учасник навчального процесу. На початкових етапах вивчення нового програмного середовища учням можна запропонувати приклад розв’язання проблемної ситуації, створеної та врегульованої вчителем.

Наприклад, при вивченні текстового процесора Word перші завдання виконуються із використанням детальних покрокових інструкцій. Важливо, щоб учні спочатку засвоїли основні навички й змогли застосовувати їх у стандартних ситуаціях.

Після досягнення цих базових цілей можна переходити до складніших завдань, які вимагають застосування знань у нових умовах [17]. Такі завдання стимулюють творчість учнів, наприклад, оформлення рекламного оголошення, вітальної листівки, власної візитної картки чи буклету. Під час презентації своєї роботи учні діляться з однокласниками досвідом використання функцій редактора і пояснюють, як вони досягли певних результатів. Виконуючи такі завдання на уроках інформатики, учні самостійно формують кінцеві цілі, планують і прогнозують результат своєї діяльності, контролюють процес шляхом порівняння своїх дій зі встановленим зразком, коригують свої дії та оцінюють кінцевий результат.

Одним із методів виконання проблемних завдань є “мозковий штурм”. Цей метод допомагає учням розвивати вміння чітко і лаконічно висловлювати свої думки, а також навички слухання і сприйняття думок інших [5, 18]. Такий підхід викликає значний інтерес, адже учні часто пропонують нестандартні ідеї, що відкривають нові шляхи розв’язання проблем. Усі пропозиції фіксуються в Банку ідей, після чого аналізуються. Основне правило полягає у тому, щоб у кожній ідеї знайти щось цінне та раціональне. Цей метод сприяє розвитку навичок командної роботи та комунікації під час виконання різних завдань.

Парна та групова робота відкриває широкі можливості для організації спільної навчальної діяльності учнів, дозволяючи визначати цілі, розподіляти ролі учасників та планувати стратегії взаємодії. Наприклад, під час вивчення теми “Обчислення в електронних таблицях” у 7 класі ми провели урок у формі ділової гри, де учні були розділені на групи з урахуванням індивідуальних здібностей. Кожна група отримала завдання різної складності, що

містили актуальну інформацію, і учні мали самостійно досягти результату, спираючись на власні знання, не отримуючи готового шляху вирішення. Вони самостійно розподіляли обов'язки в групі та планували свою співпрацю. Під час роботи відбувалося активне співробітництво у пошуку й зборі інформації, необхідної для виконання завдань, що сприяло розвитку навичок командної роботи, врегулювання конфліктів, знаходження альтернативних рішень і розвитку комунікативних здібностей.

Проблемний характер завдання залежить від рівня підготовки учнів. Завдання стає проблемним, якщо воно має пізнавальний характер, а не слугує лише для закріплення матеріалу чи тренування.

Відповідно до класифікації М. Махмутова [6], залежно від способу подання навчального матеріалу та ступеня активності учнів, виділяють такі методи: монологічного викладу, викладу за допомогою міркувань (показовий), діалогічний метод викладу, евристичний метод навчання, дослідницький, метод програмованих завдань.

Ці методи розташовані в порядку зростання активності учнів і підвищення рівня проблемності навчальних ситуацій. Перші три спрямовані на передачу навчального матеріалу вчителем, тоді як останні три орієнтовані на організацію самостійної діяльності учнів. У кожній з цих груп методів спостерігається поступове зростання активної участі учнів та, відповідно, підвищення рівня проблемності навчання.

Для методів, що передбачають мінімальну активність учнів, презентація є важливим інструментом, який вимагає спеціального підходу. Щоб ефективно підтримувати проблемний підхід у навчанні, презентації повинні включати елементи, що стимулюють проблемне мислення. Наприклад, до слайдів можна додавати питання, конфлікти чи суперечності, які активізують увагу учнів і підсилюватимуть їхній інтерес.

Монологічний метод зазвичай використовується для передачі великого обсягу інформації, де проблемні ситуації можуть бути тільки побіжно окреслені для підтримки інтересу учнів або для зменшення монотонності. Елементи проблемності можна додавати до презентацій, використовуючи питання, суперечності або цікаві факти. Таким чином, підготовка слайдів проблемного характеру сприятиме приверненню уваги учнів і збудженню інтересу до теми.

Учні лише подумки беруть участь у дискусії, і успіх цього прийому значною мірою залежить від яскравих прикладів та переконливих аргументів. Система внутрішніх посилань у презентації допомагає легко переміщуватися між слайдами, повертатися до узагальнень або деталізувати матеріал.

Демонстрація вчителем аргументованих міркувань є першим кроком до формування культури

дискусії у учнів. Презентація з ефективною навігацією полегшує перехід між слайдами, роблячи міркування динамічнішими, аргументи – переконливішими, а мову – вільнішою.

Наступним етапом підвищення активності учнів є використання проблемного діалогу. Під час обговорення дискусійних питань учні активно залучаються до процесу. Завдання вчителя полягає в тому, щоб зацікавити учнів та стимулювати їх до активної участі у постановці проблеми і висуненні гіпотез. Увесь навчальний процес контролюється вчителем, який ставить проблемні питання та в підсумку аналізує відповіді учнів, підсумовуючи їх, незалежно від того, були вони правильними чи ні. Ефективність цього методу прямо залежить від активності учнів у пошуку відповідей. Для цього доцільно використовувати інтерактивну дошку та презентацію, яка містить “слайди-провокатори”. Це слайди, що вимагають відповіді на запитання, заповнення пропусків, додавання детальнішої інформації, або містять навмисні помилки для виявлення та виправлення. Такі підготовлені фрагменти презентації допомагають учителю цікаво та ефективно вести проблемний діалог.

Проблемний діалог є ефективним засобом розвитку активності учнів. Таким чином, для досягнення цієї мети слід створювати інтерактивні презентації з використанням інтерактивної дошки, розміщуючи слайди, що стимулюють дискусію.

На основі узагальнень А. Хутірського можна сформулювати правила створення проблемних ситуацій за допомогою презентацій [1]. Три ключові правила створення проблемного слайда: слайди повинні включати пізнавальні завдання, які є сильними для учнів; рішення таких завдань має практичну цінність для учнів, пов'язану із засвоєнням нових знань, умінь і навичок з теми; проблемна ситуація повинна привертати увагу своєю незвичністю, несподіваністю чи нестандартним підходом, викликати інтерес та позитивні емоції, сприяючи ефективному навчанню.

Учні, аналізуючи умови завдань, застосовують різні підходи та методи, що є в їх арсеналі. Зазвичай у класі завдання розв'язуються одним або двома способами, тоді як пошук інших варіантів здійснюється вдома. Це викликає більший інтерес учнів, адже вони постійно залучені до логічного пошуку, що сприяє розвитку дослідницьких навичок.

Отже, впровадження проблемного навчання в практику є творчим процесом, під час якого учні вчаться застосовувати теорію на практиці. Виконання завдань формує логічне мислення, розвиває інтуїцію, допомагає систематизувати знання, розширює кругозір та накопичує корисний досвід. Учні засвоюють основні методи розв'язання завдань, що є важливою частиною багатьох евристичних алгоритмів, навчаються раціонально планувати

ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

пошук рішень та здійснювати необхідні перетворення умов завдання.

Творча діяльність учнів, спрямована на глибоке розуміння матеріалу і генерацію нових способів дій, залежить від таких ключових компонентів мислення: високий рівень сформованості елементарних розумо-

вих операцій, (аналіз і синтез, порівняння, аналогії, класифікація); високий рівень активності (висунення багатьох гіпотез, варіантів рішень, нестандартних ідей); високий рівень організованості та цілеспрямованості мислення (виділення суттєвих аспектів явищ та усвідомлення власних мисленнєвих стратегій) (табл. 2).

Таблиця 2

Основні аспекти проблемного навчання та їх переваги

Аспекти проблемного навчання	Опис	Переваги	Приклади використання
Постановка проблемної ситуації	Створення проблемного питання, що викликає інтелектуальну складність у учнів, стимулює розвиток критичного мислення.	Активізація мисленнєвих процесів, підвищення мотивації до навчання	Запитання із навмисними помилками у презентації
Проблемний діалог	Організація обговорень, в яких учні активно залучаються до пошуку відповідей на поставлені проблеми, висувують припущення та аналізують їх.	Розвиток навичок аргументації, формування комунікативних здібностей, підвищення активності учнів	Інтерактивна дошка з слайдами-провокаторами
Групова робота	Співпраця учнів у групах для вирішення проблемного завдання; визначення цілей, ролей і стратегій взаємодії.	Формування командних навичок, розвиток здатності до самостійного планування та розподілу ролей	Ділова гра з обчислень в електронних таблицях
Творча діяльність	Завдання, які вимагають нестандартних рішень, сприяють генеруванню нових ідей, пошуку альтернативних шляхів.	Розвиток творчого потенціалу, стимулювання інтелектуальної активності, підвищення інтересу до предмета	Створення власної візитної картки або рекламного буклету
Використання презентаційних інструментів	Використання інтерактивних презентацій з питаннями, які спонукають до роздумів і пошуку відповідей.	Підвищення ефективності засвоєння матеріалу, привернення уваги учнів, підтримка цікавості до навчання	Слайди з питаннями, конфліктами, протиріччями
Мозковий штурм	Колективний метод пошуку нестандартних ідей та розв'язання проблемних завдань, стимулювання фантазії та логічного мислення.	Розвиток комунікативних навичок, вміння знаходити цінні ідеї, ефективна взаємодія в команді	Запис пропозицій у Банк ідей та подальший аналіз
Самостійний пошук вирішення проблем	Надання учням можливості самостійно аналізувати проблеми, шукати альтернативні варіанти розв'язання, розвивати навички критичного мислення.	Підвищення рівня відповідальності та самомотивації, розвиток навичок роботи з інформацією	Виконання завдань із Word з покроковим описом

Висновок. Таким чином, завдання вчителя полягає у формуванні зазначених компонентів мислення, які сприяють розвитку всебічно розвиненої особистості. Використання проблемного навчання дає змогу створювати середовище, яке стимулює розумову діяльність учнів, викликає інтерес до предмета та формує позитивну мотивацію до навчання. Навчальні дисципліни, зокрема інформатика, повинні сприйматися не як набір готових завдань, а як унікальна людська діяльність, яка сприяє саморозвитку і розкриттю творчого потенціалу кожного учня. Процес навчання має відбуватися у формі активного залучення учнів, що схоже на повторне відкриття знань, а не механічну передачу інформації. Такий підхід допомагає учням відчути важливість і практичну значущість засвоюваного

матеріалу, перетворюючи їх на активних учасників навчального процесу, які здатні критично мислити, розв'язувати проблеми та використовувати отримані знання у реальних життєвих ситуаціях.

Перспективи подальших наукових розвідок.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення найбільш ефективних методів проблемного навчання для різних вікових груп і рівнів підготовки учнів. Також важливо дослідити можливості інтеграції сучасних цифрових технологій у процес проблемного навчання для покращення його результативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Г.М. та ін. Досвід використання засобів електронного навчання у інклюзивному освітньому ВНЗ. *Фізико-математична освіта*. 2018. № 4 (18). С. 17–24.

2. Алексєєва Г.М. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності : монографія. Бердянськ : БДПУ. 2014. 269 с.
3. Алексєєва Г.М., Кравченко Н.В., Антоненко О.В, Горбатюк Л.В. Використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти євроінтеграції. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Серія: Педагогіка*. Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2017. Вип. 6 (119). С. 7–14.
4. Васильчук Н.О. Дослідження молодіжного сегменту ринку праці. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2011. № 1 (155) ч. 1. С. 43–47.
5. Васильчук Н.О. Демографічні чинники впливу на трудовий потенціал. *Вісник "Одеського національного університету. Економіка"*. 2013. Том 18. Вип. 1 (1). С. 51–53.
6. Гавриленко Н.В. Інформація в умовах цифровізації публічно-правового управління. *Економічний простір*. 2023. № 187. С. 39–43. URL: <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/7951>.
7. Гуцало Л.В. та ін. Strategies for developing critical thinking and problem-based learning in the modern educational environment. *Multidisciplinary Science Journal*, 2024. № 6. С. 1–7.
8. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. Харків : Вид. група Основа, 2009. 176 с.
9. Золотаренко Т., Васютіна Т. Концептуальні засади формування громадянської компетентності в умовах цифровізації навчання у ЗВО Королівства Норвегія / за загальною редакцією Д. Кільдерова, В. Харламенко, Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 396.
10. Капітан Т.А. Місце й роль інформаційних освітніх технологій в підготовці майбутніх учителів математики та інформатики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2024. № 214. С. 170–176.
11. Кравець І. та ін. Особливості методики викладання дисциплін природничого та аграрного циклу у закладах вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 9 (43). С. 294–307.
12. Кравченко Н., Алексєєва Г., Горбатюк Л., Хоменко С. Організація виховної роботи закладу освіти під час карантину засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 1*. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 177–188. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-177-188>
13. Кулініч Т., Шепель І., Гавриленко Н. Розвиток управлінського обліку на основі ризик-орієнтованого підходу. *Економічний аналіз*. 2021. Т. 31. № 1. С. 17–24.
14. Мінгальова Ю.І., Кривонос О.М., Жуковський С.С. Методичні вказівки до виконання та захисту курсових робіт для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта за спеціалізацією 014.09 Середня освіта (Інформатика), 2024. *Навчальний матеріал*. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/39550>
15. Павленко Л., Павленко М. Підходи до вдосконалення змісту дисципліни "Цифрові технології в професійній діяльності" в умовах вимушеного дистанційного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2022. Т. 1. № 2. С. 311–324. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-2-311-324> (дата звернення: 21.10.2024).
16. Петренко Л.М., Кучерявий О.Г., Лаврінченко О.А. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства : монографія. Київ: ТОВ "Юрка Любченка 2024". 247 с.
17. Радкевич В.О. та ін. Інноваційна професійна освіта. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної) Інституту професійної освіти НАПН України (26 лютого – 07 березня 2024 р.). 2024. Київ, 425 с.
18. Соснова М. Формування у майбутніх педагогів професійної освіти готовності до впровадження інформаційних технологій у ЗВО. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 1 (19). С. 1305–1315.
19. Топузов О.М. та ін. Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в профільній старшій школі : методичний посібник, Київ : Видавничий дім "Освіта", 2024. 113 с.
20. Azhazha M.A., Peliova Ya. & Nestorenko T.P. Management of relocated universities in conditions of increased uncertainty. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*. 2023. No. (2). pp. 27–40. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-2-27-40>.
21. Bazyl L., Nestorenko T., Orlov, V., Ostenda A. Entrepreneurial Education from the Perspectives of Self-Determination and Self-Development for Future Engineers. *Zeszyty Naukowe WST*. 2024. No. 18, pp. 85–102. DOI: <https://doi.org/10.54264/0090>
22. Havrylenko N. An analytical support methodology for transformational processes. In: *Digital Technologies in the Contemporary Economy*. Vilnius : Mykolas Romeris University, 2022. pp. 186–197. URL: <https://cutt.ly/e86kxU>.
23. Low K. C. et al. Improving University Students' Critical Thinking and Problem-Solving Skills: How Problem-Based Learning Works during COVID-19 Pandemic? *Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*. 2024. Т. 37. № 2. С. 165–176.
24. Nestorenko T., Nestorenko O., Peliova J. Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine. *Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2017*. 9–10. júna 2017, Virt, Volume of Scientific Papers. Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, pp. 265–271. URL: <https://11l.link/MP0jV>
25. Pertiwi N.P. et al. Enhancing Critical Thinking Skills through STEM Problem-Based Contextual Learning: An Integrated E-Module Education Website with Virtual Experiments. *Journal of Baltic Science Education* 2024. Т. 23. № 4. С. 739–766.

REFERENCES

1. Aliksieieva, H.M. et al. (2018). Dosvid vykorystannia zasobiv elektronnoho navchannia u inkluzyvnomu osvitnomu VNZ [Experience of using e-learning tools in an inclusive educational institution]. *Physical and Mathematical Education*, No. 4 (18), pp. 17–24. [in Ukrainian].
2. Aliksieieva, H.M. (2014). Formuvannia hotovnosti maibutnykh sotsialnykh pedahohiv do zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [Formation of future social pedagogues' readiness to use computer tech-

nologies in professional activities]. *Monograph*. Berdiansk, 269 p. [in Ukrainian].

3. Aliksieieva, H.M., Kravchenko, N.V., Antonenko, O.V. & Horbatiuk, L.V. (2017). Vykorystannia ihyrovkykh tekhnolohii v protsesi profesiinoi pidhotovky studentiv pedahohichnykh zakladiv vyshchoi osvity yevrointehratsii [Using game technologies in the process of professional training of students of pedagogical institutions of higher education towards European integration]. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. Issue 6(119). Series: Pedagogy. Odesa, pp. 7–14. [in Ukrainian].

4. Vasylichuk, N.O. (2011). Doslidzhennia molodizhnoho segmentu rynku pratsi [Research of the youth segment of the labor market]. *Odesa National University Herald. Economy*, No. 1 (155), part. 1, pp. 43–47. [in Ukrainian].

5. Vasylichuk, N.O. (2013). Demohrafichni chynnyky vplyvu na trudovyi potentsial [Demographic factors influencing labor potential]. *Odesa National University Herald. Economy*, Vol. 18, Issue 1(1), pp. 51–53. [in Ukrainian].

6. Havrylenko, N.V. (2023). Informatsiia v umovakh tsyfrovizatsii publichno-pravovoho upravlinnia [Office expenses in the context of modern approaches to cost accounting]. *Economic space*. No. 187, pp. 39–43. Available at: <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/7951>. [in Ukrainian].

7. Hutsalo, L.V. et al. (2024). Strategies for developing critical thinking and problem-based learning in the modern educational environment. *Multidisciplinary Science Journal*, No. 6, pp. 1–7. [in English].

8. Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations]. (Ed.). N.P. Navolokova. Kharkiv, 2009, 176 p. [in Ukrainian].

9. Zolotarenko, T. & Vasiutina, T. (2024). Kontseptualni zasady formuvannia hromadianskoi kompetentnosti v umovakh tsyfrovizatsii navchannia u ZVO Korolivstva Norvehiia [Conceptual foundations of civic competence formation in the conditions of digitalization of education in higher education institutions of the Kingdom of Norway]. (Ed.). D. Kilderov, V. Kharlamenko, Kyiv, p. 396. [in Ukrainian].

10. Kapitan, T.A. (2024). Mistse i rol informatsiinykh osvitnikh tekhnolohii v pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv matematyky ta informatyky [The place and role of educational information technologies in the training of future teachers of mathematics and computer science]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*, No. 214, pp. 170–176. [in Ukrainian].

11. Kravets, I. et al. (2024). Osoblyvosti metodyky vykladannia dystsyplin pryrodnychoho ta ahranoho tsykladu u zakladakh vyshchoi osvity [Features of teaching methods for natural and agricultural cycle disciplines in higher education institutions]. *Prospects and innovations of science*, No. 9 (43), pp. 294–307. [in Ukrainian].

12. Kravchenko, N., Aliksieieva, H., Horbatiuk, L. & Khomenko, S. (2022). Orhanizatsiia vykhovnoi roboty zakladu osvity pid chas karantynu zasobamy informatsiino-kompiuternykh tekhnolohii [Organization of educational work of educational institutions during quarantine using information-computer technologies]. *Scientific Notes of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Papers*. Issue 1, pp. 177–188. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-177-188> [in Ukrainian].

13. Kulinich, T., Shepel, I. & Havrylenko, N. (2021). Rozvytok upravlynskoho obliku na osnovi ryzyk-oriientovanoho pidkhodu [Development of management accounting

based on a risk-oriented approach]. *Economic analysis*. Vol 31, No. 1, pp. 17–24. [in Ukrainian].

14. Mingalova, Yu.I., Kryvonos, O.M. & Zhukovskyyi, S.S. (2024). Metodychni vkazivky do vykonannia ta zakhystu kursovykh robot dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 014 Serednia osvita za spetsializatsiieiu 014.09 Serednia osvita (Informatyka) [Methodological guidelines for the preparation and defense of term papers for bachelor level students majoring in 014 Secondary Education with a specialization in 014.09 Secondary Education (Informatics)]. *Educational material*. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/39550> [in Ukrainian].

15. Pavlenko, L. & Pavlenko, M. (2022). Pidkhody do vdoskonalennia zmistu dystsypliny “Tsyfrovi tekhnolohii v profesiinii diialnosti” v umovakh vymushenoho dystantsiinoho navchannia [Approaches to improving the content of the discipline “Digital Technologies in Professional Activity” under forced distance learning conditions]. *Scientific notes of Berdiansk State Pedagogical University. Pedagogical sciences*. No. 1(2), pp. 311–324. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-2-311-324> (Accessed 21 Oct. 2024). [in Ukrainian].

16. Petrenko, L.M., Kucheriavyi, O.H. & Lavrinenko, O.A. (2024). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnoho vykladacha zakladu vyshchoi pedahohichnoi osvity do profesiinoi diialnosti v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva [Theoretical and methodological foundations of preparing future teachers of higher pedagogical education institutions for professional activity in the conditions of digitalization of society]. *Monograph*. Kyiv, 247 p. [in Ukrainian].

17. Radkevych, V.O. et al. (2024). Innovatsiina profesiina osvita. Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoi osvity i navchannia: materialy XVIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (zvitnoi) Instytutu profesiinoi osvity NAPN Ukrainy (26 liutoho–07 bereznya 2024 r.) [Innovative vocational education. Scientific and methodological support of vocational education and training: Proceedings of the XVIII All-Ukrainian scientific-practical conference (report) of the Institute of Vocational Education of the NAPS of Ukraine (February 26–March 7, 2024)]. Kyiv, 425 p. [in Ukrainian].

18. Sosnova, M. (2024). Formuvannia u maibutnikh pedahohiv profesiinoi osvity hotovnosti do vprovadzhenia informatsiinykh tekhnolohii u ZVO [Formation of readiness of future vocational education teachers to implement information technologies in higher education institutions]. *Bulletin of Science and Education*, No. 1 (19), pp. 1305–1315. [in Ukrainian].

19. Topuzov, O.M. et al. (2024). Indyvidualizatsiia navchannia v umovakh zmishanoi formy orhanizatsii osvitnoho protsesu v profilnii starshii shkoli: metodychnyi posibnyk [Individualization of learning in the conditions of a blended form of educational process organization in a specialized senior school: methodological manual]. Kyiv, 113 p. [in Ukrainian].

20. Azhazha, M.A., Peliova, Ya. & Nestorenko, T.P. (2023). Upravlinnia relokovanymy universytetamy v umovakh pidvyshchenoi nevyznachenosti. Management of relocated universities in conditions of increased uncertainty. *Scientific notes of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, No. (2), pp. 27–40. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-2-27-40>. [in English].

21. Bazyl, L. Nestorenko, T. Orlov, V. & Ostenda, A. (2024). Entrepreneurial Education from the Perspectives of

Self-Determination and Self-Development for Future Engineers. *Zeszyty Naukowe WST*, No. 18, pp. 85–102. DOI: <https://doi.org/10.54264/0090> [in English].

22. Havrylenko, N. An analytical support methodology for transformational processes. In: *Digital Technologies in the Contemporary Economy*. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2022, pp. 186–197. Available at: <https://cutt.ly/e86kkxU>. [in English].

23. Low, K.C. et al. (2024). Improving University Students' Critical Thinking and Problem-Solving Skills: How Problem-Based Learning Works during COVID-19 Pandemic? *Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*, Vol. 37, No. 2. pp. 165–176. [in English].

24. Nestorenko, T., Nestorenko, O. & Peliova, J. (2017). Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine. Economic, Political and Legal Issues of International Relations. 9–10. júna 2017, Virt, Volume of Scientific Papers. Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzahov, pp. 265–271. Available at: <https://11l.ink/MP0jV> [in English].

25. Pertiwi, N.P. et al. (2024). Enhancing Critical Thinking Skills through STEM Problem-Based Contextual Learning: An Integrated E-Module Education Website with Virtual Experiments. *Journal of Baltic Science Education*, Vol. 23, No. 4, pp. 739–766. [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.11.2024

УДК 371.2: 378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.318484>

Тарас Кобильник, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізики та інформаційних систем
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Оксана Сікора, кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри фізики та інформаційних систем
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Тетяна Вдовичин, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізики та інформаційних систем
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЗАДАЧІ З МОВОЮ PYTHON

У статті розкриваються методичні аспекти навчання розв'язування транспортної задачі з використанням мови Python. Проаналізовано сфери застосування транспортної задачі, детально описаний метод мінімальної вартості з його програмною реалізацією мовою Python. Для перевірки на оптимальність використано модуль `numpy`. Ми наводимо детальну схему вивчення цієї теми, починаючи із введення основних понять, постановки задачі і закінчуючи виконанням проєктів.

Подальші дослідження будуть сфокусовані на методиці навчання розв'язування задач математичного програмування з використанням мови Python.

Ключові слова: транспортна задача; мова Python; модуль `numpy`; метод проєктів.

Лім. 9.

Taras Kobylnyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Physics and Information Systems Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Oksana Sikora, Ph.D. (Technical Sciences), Associate Professor,
Associate Professor of the Physics and Information Systems Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Tetiana Vdovychyn, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Physics and Information Systems Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

METHODOLOGICAL ASPECTS OF SOLVING A TRANSPORTATION PROBLEM WITH PYTHON

The article explores the methodological aspects of learning to solve a transportation problem using Python. The transportation problem finds wide practical application in various industries where it is important to optimize transportation and resource allocation, particularly in logistics, transport systems and networks, energy, and agriculture. Solving a transportation problem consists of two stages: finding a reference plan and finding an optimal solution. We have demonstrated the application of the minimum cost method to find a reference transportation plan using a specific example. We implemented this algorithm in Python and explained it.

The choice of Python is due to its popularity and widespread use as an object-oriented language, as well as its strong capabilities in mathematical functions and data visualization. To find the optimal solution to the transportation problem, we propose using Python and the PuLP module for modelling and solving linear programming problems. We emphasize to students the importance of programming code design as a crucial component of software development, which helps make the code understandable, maintainable, and readable. First, it is necessary to use consistent rules and style throughout the entire project and adhere to the standards of the specific programming language, particularly Python. Another important aspect is comments, which are recommended to be added to significant parts of the code or to explain complex algorithms. It is advisable to use clear and descriptive names for variables and functions.

We provide a detailed scheme for studying this topic, starting with the introduction of basic concepts and problem formulation, and ending with project implementation. We propose the following approach to studying methods for solving the transportation problem. The first three laboratory works are devoted to finding the reference plan using the northwest corner, least cost, and Vogel approximation methods, and the fourth to find the optimal plan using the potential method.

Further research will focus on the methodology for teaching the solution of mathematical programming problems using the Python language.

Keywords: transport problem; Python language; pulp module; project method.

Постановка проблеми. Серед оптимізаційних задач особливе місце займають задачі оптимізації транспортного типу. Вони є математичною моделлю завдань розподілу деякого продукту в інформаційних, транспортних, енергетичних та інших системах. Більшість таких моделей є задачами лінійного програмування спеціального виду, найпоширеніша з яких – класична транспортна задача. Транспортування – важлива складова життєдіяльності людини. Перевезення людей та вантажів становить невід’ємну частину життя сучасного суспільства.

Розв’язування будь-якої оптимізаційної задачі неможливе без використання інформаційних технологій. Python є однією з популярних та поширених об’єктно-орієнтованих мов, займає високе місце у світі із застосування математичних функцій та візуалізації даних. Для розв’язування транспортної задачі у роботі ми пропонуємо використовувати мову Python та модуль pulp [7].

Зауважимо, що економічна грамотність людини складається з математичних знань та вмінь застосовувати ці знання для розв’язування складних економічних задач, до яких, власне, і належить транспортна задача.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для розв’язування задач лінійного програмування використовують різні інформаційні технології, зокрема такі системи комп’ютерної математики, як Matlab, Maple, MathCAD, Mathematica [7]. На важливість комп’ютерних технологій для розв’язування оптимізаційних задач вказують багато дослідників. Так, у дослідженні [4] автори для розв’язування цілочисельного лінійного програмування використовують систему комп’ютерної математики Maple, а в [3] – систему Mathematica.

У статті [5] авторка зазначає, що навчання основ теорії і методів оптимізації з комп’ютерною підтримкою сприяють розвитку у студентів математичних та інформатичних компетентностей. Зауважимо, що для розв’язування оптимізаційних

задач пропонуються табличний процесор MS Excel та система Maple.

Зазначається, що для розв’язування задач лінійного програмування зручно використовувати надбудову “Пошук рішення” табличного процесора MS Excel. Найпоширенішими прикладами економічних задач лінійного програмування є зокрема і транспортна задача [1].

Порівнюючи методи розв’язування транспортної задачі, було встановлено, що метод північно-західного кута є найпростішим, однак і найменш ефективним. Метод мінімальної вартості дає змогу знайти опорний план транспортної задачі, при якому загальна вартість перевезень вантажу менша, ніж загальна вартість перевезень при плані, знайденому для даної задачі за допомогою північно-західного кута. Тому найбільш доцільно використовувати опорний план транспортної задачі складений методом мінімальної вартості [2].

Мета дослідження: проаналізувати методичні аспекти навчання розв’язування транспортної задачі з використанням мови Python.

Виклад основного матеріалу. Метою розв’язування транспортної задачі є оптимізація розподілу товарів від кількох постачальників до кількох споживачів, мінімізуючи витрати на перевезення. Це досягається шляхом побудови математичної моделі, у якій враховують витрати на перевезення, наявність товарів у постачальників і потреби споживачів.

Транспортна задача знаходить широке практичне застосування у різних галузях, де важливо оптимізувати перевезення, логістику та розподіл ресурсів, зокрема її використовують:

– у логістиці для мінімізації витрат на перевезення товарів зі складів чи від виробників до магазинів. Можна навести такий приклад. Виробник має кілька складів, де зберігаються певні об’єми продукції. Є кілька магазинів, кожен з яких має свій попит на цю продукцію. Завдання полягає у мінімізації витрат на її доставку, і повному задоволенні попиту магазинів.

– у транспортних мережах чи системах, наприклад для планування маршрутів громадського транспорту з метою забезпечення максимального покриття міста з мінімальними витратами на паливо та час; або для оптимізації перевезення пасажирів між зупинками з урахуванням обмежень на кількість транспортних засобів та їх пасажиромісткість.

– в управлінні запасами для оптимізації постачання та розподілу матеріалів між різними виробничими підрозділами чи складами. Наприклад, велике підприємство має кілька цехів, кожному з яких потрібні певні складові для виробництва. Завдання полягає у мінімізації витрат на транспортування цих складових між цехами, при цьому забезпечивши неперервність виробництва.

– у сільському господарстві для оптимізації розподілу сировини або готових товарів між фермерськими господарствами, переробними заводами та іншими ринками збуту. Наприклад, фермерські господарства виготовляють молоко, яке необхідно доставити на переробні підприємства та у магазини. Завдання полягає у мінімізації транспортних витрат, враховуючи об'єми виробництва кожного такого господарства та попит зі сторони підприємств та магазинів.

– для ефективного розподілу гуманітарної допомоги під час кризових явищ, наприклад, розподіл води, їжі, медикаментів та іншої життєво важливої продукції між постраждалими районами. Завдання полягає у мінімізації часу і витрат на доставку продукції, для забезпечення потреби всіх районів.

– для планування розподілу енергоресурсів (газ, електроенергія) з метою планування розподілу між регіонами та споживачами. Наприклад, планування подачі електроенергії від електростанції до споживачів з метою мінімізації втрат енергії та витрат на транспортування.

Вивчення теми розпочинається із введення основних понять та постановки транспортної задачі. Основними поняттями є:

– постачальники (наприклад, склади, підприємства), які мають обмежені запаси певної продукції – пропозиція товару;

– споживачі (наприклад, магазини), які мають певний попит на цю продукцію – попит на товар;

– вартість перевезення одиниці товару від кожного постачальника до кожного споживача.

На основі цих понять формулюється постановка транспортної задачі та методи її розв'язування. Важливо наголосити на тому, що розв'язування транспортної задачі складається з двох етапів: знаходження опорного та оптимального планів. Для відшукування опорного плану можна використати такі методи, як: північно-західного кута, мінімальної вартості, апроксимації Фогеля; для оптимального – метод потенціалів. Ми пропонуємо такий підхід до вивчення методів розв'язування транспортної задачі.

Перші три лабораторні роботи присвячені відшукуванню опорного плану за методами північно-західного кута, найменшої вартості та апроксимації Фогеля, а четверта для знаходження оптимального плану за методом потенціалів. Зрозуміло, що необхідно зробити висновок, за яким з методів отримується ближчий результат до оптимального. Кожен з названих треба програмно реалізувати мовою Python. Крім того, з використанням модуля pulp, відшукати оптимальний розв'язок транспортної задачі і порівняти з отриманими. Студенти виконують проєкт, який презентують наприкінці вивчення теми.

Розглянемо найпростішу транспортну задачу, згідно з якою є два пункти зберігання A_1 та A_2 (склади) і два пункти продажу B_1 та B_2 (магазини) певного товару. Обсяги зберігання товару (пропозиція) на складах A_i рівна a_i ($i \in \overline{1,2}$). Потреба магазинів B_j у цих товарах (попит) рівна b_j ($j \in \overline{1,2}$). Крім того, відомими також є витрати c_{ij} ($i \in \overline{1,2}, j \in \overline{1,2}$) на перевезення одиниці товару зі складів A_i до магазинів B_j . Потрібно спланувати обсяги перевезення за заданим маршрутам зі складів до магазинів так, щоб загальні витрати на всі перевезення були мінімальними. Або по-іншому: треба знайти такі обсяги перевезень x_{ij} ($i \in \overline{1,2}, j \in \overline{1,2}$) зі складів A_i до магазинів B_j , за яких досягається мінімум функції

$$f(X) = \sum_{i=1}^2 \sum_{j=1}^2 c_{ij} \cdot x_{ij} \rightarrow \min$$

за обмежень

$$\sum_{j=1}^2 x_{ij} = a_i \quad (i \in \overline{1,2}), \quad \sum_{i=1}^2 x_{ij} = b_j \quad (j \in \overline{1,2}), \\ x_{ij} \geq 0 \quad (i \in \overline{1,2}, j \in \overline{1,2}).$$

Перше умова означає, що весь товар зі складів A_1 та A_2 є вивезений. Друга – товар завезений до магазинів B_1 та B_2 у необхідній кількості. Для спрощення розглянемо збалансовану транспорту задачу, тобто виконується умова: $\sum_{i=1}^2 a_i = \sum_{j=1}^2 b_j$ ($i \in \overline{1,2}, j \in \overline{1,2}$).

Проаналізуємо розв'язування такої задачі методом найменшої вартості, який відносять до жадібних алгоритмів, для таких даних:

$$C = \begin{pmatrix} 10 & 14 \\ 6 & 8 \end{pmatrix}, \quad a = \begin{pmatrix} 3 \\ 5 \end{pmatrix}, \quad b = \begin{pmatrix} 2 \\ 6 \end{pmatrix}.$$

Крок 1. Відшукаємо маршрут мінімальної вартості, тобто той, який відповідає мінімальному елементу матриці C , а саме: $\min c_{ij} = 6$ для $i=2, j=1$. Тоді зі складу A_2 до магазину B_1 планується перевезення $x_{21} = \min(a_2, b_1) = \min(5, 2) = 2$.

Переобчислюємо величини залишків продукції та попиту на товар:

$$a_2 = a_2 - 2 = 5 - 2 = 3, \quad b_1 = b_1 - 2 = 2 - 2 = 0.$$

Оскільки до магазину B_1 товар завезений в достатній кількості, то зі складу A_1 до магазину

B_1 нічого взяти вже не треба. Тому $x_{11} = 0$. Отже, у матриці перевезень залишаються незаповненими елементи другого стовпця x_{12}, x_{22} : $\begin{pmatrix} 0 & - \\ 2 & - \end{pmatrix}$.

Крок 2. Аналогічно до кроку 1 у матриці C відшукаємо мінімальний елемент, що відповідає цим перевезенням, тобто $\min(c_{12}, c_{22}) = \min(14, 8) = 8 = c_{22}, i = 2, j = 2$. Тому зі складу A_2 до магазину B_2 планується перевезення $x_{22} = \min(a_2, b_2) = \min(3, 6) = 3$.

Переобчислюємо величини залишків продукції та попиту на товар:

$$a_2 = a_2 - 3 = 3 - 3 = 0, b_2 = b_2 - 3 = 6 - 3 = 3.$$

До матриці X записуємо перевезення $x_{22} = 3$. Залишився незаповненим тільки елемент x_{12} :

$$\begin{pmatrix} 0 & - \\ 2 & 3 \end{pmatrix}.$$

Крок 3. Мінімальний елемент матриці C , який відповідає незаповненому елементу матриці X , є елемент c_{12} . Елемент c_{12} обчислюємо аналогічно: $x_{12} = \min(a_1, b_2) = \min(3, 3) = 3$.

Переобчислюємо величини залишків продукції та попиту на товар:

$$a_1 = a_1 - 3 = 3 - 3 = 0, b_2 = b_2 - 3 = 3 - 3 = 0.$$

Як видно, весь товар зі складів A_1 та A_2 вивезений у тих обсягах, в яких його там зберігали. До магазинів B_1 та B_2 доставлено стільки продукції, скільки було необхідно.

Отримаємо такий план перевезень

$$X = \begin{pmatrix} 0 & 3 \\ 2 & 3 \end{pmatrix}.$$

Далі обчислимо витрати на таке перевезення:

$$\begin{aligned} f(X) &= c_{11}x_{11} + c_{12}x_{12} + c_{21}x_{21} + c_{22}x_{22} \\ &= 10 \cdot 0 + 14 \cdot 3 + 6 \cdot 2 + 8 \cdot 3 \\ &= 78 \end{aligned}$$

З аналізу публікацій видно, що для розв'язування транспортної задачі, як правило, використовують табличний процесор та певну систему комп'ютерної математики. Ми обрали мову Python.

Для реалізації мовою Python формалізуємо алгоритм мінімальної вартості:

1. Відшукується елемент з мінімальною вартістю перевезення.

2. Знаходиться мінімум між пропозицією постачальника та попитом споживача для знайденого елемента.

3. Відповідне значення віднімається від пропозиції і попиту.

4. Якщо пропозиція або попит стають нульовими, видаляється відповідний рядок або стовпчик.

5. Процес повторюється доти, доки пропозиція та попит не будуть задоволені.

Важливо наголосити на правилах оформлення програмного коду як важливої складової розробки програмного забезпечення, що допомагає зробити

його зрозумілим, підтримуваним і читабельним. Насамперед треба використовувати узгоджені правила і стиль для всього проекту та дотримуватися стандартів у певній мові програмування, зокрема Python. Наступним важливим кроком є коментарі, які рекомендується додавати до важливих частин коду та/або для пояснення складних алгоритмів. Для назв змінних та функцій доцільно використовувати зрозумілі та описові назви. Наприклад, функцію, за якою реалізовуватиметься метод мінімальної вартості, можна назвати `min_cost_method`, яка має три формальних параметри `cost`, `supply`, `demand`. За іменами функції та параметрів можна здогадатися, що вони означають. У тілі функції коментарі можна додати до блоків знаходження мінімальної вартості, визначення мінімального значення між попитом і пропозицією, оновленням попиту і пропозиції.

Пояснимо функцію `min_cost_method()`, за якою реалізовується метод мінімальної вартості для відшукування опорного плану транспортної задачі. Функція має три параметри:

1) `cost`: матриця вартостей перевезення від постачальників до споживачів (зі складів до магазинів);

2) `supply`: список значень кількості товарів у кожного постачальника (на кожному складі).

3) `demand`: список значень попиту кожного споживача (потреба магазинів).

В основному циклі: доки у постачальника є продукція або у споживачів незадоволений попит, то виконуємо цикл. У матриці вартостей перевезень знаходимо мінімальний елемент, який ще є. Далі визначаємо кількість товарів, які можуть бути перевезені з урахуванням пропозиції та попиту. Оновлюємо значення пропозиції та попиту. Потім виводимо матрицю перевезень та вартість перевезень.

Застосуємо створену функцію для розв'язування наведеної вище задачі:

```
#Дані для прикладу
cost = [
[10, 14], [6, 8]]
supply = [3, 5]
demand = [2, 6]
result, total_cost = min_cost_method(cost, supply, demand)
print("План перевезень :")
for row in result:
    print(row)
print("Загальна вартість перевезень:", total_cost)
```

Отримаємо такий результат:

```
План перевезень :
[0, 3]
[2, 3]
Загальна вартість перевезень: 78
```

Отже, алгоритм працює добре. Отриманий план перевезень є опорним (допустимим, початковим). Для відшукування оптимального плану перевезень використовують, як правило, метод потенціалів [8].

Але для перевірки отриманого плану перевезень на оптимальність ми звернемося до модуля pulp мови Python [7; 9], використовуючи який можна розв'язувати задачі лінійного програмування, в тому числі і транспортну задачу. Передовсім зауважимо, що цей модуль не міститься у дистрибутиві Python, тому його потрібно доінстальовувати (!pip install pulp).

Наведемо схему використання функцій модуля pulp для знаходження оптимального розв'язку наведеної вище задачі. Насамперед треба задати початкові дані (етап ініціалізації даних): supply, demand, costs.

Далі визначається цільова функція та обмеження. Необхідно відшукати мінімум цільової функції при заданих обмеженнях. Для цього використовується метод solve. Після цього виводимо результати, а саме: статус розв'язання, оптимальний розподіл товарів та вартість перевезення. Отримаємо такий результат:

```
Статус розв'язання: Optimal
Оптимальний розподіл:
Зі складу 1 до Магазину 1: 2.0
Зі складу 1 до Магазину 2: 1.0
Зі складу 2 до Магазину 1: 0.0
Зі складу 2 до Магазину 2: 5.0
Загальна вартість: 74.0
```

Висновки. Навчання транспортної задачі включає теоретичні знання, практичні навички та використання цифрових технологій. Такий підхід дозволяє студентам глибоко зрозуміти суть транспортної задачі, ефективно розв'язувати її та застосовувати отримані знання у реальних умовах. Це підготовлює їх до розв'язування складних логістичних задач у професійній діяльності та сприяє розвитку аналітичних навичок до розв'язування оптимізаційних задач. Ознайомлення студентів із програмними засобами, такими як модуль PuLP мови Python, дає їм змогу застосовувати отримані знання для розв'язування складних задач. Це забезпечує практичні навички, які будуть корисні у професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці методики навчання розв'язування задач математичного програмування з використанням мови Python.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська Н.В. Методика використання інформаційних технологій при розв'язанні оптимізаційних задач. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць. 2018. Вип. 52. С. 290–296.

2. Іваницька О.В., Рощина Н.В., Сербул Р.С. Транспортна задача лінійного програмування. *Агросвіт*. 2015. № 14. С. 35–40.

3. Кобильник Т., Грозовський В. Аналіз можливостей використання системи Mathematica для розв'язування екстремальних задач. *Молодь і ринок*. 2010. № 5 (64). С. 52–56.

4. Кобильник Т., Грозовський В. Методичні аспекти вивчення теми “Цілочисельне лінійне програмування”. *Молодь і ринок*. 2011. № 12 (83). С. 103–107.

5. Кузьміна Н.М. Деякі методичні аспекти навчання основ теорії і методів оптимізації з комп'ютерною підтримкою. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 15 (22). С. 42–49.

6. Chilikina T., Parfyonova T., Rudenko N. Overview of software for solving optimization problems. *Information technology and society*, 2023. No. 2(8), pp. 90–96.

7. Jha A.K., Sharma G., Kaushik N. Modeling of Transport Problem in Linear Programming with Python (PULP). *SAMRIDDHI : A Journal of Physical Sciences, Engineering and Technology*, 2023.

8. Joshi Mrs. Optimization Techniques for Transportation Problems of Three Variables. *IOSR Journal of Mathematics*. 2013. Vol. 9. pp. 46–50.

9. Parganiha K. Linear Programming with Python and Pulp. *International Journal of Industrial Engineering Research and Development*. 2018. Vol. 9, Issue 3. pp. 01–08.

REFERENCES

1. Dobrovol'ska, N.V. (2018). Metodyka vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii pry rozv'iazanni optymizatsiinykh zadach [Methodology for Using Information Technology in Solving Optimization Problems]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience Problems*. No. 52. pp. 290–296. [in Ukrainian].

2. Ivanytska, O.V., Roshchyna, N.V. & Serbul, R.S. (2015). Transportna zadacha liniinoho prohramuvannia [Linear programming transportation problem]. *Agrosvit*. Vol. 14. pp. 35–40. [in Ukrainian].

3. Kobyl'nyk, T. & Hrozovskyyi, V. (2010). Analiz mozlyvosti vykorystannia systemy Mathematica dlia rozv'iazuvannia ekstremal'nykh zadach [Analysis of the possibilities of using the Mathematica system for solving extreme problems]. *Youth & market*. Monthly scientific-pedagogical journal. Drohobych, Vol. 5 (64). pp. 52–56. [in Ukrainian].

4. Kobyl'nyk, T. & Hrozovskyyi, V. (2011). Metodychni aspekty vyvchennia temy “Tsilochyselne liniine prohramuvannia” [Methodological aspects of studying the topic “Integer linear programming”]. *Youth & market*. Monthly scientific-pedagogical journal. Drohobych, Vol. 12 (83). pp. 103–107. [in Ukrainian].

5. Kuzmina, N.M. (2015). Deiakі metodychni aspekty navchannia osnov teorii i metodiv optymizatsii z kompiuternoiu pidtrymkoiu [Some methodological aspects of teaching the basics of computer-aided optimization theory and methods]. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 2: Computer-Oriented Learning Systems: Collection of Scientific Works*, Kyiv, Vol. 15(22). pp. 42–49. [in Ukrainian].

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

6. Chilikina, T., Parfyonova, T. & Rudenko, N. (2023). Overview of software for solving optimization problems. *Information technology and society*, Vol. 2(8), pp. 90–96. [in English].

7. Jha, A.K., Sharma, G. & Kaushik, N. (2023). Modeling of Transport Problem in Linear Programming with Python (PULP). *SAMRIDDHI : A Journal of Physical Sciences, Engineering and Technology*. [in English].

8. Joshi, Mrs. (2013). Optimization Techniques for Transportation Problems of Three Variables. *IOSR Journal of Mathematics*, Vol. 9, pp. 46–50. [in English].

9. Parganiha, K. (2018). Linear Programming with Python and Pulp. *International Journal of Industrial Engineering Research and Development*, Vol. 9, Issue 3, pp. 01–08. [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.12.2024

УДК 378.017:172]“364”ЖМІ

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320565>

Ірина Махновська, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

Марина Кірячок, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

Олена Дмитрук, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

Ірина Круковська, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ
ІНСТИТУТІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Стаття присвячена проблемі національно-патріотичного виховання студентської молоді в умовах новітніх викликів. Авторами актуалізовано досвід національно-патріотичного виховання майбутніх медиків у Житомирському медичному інституті ЖОР. Описано шляхи реалізації основних положень “Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України” в умовах воєнного часу як такі, що максимально сприяють формуванню національно свідомого патріота своєї держави, готового працювати задля її блага і за необхідності стати на захист її безпеки та національних інтересів.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання; освітній процес; ідентичність; національна свідомість; Концепція національно-патріотичного виховання; студент-медик.

Рис. 4. Літ. 10.

Iryna Makhnovska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Natural and Social Sciences Department,
Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council

Maryna Kiryachok, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the
Natural and Social Sciences Department,
Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council

Olena Dmytruk, Ph.D. (Economic), Associate Professor,
Associate Professor of the Natural and Social Sciences Department,
Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council

Iryna Krukovska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Natural and Social Sciences Department,
Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council

**THE EXPERIENCE IN IMPLEMENTING THE PROVISIONS OF THE “CONCEPT OF
NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION WITHIN THE EDUCATION SYSTEM” OF
UKRAINE AT ZHYTOMYR MEDICAL INSTITUTE OF ZHYTOMYR REGIONAL COUNCIL IN
WARTIME CONDITIONS**

The article is devoted to the problem of national and patriotic education of the student youth in the context of the latest challenges. The national interests of Ukraine and the political goal of the newest state formation determine the current requirements for national and patriotic education in higher education institutions. The authors elaborate on the

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

advancement of national and patriotic education among prospective healthcare professionals at Zhytomyr Medical Institute of the Zhytomyr Regional Council. The authors highlight the ways of implementing the fundamental provisions of the “Concept of National and Patriotic Education in the Education System of Ukraine” in wartime, as those that they to the fullest extent contribute to the formation of a nationally conscious patriot ready to work hard for the state’s advancement and, if need be, to safeguard its security and national interests. It is underscored that the primary objective of the contemporary educational process in institutions of higher learning is not solely to cultivate the indispensable competencies and provide comprehensive knowledge, but also to nurture a cognitively advanced, spiritually and ethically mature individual prepared to tackle the challenges of globalization. National and patriotic education is defined as a systematic educational activity aimed at cultivating national identity and fostering patriotism in students. Furthermore, it was shown that the Russian-Ukrainian war significantly escalated the obstacles confronting our nation, transforming the approach to national and patriotic education from solely rhetoric and contemplative to active and impactful engagement, centered on principles of identity, determination, solidarity, integrity, and the cultivation of a Ukrainian patriot equipped for the complexities of life, possessing a profound sense of national consciousness, capable of building a civil society based on democracy, tolerance as well as respect for human rights. A special emphasis is made on the fact that the ideas of humanization and democratization of education brought the idea of patriotic education as a pedagogical category to a qualitatively new level. Moreover, a particular emphasis is placed on the notion that the concepts of humanization and democratization of education have elevated the concept of patriotic education to a significantly higher level in terms of a pedagogical category.

Keywords: national and patriotic education; educational process; identity; national consciousness; the Concept of national and patriotic education; medical student.

Постановка проблеми. Протягом останніх років провідні вектори виховного процесу в закладах вищої освіти зазнали істотних змін, адже в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну надважливого значення набувають навчання правил поведінки в умовах воєнного стану, психологічна та емоційна підтримка здобувачів освіти та інших учасників освітнього процесу, розвиток критичного мислення та медіаграмотності з метою протидії дезінформації і безпечної взаємодії в діджиталізованому інформаційному просторі та ін. Однак чи не найбільш вагомим напрямом виховної роботи стає національно-патріотичне виховання. В умовах воєнного часу національно-патріотичне виховання набуває особливого значення на різних освітніх рівнях, зокрема й фахової передвищої та вищої медичної освіти, адже майбутній фахівець галузі охорони здоров’я має бути не лише висококваліфікованим професіоналом, а й усебічно розвинутою особистістю, що прагне до постійного вдосконалення та розширення світоглядних кордонів, патріотом, який любить свою країну та народ, спрямовує зусилля на розвиток держави і забезпечення благополуччя нації. Наказом Міністерства освіти і науки України № 5527 від 06.06.2022 р. в Україні затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання у системі освіти до 2025 р., що визначає мету та завдання національно-патріотичного виховання, його принципи та шляхи реалізації, впровадження, очікувані результати й індикатори ефективності. У Концепції зазначається, що “у період війни, яку російська федерація розв’язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та євро-

пейських, цінностей” [7]. Відповідно до Концепції, основними напрямками вітчизняного національно-патріотичного виховання є: *громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання.*

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, педагогів щодо проблеми національно-патріотичного виховання молодого покоління дозволив вирізнити напрями її розв’язання: проблеми методології, теорії та практики патріотичного виховання (І. Бех, В. Будак, А. Годлевська, В. Кульчицький, Т. Максимова, С. Тарнавська та ін.); формування ідеалів патріотичного виховання та ціннісних орієнтацій на сучасному етапі (Ф. Афанасьєв, М. Боришевський, С. Пальчевський, К. Чорна); сучасні підходи та форми реалізації національно-патріотичного виховання в умовах воєнного часу (Н. Бондаренко, Н. Безлюдна, С. Косянчук, Л. Чупрій, Г. Шевчук та ін.). Автори акцентують увагу на тому, що національно-патріотичне виховання має бути системним і безперервним процесом, що бере початок із раннього дитинства та триває упродовж усього життя. Наголошують на тому, що сучасний виховний процес у закладах освіти здійснюється в період сплеску патріотизму й героїчної боротьби українського народу за свою свободу, а героїзм українських воїнів має стати невід’ємним компонентом національно-патріотичного виховання молоді. Актуальність наукових пошуків з цього питання зростає.

Метою статті є узагальнення досвіду національно-патріотичного виховання студентської молоді в Житомирському медичному інституті ЖОР в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національно-патріотичне виховання в Житомирському медичному інституті ґрунтується на положеннях Концепції національного патріотичного

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

виховання в системі освіти України, його елементи інтегруються в освітній процес, зокрема мають свій вияв у межах викладання освітніх компонентів гуманітарного циклу, та формують основу комплексу заходів виховної роботи в закладі освіти. Наприклад, при вивченні ОК “Українська мова за професійним спрямуванням” та ОК “Ділова українська мова” здобувачі освіти мають нагоду познайомитись з історією розвитку української мови та її становлення як державної мови української нації, згадати ті численні репресивні нищівні дії, які в різні часи чинила Росія проти мови нашої держави, і найвідоміших мовознавців, письменників, представників культури, громадських діячів та інших справжніх патріотів України. А отже, мають нагоду проаналізувати мовну політику та мовну ситуацію в Україні за часів здобуття нашою державою незалежності та простежити ті зміни, які відбулись і продовжують відбуватись сьогодні, забезпечуючи українській мові як підґрунтя української національної ідентичності необхідний захист та розвиток. Одночасно зі здобуттям теоретичних знань та практичних навичок, використання мови у різноманітних ситуаціях спілкування і професійної взаємодії відбувається й формування ставлення (як невід’ємної складової компетентності) до мови як універсального засобу спілкування та надважливого компонента національної культури, виразника української самобутності й менталітету.

При викладанні ОК “Історія та культура України”, ОК “Історія: Україна і світ” закладаються підвалини історичних уявлень молоді про давнє минуле українського народу, його мови, культури, ментальних рис характеру, державно-політичного життя як невід’ємної складової європейської цивілізації. Ці відомості слугуватимуть фундаментом для формування історичної свідомості та патріотизму майбутніх медиків. Адже сучасне заняття з вітчизняної історії є передовсім передачею історичного досвіду молодому поколінню, який базується на гармонізації патріотичних відносин у суспільстві. Під час проведення занять викладачі намагаються донести до здобувачів ідею української державності як чинника консолідації суспільства й нації загалом. Національно-патріотичне виховання є невід’ємною складовою при викладанні ОК “Основи педагогіки вищої школи”, спрямованої на формування у здобувачів глибокої національної свідомості, гордості за рідну країну та готовності до активної участі в її суспільному житті. У процесі викладання педагогіки важливо інтегрувати патріотичні цінності через використання історичних прикладів, культурної спадщини і виховних практик, які сприяють розвитку громадянської відповідальності, толерантності та соціальної згуртованості. Такий підхід дає змогу здобувачам освіти не лише засвоїти ключові знання, але й стати носіями

ідей національної ідентичності у власній професійній діяльності.

У закладі освіти національно-патріотичне виховання – провідний напрям виховної роботи і в позааудиторний час. В умовах воєнного часу особливої актуальності набула практика волонтерської роботи, що здійснюється за різними напрямками: підтримка захисників і захисниць України: проведення благодійних ярмарків, лотерей, розіграшів (щорічний благодійний ярмарок “Великодній кошик для ЗСУ”, благодійна акція “Коляда для ЗСУ”, благодійний творчий вечір “Єднаймося заради ПЕРЕМОГИ” тощо) з метою закупівлі кровоспинних турнікетів, FPV дронів, ліків, продуктів харчування та ін.; підтримка наших співгромадян з числа внутрішньо переміщених осіб, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з інвалідністю, людей похилого віку – проведення майстер-класів і тренінгів, творчих вечорів, благодійних зборів продуктових пакунків (у межах благодійної акції “Тиждень добрих справ”), підтримка в організації спортивних змагань та ін.; проведення безоплатних тренінгів з домедичної допомоги та масажу для мешканців громади; регулярне проведення благодійних акцій з безоплатного донорства крові (зокрема щорічна благодійна акція “Вампірада” в Обласному центрі крові) та ін.

Важливо, що переважну більшість заходів ініціює студентське самоврядування інституту: представники волонтерського сектору Ради студентського самоврядування інституту постійно беруть участь у плетінні маскувальних сіток, роздачі їжі у волонтерських центрах, військовому шпиталі, пакуванні допомоги для ВПО, проведенні різноманітних заходів для дітей з інвалідністю, приготуванні їжі та інших заходах, реалізованих спільно з БФ “Карітас” та іншими благодійними організаціями, зокрема БФ “Справжні українці”, БФ “Разом за життя” (допомога онкохворим дітям, ЗСУ), БФ “Калинки” (плетіння сіток), допомога в проведенні Обласних чемпіонатів для молоді з інвалідністю в Центрі “Інваспорт”, активна участь у волонтерських заходах в Центрі молоді та спорту Житомирської міської ради. Окрім зазначених ініціатив, протягом 2024 року здобувачі освіти та викладачі долучилися до збору книжок для військовослужбовців, які проходять лікування та реабілітацію в ЗОЗ; спільно з бібліотекою інституту колектив та студентство долучилися до збору книжок для утворення мобільних куточків в укриттях деокупованих територій Херсонської області.

Широкє залучення здобувачів освіти Житомирського медичного інституту до реалізації благодійних ініціатив дає можливість майбутнім медичним працівникам реалізувати свій потенціал та ініціативність через допомогу іншим, підтримку тих, хто цього найбільше потребує в часи воєнної

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

агресії проти Української держави, а також мотивує до здобуття нових знань, стимулює молодь до вдосконалення навичок комунікації, розвитку лідерських якостей, толерантності, людяності та емпатії, усвідомлення унікальності та цінності кожної особистості.

Невід’ємною складовою виховної роботи є проведення тематичних заходів, присвячених вшануванню героїчних подвигів українців та українок у боротьбі за територіальну цілісність та незалежність України. Щорічно в закладі проводяться тематичні зустрічі, “круглі столи”, вечори пам’яті, кінолекторії та інші заходи, приурочені до Дня захисників і захисниць України, Дня Героїв Небесної Сотні, Дня пам’яті Героїв Крут, Дня Гідності і Свободи та ін. До Дня захисників та захисниць України проведено загальноінститутський конкурс авторської патріотичної лірики, участь у якому взяли 25 талановитих студентів, які представили на розгляд журі поетичні твори, присвячені любові до Батьківщини, рідного краю, вдячності воїнам-захисникам України.

З особливою увагою і зацікавленістю здобувачі освіти інституту долучаються до заходів, учасниками яких є наші військові. Важливо, щоб молоде покоління мало можливість здобути цінний досвід комунікації з нашими захисниками і захисницями, надихнутись прикладом людей, для яких цілісність та незалежність України є найвищими пріоритетами життя. Зокрема, у 2024 р. в закладі освіти було організовано зустріч з військовослужбовцями 199 навчального центру Десантно-штурмових військ ЗСУ. Традиційними є заходи з відзначення Дня української писемності та мови (загальноінститутська участь у написанні Диктанту національної єдності, проведення мовних вікторин та ін.), Дня Соборності України (у 2024 р відбувся конкурс фотоколажів “Україна: самобутня, багатогранна, рідна!”) та багатьох інших визначних дат.

Здобувачі освіти й викладачі інституту приділяють належну увагу збереженню українських традицій та автентичної національної культури (щорічне проведення майстер-класів з писанкарства напередодні Великодніх свят, флешмоби та мистецькі композиції до Дня вишиванки та ін.); актуальним питанням екології та збереження довкілля (здобувачі освіти ЖМІ стали переможцями міського конкурсу юнацької творчості “Збережемо енергію – збережемо природу”, присвяченого проблемам екології та повномасштабного вторгнення Росії на територію України); розвитку творчих здібностей здобувачів освіти (перемоги студентів на Міжнародному фестивалі мистецтв “Покоління незалежних – 2024”, “Єднаймося словом Кобзаря – 2024”, X Патріотично-мистецькій акції “Ми – майбутнє України” та ін.).

Отже, художні керівники, профспілковий комітет студентів у співпраці з Радою студентського самоврядування, адміністрацією закладу освіти, соціально-психологічною службою, Радою кураторів груп спільно організовують різноманітні заходи національно-патріотичного виховання з метою всебічного розвитку обдарованості та розкриття потенціалу кожного здобувача освіти – громадянина незалежної України. Відзначаючи 1000 днів від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну на честь вшанування героїв у закладі проведено відкриті заходи, в яких брали участь здобувачі всіх спеціальностей: “1000 днів війни. Нескорені”, “Ми – єдині!”, “1000 днів війни”, “1000 днів боротьби за свободу”, “1000 днів війни. Історії життя та боротьби мирних жителів України”, “1000 днів боротьби за свободу”, “Незламна країна” та ін.

У рамках відкритої виховної години: “Сучасний патріотизм: модна тенденція чи життєва необхідність?”, серед здобувачів освіти інституту було проведено опитування, метою якого було з’ясувати думку молоді щодо усвідомлення поняття “патріотизм” та ролі виховання патріотизму як базової якості громадянина незалежної держави України. 87 % від усіх респондентів відзначили, що для них має значення, де вони наразі проживають. При цьому, важливим є те, що 74 % не виявляють навіть бажання жити за кордоном. Решта допускають ймовірність такої зміни або вагаються відповісти. На запитання “Чи любиш ти свою країну?” ствердну відповідь дали 98 % респондентів. 2 % (один респондент) вказав на складність цього питання з філософської точки зору. Важливо, що 100 % опитаних знають символіку і цікавляться майбутнім своєї країни. Сучасні події в Україні вплинули на рішення 86 % опитаних слухати українську музику, розмовляти українською мовою, по-іншому мислити.

На запитання “Що таке, на вашу думку, патріотизм?” більше половини респондентів (54 %) обрали відповідь “Гордість за свою країну та досягнення її громадян”; 33 % обрали відповідь “Бажання жити і працювати на благо своєї країни”; 9 % респондентів – “Готовність захищати свою Батьківщину”; власні відповіді – лише 4 % (див. рис. 1). Враховуючи необхідність виховання національно свідомого громадянина, було поставлено питання “Які почуття (емоції) викликає в тебе слово “патріотизм”? Результати розподілилися так, що сумарно дало можливість підтвердити усвідомлене розуміння респондентами суті поняття “патріотизм”, оскільки в них практично відтворилися (продублювався зміст) пропонованих варіантів відповідей з попереднього запитання. У варіант відповідей “Інші” ввійшли такі, як “позитивні” та “серйозні” (див. рис. 2).

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

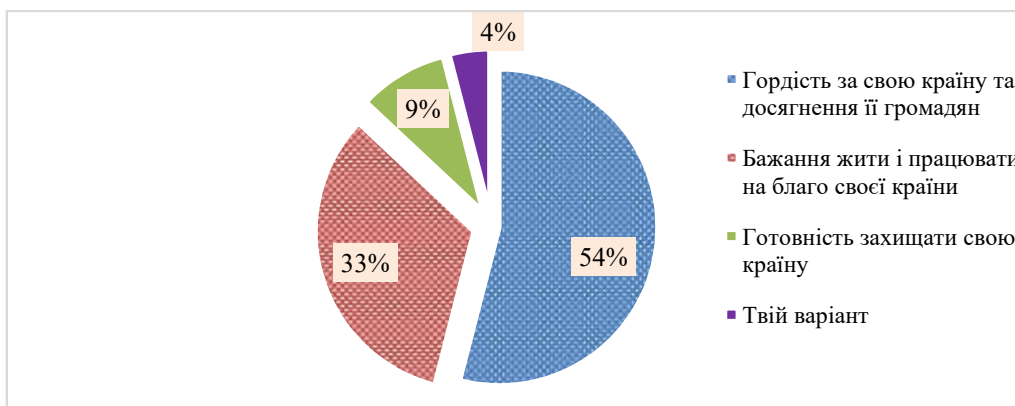

Рис. 1. Трактуювання респондентами значення слова “патріотизм”

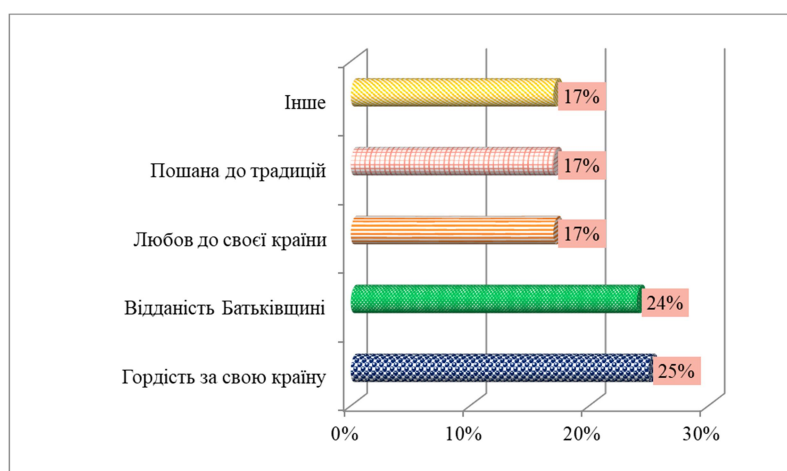

Рис. 2. Почуття (емоції), які викликає у респондентів слово “патріотизм”

Наступне відкрите запитання “Хто є патріотом, на твою думку?” ще глибше змусило респондентів задуматися про суть патріотизму. Переважна більшість опитаних, 72 % вказали на те, що патріотами є люди, які ціною свого життя захищають свою

країну від загарбництва військовим шляхом. Деякі респонденти вказували конкретні імена загиблих знайомих та родичів, військових, волонтерів та ін. Інші відповіді також засвідчили усвідомлення поняття “патріотизм”, лише 4 % вагалися висловити думку.

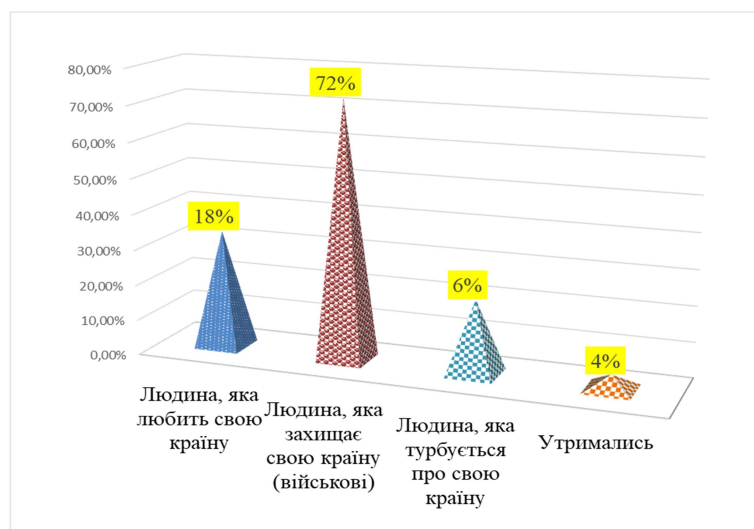

Рис. 3. Кого респонденти вважають патріотом

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Також з’ясовано, що 45 % респондентів безсумнівно вважають себе патріотами, а половина (52 %) – скоріше так, 3 % дали відповідь “скоріше ні”.

Переважна більшість (83 %) респондентів вважають, що патріотами стають, а 17 %, що ними народжуються.

78 % респондентів вважають, що питання патріотизму було і залишається актуальною проблемою сьогодні, про яку потрібно говорити. 22 %

вагалися відповісти або вказували, що це – друга проблема, але серед цих відповідей зустрічалися дописи на кшталт того, що для цього треба щось робити, а не говорити.

На основне дискусійне питання: “Сучасний патріотизм: модна тенденція чи життєва необхідність?” отримано такі відповіді: переконлива більшість (72 %) визначили, що патріотизм є життєвою необхідністю для громадян та їх держави, 28 % – що це модна тенденція сьогодні (рис. 4).

Рис. 4. Чим є патріотизм сьогодні, на думку респондентів

82 % респондентів вважають, що національно-патріотичне виховання молоді обіймає значне місце в межах освітнього процесу. Решта вказали, що вагаються відповісти. Відповіді на ці запитання спонукали до проведення відкритого виховного заходу: Сучасний патріотизм: життєва необхідність чи модна тенденція, який було проведено у формі дебатів із залученням волонтерів, військових.

Висновки з дослідження. Виховання громадянина завжди було найважливішим завданням суспільства. Сьогодні це питання вже є не просто актуальним, а життєво необхідним для українського народу. Очевидно, що в сучасних умовах широкомасштабної війни України проти російського агресора гуманітарна освіта виступає своєрідною серцевиною патріотичного виховання. На думку авторів, практичний досвід реалізації положень Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України в Житомирському медичному інституті ЖОР доводить, що однією з основних тенденцій розвитку національно-патріотичного виховання в сучасному закладі вищої освіти має стати пошук форм “діяльнісного патріотизму”, що, зі свого боку, веде до формування та збереження української національної ідентичності молодого покоління, яке усвідомлює свою належність до

української нації, виконання конституційного обов’язку щодо захисту держави.

ЛІТЕРАТУРА

- Афанасьєв А., Іщук Н. Проблема формування ідеалів патріотичного виховання та ціннісних орієнтацій на сучасному етапі. *Рідна школа*. 2009. № 12. С. 18–21.
- Бех І. Національне виховання в контексті глобалізаційних процесів : актуальні завдання. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2011. № 1. С. 11–13.
- Боришевський М.Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. Київ: Беркут, 2000. 63 с.
- Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів : методичні рекомендації (для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків). Київ : Фенікс, 2022. 64 с. (дата звернення: 01.12.2024)
- Бондаренко Н.В. Патріотика як засіб виховання українського учнівства. *Молодь і ринок*. 2023. № 10 (218). С. 45–50.
- Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи : збірник наукових праць*. 2022. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/268057> С. 76–83. (дата звернення: 20.11.2024).
- Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ Міністерства освіти і нау-

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ “КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ” В ЖИТОМИРСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

ки України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://bit.ly/3UsbtJG> (дата звернення: 29.11.2024).

8. Пальчевський С.С. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Каравела, 2007. 576 с.

9. Чорна К.І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста : науково-методичний посібник. Київ : ТОВ “Хік”, 2004. С. 96.

10. Шевчук Г.Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5 (19) С. 630–635. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4660/4684> (дата звернення: 27.11.2024)

REFERENCES

1. Afanasyev, A. & Ishchuk, N. (2009). Problema formuvannya idealiv patriotychnoho vykhovannya ta tsinnisnykh orientatsii na suchasnomu etapi [The issue of instilling the ideals of patriotic education and value orientations at the current stage]. *Native School*, No. 12. pp. 18–21. [in Ukrainian].

2. Bekh, V. (2011). Natsionalne vykhovannya v konteksti hlobalizatsiinykh protsesiv : aktualni zavdannia [National education in the context of globalization processes: current tasks]. *Director of school, lyceum, gymnasium*, No. 1. pp. 11–13. [in Ukrainian].

3. Boryshevskiy, M.Y. (2000). Natsionalna samosvidomist u hromadianskomu stanovlenni osobystosti [National self-consciousness in the framework of the individual's civic formation]. Kyiv, 63 p. [in Ukrainian].

4. Bondarenko, N.V. & Kosyanchuk, S.V. (2022). Natsionalno-patriotychno vykhovannya u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii (dlia vchyteliv, metodystiv, avtoriv program i pidruchnykiv, naukovtsiv, vykladachiv, studentiv zakladiv profesiinoi u vyshchoi osvity, upravlintsiv, politykiv) [National and patriotic education in the context of modern challenges: Methodological recommendations (for teachers, methodologists, authors of programs and

textbooks, researchers, lecturers, students of vocational and higher education institutions, managers, politicians]. Kyiv, 64 p. (Accessed 01 Dec. 2024). [in Ukrainian].

5. Bondarenko, N.V. (2023). Patriotyka yak zasib vykhovannya ukraïnskoho uchnivstva [Patriotics as a means of educating Ukrainian students]. *Youth & market*. Monthly scientific and pedagogical journal. Drohobych, No. 10 (218), pp. 45–50. [in Ukrainian].

6. Bezliudna, N. (2022). Osoblyvosti natsionalno-patriotychnoho vykhovannya molodshykh shkoliariv v umovakh voïennoho stanu [Features of junior schoolchildren's national-patriotic education under martial law]. *Psychological and pedagogical problems of the modern school*. pp. 76–83. Available at: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/268057> (Accessed 20 Nov. 2024). [in Ukrainian].

7. Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannya v systemi osvity Ukrainy: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06.06.2022 № 527 [The concept of national-patriotic education in the Ukrainian education system: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 06.06.2022 No. 527]. Available at: <https://bit.ly/3UsbtJG> (Accessed 29 Nov. 2024). [in Ukrainian].

8. Palchevskiy, S.S. (2007). Pedagogika : navch. posibnyk [Pedagogy: A coursebook]. Kyiv, 576 p. [in Ukrainian].

9. Chorna, K.I. (2004). Vykhovannya hromadianyna, patriota, humanista: nauково-metodychnyi posibnyk [Education of a citizen, patriot, humanist: a scientific and methodological manual]. Kyiv, p. 96. [in Ukrainian].

10. Shevchuk, G.Y. (2023). Natsionalno-patriotychno vykhovannya molodi v umovakh viiny “Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii” [National-patriotic education of youth in the conditions of war]. *Scientific innovations and advanced technologies*, No. 5 (19). pp. 630–635. Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4660/4684> (Accessed 27 Nov. 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.12.2024

“Виховання бере людину всю, якою вона є з усіма її народними і поодинокими особливостями, – її тіло, душу й розум”.

*Костянтин Ушинський
український педагог*

“Кожен повинен пізнати свій народ і у народі пізнати себе... Якщо ти українець, будь ним... Усе добре на своєму місці і у своїй мірі”.

*Тригорій Сковорода
український філософ, педагог*

“Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а навпаки, дадуть оригінальні самобутні скарби задля вселюдського наступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів і тим прирече нас не до вузького відокремлення, а до широкого єднання и світового порозуміння між народами і націями”.

*Софія Русова
український педагог*

Ліля Дерман, кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри дизайну
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Наталія Охман, асистент кафедри дизайну
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Анна Шевченко, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дизайну
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ГІБРИДНОЇ ФОТОГРАФІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ ДИЗАЙНЕРІВ: ВЗАЄМОДІЯ АНАЛОГОВИХ І ЦИФРОВИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття розглядає теоретичні та практичні аспекти гібридної фотографії в освітньому процесі підготовки дизайнерів, зокрема взаємодію аналогових і цифрових технік для розвитку візуального мислення та технічних навичок. Використання гібридної фотографії, що об'єднує класичні плівкові методи й сучасні цифрові інструменти, розширює можливості для художніх експериментів у графічному дизайні. Розглянуто практичні приклади та визначено переваги і виклики цього підходу, що дає змогу поєднати естетику класичних технологій із новітніми можливостями цифрової обробки.

Ключові слова: гібридна фотографія; аналогова фотографія; цифрова фотографія; графічний дизайн; фотоколаж; дизайн; штучний інтелект.

Літ. 10.

Lilia Derman, Ph.D. (Philosophy), Associate Professor,
Head of the Design Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Nataliia Okhman, Assistant of the Design Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Anna Shevchenko, Ph.D. (Pedagogy),
Senior Lecturer of the Design Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF HYBRID PHOTOGRAPHY IN PROFESSIONAL DESIGN EDUCATION: INTERACTION OF ANALOG AND DESIGN PROCESSES

The article explores the creative possibilities of hybrid photography in the professional education of designers, focusing on the combination of analogue and digital processes for the development of visual thinking, artistic expression and technical skills. Hybrid photography, combining classic film methods with modern digital tools, opens up new horizons for experimentation, enriching the process of training designers in the field of graphic design and visual arts. The article examines the history of the development of analog and digital photography, analyzes the technical aspects of film digitization, working with colors and retouching, as well as the advantages of hybrid methods for visual learning and the creative process. Based on examples of successful applications of hybrid photography in professional designs, including advertising, branding, and visual communications, it demonstrates how these approaches can be used to expand designers' toolkits and empower them to create innovative, creative solutions.

The article also outlines the challenges that students and professional designers may face when working with hybrid photography, including the technical complexity, time involved, and the need for specialized knowledge and equipment to scan and process the film. The issue of balance between creative freedom and the veracity of images is important, as the use of digital effects in combination with analog elements can affect the perception of reality and the trust of the audience.

Based on the analysis, it was concluded that hybrid photography not only expands the tools and techniques that can be used in the professional education of designers but also allows you to create unique images that combine the aesthetics of the past with the innovative capabilities of modern digital processing.

Keywords: hybrid photography; analogue photography; digital photography; graphic design; photo collage; design; artificial intelligence.

Постановка проблеми. Сучасний графічний дизайн активно використовує новітні технології для створення візуального контенту, де одним із ключових напрямів

є інтеграція аналогових і цифрових фотографічних технік. Гібридна фотографія – це унікальний підхід, який поєднує традиційні методи зйомки на плівку з цифровою обробкою і редагуванням зображень, що

відкриває нові можливості для візуальних експериментів. Однак попри широке використання цих методів, питання поєднання аналогових і цифрових процесів залишається недостатньо вивченим у контексті їх використання у професійній освіті дизайнерів та графічному дизайні загалом.

Проблема полягає у тому, що багато навчальних програм недостатньо приділяють уваги гібридній фотографії як інструмента для розвитку студентів у опануванні широкого спектра технік, обмежуючи можливість повного використання різноманітних текстур, кольорних варіацій і художніх ефектів, які пропонує поєднання аналогової та цифрової фотографії. Відсутність цього досвіду може зменшити гнучкість і креативність майбутніх дизайнерів.

Стаття має на меті дослідити творчу роль гібридної фотографії у професійній освіті дизайнерів, показати її переваги для розвитку візуального мислення та художнього підходу, а також розкрити її значення як інструмента, що розширює арсенал сучасного дизайнера через поєднання традиційних та інноваційних підходів.

Аналіз досліджень. Сучасні наукові дослідження у сфері графічного дизайну та фотографії здебільшого зосереджені на цифрових технологіях і їхньому впливі на створення візуального контенту. Зокрема, такі дослідники, як Лев Мановіч, Фред Річін, Вільям Мітчелл та Джоан Фонткуберта, аналізують можливості цифрової обробки, наголошуючи на автоматизації процесів, швидкості виконання і змінах у сприйнятті реальності, які виникають завдяки цифровим маніпуляціям із зображеннями. Лев Мановіч, автор “The Language of New Media”, досліджує фотографію у контексті нових медіа, де цифрові технології формують нові жанри та напрями у візуальному мистецтві.

Інші дослідники, як-от Тяньтянь Чень, Біннан Панг та Мінхонг Дай, у своїх працях підкреслюють, як фотографія збагачує графічний дизайн, розглядаючи її інструментом для створення брендової ідентичності, формування наративу та комунікації з аудиторією через фототехніки й елементи візуального мистецтва.

Серед українських дослідників О. Чепелик та Ю. Шульга акцентують увагу на культурному впливі фотографії та її інтеграції у масову культуру. В. Петрук приділяє увагу питанням цифрових технологій у фотографії, досліджуючи їхній вплив на культурні процеси і місце фотографії як інструмента в сучасному медійному просторі.

У монографії Т. Сенчук “Фотографіка як вид мистецтва” розглядається фотографіка як самостійний напрям візуального мистецтва, що поєднує елементи фотографії та графіки. Авторка аналізує історичні передумови виникнення фотографіки, її естетичні та технологічні особливості, а також роль у сучасному мистецькому контексті.

Незважаючи на широке використання цифрових технологій, деякі дослідники підкреслюють цінність аналогових методів. Зокрема, дослідження показують, що аналогові знімки мають унікальні естетичні властивості, які важко відтворити винятково цифровими засобами. У цьому контексті дослідження Сари Гіллхюттер та Стефані Кламм “Hybrid Photography: Intermedial Practices in Science and Humanities” набуває особливого значення [8]. Вони розглядають гібридну фотографію з філософської точки зору, акцентуючи на її міждисциплінарній природі, що поєднує науки та гуманітарні практики. Авторки підкреслюють, що фотографія не лише фіксує реальність, але й трансформує її, стимулюючи глядача до переосмислення світу через міждисциплінарні практики.

Однак питання поєднання аналогових і цифрових методів у створенні гібридної фотографії, особливо в контексті освіти дизайнерів, залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, мало уваги приділяється технічним аспектам процесу, таким як сканування, робота з кольоровими плівками та оцифрування для подальшої цифрової обробки, що є важливими складовими у навчальному процесі дизайнерів, які прагнуть досягти гармонійного поєднання у своїх роботах аналогових і цифрових елементів.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів гібридної фотографії, яка об’єднує аналогові та цифрові процеси, та її потенціалу для професійної освіти дизайнерів. Відповідно до мети визначено такі завдання: 1) виявлення естетичних і технічних переваг поєднання аналогових і цифрових методів у навчанні майбутніх дизайнерів; 2) аналіз практичних прикладів застосування гібридної фотографії в освітньому процесі та її значення для розвитку творчих і технічних навичок студентів; 3) дослідження впливу інтеграції аналогових процесів у цифрове середовище на етику та сутність творчості у сучасному графічному дизайні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток фотографії пройшов довгий шлях від її зародження у XIX ст. до сучасної ери цифрових технологій. Аналогова фотографія стала основою для багатьох мистецьких і технічних відкриттів, тоді як цифрова фотографія зробила цей процес більш доступним, швидким та універсальним. Аналіз історії розвитку аналогової та цифрової фотографії допомагає краще зрозуміти, як ці два напрями поєднуються у сучасному графічному дизайні через концепцію гібридної фотографії.

Аналогова фотографія має глибоке коріння, починаючи з моменту винаходу у 1826 р. Жозефом Ньепсом першого в світі стійкого зображення – геліографії. Подальші вдосконалення у цьому напрямі, зокрема дагеротипія, започаткована Луї Дагером у 1839 р., сприяли розвитку фотографії як

наукової та художньої форми. Ранні методи, хоча й мали низьку чутливість і потребували тривалих експозицій, дали поштовх створенню нових технологій.

Суттєвий прорив відбувся у 1888 р., коли Джордж Істмен, засновник компанії Kodak, винайшов перший портативний фотоапарат, що використовував плівку. Фотографія стала доступнішою для мас, перетворивши її з технічного процесу на популярне хобі. Використання світлочувливих плівок дозволило значно спростити процес створення знімків і дало змогу фокусуватися на естетиці кадру, а не лише на технічних нюансах.

Протягом ХХ ст. аналогова фотографія розвивалася завдяки впровадженню кольорових плівок Kodachrome у 1935 р. та нових методів обробки, таких як хімічне розширення динамічного діапазону. Фотографи, такі як Ансель Адамс, Стів Маккаррі, Піттер Гаттман, Алекс Вебб, активно використовували ці технології для створення високоякісних художніх робіт. Однак, попри розвиток аналогових технологій, їхні обмеження, такі як потреба у дорогих матеріалах і тривалі процеси обробки, стимулювали пошук нових рішень.

Поява цифрової фотографії стала революційним моментом у розвитку цього мистецтва. Перший цифровий фотоапарат, винайдений у 1975 р. Стівеном Сассоном для компанії Kodak, став основою для нового етапу у фотографічному процесі. Цифрові камери, на відміну від аналогових, використовують сенсори для перетворення світлових сигналів на цифрові дані, що робить процес зйомки й обробки значно швидшим і простішим [2].

У 1990-х рр. цифрова фотографія почала активно витіснити аналогову. Переваги цифрових камер, такі як можливість миттєвого перегляду знімків, зберігання великої кількості зображень на картках пам'яті, а також подальша обробка у спеціалізованих програмах, зробили їх популярними серед професіоналів і аматорів. Програми, такі як Adobe Photoshop, що з'явилися у цей період, забезпечили фотографам і дизайнерам нові можливості для редагування та трансформації зображень [9].

З естетичної точки зору, цифрова фотографія дозволила більш гнучко працювати з кольором, експозицією та деталізацією, що значно підвищило точність і якість результатів. Однак критики стверджували, що цифрові знімки втратили унікальність та глибину, властиву аналоговій плівці, що стимулювало деяких фотографів до використання гібридного підходу, поєднуючи переваги обох технологій.

Гібридна фотографія як явище виникла через прагнення фотографів зберегти унікальні естетичні характеристики аналогової фотографії в умовах цифрової епохи. Виникнення цього підходу було зумовлене прагненням поєднати автентичну текстуру та глибину плівкових знімків із можливостями,

які надає цифрова обробка. Таке поєднання дає змогу отримати найкраще з обох світів: характер плівкових зображень і гнучкість редагування та розповсюдження цифрових файлів [5].

Основними причинами розвитку гібридної фотографії є бажання митців створювати унікальні візуальні роботи, які важко або неможливо відтворити за допомогою винятково цифрових інструментів. Крім того, процес оцифрування аналогових знімків відкриває нові можливості для графічного дизайну, де фотографія може стати основою для складних композицій, фотоколажів і мультимедійних проєктів. Серед вітчизняних митців, що працюють з цифровим колажем, можна виділити О. Барболіна, Т. Гайду, О. Гвоздика, О. Кондакова, О. Савчука, О. Чепелика та інших.

Так, розвиток аналогової та цифрової фотографії став основою для виникнення гібридних технік, що збагачують сучасний графічний дизайн новими творчими можливостями. Дизайнери сьогодні можуть використовувати переваги обох технологій, створюючи нові та візуально насичені роботи.

Аналогові техніки, особливо використання плівки, мають низку естетичних переваг, які важко відтворити за допомогою цифрових засобів. Плівка забезпечує нетипову текстуру, характерну зернистість та м'які колірні переходи, дає змогу створити нове унікальне зображення. Використання хімічних процесів для створення фотографій дозволяє досягти глибини та контрастності, які складно отримати в цифровій фотографії. Крім того, плівкові знімки можуть бути результатом більш обдуманого процесу зйомки, що сприяє кращій композиційній якості та технічній увазі до деталей.

Однак аналогові методи зйомки мають певні обмеження, такі як складність корекції помилок і висока вартість матеріалів. Саме тому багато фотографів і дизайнерів обирають гібридний підхід, який уможливує поєднання цих переваг із можливостями цифрового редагування.

Основою для гібридної фотографії є процес оцифрування плівкових знімків. Оцифрування передбачає сканування аналогових фотографій з використанням спеціальних сканерів, що зберігають всі деталі та текстуру плівки, одночасно переводячи зображення у цифровий формат. Після цього дизайнери можуть використовувати такі програми, як Adobe Photoshop, Lightroom або інші інструменти для редагування та маніпуляцій із зображеннями [9].

Процес оцифрування є ключовим етапом у гібридній фотографії. Він передбачає сканування плівки за допомогою високоякісних сканерів, які можуть зберегти усі тональні варіації та текстуру, притаманну аналоговим фотографіям. Такий процес дозволяє перенести характер плівки у цифровий простір без значних втрат якості. Після оцифруван-

ня зображення можна інтегрувати у цифрові медіа – від вебдизайну до анімаційних проєктів.

Значна перевага такого підходу полягає у можливості повторного використання зображень у різних форматах та для різних цілей. Плівкові фотографії, оцифровані в цифровому форматі, стають універсальним ресурсом, який може бути використаний для друкованих і цифрових проєктів.

Гібридна фотографія дозволяє дизайнерам виходити за межі звичайних стилістичних рішень і створювати проєкти, які інтегрують естетику минулого з технологіями сучасності. Наприклад, використання плівкових знімків у цифрових фотоколажах може додати роботам певної глибини, що створює ефект багат шаровості та візуальної складності [2].

Останні роки засвідчили зростання інтересу до гібридної фотографії серед професійних дизайнерів та фотографів. У графічному дизайні, зокрема у брендингу та рекламних кампаніях, дедалі частіше використовуються роботи, що поєднують плівкові знімки з цифровими ефектами та обробкою. Наприклад, бренди, такі як Apple та Nike, інтегрують гібридні фотографічні стилі у свої рекламні кампанії, що викликає у споживачів яскраві візуальні асоціації, полегшуючи запам'ятовування бренду та підсилюючи емоційний зв'язок з аудиторією.

Фотографії на плівку часто застосовуються для створення рекламних матеріалів або пакування продуктів, щоб передати тепло і глибину зображення, які важко досягти винятково цифровими засобами. Так, гібридна фотографія допомагає брендам краще взаємодіяти зі своєю аудиторією через створення візуально насичених та виразних матеріалів.

Тенденція до використання гібридної фотографії у сучасному графічному дизайні частково зумовлена загальним зростанням інтересу до “аналогової” естетики та поверненням до витоків у візуальних мистецтвах. Дизайнери прагнуть уникнути стандартизації, яка часто виникає через масове використання цифрових інструментів, тому звертаються до більш автентичних методів, таких як плівкова фотографія.

Таким прикладом може стати ціанотипія (Джон Гершель) – техніка, що дає змогу отримати зображення в характерних відтінках синього кольору, яка знову здобула популярність серед дизайнерів і фотографів завдяки своїй текстурі та легкості проявлення фото. У поєднанні з цифровою обробкою ціанотипія дозволяє створювати гібридні зображення, що поєднують аналоговий стиль із сучасними графічними елементами [3].

Важливий ключовий етап розвитку фотографії та її інтеграції в графічний дизайн полягає у новітніх змінах, що пов'язані із застосуванням штучного інтелекту (ШІ), оскільки він може трансформувати, процеси створення та обробки фотографічних зображень. Також дозволяє автоматизувати низку

завдань, таких як ретушування, корекція кольору й оптимізація зображень, що значно спрощує роботу дизайнерів і дає їм більше часу для творчих пошуків. Сьогодні можна легко отримати швидкий доступ до нестандартних візуальних рішень, які раніше вимагали б значних зусиль і часу [1].

Проте такий підхід актуалізує низку викликів, особливо етичних та креативних. Зокрема, автоматизація творчих процесів здатна знизити авторську роль дизайнера, зменшуючи унікальний людський внесок у проєкт і ставлячи під питання значення індивідуального підходу. Використання ШІ впливає на авторство та достовірність зображень: зображення, створені або оброблені за допомогою штучного інтелекту, можуть містити вигадані елементи, які не існують у реальності та можуть викликати сумніви щодо правдивості. Виникають додаткові питання щодо відповідальності й етики візуальної комунікації, оскільки такі зображення можуть формувати хибне сприйняття та уявлення у глядачів [7].

Незважаючи на численні переваги, гібридна фотографія має певні технічні та художні виклики. Передовсім процес створення гібридних зображень може бути досить складним і тривалим. Наприклад, зйомка на плівку потребує часу для обробки матеріалу, що може затримати весь процес роботи, особливо якщо необхідно працювати в умовах жорстких дедлайнів.

Попри певні складнощі, гібридна фотографія має великі перспективи в сучасному дизайні. Зростання інтересу до поєднання класичних технік і сучасних технологій свідчить про те, що гібридні підходи продовжуватимуть розвиватися. Вони відкривають нові шляхи для творчих експериментів, дозволяючи дизайнерам розширювати межі своєї професійної практики. Із розвитком нових технологій для оцифрування та обробки аналогових зображень цей підхід стане ще доступнішим і привабливішим для широкого кола дизайнерів.

У навчальному процесі гібридна фотографія сприяє формуванню візуального мислення, глибшого розуміння структури зображення та розвитку технічних навичок, необхідних для виконання складних дизайнерських завдань. Інтеграція аналогової фотографії у програму дисципліни “Фотографіка” вимагає значних ресурсів, зокрема на технічного забезпечення (плівкові камери, хімічні речовини для обробки, спеціальне обладнання) і більше часу на практичну підготовку студентів. Також важливим викликом є необхідність навчити студентів технікам оцифрування аналогових зображень для подальшої обробки в цифрових програмах, що додає складності до навчального процесу. Крім того, робота з аналоговою фотографією потребує спеціальних знань від викладачів, які повинні не лише мати досвід роботи з плівкою, але й розуміти сучасні методи цифрової обробки.

Таким чином, поєднання аналогової та цифрової фотографії у професійній освіті дизайнерів сприяє розвитку всебічних творчих навичок, дозволяючи освоїти багатий спектр візуальних можливостей і працювати з новими текстурами, кольорами і формами. Також забезпечує більш комплексний підхід до вивчення графічного дизайну та готує студентів до вимогливого і конкурентного професійного середовища.

Висновки. Гібридна фотографія, що поєднує аналогові та цифрові процеси, відкриває нові творчі можливості в професійній освіті дизайнерів, надаючи їм інструменти для експериментів, які об'єднують текстуру й унікальність плівки з гнучкістю цифрової обробки. Інтеграція гібридної фотографії в навчання сприяє розширенню інструментарію студентів, дозволяючи їм працювати на стику традиційних і сучасних методів, що формує більш гнучкий і креативний підхід до виконання дизайнерських завдань.

Проте цей підхід також ставить перед студентами і викладачами важливі виклики, серед яких – баланс між творчою свободою і відповідальністю, особливо з огляду на можливості маніпулювання зображеннями та змінену реальність, яку можуть створювати цифрові ефекти. Складність гібридних технік і підвищені технічні вимоги підкреслюють важливість глибшого розуміння етичних і творчих меж цих методів у професійній підготовці дизайнерів.

Подальші дослідження можуть зосередитися на аналізі впливу гібридної фотографії на візуальну культуру та методи професійної освіти, а також на ролі цих технік у формуванні нових естетичних і освітніх стандартів в освіті дизайнерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерман Л.М., Шевченко А.І., Охман Н.І. Практична підготовка вчителя технологій у закладі вищої освіти засобами штучного інтелекту: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського 23 лютого, 2024, Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова. С. 80–83.
2. Дерман Л.М., Охман Н.І. Теоретичні та практичні аспекти у підготовці студентів спеціальності 022-дизайн з дисциплін графічної підготовки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої пам'яті член-кореспондента НАПН України Віктора Костянтиновича Сидоренка. 24 лютого, 2024, Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова. С. 384–387
3. Іан Гейдн Сміт. Коротка історія фотографії. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 224 с.
4. Король А. Мистецтво фотографії як важливий освітній компонент у підготовці майбутніх фахівців. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобиць : Видавничий дім "Гельветика". 2023. Вип. 63. Том 1. С. 105–112. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-15>
5. Pryshchenko S. & Senchuk T. (2019). Художньо-естетичні аспекти фотографії. Альманах "Культура і Сучасність" 2019. (1). С. 139–146.

6. Шарлотта Коттон. Фотографія як сучасне мистецтво. ArtHuss, 2022. 336 с.

7. Derman L.M. & Tkach H.L. The metauniverse in design and art of the 21st century: economic, ecological and ethical dimensions. Publishing House "Baltija Publishing". 2023. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-11>

8. Hillnhuetter S., Klamm S., Tietjen F. Hybrid Photography: Intermedial Practices in Science and Humanities. Routledge, New York, 2021. 197 p.

9. Chen T., Pang B., Dai M. Exploring the Application of Photography in Graphic Design. Journal of Physics: Conference Series, Volume 1881, The 2nd International Conference on Computing and Data Science (CONF-CDS), Stanford, United States. 2021. 28–30 January 2021. pp. 1–8.

10. Zhang Z. The Evolution of Photography in Graphic Design, Design Insights. 2024. 1 (7), pp. 15–20.

REFERENCES

1. Derman, L.M., Shevchenko, A.I. & Okhman, N.I. (2024). Praktychna pidhotovka vchytelia tekhnolohii u zakladi vyshchoi osvity zasobamy shtuchnoho intelektu [Practical training of a technology teacher in a higher education institution using artificial intelligence]. *Abstracts of Papers, Mykhailo Drahomanov State University*. Kyiv. pp. 80–83. [in Ukrainian].
2. Derman, L.M. & Okhman, N.I. (2024). Teoretychni ta praktychni aspekty u pidhotovtsi studentiv spetsialnosti 022-dyzain z dystsyplin hrafichnoi pidhotovky [Theoretical and practical aspects in the preparation of students of the specialty 022-design from the disciplines of graphic training]. *Abstracts of Papers, Mykhailo Drahomanov State University*. Kyiv. pp. 384–387. [in Ukrainian].
3. Ian Haydn Smith (2023). The short story of photography. Lviv: Stary Lev Publishing House, p. 224 [in Ukrainian].
4. Korol, A. (2023). Mystetstvo fotohrafii yak vazhlyvyi osvittni komponent u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv [The art of photography as an important educational component in the training of future specialists]. *Journal of the Current issues of humanitarian sciences*. Drohobych, No. 63. pp. 105–112. [in Ukrainian].
5. Cotton Charlotte (2022). Fotohrafiia yak suchasne mystetstvo [Photograph as Contemporary Art (Word of Art)]. Kyiv: ArtHuss, 264 p. [in Ukrainian].
6. Pryshchenko, S. & Senchuk, T. (2019). Khudozhno-estetychni aspekty fotohrafiiky. *Almanac "Culture and Modernity"*. No. 1, pp. 139–146. [in English].
7. Derman, L.M. & Tkach, H.L. (2023). The metauniverse in design and art of the 21st century: economic, ecological and ethical dimensions. Publishing House "Baltija Publishing". DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-11> [in English].
8. Hillnhuetter, S., Klamm, S. & Tietjen, F. (2021). Hybrid Photography: Intermedial Practices in Science and Humanities. Routledge, New York, 197 p. [in English].
9. Chen, T. Pang, B. & Dai, M. (2021). Exploring the Application of Photography in Graphic Design. Journal of Physics: Conference Series, Volume 1881, The 2nd International Conference on Computing and Data Science (CONF-CDS), Stanford, United States. 28-30 January 2021, pp. 1–8. [in English].
10. Zhang, Z. (2024). The Evolution of Photography in Graphic Design, Design Insights, No. 1(7), pp. 15–20. [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.11.2024

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
У НАВЧАННІ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО НАПРЯМКУ**

УДК 37.091.2:378.147:656.07

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.315996>

Олександр Федюк, аспірант
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Ольга Трегуб, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри технологічної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
У НАВЧАННІ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО НАПРЯМКУ**

У статті розглядаються методи формування культури транспортно-логістичного обслуговування у навчанні. Обговорюються теоретичні основи логістики та управління поставок, а також важливість практичних навичок і використання програмного забезпечення. Додається аналіз реальних кейсів успіху та викликів у галузі, а також обговорення етичних питань. Стаття закликає до розширення культури логістики серед майбутніх учителів технологій для готовності їх до викликів сучасного глобального бізнес-середовища.

Ключові слова: майбутні учителі технологій; транспортно-логістичне обслуговування; навчання студентів; практичне застосування; методи формування культури логістики.

Лім. 9.

Oleksandr Fediuk, Postgraduate Student
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Olha Trehub, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Technological Education Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

**CULTIVATING A CULTURE OF TRANSPORT AND LOGISTICS SERVICE IN THE
TRAINING OF TECHNOLOGY TEACHERS**

In the modern world, where globalization and rapid technological changes transform logistics and transportation services into areas of strategic importance, it is essential to prepare future technology teachers considering current challenges and practices. This article examines methods for cultivating a culture of transportation and logistics services in education. It discusses the theoretical foundations of logistics and supply chain management, as well as the importance of practical skills and software utilization. The analysis includes real success stories and challenges in the field, along with discussions on ethical issues. Special attention is given to project work and internships in logistics companies. The article calls for expanding the logistics culture among future technology teachers to prepare them for the challenges of the modern global business environment.

Introducing a culture of transportation and logistics services into the educational process for future technology teachers involves actively incorporating practical aspects, such as working with real success and challenging cases in the field. This provides students with a deep understanding of current trends and issues in logistics. Additionally, stimulating discussions on ethical issues in logistics is important as it promotes responsibility and ethical values among future professionals. A thorough examination of such aspects helps students understand the complex relationships between business and social aspects of logistics, which is crucial in today's world. Such an approach contributes to a comprehensive understanding of the field and prepares future technology teachers for highly qualified and ethical professional activities.

Keywords: future technology teachers; transportation and logistics services; student education; practical application; methods for cultivating logistics culture.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де швидкість та ефективність є ключовими факторами успіху, розвиток транспортно-логістичної галузі набуває все більшої важливості. Ця галузь відіграє критичну роль у забезпеченні безперервного руху товарів і послуг від виробника до споживача, відіграючи ключову роль у глобальному економічному взаємозв'язку [1].

Однак щоб забезпечити ефективну роботу транспортно-логістичних систем, потрібні не лише відповідні технічні ресурси, але й професійний

кадровий потенціал. У цьому контексті велике значення має підготовка майбутніх фахівців, здатних ефективно управляти логістичними процесами та координувати їх. Особливо важливою є роль навчання майбутніх учителів технологій у формуванні культури транспортно-логістичного обслуговування. Інноваційні підходи до навчання та практична підготовка стануть важливим кроком у напрямі забезпечення якості й ефективності логістичних процесів у майбутньому.

Аналіз наукової літератури останніх десятиліть свідчить про значний інтерес вітчизняних і

зарубіжних науковців до проблем формування культури транспортно-логістичного обслуговування у навчанні майбутніх учителів технологічного напрямку.

Дослідженнями проблеми формування готовності майбутніх фахівців із логістики до управлінської діяльності займалися О. Бойко, Б. Жебровський, О. Капітанець, А. Клімова, В. Свистун, Т. Сорочан, С. Рибніков, О. Романовський; С. Тарасова та ін., які розглядали педагогічні умови формування готовності фахівців окремих галузей.

Науковці І. Кривов'язюк, Ю. Кулик, А. Мошнянський, А. Печенюк, Т. Гуцол вивчають вплив інформаційних технологій на логістичні процеси, зокрема ефективність управління ресурсами, маршрутизацію та впровадження аналітичних систем. У їхніх роботах висвітлено шляхи подолання викликів, з якими стикаються підприємства, і адаптація сучасних технологій у навчанні.

Мета статті – дослідити й обґрунтувати значення формування культури транспортно-логістичного обслуговування у системі підготовки майбутніх учителів технологій.

Виклад основного матеріалу. Важливим кроком у формуванні культури транспортно-логістичного обслуговування є ознайомлення з основними теоретичними концепціями та принципами цієї галузі.

Логістика визначається як система управління, спрямована на забезпечення ефективного руху матеріальних, фінансових та інформаційних потоків від постачальників до кінцевих споживачів. Ця система охоплює широкий спектр діяльностей, включаючи планування, координацію, контроль і оптимізацію процесів. Вона передбачає ефективне управління різними етапами ланцюга постачання – від постачальників до кінцевих клієнтів. Це означає встановлення ефективних комунікаційних зв'язків, підтримку спільних стандартів та процесів між різними учасниками логістичної системи. Однією з ключових функцій логістичного управління є контроль за виконанням планів і процесів. Це включає в себе відстеження руху товарів, контроль якості та кількості поставок, а також аналіз ефективності логістичних процесів [2].

Логістика ставить перед собою завдання досягнення максимальної ефективності в управлінні логістичними процесами. Основним аспектом цього процесу є пошук оптимальних рішень щодо маршрутів доставки, вибір транспортних засобів, управління запасами й інші аспекти, спрямовані на зниження витрат та підвищення рівня обслуговування.

Сучасна логістика все більше використовує різноманітні інформаційні технології для автоматизації та оптимізації процесів. Це можуть бути системи управління складом (WMS), системи відстеження товарів (RFID), а також програмне забезпечення

для планування маршрутів та оптимізації запасів [3].

Логістика відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування підприємств та ланцюга постачання загалом. Розуміння цих принципів є важливим компонентом формування культури транспортно-логістичного обслуговування у навчанні майбутніх учителів технологій. Надання студентам можливостей для отримання практичних навичок у плануванні й організації транспортно-логістичних процесів є важливим кроком у їхній професійній підготовці.

У навчанні студентів технологічного напрямку культури транспортно-логістичного обслуговування, обов'язковим є використання різних практичних вправ і симуляційних ігор, що дає їм змогу отримати досвід у плануванні й управлінні логістичними процесами без реальних ризиків для бізнесу. Це включає моделювання логістичних ситуацій та аналіз результатів. Включення практичних компонентів у проекти з теми логістики дозволяє студентам застосовувати свої знання на практиці. Наприклад, створення плану поставок для певного підприємства або розробка стратегії управління запасами [4].

Надання можливості студентам пройти стажування або практику на підприємствах, що спеціалізуються на транспортно-логістичних послугах, є одним з найефективніших способів отримання практичного досвіду. Під час такого стажування студенти можуть вивчити реальні процеси та взаємодіяти з фахівцями галузі.

Співпраця з підприємствами або організаціями для виконання реальних проектів у сфері логістики дає студентам змогу отримати практичний досвід та розвинути свої навички у реальних умовах. Організація екскурсій на логістичні підприємства та склади надає їм можливість їм ознайомитися з реальними умовами роботи та виконання конкретних логістичних завдань. Надання студентам можливостей для отримання практичних навичок у плануванні й організації транспортно-логістичних процесів не лише підвищує якість їхньої підготовки, але й допомагає забезпечити їхню готовність до викликів реального бізнесу в майбутньому.

Застосування програмного забезпечення та інших засобів є дуже важливим аспектом професійної підготовки майбутніх учителів технологій у сфері культури транспортно-логістичного обслуговування. Студентам можна надавати можливість вивчати та використовувати різноманітні програмні засоби для управління логістичними процесами. Наприклад, вони можуть вивчити роботу із системами управління складом (WMS), програмами для планування маршрутів (TMS) та іншими спеціалізованими програмами. Вміння ефективно використовувати ці

засоби допоможе їм стати успішними фахівцями у цій галузі [5].

Використання симуляційних програм допомагає студентам отримати практичний досвід у виконанні реальних логістичних завдань віртуального середовища. Це може бути корисним для вивчення таких аспектів, як оптимізація маршрутів, розміщення складів та управління запасами. Знання інструментів аналізу даних, таких як Microsoft Excel, а також спеціалізовані програми для статистичного аналізу даних, буде корисним для студентів при аналізі логістичних величин та виконанні практичних завдань.

Навчання і робота із сучасними технологіями та іншими засобами автоматизації допомагає студентам розуміти, як використовувати нові технології для оптимізації логістичних процесів. Використання інтерактивних навчальних середовищ, онлайн курсів і вебінарів допоможе студентам ознайомитися з різноманітними програмними засобами та іншими інструментами у логістиці [6].

Вивчення реальних кейсів успіху та викликів у сфері транспортно-логістичного обслуговування є важливим елементом навчання майбутніх учителів технологій. Розглядаючи такі кейси, студенти отримують цінний досвід, засвоїти навички аналізу ситуацій та прийняття обґрунтованих рішень.

Представлення студентам реальних сценаріїв транспортно-логістичних викликів дає їм змогу аналізувати ситуації, з якими стикаються підприємства у реальних ситуаціях. Це включає такі аспекти, як розв'язання проблем з транспортуванням, оптимізація постачання та управління ризиками.

Вивчення кейсів успіху успішних логістичних підприємств дозволяє студентам зрозуміти стратегії та підходи, які привели до їхнього успіху. Це може бути корисним для набуття відповідних знань та навичок, які можна застосувати у власній практиці. Порівняння кількох кейсів допоможе студентам зрозуміти різні стратегії та підходи, які будуть застосовуватися у різних ситуаціях. Вони аналізують ці ситуації та допомагають студентам збагатити свої знання.

Використання рольових ігор та дебатів є ефективним способом допомогти студентам зануритися у реальні ситуації та розв'язувати проблеми, які можуть виникнути у транспортно-логістичному обслуговуванні. Це дозволяє їм розвивати комунікативні та аналітичні навички. Організація екскурсій до логістичних підприємств уможливує ознайомлення студентів із реальними умовами роботи та набуття практичного досвіду [7].

Вивчення кейсів успіху та викликів у сфері транспортно-логістичного обслуговування допоможе студентам поглибити свої знання та готовність до роботи у цій галузі, а також розвинути аналітичне й критичне мислення. Включення обговорення етичних питань у навчальний процес є

важливим аспектом підготовки майбутніх учителів технологій у транспортно-логістичному обслуговуванні.

Студентам доцільно обговорювати на заняттях з культури транспортно-логістичного обслуговування етичні стандарти та норми, які повинні керувати їхньою професійною поведінкою у цій сфері. Це включає відповідальність за якість та безпеку послуг, дотримання конфіденційності клієнтської інформації.

На заняттях студенти обговорюють етичні аспекти управління ланкою постачання, зокрема питання справедливої оплати праці, умов праці для працівників постачальників та впливу логістичних рішень на навколишнє середовище. Обговорення використання етики у сфері транспортно-логістичного обслуговування, включає питання приватності даних, безпеки мереж та впливу автоматизації на робочі місця. Розгляд етичних аспектів управління ризиками включає питання професійної відповідальності у вирішенні потенційних конфліктів інтересів, а також етичне обґрунтування рішень у ситуаціях невизначеності [8].

Пояснення етичних аспектів соціальної відповідальності підприємств у сфері транспортно-логістичного обслуговування включає вплив логістичних операцій на спільноту та середовище, а також використання ресурсів і мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище.

Обговорення етичних питань у навчальному процесі допомагає студентам розуміти складність сучасних етичних викликів у сфері транспортно-логістичного обслуговування та готує їх до етичних дилем і вибору оптимальних рішень. Ці аспекти сприяють розвитку критичного мислення студентів. Вони навчаються аналізувати різні сторони проблеми, враховувати етичні норми та робити обґрунтовані висновки.

Виклад та обговорення етичних питань може зробити навчальний процес більш цікавим для студентів, оскільки вони бачать безпосереднє застосування своїх знань у вирішенні реальних викликів.

Проектна робота є важливою складовою навчального процесу для майбутніх учителів технологій у сфері транспортно-логістичного обслуговування. Цей тип завдань уможливує застосування студентами своїх знань та навичок у практичних ситуаціях, розвиток у них творчого мислення і вміння співпрацювати у команді. Вони можуть створювати проекти логістичної стратегії для підприємства з реального сектору, досліджувати поточні процеси, виявляти можливість оптимізації та розробку плану вдосконалення логістичної системи. Можна запропонувати студентам обрати конкретну галузь, наприклад, харчову, туристичну або автомобільну промисловість, і дослідити особливості логістичних викликів у ній. Результатом проекту

може бути звіт із пропозиціями щодо вирішення цих викликів. Краще запропонувати студентам розробити вебсайт або мобільний додаток, який допоможе управляти логістичними процесами, наприклад, відстеженням вантажу, плануванням маршрутів або управлінням запасами.

Студенти можуть досліджувати вплив таких технологій, як штучний інтелект чи блокчейн на логістичну індустрію; аналізувати переваги та виклики впровадження цих технологій; розробити рекомендації для підприємств. Також можна запропонувати студентам дослідити вплив логістичних процесів на соціальні та екологічні аспекти, такі як безпека праці, відходи та енергоефективність. Мета цього завдання – розробити стратегії для поліпшення означених показників у логістичних системах [6].

Проектна робота дозволяє студентам застосовувати свої знання та розвивати навички у реальних ситуаціях, що готує їх до ефективної роботи у сфері транспортно-логістичного обслуговування.

Стажування та практика є невід’ємною частиною навчального процесу для студентів у сфері транспортно-логістичного обслуговування. Ці форми навчання дають їм змогу отримати практичний досвід у справжніх умовах роботи та застосувати свої знання на практиці. Стажування у логістичних компаніях є важливим етапом у підготовці майбутніх учителів технологій у сфері культури транспортно-логістичного обслуговування, оскільки вони отримують реальний досвід у справжньому робочому середовищі. Такі стажування допомагають майбутнім фахівцям зрозуміти та застосувати теоретичні знання у практичних ситуаціях, розвиваючи в них ключові навички для майбутньої кар’єри в галузі логістики.

Студенти мають можливість використовувати свої знання у реальних ситуаціях, що допомагає їм краще зрозуміти процеси логістики та виробництва. Проходячи стажування, студенти мають можливість працювати поряд з досвідченими фахівцями, від яких вони можуть вивчити передові методи та стратегії управління логістичними процесами, взаємодіяти з різними людьми, що сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок та здатності працювати у команді. Успішне стажування може привести до пропозиції роботи в компанії після закінчення навчання, оскільки роботодавці змогли оцінити навички та здібності студентів безпосередньо на виробництві [8].

Під час стажування студенти вступають у контакт зі співробітниками компанії, які можуть стати їхніми майбутніми колегами або професійними зв’язками, вони отримують можливість вивчити різні аспекти логістичної галузі, від складського управління до транспортування та управління запасами.

Практика на виробничих підприємствах є важливою складовою навчального процесу для студентів у сфері культури транспортно-логістичного обслуговування і зокрема освітньої галузі “Технології”. Це дає їм можливість отримати реальний досвід у виробничому середовищі та застосувати знання у практичних ситуаціях. Під час проходження практики майбутні фахівці можуть зрозуміти, як концепції і принципи, вивчені у навчальних курсах, застосовуються в реальних виробничих умовах, отримати розуміння процесів виробництва, включаючи управління виробництвом, контроль якості, управління запасами та технічне обслуговування обладнання. Робота на виробничому підприємстві вимагає співпраці і комунікації з колегами, і практика сприяє розвитку навичок співпраці в команді, врегулюванню конфліктів та налагодженню ефективної взаємодії з іншими працівниками.

Практика надає студентам можливість отримати цінний практичний досвід, який може бути корисним для подальшої кар’єри в галузі транспортно-логістичного обслуговування. Успішне проходження практики може збільшити шанси студентів на працевлаштування в майбутньому. Виробничі підприємства можуть врахувати цей досвід при прийнятті рішення про найм нових працівників. Під час практики студенти мають можливість навчатися від досвідчених фахівців у галузі транспортно-логістичного обслуговування, що допомагає їм поглибити свої знання та навички. Практика виробничих підприємств спонукає студентів до відповідальності та самостійності в роботі. Вони повинні приймати власні рішення та виконувати свої обов’язки з певною відповідальністю [4].

Практика в логістичних відділах підприємств є важливим етапом навчання студентів у сфері культури транспортно-логістичного обслуговування. Це надає їм можливість отримати практичний досвід у сфері культури логістики та побачити, як вона функціонує в реальному бізнес-середовищі. Багато підприємств використовують спеціалізоване програмне забезпечення для управління логістичними процесами, і, зрозуміло, здобувачі освіти отримують можливість ознайомитися з цими програмами та навчитися ними користуватися.

Успішне проходження практики допомагає студентам побудувати корисні професійні контакти, збільшують їхні шанси на працевлаштування у сфері логістики після закінчення навчання. Практика в логістичних відділах підприємств є важливим кроком у професійній підготовці майбутніх фахівців з логістики, який дозволяє їм отримати практичний досвід та розвинути необхідні навички для успішної роботи в цій галузі.

Студенти можуть також пройти практику у громадських організаціях або урядових установах, які займаються логістичними питаннями. Це дасть

їм можливість отримати розуміння логістичних викликів з погляду різних секторів економіки та організаційних структур.

Стажування у міжнародних компаніях є важливим етапом у навчальному процесі для студентів освітньої галузі “Технології” у сфері культури транспортно-логістичного обслуговування, оскільки відкриває нові можливості для отримання цінного досвіду та розвитку міжнародних компетенцій. Саме у такий спосіб майбутні фахівці отримують знання про різні культури, робочі методи та підходи до логістики в різних країнах, що, безсумнівно, допомагає розширити їхні горизонти та розуміння світового бізнесу [4].

У міжнародних компаніях студенти мають можливість навчатися від досвідчених логістичних фахівців, які працюють у світовому ринку та володіють передовими практиками і стратегіями управління логістикою, а окрім того, – удосконалити мовні навички, мають можливість спілкуватися з колегами та клієнтами з різних країн.

Успішне стажування в міжнародній компанії буде важливим елементом в резюме студента, що відчиняє двері до міжнародних кар’єрних можливостей у майбутньому. Отримання досвіду роботи в міжнародній компанії збільшує конкурентоспроможність студента на ринку праці, оскільки це свідчить про його готовність працювати в міжнародному середовищі й адаптуватися до різних культурних контекстів [6].

Навчання студентів освітньої галузі “Технології” у сфері культури транспортно-логістичного обслуговування є ключовим етапом в підготовці кваліфікованих фахівців для цієї галузі. З огляду на різноманітні вимоги та виклики, пов’язані з логістикою, важливо забезпечити здобувачам освіти не лише теоретичні знання, але й практичний досвід, який допоможе їм успішно інтегруватися в професійне середовище.

У цьому контексті роль стажування має велике значення, адже завдяки цьому вони можуть отримати практичний досвід у логістичних компаніях, виробничих підприємствах, а також у логістичних відділах підприємств та міжнародних компаніях.

Загалом, стажування у різних типах компаній є важливим компонентом практичної підготовки студентів у галузі логістики. Це дозволяє їм отримати необхідні навички, досвід та розуміння для подальшого успішного впровадження у професійну діяльність.

Висновки. Запропоновані педагогічні підходи до розвитку логістичної культури майбутніх учителів уможливають поєднання традиційних методик з інноваційними технологіями, орієнтуючись на реальні потреби транспортно-логістичної сфери. Реалізація отриманих рекомендацій у навчальних програмах забезпечить підвищення професійної ком-

петентності вчителів, що сприятиме подальшій модернізації освіти у відповідному напрямі.

Очікувані результати – розробка рекомендацій для оновлення навчальних планів, які забезпечать ефективне поєднання теоретичних знань із практичними навичками, необхідними в транспортно-логістичній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данильченко С.В. Теоретичні та практико-зорієнтовані аспекти випереджаючої освіти в системі підготовки педагогів. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2014. № 1. С. 82–86.
2. Коваль О.Г., Соловійова Ю.В. Логістика та логістичне управління. Київ : КНЕУ, 2015. 274 с.
3. Петрова Л.В., Кравченко С.В., Поліщук О.В. Логістичні системи. Київ : Видавництво Національного авіаційного університету, 2018. 391 с.
4. Сокур І.М., Сокур Л.М. Транспортна логістика : навчальний посібник. Київ : Вид-во Центр учбової літератури, 2023. 222 с.
5. Сумець О.М., Кононов І.О., Огієнко О.С., Телепнева О.С., Янковська В.А. Виробнича логістика : навч. посібник. Харків : ТОВ “Пром-Арт”, 2021. 120 с.
6. Ткаченко М.І., Євась Т.В., Жукова О.А. Актуальні підходи до управління персоналом підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 4. С. 121–124.
7. By Donald Bowersox, Donald J., David J. Closs, and M. Bixby Cooper. *Supply Chain Logistics Management*. McGraw-Hill Education, 2019. 180 p.
8. Mangan John, Chandra Lalwani and Tim Butcher. *Global Logistics and Supply Chain Management*. John Wiley & Sons, 2016. 392 p.
9. Rushton Alan, Phil Croucher, and Peter Baker. *The Handbook of Logistics and Distribution Management*. Kogan Page Publishers, 2017. 720 p.

REFERENCES

1. Danylchenko, S.V. (2014). Teoretychni ta praktyko-zorієntovani aspekty vyperedzhaiuchoi osvity v systemi pidhotovky pedahohiv [Theoretical and Practice-Oriented Aspects of Advanced Education in the System of Teacher Training]. *Scientific Treasury of Donetsk Region Education*. No. 1. pp. 82–86. [in Ukrainian].
2. Koval, O.H. & Soloviova, Y.V. (2015). Lohistyka ta lohistychnе upravlinnia [Logistics and Logistics Management]. Kyiv, 274 p. [in Ukrainian].
3. Petrova, L.V., Kravchenko, S.V. & Polishchuk, O.V. (2018). Lohistychni systemy [Logistics Systems]. Kyiv, 391 p. [in Ukrainian].
4. Sokur, I.M. & Sokur, L.M. (2023). Transportna lohistyka: navchalnyi posibnyk [Transport Logistics: a Textbook]. Kyiv, 222 p. [in Ukrainian].
5. Sumets, O.M., Kononov, I.O., Ogiyenko, O.S., Telepnieva, O.S. & Yankovska, V.A. (2021). Vyrobnycha lohistyka : navch. posibnyk [Production Logistics: a textbook]. Kharkiv, 120 p. [in Ukrainian].
6. Tkachenko, M.I., Yevas, T.V. & Zhukova, O.A. (2018). Aktualni pidkhody do upravlinnia personalom pidpriemstva [Current Approaches to Enterprise Personnel Management]. *Economic Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Issue 4. pp. 121–124. [in Ukrainian].

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

7. Bowersox, Donald J., David J. Closs, and M. Bixby Cooper. *Supply Chain Logistics Management*. McGraw-Hill Education, 2019. 180 p. [in English].

8. Mangan, John, Chandra Lalwani, and Tim Butcher. *Global Logistics and Supply Chain Management*. John Wiley & Sons, 2016. 392 p. [in English].

9. Rushton, Alan, Phil Croucher, and Peter Baker. *The Handbook of Logistics and Distribution Management*. Kogan Page Publishers, 2017. 720 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 23.11.2024

УДК 378.016:81

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320561>

Лариса Купчик, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та природокористування
Альона Літвінчук, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та природокористування
Ірина Микитин, старший викладач
кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та природокористування

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розкрито необхідність розвитку креативного мислення у студентів немовних спеціальностей закладів вищої освіти. Сфокусовано увагу на наявності таких важливих елементів креативного процесу, як середовище, повединка викладача і студента, дизайн заняття і оцінювання. Окреслено методичні особливості дизайну креативного заняття і наведено приклади креативних завдань, які сприяють підвищенню мотиваційного компонента у студентів до вивчення іноземної мови. Водночас виокремлено можливі труднощі формування креативного іншомовного середовища в інституційному контексті.

Ключові слова: вища освіта; іноземна мова і культура; лінгводидактика; креативна компетентність; креативне мислення.

Табл. 3. Літ. 18.

Larysa Kupchyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Foreign Languages Department,
National University of Water and Environmental Engineering
Alona Litvinchuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Foreign Languages Department,
National University of Water and Environmental Engineering
Iryna Mykytyn, Senior Lecturer of the
Foreign Languages Department,
National University of Water and Environmental Engineering

DEVELOPING CREATIVITY IN NON-LINGUISTIC UNIVERSITY STUDENTS THROUGH FOREIGN LANGUAGES

The article addresses the need to develop creative thinking in students enrolled in non-language degree programmes at higher education institutions, particularly in light of the current challenges set by societies, businesses, and governments to meet emerging needs. It analyses the concept of creativity offering multiple perspectives from domestic and foreign researchers. The authors align with European scholars in emphasizing the importance of creating a supportive university atmosphere that encourages the development of creativity among non-linguistic students. The study underscores the necessity of incorporating the five key elements of the creative process: the environment, the teacher's and student's behaviour, class design, and assessment. It outlines the methodological features of designing a creative foreign language classroom by applying project methods and task-based methodology. Furthermore, the authors provide a series of English-language creative task examples across four key language areas – listening, reading, writing, and speaking – that enhance students' motivation to learn a foreign language. Additionally, the article explores the potential for interdisciplinary projects, where students from various major fields of study collaborate as part of a team using a foreign language as a means of communication, being facilitated by differentiated instruction in some higher education institutions. The authors also emphasize that a teacher's creativity and appropriate skills are vital for fostering creativity in the classroom, a process that requires ongoing professional development and institutional support. Finally, the article identifies potential challenges in establishing a creative foreign language environment, including student and teacher unpreparedness and institutional constraints.

Keywords: higher education; foreign language and culture; language didactics; creative competency; creative thinking.

Постановка проблеми. Сучасний світ невинно зазнає трансформацій, які спостерігаємо в особистій, академічній, суспільній, політичній, економічній і професійній сферах. Змінюються й вимоги ринків праці до робочої сили. Однак згідно зі звітом Світового економічного форуму, “аналітичне і креативне мислення залишаються найважливішими навичками працівників у 2023 році” [18, 6], й одним з найважливіших пріоритетів для підвищення кваліфікації працівників у 2023–2027 рр. є розвиток креативного мислення [18, 7]. Звідси, перед вищою освітою і її партнерами постає вимога приділяти більшу увагу розвитку креативності. Адже складні питання майбутнього вирішуватимуться творчими, далекоглядними людьми та групами, які не бояться брати під сумнів усталені ідеї та здатні впоратися з незахищеністю та невизначеністю. Тому креативність виокремлюють як ключовий фактор для адекватного розв’язання проблем, а також як головну рушійну силу соціального й економічного розвитку.

Асоціація європейських університетів стверджує, що “університети повинні дивитися у майбутнє у всій своїй діяльності, а не зациклюватися на минулому. Високий рівень досвіду університетської спільноти в різноманітних галузях дає змогу закладам вищої освіти (ЗВО) бути на крок попереду часу, виходячи за рамки усталених знань, ставлячи під сумнів навіть іноді перевірені часом ідеї та намагаючись не лише вирішувати поточні проблеми, але й бути проактивними в ідентифікації питань, які стануть актуальними в майбутньому” [9, 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій вітчизняних та зарубіжних учених свідчить про актуальність розвитку креативності та креативного мислення у закладах освіти. Знаходимо низку публікацій, які фокусують увагу на необхідності формування креативних компетентностей майбутніх учителів [1]; важливості інтеграції цифрових ресурсів у навчальний процес, зокрема електронного портфоліо як засобу розвитку креативності викладачів іноземних

мов [2]. Н. Майєр [3] змоделивала процес формування креативної компетентності майбутніх вчителів іноземних мов і культур, компоненти якої реалізуються в органічній єдності, взаємозв’язку і взаємозалежності. К. Павленок і О. Бондарчук [13] окреслили розвиток креативності викладача іноземних мов як чинника їхнього суб’єктивного добробуту. О. Шевченко, Н. Андрущенко і Е. Сірик [5] зосередили увагу на ролі STEAM-освіти у процесі формування креативності й інноваційного мислення здобувачів на різних рівнях освіти, проте дещо неповно розкрили роль гуманітарних наук як складника STEAM-освіти, зосередившись лише на мистецтві. Попри наявність багатьох студій, всебічне студіювання особливостей розвитку креативності під час вивчення іноземних мов студентами немовних спеціальностей не дістало належного висвітлення у розрізі дидактики вищої школи, що й окреслило мету нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу. У стародавній літературі знаходимо різне трактування *креативності*: як Божий дар, данина *природи* на відміну від *виховання*, чи як форма *відхилення* і зазвичай у гендерному, тобто чоловічому середовищі [цит. за 12, 1]. Поняття *креативність* латинського походження, де *creo* означає *створювати, народжувати* і стосується здатності генерувати ідеї чи знаходити розв’язок проблем, які є оригінальними й ефективними. Л. Ткаченко детермінує феномен креативності як “здатність особистості до варіативності, гнучкості й інноваційності мисленнєвої діяльності, що передує процесу творчої дії” [4, 32]. Креативність здобувачів освіти описано у науковій літературі як “тенденцію студентів генерувати нові ідеї, які є корисними для імплементації товарів і послуг у персоналізованому навчальному середовищі через інтеракцію і поширення знань серед інших студентів” [цит. за 17, 7].

У 1961 р. М. Rhodes [16] представив *модель креативності 4Ps*, у якій він виокремив чотири складники: *людина, процес, продукт і середовище*, сутнісні характеристики яких розкрито у таблиці 1.

Таблиця 1

Модель креативності у розрізі питань і характеристик

Складник	Запитання	Зміст (за М. Rhodes)
Людина	Хто є креативним?	особистість, інтелект, темперамент, статура, риси, звички, ставлення, самооцінка, система цінностей, захисні механізми, поведінка
Процес	Чим вирізняється перебіг креативного процесу?	мотивація, сприйняття, навчання, мислення, комунікація
Продукт	Що є креативним?	те, що створено, коли ідея набирає матеріальної форми
Середовище	Яке середовище сприяє тому, щоб реалізувати креативний потенціал?	зв’язки між індивідуумом і середовищем

Джерело: укладено авторами на основі [16]

Сучасні науковці вважають, що креативне мислення залежить від фундаментальних когнітивних

процесів, таких як оперативна пам’ять, здатність створювати нові розумові категорії та здатність подум-

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

ки маніпулювати об'єктами [цит. за 15, 244]. Таким чином, навички креативного мислення властиві нормативному когнітивному функціонуванню, а не є вродженим талантом, доступним лише небагатьом геніальним умам. Окрім того, дослідження підтверджують ідею, що креативного мислення можна навчити завдяки особливим умовам виховання та навчання [4, 2; цит. за 15, 244], основними з яких Л. Ткаченко називає розвиток особистості, мотивацію до творчої діяльності та свободу індивідуальності [4, 32].

Креативність – це поєднання відомого невідомим / інноваційним способом. Вона передбачає, що знання не завершуються межами певної галузі, а виходять за її межі. Креативність полягає у перенесенні чинних моделей на нові сфери чи явища, що підкреслює здатність створювати асоціації між новим і відомим. Креативна людина визначається двома ключовими ознаками: мати широкий спектр інтересів (мотиваційний компонент) і бути відкри-

тою до нового (риса характеру). Креативність є здатністю, закладеною у кожній людині, її можна і потрібно розвивати, активуючи когнітивні й афективні здатності особи. В освітній площині креативний процес є *ключовим*, адже мобілізує увесь спектр особистості, включаючи когнітивні й емоційні здібності, і *багатограним*, інтегруючи розвиток, відкриття та експериментування. Він уможливує поєднання різних елементів в інноваційні контексти, завдяки яким виникає нове і важливе для людини, чи суспільства. Тому значущим постає середовище, яке перманентно ставить нові виклики, які потрібно долати, докладаючи немало зусиль і не лякаючись невдач.

У результаті роботи над проектом “DaVinci – формування креативного освітнього середовища у вищій школі”, європейські науковці [11] визначили шість ключових аспектів розвитку креативної культури ЗВО (таблиця 2).

Таблиця 2

Аспекти креативної культури ЗВО

Аспекти розвитку креативності	Опис	Приклади креативних результатів виконання навчальних завдань студентів
1. Розвивати оригінальні, повністю нові ідеї	- не дозволяється примус - підготовка до можливої появи ідей - допускаються помилки	- використовувати/прокладати інші шляхи розв'язання завдань/проблем - придумати матеріал для історії/розповіді - незвичні/оригінальні теми для виконання домашніх завдань тощо - створювати нові продукти
2. Розвивати нову культуру мислення	- нове ставлення на різні точки зору - рефлексія про власну креативність і власну структуру мислення (дивергентні, конвергентні шляхи, неординарні думки ...)	- студенти вивчають тему з різних точок зору - відхилення від норми/консенсусу - резонна зміна рутинних дій/правил - студенти вибудовують зв'язки з іншими дисциплінами
3. Розвивати креативне навчання	- щось “створювати” - тексти, презентації, дослідницькі роботи, сценарії, розв'язки тощо	- студенти щось “створюють” до цієї теми - напр.: планування/проведення конференції, концепція електронної інфраструктури, подкасти, дизайн заняття для викладача
4. Розвивати дослідницький інтерес і захоплення – підвищувати мотивацію до навчання	- різноманітне навчання - неординарне формулювання питань/проблем - рефлексія про індивідуальну мотивацію до навчання	- уможливити зв'язок з практикою, досвідом - стимулювати студентів віднайти найефективніший метод навчання - надихати студентів
5. Сприяти самостійності/автономності у навчанні	- самостійно і відповідально керувати власними навчальними процесами - приймати власні рішення	- самостійно відшукати тему - розробити власні запитання - визначити прогалини у знаннях - студенти самостійно проводять дослідження - студенти самостійно організують навчальний процес - формулювати власні навчальні цілі
6. Розвивати рефлексивне мислення	- поглиблювати знання - вести внутрішній діалог - думати нестандартно, ставити під сумнів те, що відомо	- не повторюється; ставити критичні запитання - розпізнавати упереджені ставлення та припущення - працювати над поставленим завданням

Джерело: [11, 240].

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Середовище вивчення іноземної мови (природне чи інституційне), з одного боку, створює нові виклики, що є есенційним для креативного процесу, з іншого – вимагає мовної точності, культурного розуміння та комунікативної здатності. Звідси, як зауважує А. Сіґзка, вивчення мови займає місце не в ядрі креативного процесу, а інтегрує у навчальний план креативний зміст, як, наприклад, текстовий матеріал, картинки, музику, театральні сценки, які є стимулом для організації креативного процесу [7, 381].

У науковій літературі виокремлюють п'ять ефективних елементів заняття з іноземної мови, які сприяють креативності [цит. за 8, 71–72]:

- 1) середовище – дружнє і не стресове;
- 2) належна поведінка студентів;
- 3) належна поведінка викладача, який повинен уникати негативної оцінки застосування студентом

креативних елементів, але зобов'язаний коригувати і пояснювати мовні помилки;

4) дизайн заняття, який інтегрує креативні завдання і який завжди конституюється з трьох частин: презентація і обговорення завдання, виконання завдання, дискусія про виконану роботу;

5) оцінювання, коли студенти під час обговорення виконання завдання оцінюють роботи, і їхня позитивна оцінка є ключем до успішної роботи групи.

Креативний підхід до вивчення іноземної мови у немовних ЗВО базується на ідеї, що кожен студент є креативним, викладач створює креативні ситуації та завдання, пропонує цікаві і неординарні теми для обговорення, що проілюстровано у таблиці 3 у розрізі розвитку навичок усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності на матеріалі англійської мови.

Таблиця 3

Приклади креативних завдань	
Назва завдання	Зміст завдання
для розвитку навичок читання	
Choose Your Adventure	Provide students with short stories or online resources with multiple endings. They read a section and decide which path to take next. Afterward, they discuss their choices in groups and compare how the story unfolded for each.
Digital Scavenger Hunt	Create a list of clues related to a topic (e.g., famous cities, environmental issues) and have students search for specific information in various online articles. They summarize their findings and present them to the class.
Book Club with a Twist	Assign a short novel or article, but each student reads a different part or chapter. They write a summary and, as a group, reconstruct the entire storyline by sharing their sections.
Meme Analysis	Share memes that include text and ask students to interpret the humour or cultural references. They discuss in groups how the text influences meaning and why certain phrases are used.
для розвитку навичок аудіювання	
Podcast Pair Work	Assign pairs of students to listen to different short podcasts on the same topic. They summarize what they heard and compare notes to find common themes or conflicting information.
Listen and Debate	Prepare recordings of a short debate, argument, or discussion on a controversial issue and assign students to listen to them. While listening, students take notes on the arguments presented. After listening, they participate in their debate, presenting counterarguments and discussing the issue. Or: Students listen to different perspectives on the same topic and then create a balanced summary of both sides before forming their own opinions.
Listen and Story Reconstruction	Ask students to listen to an audio clip that tells a story but with parts missing. After listening, they reconstruct the story using clues from the audio (they must write or discuss what they think happens next, based on the audio).
для розвитку навичок писемного мовлення	
Unlikely Interview	Assign students to write an interview with a famous person or fictional character, but with a twist (e.g., the interviewee is a historical figure, an animal, or a fictional character like a superhero). Depending on the character's nature, they must use either formal or informal language.
Story Continuation (Cliffhanger Challenge)	Provide students with the beginning of a story that ends on a cliffhanger. Students must continue the story, ensuring coherence and an engaging narrative. Students must focus on descriptive language, character development, and keeping readers hooked.
Social Media Profile and Posts	Ask students to create a fictional character and write their social media profile, followed by posts on various topics. Students must write posts on various topics (e.g., a travel diary, a personal opinion on a social issue, or a reflection on an event).
Create a Review of a Fictional Product or Service	Assign students to write a detailed review of a fictional product or service (e.g., a time machine, a personal robot assistant, or a flying car; depending on a student's

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Продовження Таблиці 3

	major). They must use persuasive techniques, comparisons, and details to make the review convincing.
для розвитку навичок усного мовлення	
“What Would You Do?” Scenario Practice	Present students with a series of real-life or hypothetical situations and ask them how they would react in each case. Provide each student or pair with a scenario (e.g., “What would you do if you lost your passport in a foreign country?” or “What would you do if your friend was upset about failing an exam?”). Encourage them to explore various solutions and discuss the pros and cons of different responses.
Presentations: “Product Pitch”	Students must create and present a pitch for an imaginary product or service (e.g., a new app, a unique restaurant concept, or an eco-friendly gadget). It is also possible to organize a “Shark Tank” style competition, where students pitch their products and classmates vote on the most convincing idea.
Debate on Current Issues	Organize a debate on a controversial topic related to social issues, technology, or the environment. Divide students into teams, assigning one side to argue “for” and the other “against” the problem. Allow time for research and argument preparation. Conduct the debate, ensuring each student gets a chance to speak and respond. After the debate, students could write a reflective essay on their stance, using persuasive language and strategies.

Джерело: укладено авторами

Вивчення іноземної мови у немовних ЗВО сьогодні часто здійснюється за диференційованим підходом, коли студенти вивчають мову не в академічних групах, а у групах за рівнями володіння мовою, що передбачає наявність в одній збірній групі студентів різних напрямів підготовки з різних інститутів / факультетів і уможливує їхню спільну роботу над завданням чи проблемою з урахуванням різного досвіду, знань, точок зору. Такий підхід стимулює використання проектною технології навчання, допомагає студентам активувати отримані знання з предметної галузі, брати участь у дослідженнях, доносити фахову думку до студентів інших спеціальностей, інтегрувати власні знання зі знаннями інших, розвивати іншомовні комунікативні навички, одночасно розв’язуючи реальні проблеми. Працюючи разом, студенти не лише удосконалюють мовні і мовленнєві навички, але й розвивають критичне мислення, здатність долати проблеми, працювати в команді. Прикладами міждисциплінарних тем студентських проектів, які сприяють розвитку креативного мислення, у розрізі дисципліни “Іноземна мова” можуть бути:

– *Smart cities and sustainable urban living*: об’єднує студентів-фахівців з будівництва, архітектури, екології, логістики й інформаційних технологій для дослідження концепції розумного міста з фокусом на сталості, інтегруванні технологій і підвищенню якості життя містян;

– *Climate Change and Its Economic Impact: Solutions for the Future*: об’єднує студентів-фахівців з екології і економіки для вивчення економічних наслідків зміну клімату та пошуку потенційних рішень для мінімізації її впливу на економіку, промисловість та населення;

– *Public Health and Social Media: Addressing Health Misinformation*: об’єднує студентів-фахівців з охо-

рони здоров’я, журналістики і психології для дослідження ролі соціальних медіа у поширенні неправдивої інформації, пов’язаної з охороною здоров’я, і створення стратегії вирішення проблеми.

– *The Ethics of Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities*: об’єднує студентів-фахівців зі сфери інформаційних технологій, економіки, бізнес-аналітики для вивчення етичних наслідків технологій штучного інтелекту у сферах працевлаштування, конфіденційності інформації і прийняття рішень.

У розрізі розвитку креативності на заняттях з іноземної мови важливо також зацентрувати увагу на постаті викладача, як зауважують L. Dulksnienė і N. Mačianskienė, адже викладач – це не лише джерело знань і порадник у навчанні, а й зразок креативної діяльності, розробник професійної етики й установок, необхідних для креативного процесу [8]. Креативний потенціал викладача допомагає студентам досягнути значних успіхів. Якщо рівень його креативності низький, то й успіхи студентів позбавлені творчого блиску, є невисокими, і вони не мають значних шансів розкриватися, реалізовувати свій креативний потенціал.

Попри продиктовану часом потребу у розвитку креативності і її переваги у дидактиці вищої школи, у науковій літературі [6] виокремлено низку перешкод, які стосуються:

а) студентів: інтерналізація культури відповідності та відтворення знань; страх помилитися; конформізм; опір інноваційним процедурам навчання; страх висловлювати нові ідеї;

б) викладачів: нестача часу для підготовки до занять та надмірне навантаження; відсутність знань про креативність і шляхи її розвитку; страх перед інноваціями; відсутність стимулів з боку університетської системи;

с) ЗВО: неналежна увага до розвитку креативності; велике навантаження на викладачів; бюрократія.

Окрім вище окреслених труднощів, реалізація креативної складової в іншомовній освіті немовного ЗВО нерідко утруднюється спрямованістю на результат, що визначається тестами чи екзаменами, переважно стандартизованими. Ще у 60-х рр. ХХ ст. Д. Гоффман у своїй праці *“The tyranny of testing”* навів низку прикладів стандартизованих тестових питань, які, на його думку, надають перевагу студентам із поверхневим мисленням. А учасники тесту з незвичайними, оригінальними чи креативними поглядами змушені гальмувати свої креативні ідеї, щоб відповідати нормам тесту. Такі тести знищують критичну проникливість і ставлять у невідгідне становище інтелектуально чесних учасників тестування із критичним або творчим потенціалом [цит. за 14], формуючи у них шаблонне мислення.

Враховуючи, що структура екзаменів є різною, для успішного складання важливими є знання типології завдань, що часто тренуються під час практичних занять і, відповідно, краде аудиторний час. К. Робінсон в інтерв'ю газеті *“The New York Times”* критично оцінив стандартизоване тестування, зазначивши, що “воно породило похмуру культуру безперервної конкуренції, яка поглинула мільярди доларів платників податків без істотного покращення стандартів” [цит. за 10, 1145]. Задля позитивної чи високої екзаменаційної оцінки дизайн заняття часто сформований так, щоб студента максимально добре “підготувати до екзамену” [10, 1145].

Висновки. Як бачимо, розвиток креативного мислення є важливим і необхідним у ЗВО, зокрема під час вивчення іноземної мови. Креативність в іншомовній освіті необхідна не лише для удосконалення іншомовної компетентності, але й для розвитку критичного мислення та самовираження. Дослідження підкреслює, як креативні методи навчання (метод проєктів і методи на основі завдань) можуть сприяти більш захопливому та динамічному середовищу вивчення мови, заохочуючи студентів до активної участі й експериментування з мовою в автентичному контексті.

Крім того, сприяння креативності під час вивчення іноземної мови вимагає використання студентоцентризованих підходів навчання, інтерактивних і гнучких педагогічних методів. Для викладачів важливо створити безпечний простір, де студенти можуть ризикувати, робити помилки та досліджувати різноманітні мовні і культурні явища. Таким чином, креативність може слугувати потужним інструментом не тільки для розвитку мови, але й для поліпшення загального академічного та особистісного зростання студентів.

Попри очевидні переваги, у дослідженні виокремлено труднощі у впровадженні креативних практик, подолання яких лежить у площині розуміння

важливості розвитку креативного мислення студентів університетом і створення сприятливого креативного мікроклімату навчання, сприяння професійному розвитку викладача щодо удосконалення його методичного інструментарію. Перспективи майбутніх розвідок вбачаємо у дослідженні впливу генеративних моделей штучного інтелекту на створення креативного іншомовного інституційного середовища та розвиток креативного мислення студентів немовних ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчача Н., Байрамова О., Чорна Г. Розвиток навичок креативного мислення у здобувачів вищої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 1. С. 87–97. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-87-97> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Куліченко А.К., Сотник Т.В., Стадниченко К.В. Електронне портфоліо як засіб розвитку креативності викладача іноземної мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Том 66, № 4. С. 286–304. DOI: <http://dx.doi.org/10.33407/itlt.v66i4.2178>. (дата звернення: 20.11.2024).
3. Майер Н. Модель формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур. *Молодь і ринок*. 2024. № 7–8 (227–228). С. 47–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.306058>. (дата звернення: 24.11.2024).
4. Ткаченко Л.І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9–10 (28–29). С. 32–35.
5. Шевченко О.М., Андрущенко Н.В., Сірик Е.П. Роль STEAM-освіти у формуванні креативності й інноваційного мислення здобувачів освіти. *Наукової інновації та передові технології*. 2023. № 7 (21). С. 486–497. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-7\(21\)-486-497](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-7(21)-486-497). (дата звернення: 20.11.2024).
6. Alencar E.V.L.S., Fleith D.S., Pereira N. Creativity in Higher Education: Challenges and Facilitating Factors. *Trends in Psychology*. 2017. Vol. 25, No. 2. pp. 553–561. DOI: <https://doi.org/10.9788/TP2017.2-09>. (Accessed 24 Nov 2024).
7. Ciężka A. Generative KI-Tools: Die Zukunft des kreativen Lernens. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*. 2024. 29:1. S. 375–405. DOI: <https://doi.org/10.48694/zif3722>. (Accessed 24 Nov 2024).
8. Dulksnienė L. & Mačianskienė N. Integration of creativity-developing activities in foreign language learning: students' attitude. *Sustainable Multilingualism*. 2020. 16. P. 65–90. DOI: <https://doi.org/10.2478/sm-2020-0004>. (Accessed 24 Nov 2024).
9. European University Association. *Creativity in Higher Education. Report on the EUA creativity project 2006-2007*. Brussels, 2007. Available at: <https://shorturl.at/PIFhG>. (Accessed 24 Nov 2024).
10. Fjortoft N., Gettig J. & Verdone M. Teaching Innovation and Creativity, or Teaching to the Test? *American Journal of Pharmaceutical Education*. 2018. 82(10), Article 7432. Pp. 1144–1145. Available at: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6325465/pdf/ajpe7423.pdf>. (Accessed 24 Nov 2024).
11. Haertel T. & Jahnke I. Wie kommt die Kreativitätsförderung in die Hochschullehre? *Zeitschrift für Hochschulentwicklung*. 2011. Jg. 6. Nr. 3. S. 238–245. DOI: <https://doi.org/10.3217/zfhe-6-03/20>. (Accessed 24 Nov 2024).

12. Oppert M.L., O'Keeffe V., Bensnes M.S., Grecu A.L. & Cropley D.H. The value of creativity: A scoping review. *Journal of Creativity*. 2023. Vol. 33. 10059. pp. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joc.2023.100059>. (Accessed 24 Nov 2024).

13. Pavlenok, K.S. & Bondarchuk, O.I. The development of creativity in foreign language teachers as a factor of their subjective well-being. *CTE Workshop proceedings*. 2024. Vol. II. pp. 29–51. DOI: <https://doi.org/10.55056/cte.682>. (Accessed 24 Nov 2024).

14. Powers, D.E. & Kaufman, J.C. Do standardized tests penalize deep-thinking, creative, or conscientious students? Some personality correlates of Graduate Record Examinations test scores. *Intelligence*. 2004. Vol. 32 (2). pp. 145–153. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intell.2003.08.003>. (Accessed 30 Oct 2024).

15. Ritter, S.M. & Mostert, N. Enhancement of Creative Thinking Skills Using a Cognitive-Based Creativity Training. *Journal of Cognitive Enhancement*. 2017. Vol. 1. pp. 243–253. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41465-016-0002-3>. (Accessed 24 Nov 2024).

16. Rhodes M. An Analysis of Creativity. *The Phi Delta Kappan*. 1961. 42 (7). pp. 305–310. <http://www.jstor.org/stable/20342603>. (Accessed 24 Nov 2024).

17. Setiamurti A. & Kurniawati F. Fostering Creativity in Higher Education Institution: A Systemic Review (2018–2022). *Open Education Studies*. 2024. Vol. 6: 2022-0221. DOI: <https://doi.org/10.1515/edu-2022-0221>. (Accessed 24 Nov 2024).

18. World Economic Forum. *Future of Jobs Report 2023*. Insight Report. Geneva, 2023. 295 p. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf. (Accessed 24 Nov 2024).

REFERENCES

1. Vovchasta, N., Bairamova, O. & Choma, H. (2022). Rozvytok navychok kreatyvnoho myslennia u zdobuvachiv vyshchoi osvity [Development of creative thinking skills of higher education students]. *Ukrainian Educational Journal*. No.1. pp. 87–97. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-87-97>. (Accessed 20 Nov 2024). [in Ukrainian].

2. Kulichenko, A.K., Sotnik, T.V. & Stadnychenko, K.V. (2018). Elektronne portfolio yak zasib rozvytku kreatyvnosti vykladacha inozemnoi movy [Electronic portfolio as a technique of developing creativity of a foreign language teacher]. *Information technologies and learning tools*. 2018. Vol. 66, No. 4. pp. 286–304. DOI: <http://dx.doi.org/10.33407/itlt.v66i4.2178>. (Accessed 20 Nov 2024). [in Ukrainian].

3. Maiier, N. (2024). Model formuvannia kreatyvnoi kompetentnosti maibutnykh vykladachiv inozemnykh mov i kultur [A model for the formation of creative competence of future teachers of foreign languages and cultures]. *Youth & market*. No. 7–8 (227–228). pp. 47–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.306058>. (Accessed 24 Nov 2024). [in Ukrainian].

4. Tkachenko, L. (2014). Kreatyvnist i tvorchist: suchasnyi kontent [Creativity and creativeness: modern content]. *Education and Development of Gifted Personality*. 2014. No. 9–10 (28–29). pp. 32–35. [in Ukrainian].

5. Shevchenko, O.M., Andrushchenko, N.V. & Siryk, E.P. (2023). Rol STEAM-osvity u formuvanni kreatyvnosti y innovatsiinoho myslennia zdobuvachiv osvity [The role of STEAM education in the formation of creativity and innovative thinking of education acquires]. *Scientific Innovations and Advanced Technologies*. No. 7(21). pp. 486–497. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-7\(21\)-486-497](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-7(21)-486-497). (Accessed 20 Nov 2024). [in Ukrainian].

6. Alencar, E.V.L.S., Fleith, D.S. & Pereira, N. (2017).

Creativity in Higher Education: Challenges and Facilitating Factors. *Trends in Psychology*. 2017. Vol. 25, No. 2. pp. 553–561. DOI: <https://doi.org/10.9788/TP2017.2-09>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

7. Cieżka, A. (2024). Generative KI-Tools: Die Zukunft des kreativen Lernens [Generative KI-Tools: The Future of Creative Learning]. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*. 29:1. S. 375–405. DOI: <https://doi.org/10.48694/zif.3722>. (Accessed 24 Nov 2024). [in German].

8. Dulksnienė, L. & Mačianskienė, N. (2020). Integration of creativity-developing activities in foreign language learning: students' attitude. *Sustainable Multilingualism*. 2020. 16. pp. 65–90. DOI: <https://doi.org/10.2478/sm-2020-0004>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

9. European University Association. *Creativity in Higher Education. Report on the EUA creativity project 2006-2007*. Brussels, 2007. Available at: <https://shorturl.at/PIFhG>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

10. Fjortoft, N., Gettig, J. & Verdone, M. (2018). Teaching Innovation and Creativity, or Teaching to the Test? *American Journal of Pharmaceutical Education*. 2018. 82(10), Article 7432. pp. 1144–1145. Available at: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6325465/pdf/ajpe7423.pdf>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

11. Haertel, T. & Jahnke, I. (2011). Wie kommt die Kreativitätsförderung in die Hochschullehre? [How does fostering creativity fit into university learning?]. *Zeitschrift für Hochschulentwicklung*. Jg. 6. No. 3. S. 238–245. DOI: <https://doi.org/10.3217/zfhe-6-03/20>. (Accessed 24 Nov 2024). [in German].

12. Oppert, M.L., O'Keeffe, V., Bensnes, M.S., Grecu, A.L. & Cropley, D.H. (2023). The value of creativity: A scoping review. *Journal of Creativity*. Vol. 33. 10059. pp. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joc.2023.100059>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

13. Pavlenok, K.S. & Bondarchuk, O.I. (2024). The development of creativity in foreign language teachers as a factor of their subjective well-being. *CTE Workshop proceedings*. Vol. II. pp. 29–51. DOI: <https://doi.org/10.55056/cte.682>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

14. Powers, D.E. & Kaufman, J.C. (2004). Do standardized tests penalize deep-thinking, creative, or conscientious students? Some personality correlates of Graduate Record Examinations test scores. *Intelligence*. Vol. 32 (2). pp. 145–153. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intell.2003.08.003>. (Accessed 30 Oct 2024). [in English].

15. Ritter, S.M. & Mostert, N. (2017). Enhancement of Creative Thinking Skills Using a Cognitive-Based Creativity Training. *Journal of Cognitive Enhancement*. Vol. 1. pp. 243–253. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41465-016-0002-3>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

16. Rhodes, M. (1961). An Analysis of Creativity. *The Phi Delta Kappan*. 42(7). pp. 305–310. Available at: <http://www.jstor.org/stable/20342603>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

17. Setiamurti, A. & Kurniawati, F. (2024). Fostering Creativity in Higher Education Institution: A Systemic Review (2018–2022). *Open Education Studies*. Vol. 6: 20220221. DOI: <https://doi.org/10.1515/edu-2022-0221>. (Accessed 24 Nov 2024). [in English].

18. World Economic Forum. *Future of Jobs Report 2023*. Insight Report. Geneva, 2023. 295 p. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf. (Accessed 24 Nov 2024).

Стаття надійшла до редакції 25.11.2024

МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА У ВИМІРІ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ УЧНІВ: ПОЛЬСЬКИЙ КОНТЕКСТ

УДК 37.016:51]373.5.015.31:613.955(438)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320567>

Світлана Мишкар'ова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри математики з методикою викладання
Рівненського державного гуманітарного університету

МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА У ВИМІРІ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ УЧНІВ: ПОЛЬСЬКИЙ КОНТЕКСТ

У статті репрезентовано польський досвід первинних досліджень і збору інформації про потенційний взаємозв'язок математики і проблеми здоров'я, а також інтеграції здоров'язбережувальної тематики у зміст математичної освіти. Наведено приклади наявних в українському педагогічному просторі підручників, посібників і розміщених на вебсайтах розробок учителів-практиків, які репрезентують можливі шляхи інтегрування інформації про здоров'я у зміст уроків математики. Констатовано відсутність у вітчизняних джерелах бодай анотованої інформації про закордонний поступ у відповідній педагогічній діяльності. Представлено польські наукові і науково-популярні джерела, в яких порушено питання про значення вивчення математики для збереження здоров'я і доцільне використання засобів математичної освіти у формуванні в учнів здоров'язбережувальної компетентності. Деталізовано практичний досвід використання засобів математичної освіти у здоров'язбережувальному вихованні учнівства в окремих школах Республіки Польща. Зроблено висновок, що математична освіта загалом і уроки математики у школі зокрема можуть стати досить продуктивними "майданчиками" для промоції серед учнів здоров'я.

Ключові слова: здоров'язбереження людини; здоров'язбережувальне виховання дітей та юнацтва; математична освіта; уроки математики; Польща; учні.

Лім. 14.

Svitlana Myshkarova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Mathematics With Methods of Teaching Department,
Rivne State University of Humanities

MATHEMATICAL EDUCATION IN MEASUREMENT OF PUPILS' HEALTH PRESERVATION PROBLEM: POLISH CONTEXT

The article presents the Polish experience of so-called primary research and information gathering about the potential relationship between mathematics and health problems, as well as the practical integration of health-preserving topics into the content of mathematics education in general secondary education institutions. The opinion is expressed that one of the dimensions of consideration of the problem of health care of students is pedagogical (educational). It is noted that health-preserving pedagogical activities should be carried out using direct and indirect approaches. It was determined that in Ukrainian pedagogical science, a sufficiently large number of studies devoted to the educational dimension of health care for children and youth has been accumulated. The essence of mathematical education is defined, the levels of its classification are updated. There are examples of textbooks, manuals available in the Ukrainian pedagogical space, and works of practising teachers posted on websites, which represent possible ways of integrating health information into the content of mathematics lessons. It was found that there is no annotated information about the foreign progress in the relevant pedagogical activity in the Ukrainian sources.

Polish scientific and popular science sources are presented, in which the issue of the importance of studying mathematics for maintaining health is raised and appropriate use of mathematical education tools in the formation of students' health-saving competence: the work of A. Nevinska-Levitska regarding the influence of mathematics on the development of the human brain and its cognitive functions has been updated; the recommendations of C. Rosenblum, E. Doletska and B. Pastushka on "important" numbers for maintaining health are annotated and presented; educational and methodical support (T. Knysh, C. Stypulkovsky, R. Flis, I. Khytra, K. Khrushchel-Bryda manuals) of appropriate activities for those who implement health-preserving education of students means of mathematical education is emphasized, the contents of some of the tasks included in these manuals are characterized. The practical experience of using the means of mathematics education in the health care education of pupils in some schools of the Republic of Poland is detailed.

It was concluded that mathematics education in general and mathematics lessons at school in particular can become a rather productive "ground" for health promotion among the pupils.

Keywords: human health protection; health care education of children and youth; mathematics education; mathematics lessons; Poland; pupils.

Постановка проблеми. Актуальність теми здоров'язбереження дітей та юнацтва є безперечною, про що засвідчує зокрема той факт, що комплекс концептуальних питань, дотичних до проблеми здоров'я людини

загалом і зростаючої особистості зокрема перманентно ставав предметом обговорень на міжнародних (інтернет-конференції "Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі" (м. Суми,

2015, 2018 рр.); “Формування здоров’язбережувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи” (м. Хмельницький, 2020 р.) і всеукраїнських (“Педагогіка здоров’я” (м. Чернівці, 2017, 2019 рр., м. Харків, 2018 р.) наукових конференціях ще до початку повномасштабних воєнних дій на території Української держави.

Одним з багатьох вимірів, у межах яких вивчають розв’язання проблеми здоров’язбереження дітей та юнацтва, є педагогічний (освітній). Його сутність окреслюють низкою майже синонімічних з погляду їхнього змісту і технологій реалізації понять, як-от: здоров’язбережувальна освіта; здоров’язбережувальне виховання; промоція здоров’я; формування культури здоров’я та ін. [2]. Педагогічну діяльність означеного формату доцільно здійснювати, орієнтуючись на безпосередній і опосередкований підходи: перший з них передбачає уведення до змісту освітніх програм низки тематично-орієнтованих навчальних дисциплін, другий – проектує насичення змістової частини більшості шкільних навчальних курсів інформацією про здоров’я людини. У цьому сенсі уроки математики мають досить потужний потенціал щодо формування в учнів уявлень про цінність здоров’я і шляхи його збереження [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на те, що в українській педагогічній науці накопичено досить велику кількість розвідок, присвячених освітній парадигмі у розв’язанні проблеми здоров’язбереження дітей та юнацтва, у нашій невеликій за обсягом статті не маємо змоги деталізувати цей широкоформатний і багатогранний контент.

Що ж до “математичного” складника, задекларованого у назві нашого дослідження, то тут заслуговують на увагу розвідки Д. Васильєвої (“Аксіологічний потенціал підручників з математики для старшої школи” (2015), “Задачі валеологічного змісту на уроках математики” (2016)), С. Тахтарової (“Збірник математичних задач на валеологічну тематику та пальчикова гімнастика для учнів початкової школи” (2018)) і навчально-методичний посібник за редакції Д. Возносименко “Елементи валеології у шкільному курсі математики” (2022), призначений для студентів спеціальності 014.04 Середня освіта (Математика). Також у процесі наукового пошуку віднайдено низку уміщених на вебсайтах розробок учителів-практиків, як-от: “Валеологічні задачі на уроках математики” (вебсайт “На урок”); “Задачі з математики для 5–6 класу, які сприяють усвідомленню цінності здорового способу життя” (вебсайт “На урок”); “Задачі з математики для 6–7 класу, які сприяють усвідомленню цінності здорового способу життя” (вебсайт “Всеосвіта”); “Збірник задач зі здоров’язбережувальним змістом “Математика здоров’я” (6–10 класи)” (вебсайт “Всеосвіта”). Водночас констатуємо повну відсутність в українському науковому просторі ґрунтов-

них і комплексних досліджень, присвячених інтегруванню тем про здоров’я у зміст математичної освіти. До того ж, у вітчизняних джерелах ми не надібрали бодай анотованої інформації щодо закордонного (чи то теоретичного, чи то практичного) поступу у відповідній педагогічній діяльності.

Мета статті – репрезентувати польський досвід первинних досліджень і збору інформації про взаємопов’язаність математики й проблеми здоров’я, а також – інтегрування здоров’язбережувальної тематики у зміст математичної освіти в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Ми не ставили за мету увиразнити сутність поняття “математична освіта”, наголосимо лише, що, здобуваючи останню, особа вчиться оперувати низкою відповідних схем, алгоритмів, прийомів і методів розв’язування математичних задач, тренує навички використання математичних знань під час виконання прикладних і професійних завдань. Також математична освіта сприяє формуванню в особистості здатності застосовувати математичні методи у пізнанні дійсності (уміння моделювати, конструювати, інтерпретувати тощо). Цілком зрозуміло, що мета, зміст і кінцевий результат математичної освіти є підґрунтям для її класифікації на низку рівнів, як-от: загальноосвітній елементарний, загальноосвітній поглиблений, фундаментальний (базовий), фаховий (спеціальний), вищий (науковий). Наш науковий пошук засвідчив, що чи не кожен з цих рівнів, так чи так представлений у польських наукових і науково-популярних джерелах, автори яких порушують питання про значення вивчення людиною математики для збереження власного здоров’я і про доцільне використання засобів математичної освіти у формуванні в учнів здоров’язбережувальної компетентності.

Так, А. Невінська-Левіцка (пол. *Agnieszka Niewińska-Lewicka*) у своїй праці “Вивчення математики розвиває ваш мозок, буквально” [9] репрезентує інформацію про вплив математики на розвиток когнітивних функцій і мозку людини. Авторка тексту апелює зокрема до дослідження вчених з кафедри експериментальної психології Оксфордського університету у Великій Британії, у межах якого було обстежено 133 учнів віком від 14 до 18 років. Річ у тім, що, за одним із чинних у цій країні законів, 16-річним учням дозволено самостійно приймати рішення щодо своєї подальшої освіти – за власним бажанням, вони можуть припинити вивчення математики. Використовуючи означену ситуацію, дослідницька група мала можливість перевірити, чи відсутність математичної освіти може вплинути на розвиток мозку і когнітивні функції тих молодих людей, які припинили вивчати математику. Узагальнені результати дослідження засвідчили, що у мозку учнів, які вирішили не продовжувати навчання математики, було спостережено значно меншу кіль-

кість гамма-аміномасляної кислоти (далі – ГАМК), яка є принципово важливою для функціонування мозку. Ця кислота відповідає, зокрема, за зниження збудливості нервових клітин, розслаблення м'язових клітин і є однією з речовин, які потрібні для нормальної пластичності (або нейропластичності) мозку, тобто здатності останнього до змін і реорганізації у відповідь на новий досвід, знання і вплив навколишнього середовища. Нейропластичність – це ключовий механізм, який є підґрунтям навчання і пам'яті. Британські вчені зокрема писали: якщо врахувати той факт, що підлітковий вік є часом важливих змін у мозку і когнітивних функцій, то потенційно можливі у результаті “відміни” математичної освіти у цьому віці функціональні порушення синтезу та/або метаболізму ГАМК можуть спровокувати низку негативних для здоров'я людини нервових ефектів.

На сайті “Польське агентство преси” (пол. *Polska Agencja Prasowa*) у статті “Математика здоров'я” [8] актуалізовано рекомендації відомої дієтологині К. Розенблум (англ. *Cara Rozenbloom*) для людей, які бажають раціонально харчуватися, зокрема анонсовано її авторські пропозиції щодо використання низки “важливих” цифр. К. Розенблум пише про те, що існує багато математичних формул, призначених для обчислення кількості калорій, потрібних для споживання. Але, коли йдеться про здорове харчування, то треба зважати не лише на калорії, а й на низку інших факторів, на спосіб життя людини і на те, як функціонує її тіло. Відтак дієтологиня радить застосувати один з математичних трюків, який полягає у розділенні усього, що людина споживає, навпіл (тобто на 2). А отже, замість підрахунку калорій доцільно використати просту модель вибору правильної пропорції кожної групи продуктів, а саме: наповнити половину тарілки овочами й фруктами, одну чверть – продуктами, багатими на білок (рибою, птицею чи бобовими), другу чверть – цільнозерновими продуктами. Також важливою цифрою для збереження здоров'я є 7 (сім): саме стільки годин сну можуть забезпечити людському організму оптимальний відпочинок (К. Розенблум додає, що нестача сну має короткострокові (погана концентрація уваги, поганий настрій, погіршення пам'яті) і довгострокові наслідки (ожиріння, діабет 2 типу, хвороби серця)). Дієтологиня згадує і про число 150 (сто п'ятдесят): стільки хвилин (еквівалентно 2,5 годинам) на тиждень людина повинна присвячувати фізичній активності. Інакше кажучи, щонайменше 20-хвилинні фізичні вправи щодня сприяють профілактиці захворювань серця, інсульту, діабету другого типу, ожиріння, деменції та онкологічних захворювань.

Тема “важливих” для здоров'я чисел знаходить продовження у дописі “Здоров'я і математика. Рахуйте вправно!” [3] авторства Е. Долецької (пол. *Eliza*

Dolecka) – директорки польської електронної газети-порадника “Здоров'я”, лауреатки конкурсу “Медицинський журналіст 2023 року”. Ідеться про бажані 15 хвилин сміху на день. Анонсуючи значення сміхотерапії, журналістка зауважує, що це визнаний лікарями терапевтичний метод, і додає, що, виявляється, навіть так званий “вимушений” сміх позитивно впливає на здоров'я. Річ у тім, що, крім іншого, сміх спричиняє більш глибоке дихання (зазвичай під час вдиху людина набирає у легені близько 0,5 л повітря, а коли сміється гучно, то втричі більше). Завдяки глибокому диханню людини, її мозок і усі клітини насичуються киснем, відбувається виділення ендорфінів (гормонів щастя). До того ж, сміх опосередковано блокує гормони стресу (адреналін і кортизол), а, отже, захищає від негативних наслідків нервового способу життя, від депресії і тривалих проблем зі здоров'ям, пов'язаних зі стресом; у результаті спричинених сміхом м'язових скорочень, які активують роботу кишківника чи печінки, стимулюються обмін речовин і травлення; сміх сприяє підтриманню оптимальної для здоров'я людини ваги.

Згадаємо також статтю “Яке є застосування математики у щоденному житті?” [10] Б. Пастушки (пол. *Beata Pastuszka*) – учительки математики з тридцятирічним стажем роботи у старшій школі, екзаменаторки матурального екзамену. Педагогиня озвучує власне бачення математики у контексті таких тем, як “втрата ваги та набір м'язів”, “спорт” і “музика та танець”. Освітянка увиразнює тезу про те, що при бажанні схуднути необхідно споживати менше калорій, ніж спалює тіло, а при бажанні наростити м'язи, – більше. При цьому, зазначає, що саме математика допоможе розрахувати оптимальну кількість калорій, виходячи з особливостей організму людини: самостійно розрахувати власну потребу у калоріях можна за такими математичними формулами: особи чоловічої статі: $66 + [13,7 \cdot \text{маса тіла (кг)}] + [5 \cdot \text{зріст (см)}] - [6,76 \cdot \text{вік (роки)}]$; особи жіночої статі: $655 + [9,6 \cdot \text{маса тіла (кг)}] + [1,8 \cdot \text{зріст (см)}] - [4,7 \cdot \text{вік (роки)}]$. Щодо спорту, то Б. Пастушка пише, що завдяки математиці можна розрахувати, до прикладу, ймовірність отримання травм чи можливість забити бажаний гол у ворота супротивника під певним кутом. Відповідні обчислення прогнозують на відбір правильного плану тренувань на основі максимальних результатів (часу, дистанції, темпу, пульсу тощо). Вагомість математики у контексті музики й танцю (танцювальної хореографії) авторка статті пояснює тим фактом, що кожна пісня завжди поділена на певні частини (швидкі і повільні), і кожен танець завжди має певний ритм.

Нижче представлено деякі праці, які увиразнюють навчально-методичний супровід відповідної діяльності, тобто здоров'язбережувального виховання учнів засобами математичної освіти.

Хронологічно перше видання – це зошит Т. Книша (пол. *Tadeusz Krysz*) “Математика і здоров'я” [4], який вийшов друком 2001 р. Автор представив комплекс розроблених командою досвідчених польських учителів завдань для реалізації здоров'язбережувальної освіти у початкових і базових школах. Математичні завдання (про екологію, здоров'я, гігієну, харчування, спорт, шкідливі для здоров'я залежності) спонукають, за словами Т. Книша, до дискусій про низку цивілізаційних загроз і способи реагування на них, про охорону здоров'я, про сприятливу для здоров'я і безпеки поведінку та ін.

2003 р. побачили світ досить ґрунтовні – у теоретичному і навчально-методичному сенсі – посібники польських авторів (Ц. Стипулковського (пол. *Cezary Stypulkowski*), Р. Фліс (пол. *Renata Flis*), І. Хитри (пол. *Izabela Chytry*), К. Хрущель-Бриди (пол. *Krysztyna Chrusciel-Bryda*)) під назвами “Здоров'язбережувальне виховання в математичній освіті для 4–6 класів базової школи (пропозиції завдань)” [13] і “Здоров'язбережувальне виховання в математичній освіті для 1–3 класів базової школи” [14]. Автори посібників зауважують, що спіральний принцип побудови програм з математики полегшує (гармонізує) засвоєння учнем передбаченого програмою навчальної дисципліни матеріалу, сприяє опануванню здобувачем освіти навичок систематичної праці, призвичаєнню до прикладання зусиль, до економічної організації діяльності, формуванню самостійності, допитливості і навичок критичного мислення. Інакше кажучи, означений підхід до побудови програми, так би мовити, “охороняє” учня від надмірної кількості нових понять, занадто велика кількість яких може спричинити нервову напругу і хронічні психічні стреси у здобувача освіти, порушити процеси його росту і розвитку. До того ж, профілактично-здоров'язбережувальну функцію математики польські науковці вбачають у тому, що основою навчання математики є дедуктивне мислення – воно стимулює розумову діяльність учня, розвиває його пізнавальні й образні здібності, уможлиблює формування навичок логічного мислення і розвиває інтелект (до слова, математика є одним із важливих елементів тестів перевірки рівня останнього) [13, 7–8].

Авторський колектив двох вищезгаданих посібників переконаний, що оптимальна ефективність здоров'язбережувальної діяльності досягається тоді, коли відповідні тематичні приклади пропонуються не з метою пояснення основної теми уроку математики, а приховано – як елемент цієї навчальної дисципліни. У результаті, якщо інформацію про здоров'я (у постаті прикладів, задач тощо) “таємно” інтегрувати в основну тему уроку, то існує велика вірогідність того, що учні визначать її як головну тему уроку. Такий підхід польські учні обґрунтовують тезами про те, що передача знань про здо-

ров'я у вигляді низки заборон і наказів, численних правил здорової поведінки тощо є не дуже ефективною, інколи означена форма спілкування з учнями може навіть спонукати молодих людей реалізувати у житті поведінку, протилежну здоров'язбережувальній. Натомість в освіті про здоров'я особливо корисні результати досягаються тоді, коли учень самостійно робить висновки з прикладів, які містять інформацію про здоров'я [13, 12–13].

У посібниках представлено більше, ніж 100 позицій різноманітних математичних прикладів і задач, змістово дотичних до проблем гігієни, здоров'я, розвитку людини, харчування, профілактики шкідливих звичок та ін. Наводимо зміст деяких з них за анонсованими у виданнях фабулами.

Організм і гігієна людини:

– Припусти, що серце підлітка під час відпочинку робить 72 удари на хвилину. Обчисли, скільки ударів воно зробить за годину?

– Упродовж 15 хвилин бігу серце Каміля вдарило 1500 разів. Скільки разів воно вдарило б, якби Каміль біг на дві хвилини довше? (Припусти, що середня кількість ударів серця за хвилину залишається незмінною).

– Науковці вважають, що 1/14 маси тіла людини становить кров. Обчисли масу крові у твоєму тілі. Скільки відсотків маси тіла людини становить кров?

– Добова потреба у воді людини вагою 60 кг становить 3 літри. Скільки літрів повинна випити людина, якщо вода, що міститься в їжі, яку вона спожила, становить 2/5 добової потреби?

– Протягом 1970–1971 рр. кількість людей, які втратили слух чи отримали серйозні пошкодження органів слуху внаслідок шкідливих умов праці, зросла з 728 до 1283 осіб. На скільки збільшилася кількість захворювань за вказані роки? Як ти вважаєш, представники яких професій є найбільш вразливими до погіршення слуху?

– У 5 класі, який налічує 30 учнів, учитель провів опитування на тему про кількість часу, призначеного на сон. Виявилось, що половина учнів класу спить 8 годин, одна п'ята учнів спить дев'ять годин, одна шоста учнів спить 10 годин, а решта учнів сплять лише 7 годин на день. Скільки учнів сплять 7 годин на день? Скільки учнів сплять 8 годин, 9 годин, 10 годин? На скільки відсотків більше тих учнів, які сплять 8 годин на добу, ніж тих, які сплять 9 годин на добу?

– Патогенні бактерії розмножуються шляхом поділу. Припусти, що кожна з бактерій ділиться на два організми, і полічи: Скільки бактерій є у першому поколінні? Скільки бактерій – у другому, третьому і п'ятому поколіннях? Скільки бактерій є у десятому поколінні?

Їжа та харчування:

– У тридцятиособовому класі Агнешки 1/5 учнів не їдять фруктів щодня і 3/5 учнів не їдять сирих

овочів щодня. Своєю чергою, 2/3 учнів щодня їдять солодоші або п'ють солодкі напої. Скільки учнів у класі Агнешки щодня не їдять фруктів, а скільки учнів не їдять сирих овочів? Скільки учнів щодня не вживають солодошів чи підсолоджених напоїв?

– Шоколад складається в основному з цукру і жиру. У середньому в одній плитці шоколаду вагою 100 г міститься 65 г цукру. Решта – це жир (22 г), білок (6 г), мінеральні солі (3 г), інше (до 4 г). На скільки відсотків в шоколаді більше жиру, ніж білка?

Здоров'язбережувальний спосіб життя людини:

– Уважають, що викурювання людиною однієї сигарети скорочує її життя приблизно на 8 хвилин. На скільки годин скорочує життя викурювання 20 сигарет? Скільки днів може прожити курець, який викурює 20 сигарет на день протягом року?

– Однією з дисциплін, організованих у школі під час спартакиади, був біг з перешкодами. Перешкоди розмістили на відстані 5 м одна від одної. Відстань від лінії старту до першої перешкоди і від останньої перешкоди до лінії фінішу становила 10 м. Обчисли, скільки перешкод належало перестрибнути учасникам, якщо довжина всього маршруту становила 60 м?

– На запитання “Яка користь від вправлення спортом?”, яке задали 279 учням, було дано такі відповіді: здоров'я (114 учнів); кращий стан (25 учнів); часті зустрічі з колегами, хороша забава (35 учнів); досягнення хороших результатів у навчанні чи у спортивній кар'єрі (56 учнів); краще самопочуття (40 учнів); не знаю (9 учнів). Підготуй стовпчасту діаграму, на якій відображено результати опитування.

Подальший наш виклад стосується прикладних аспектів теми статті, він репрезентує практичний досвід використання засобів математичної освіти у здоров'язбережувальному вихованні учнівства у школах Республіки Польща. Принагідно зазначимо, що такі проекти стають традиційними в освітніх закладах цієї країни [5; 6; 7; 11; 12]. Деталізуємо лише два з них за хронологією.

Так, у жовтні 2015 р. у базовій школі № 6 з двома відділеннями імені Юліуша Словацького в Сосновці учні 8-х класів під керівництвом учителя математики Г. Шралека (пол. *Gabriela Szralek*) працювали над проектом під гаслом “Ми досліджуємо здоров'язбережувальну та екологічну поведінку однолітків”. Мета діяльності здобувачів освіти полягала у дослідженні думок, досвіду і звичок своїх однолітків на предмет поведінки, спрямованої на здоров'я і на охорону навколишнього середовища. Під час розроблення проектів учні використовували й застосовували на практиці знання з математики, отримані впродовж перших тижнів навчального року. Основне завдання полягало у тому, щоб правильно сформулювати запитання для анке-

ти і провести опитування щонайменше 50 ровесників, а потім на основі отриманих числових даних представити результати дослідження на плакатах у вигляді діаграм (у відсотках) [7].

Своєю чергою, 2023 р. у Державній базовій школі в м. Загвіждь учні четвертих класів на уроках математики досліджували склад харчових продуктів: вчилися читати інформацію на етикетках і аналізувати зміст таблиці поживних речовин. Школярі також перевіряли вміст цукру у продуктах і порівнювали його кількість у схожих видах продуктів. За цим учні визначали, який саме продукт краще обрати, щоб не нашкодити власному здоров'ю [5].

Висновки. З усього вищевикладеного можна зробити висновки, що математична освіта і уроки математики у школі, за бажання учителя, можуть стати досить продуктивними “майданчиками” для промоції здоров'я серед учнів. Добираючи матеріали відповідного змісту, необхідно, з одного боку, подбати про органічне його інтегрування в основну тему (мету) уроків математики, з іншого, зміст завдань і запитань потрібно формулювати так, щоб запропонований учням здоров'язбережувальний контент був зрозумілим і цікавим для останніх і проектував формування у здобувачів освіти мотивації на ведення здорового способу життя.

Щодо перспективного напрямку подальших наукових розвідок, то ним може стати детальний і критичний аналіз практики інтегрування тематики, дотичної до проблеми здоров'язбереження людини, у зміст уроків математики в освітніх закладах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сливка Л. Здоров'язбережувальна тематика у змісті навчальних дисциплін загальноосвітніх шкіл Польщі в 1950-х – 1970-х рр. *Молодь і ринок*. 2021. 3 (189). С. 92–95. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.234145>
2. Сливка Л.В. Теорія та практика здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (XX – початок XXI століття): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника. м. Івано-Франківськ; Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка. м. Дрогобич, 2023. 581 с.
3. Dolecka E. Zdrowie i matematyka. Licz umiejętności! *Zdrowie (gazeta)*: вебсайт. 2015. URL: https://zdrowie.gazeta.pl/Zdrowie/56,105912,11693257,Zdrowie_i_matematyka_Licz_umiejtnie_.html
4. Knysz T. *Matematyka a zdrowie*. Opole: Wydawnictwo NOWIK, 2001. 72 s.
5. Liczę na zdrowie! Wychowanie zdrowotne na lekcjach matematyki. *Publiczna Szkoła Podstawowa w Zagwizdzu*: вебсайт. URL: <https://pspzagwizdzie.murow.pl/656/licze-na-zdrowie-wychowanie-zdrowotne-na-lekcjach-matematyki.html>
6. *Matematyka a zdrowie* (2014). *Zespół szkół im. 12 Pułku Piechoty Ziemi Wadowickiej w Jarosławicach*: вебсайт. URL: <https://zspjarosowice.szkołnastrona.pl/art,203,matematyka-a-zdrowie-2014r>
7. *Matematyka, ekologia i zdrowie – projekty klas VIII* (2015). *Szkoła podstawowa nr 6 z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Juliusza Słowackiego w Sosnowcu*: вебсайт. URL:

<https://www.sp6sosnowiec.pl/matematyka-ekologia-i-zdrowie-projekty-klas-viii/>

8. Matematyka zdrowia (2018). *Polska Agencja Prasowa* : вебсайт. URL: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1482984%2Cmatematyka-zdrowia.html>

9. Niewińska-Lewicka A. (2021). Nauka matematyki rozwija mózg, dosłownie. *Nauka w Polsce* : вебсайт. URL: <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C88085%2Cnauka-matematyki-rozwija-mozg-doslownie.html>

10. Pastuszka B. Jakie jest zastosowanie matematyki w życiu codziennym? (2024). *Mathematik* : вебсайт. URL: <https://mathema.me/pl/blog/matematyka-w-zyciu-codziennym/>

11. Piotrowska S. Matematyka i dietetyka w kodach – Iskierki budują zdrowie. *Szkola Podstawowa Nr 23 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Toruniu* : вебсайт. URL: <https://sp23.torun.pl/home/matematyka-dietetyka-kodach-iskierki-buduja-zdrowie/>

12. Projekt edukacyjny “Matematyka a zdrowie ...” (2021). *Liceum Ogólnokształcące im. m. Henrika Sucharskiego w Sierpcu* : вебсайт. URL: <https://www.losierpc.edu.pl/index.php/rekrutacja/dylematy-osmoklasisty/103-wydarzenia-2020-2021/539-projekt-edukacyjny-matematyka-a-zdrowie>

13. Stypułkowski C., Chytry I., Chruściel-Bryda K. Wychowanie zdrowotne w edukacji matematycznej dla klas 4–6 szkoły podstawowej (proponowane zadania). Kraków : Oficyna Wydawnicza “Impuls”, 2003. 113 s.

14. Stypułkowski C., Flis R. Wychowanie zdrowotne w edukacji matematycznej dla klas I–III szkoły podstawowej. Kraków : Oficyna Wydawnicza “Impuls”, 2003. 188 s.

REFERENCES

1. Slyvka, L. (2021). Zdoroviazberzhuvalna tematyka u zmisti navchalnykh dystsypilin zahalnoosvitnykh shkil Polshchi v 1950 kh – 1970 kh rr. [Health care topics in the content of educational subjects of secondary schools in Poland in the 1950s–1970s.]. *Youth & market*. No. (189), pp. 92–95. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.234145> [in Ukrainian].

2. Slyvka, L.V. (2023). Teoriia ta praktyka zdoroviazberzhuvalnoho vykhovannia uchniv zahalnoosvitnykh shkil Polshchi (XX – pochatok XXI stolittia) [Theory and practice of health-preserving education of secondary school pupils in Poland (the XXth – beginning of the XXIst century)]. *Doctor's thesis*. 581 p. [in Ukrainian].

3. Dolecka, E. (2015). Zdrowie i matematyka. Licz umiejętnie! [Health and Mathematics. Count Skillfully!]. *Zdrowie (gazeta)* : вебсайт. Available at: https://zdrowie.gazeta.pl/Zdrowie/56,105912,11693257,Zdrowie_i_matematyka_Licz_umiejtnie.html [in Poland].

4. Knysh, T. (2001). Matematyka a zdrowie [Mathematics and health]. Opole : Wydawnictwo NOVIK. 72 s. [in Poland].

5. Liche na zdrowie! Wychowanie zdrowotne na lekcjach matematyki (2023). [I'm counting on health! Health education

in math lessons]. *Publiczna Szkoła Podstawowa w Zagwizdzu* : вебсайт. Available at: <https://pspzagwizdzie.murow.pl/656/licze-na-zdrowie-wychowanie-zdrowotne-na-lekcjach-matematyki.html> [in Poland].

6. Matematyka a zdrowie (2014). [Mathematics and health]. Zespół szkół im. 12 Pułku Piechoty Ziemi Wadovickiej w Jarosławicach : вебсайт. Available at: <https://zspjarosowice.szkołnastrona.pl/art,203,matematyka-a-zdrowie-2014r> [in Poland].

7. Matematyka, ekologia i zdrowie – projekty klas VIII (2015). [Mathematics, ecology and health – 8th grade projects]. *Shkola podstavova nr 6 z Oddziałami Dwojzycznymi im. Juliusza Slovackiego v Sosnovcu* : вебсайт. Available at: <https://www.sp6sosnowiec.pl/matematyka-ekologia-i-zdrowie-projekty-klas-viii/> [in Poland].

8. Matematyka zdrowia (2018). [Health Mathematics]. *Polska Agencja Prasowa* : вебсайт. Available at: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1482984%2Cmatematyka-zdrowia.html> [in Poland].

9. Niewińska-Lewicka, A. (2021). Nauka matematyki rozwija mózg, dosłownie [Learning math develops your brain, literally]. *Nauka w Polsce* : вебсайт. Available at: <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C88085%2Cnauka-matematyki-rozwija-mozg-doslownie.html> [in Poland].

10. Pastushka, B. (2024). Jakie jest zastosowanie matematyki w życiu codziennym? [What are the applications of mathematics in everyday life?]. *Mathematik* : вебсайт. Available at: <https://mathema.me/pl/blog/matematyka-w-zyciu-codziennym/> [in Poland].

11. Piotrowska, S. (2022). Matematyka i dietetyka w kodach – Iskierki budują zdrowie [Mathematics and dietetics in codes – Sparks build health]. *Szkola Podstawowa Nr 23 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Toruniu* : вебсайт. Available at: <https://sp23.torun.pl/home/matematyka-dietetyka-kodach-iskierki-buduja-zdrowie/> [in Poland].

12. Projekt edukacyjny “Matematyka a zdrowie ...” (2021). [Educational project “Mathematics and health ...”]. *Liceum Ogólnokształcące im. m. Henrika Sucharskiego w Sierpcu* : вебсайт. Available at: <https://www.losierpc.edu.pl/index.php/rekrutacja/dylematy-osmoklasisty/103-wydarzenia-2020-2021/539-projekt-edukacyjny-matematyka-a-zdrowie> [in Poland].

13. Stypułkowski, C., Chytry, I., Chruściel-Bryda, K. (2003). Wychowanie zdrowotne w edukacji matematycznej dla klas 4–6 szkoły podstawowej (proponowane zadania) [Health education in mathematics education for grades 4–6 of primary school (task suggestions)]. Kraków : Oficyna Wydawnicza “Impuls”. 113 p. [in Poland].

14. Stypułkowski, C., Flis, R. (2003). Wychowanie zdrowotne w edukacji matematycznej dla klas I–III szkoły podstawowej [Health education in mathematical education for grades I–III of primary school]. Kraków : Oficyna Wydawnicza “Impuls”. 188 p. [in Poland].

Стаття надійшла до редакції 02.11.2024

“Виховання, створене самим народом, має виховну силу, якої немає в найкращих системах, що ґрунтуються на абстрактних ідеях чи запозичені в іншого народу”.

Костянтин Ушинський
український педагог

УДК 78.071.2(477) “ХХ”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320542>

Ірина Гринчук, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка
Мирон Кріль, народний артист України, головний диригент
академічного симфонічного оркестру Тернопільської обласної філармонії,
доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка
Анатолій Баньковський, заслужений працівник культури України,
доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка

УКРАЇНСЬКА МУЗИКА В ОРКЕСТРОВОМУ РЕПЕРТУАРІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Піднято проблему “репертуарної політики” в оркестрових та ансамблевих колективах у час складних суспільно-політичних викликів на прикладі діяльності академічного симфонічного оркестру Тернопільської обласної філармонії, студентських колективів ТНПУ імені В. Гнатюка. Представлено форму творчого магістерського проекту, присвяченого українській музиці. Зроблено висновки про актуальність оновлення і збагачення виконавського репертуару творами українських композиторів різних поколінь.

Ключові слова: українська інструментальна музика; виконавський репертуар; академічні та студентські колективи.

Лит. 5.

Iryna Hrynychuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Musicology and Methods of Music Art Department of the Faculty of Arts,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University
Myron Kril, People’s Artist of Ukraine,
Chief Conductor of the Academic Symphony Orchestra of the
Ternopil Regional Philharmonic, Associate Professor of the
Musicology and Methods of Music Art Department of the Faculty of Arts,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University
Anatolii Bankovskyi, Honored Worker Culture of Ukraine,
Associate Professor of the Musicology and Methods of
Music Art Department of the Faculty of Arts,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University

UKRAINIAN MUSIC IN THE ORCHESTRA REPERTOIRE: MODERN CHALLENGES

Difficult socio-political challenges pose the task of modifying the Ukrainian “cultural landscape”, updating the “repertoire policy”, increasing the role of the national-patriotic component of the repertoire as a factor in the cultural self-identification of Ukrainianness.

This thesis is illustrated by the example of the activities of the academic symphony orchestra of the Ternopil Regional Philharmonic. In order to popularize samples of Ukrainian music, thematic, monographic, “mixed” programs are held, in which Ukrainian and European symphonic music is presented using the method of “creative stylistic parallel”. Cooperation with modern composers, guest performers, conductors, which enriches the repertoire of the orchestra, is an effective form.

On the example of the activity of student groups of the TNPU named after V. Hnatiuk (“Music”, “Dixieland”) repertoire is considered as educational and performing, competition and festival and cultural and educational material. The form of the creative master’s project “Ukrainian Piano Music: European Context” is presented. The concept of the project was to present samples of the piano repertoire at a certain stage in the formation of piano genres in Ukrainian music, the interconnectedness of these processes with pan-European trends, the uniqueness and interconnectedness of varieties of musical style. The concert program featured works of various genres by V. Zarembo, M. Kolessa, samples of piano miniatures by V. Barvinsky and S. Bortkevych, piano cycles by M. Skoryk and B. Filz. We believe that the appropriate themes and repertoire of master’s creative projects will contribute to the formation of national and cultural identity among students and future teachers of art disciplines.

Conclusions were made about the relevance of updating and enriching the performing repertoire with works of Ukrainian composers of different generations.

Keywords: Ukrainian instrumental music; performing repertoire; academic and student groups.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень. Складні суспільно-політичні виклики сьогодення ставлять завдання модифікації українського “культурного ландшафту”, зокрема, оновлення “репертуарної політики” виконавських колективів та солістів, зростання ролі національно-патріотичного компонента репертуару як чинника культурної самоідентифікації українства (І. Гринчук) [2].

Оновлення репертуару зразками української музики вимагає урахування відповідності їхнього мистецького рівня, суголосного різножанровим зразкам європейської та світової музичної спадщини, актуалізує пошукову роботу щодо повернення до репертуару маловідомих зразків української музичної спадщини, творчу діяльність щодо фахових обробок і аранжувань тощо. Отже, значення оновлення репертуарної політики оркестрових колективів різних складів набуває нового культурно-просвітницького, музикознавчо-пошукового та виконавсько-інтерпретаційного наповнення. Проілюструємо цю тезу на прикладі діяльності симфонічного оркестру Тернопільської обласної філармонії, студентських колективів ТНПУ імені В. Гнатюка.

До проблеми музичної виконавської культури Тернопілля в її історичній ретроспективі зверталися дослідники І. Бевська, П. Медведик, М. Черепанин та ін., аспекти діяльності музичних освітніх закладів різного рівня розглядали І. Гринчук, С. Маловічко та ін. До аналізу діяльності професійних виконавських колективів при освітніх та культурних осередках Тернополя зверталися сучасні А. Баньковський, М. Кріль, Я. Лемішка, Н. Овод та ін.

Мега дослідження – провести компаративний аналіз виконавського репертуару як основи концертно-просвітницької діяльності симфонічного оркестру Тернопільської обласної філармонії, студентських колективів ТНПУ імені В. Гнатюка в умовах суспільно-політичних викликів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Сучасний мистецький контекст Тернополя демонструє активну творчу взаємодію музикантів виконавців і педагогів на всіх ланках освітньої структури – заклади загальної та мистецької освіти, позашкільна діяльність, мистецькі освітні заклади різного рівня акредитації, – із осередками культури, театрами та філармонією [4].

Важливою ланкою мистецької комунікації виступає академічний симфонічний оркестр Тернопільської обласної філармонії. Так, у рамках публікації окреслимо період його діяльності, пов’язаний із часом воєнних викликів, перейдемо до аналізу “репертуарної політики” оркестру як поєднання різностильового і різножанрового репертуару, укомплектованого відповідно до типів програм, завдань конкурсних чи фестивалейних вимог, гастрольних виступів тощо.

Вагоме місце у репертуарі оркестру належить українській музиці різних стилів та напрямів, що стало актуальним в концертних програмах від 2014 р.; так, у т.зв. “змішаній” (збірній) формі концерту, поряд із творами світової класики, обов’язковим було виконання творів українських авторів, готувались тематичні програми, присвячені національній музичній спадщині.

Значна увага приділялася поверненню до репертуару маловідомих чи віднайдених творів, для прикладу, опер “Сокіл” та “Алкід” Д. Бортнянського. Саме так до репертуару оркестру увійшли увертюри та сольні арії з опер, а його окрасою стали “Концертна симфонія” Д. Бортнянського та симфонія До-мажор М. Березовського в редакції Вс. Сіренка. У стильовому плані та за формою ці твори близькі до симфоній віденських класиків, особливо В.-А. Моцарта, тому є цікавими для сприйняття різною слухацькою аудиторією.

Подібно, фрагменти з опери “Демофонт” М. Березовського (Арія Тіманта “Misero pargoletto” (“Хлопчику ти нещасний”) з 3-ї дії, Арія Демофонта “Per lei fra l’armi” (“Про неї воїн снить після сичі”) близькі за стилем і мелодикою до зразків з класичної опери, однак, зберігаючи і ознаки українського мелосу. Відгуки аудиторії підтверджують висновки музикознавців (Л. Корній та ін.) про те, що твори українського класицизму (Д. Бортнянського, М. Березовського) за культурно-мистецькою цінністю стоять поряд з відомими зразками спадщини європейських композиторів-класиків.

Підготовка проєктів із включенням творів Д. Бортнянського, М. Березовського стала своєрідним “відкриттям” для широкої слухацької аудиторії, оскільки відбувалося не лише заглиблення у прекрасну музику, але й прилучення до процесу повернення національної культурної спадщини. Так, у коментарях ведучої наголошувалося, що це українські композитори, яких трактували російськими, насамперед через те, що вони, після навчання у Болонській академії (де написали значну частину своїх найвідоміших творів), жили в Петербурзі.

Репертуарний список академічного симфонічного оркестру збагачується і завдяки тривалій творчій співпраці з академічним камерним хором “Чернівці” Чернівецької обласної філармонії ім. Д. Гнатюка (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України Н. Селезньова), з академічним камерним хором “Бревіс” Тернопільської обласної філармонії (художній керівник – заслужений артист України С. Дунець). У творчому тандемі було здійснено виконання масштабних вокально-симфонічних творів українських композиторів, серед них: М. Лисенка (кантати “Радуйся, ниво непопята”, “Б’ють пороги”), Ст. Людкевича (кантата “Заповіт”), Л. Ревуцького (кантата “Хустина”), В. Барвінського (кантата “Заповіт”). Мистецька

аудиторія Тернопілля з великим пієтетом згадує прем'єру кантати "Гамалія" М. Скорика (2018).

Власне творча співпраця колективів забезпечує можливість виконувати вокально-симфонічні полотна українських композиторів на високому мистецькому рівні, розвиваючи тим самим традиції інтерпретації цих творів, прилучаючи різновікову аудиторію, зокрема шкільну і студентську молодь, до пізнання кращих зразків національної музичної спадщини.

Ще один приклад співпраці – творчий контакт із Темуром Якубовим, директором музичного товариства ім. Сергія Борткевича, завдяки чому оркестр отримав рідкісні партитури і оркестрові партії симфоній, концертів та симфонічних сюїт цього видатного українського композитора, творчість якого повертається до музичного контенту лише з 2000-х р. Так, у залі філармонії звучали симфонія № 1, концерт для фортепіано з оркестром № 1 (соліст – Лауреат міжнародних конкурсів Артур Нікулін, м. Київ), симфонічна сюїта "Тисяча і одна ніч" С. Борткевича. У творчих планах оркестру – виконання усіх симфоній і концертів композитора.

Оглядаючи репертуар оркестру, відзначимо значний мистецький резонанс від другої прем'єри Концерту для скрипки з оркестром № 4 Є. Станковича (солістка – народна артистка України Б. Півненко). Світова прем'єра твору відбулась у Києві із заслуженим академічним симфонічним оркестром Національного радіо (під керівництвом народного артиста України В. Шейка).

Із знакових монографічних програм згадаємо велику концертну програму, приурочену до 150-річчю від дня народження С. Крушельницької (2022). У концерті, окрім арій з репертуару видатної співачки, звучали авторські та українські народні пісні, оркестровані М. Крілем: "Родимий краю", "Через сад-виноград", "А, хто іде", "Плавай, плавай, лебедоньку" та ін. Ці твори викликали зворушення слухачів, відчуття причетності до славних музичних традицій краю, України загалом.

Ще одна пам'ятна для тернополян монографічна програма була посвячена трагічній і величній постаті В. Барвінського, уродженця Тернополя, засновника Тернопільської філії ВМІ ім. М. Лисенка. Нагодою для підготовки проєкту став вихід у світ друкованого тексту Концерту для фортепіано з оркестром, що відбувся завдяки зусиллям народного артиста України В. Сивохіпа. Зазначимо, що вперше цей твір (ще із віднайдених в Аргентині рукописів) виконала видатна українська піаністка і педагог М. Крушельницька, зокрема, пам'ятаємо її виступи і у Тернополі.

У супроводі академічного симфонічного оркестру під керівництвом М. Кріля партію фортепіано виконувала О. Рапіта – наша землячка, нині народна артистка України, професорка ЛНМА

ім. М. Лисенка, шанувальниця і популяризаторка української музики, зокрема, творів В. Барвінського, які по праву належать до скарбниці видатних мистецьких досягнень української композиторської школи минулого століття.

Зазначимо, що художній керівник і усі учасники оркестру націлені на пошук та інтерпретацію нових та маловідомих зразків українського репертуару. Серед них – несправедливо забуті 9 одночастинних симфоній-увертюр М. Вербицького, автора Гімну України. Завдяки заслуженому діячу мистецтв України Й. Созанському, якому вдалося віднайти і відновити симфонічну спадщину композитора, ці симфонії стали доступними для виконання, неодноразово звучали у нашій інтерпретації в концертних залах Тернопілля, на концертних майданчиках України.

Цікавою стала творча співпраця оркестру із Галею та Лесею Тельнюк, народними артистками України, яка розпочалась в 2020 р. з авторської програми "Agnus Dei" за участю академічного симфонічного оркестру та академічного камерного хору "Бревіс" Тернопільської обласної філармонії. У концерті прозвучали авторські твори сестер Тельнюк на вірші Богдана Ігоря Антонича, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Кароля Войтили (Папи Івана Павла II). Ці зразки поезії артистки "наповнили" яскравою палітрою емоцій та переживань, особистісного світосприйняття.

Друга спільна програма під назвою "Наш Шевченко" була виконана 2021 року до річниці від дня народження Кобзаря. Особливістю проєкту стало те, що, поряд з текстами Т. Шевченка, на музику були покладені авторські тексти Галі Тельнюк, прозвучав і надзвичайно цікавий твір "Садок вишневий коло хати" В. Сильвестрова. Обидві програми – цікавий творчий експеримент, який знайшов гарячу підтримку у тернополян.

Ідеї для програм із зразків української музики черпаємо у творчій співпраці. Прикладом можуть служити концерти з академічним симфонічним оркестром Чернівецької обласної філармонії ім. Д. Гнатюка (під орудою М. Кріля як запрошеного диригента), де звучали твори українських композиторів. Серед них: твори М. Скорика ("Туцільський триптих"), музика до драми "Камінний Господар" Лесі Українки, концерт № 6 для скрипки з оркестром, соліст – лауреат Міжнародних конкурсів Іван Дарій Кобзар, м. Київ), Л. Колодуба ("Українські танці", Сюїта № 2), В. Косенка (Концерт для скрипки з оркестром, солістка – лауреат Міжнародних конкурсів Л. Футорська, м. Львів). Ця ж програма прозвучала у виконанні академічного симфонічного оркестру Тернопільської обласної філармонії.

Серед перших концертів сезону 2023–24 рр. – концерт народного артиста України, професора Н. Пилатюка, де панувала українська музика: твори

М. Скорика (Концерт для скрипки з оркестром № 7 із присвятою Н. Пилатюку, “Карпатська рапсодія” для скрипки з оркестром); твори В. Сильвестрова (“Тиха музика” для струнних), Є. Станковича (“Українська поема” для скрипки з оркестром, симфонічна сюїта “Роксолана”), Є. Петриченка (“Коло”) та ін.

Вагомую складовою української музичної спадщини є оперний репертуар. Так, силами оркестру та солістів Тернопільської обласної філармонії у 2019 р. була здійснена концертна постановка опери М. Лисенка “Наталка Полтавка”, яка з успіхом гралась на сцені філармонії та інших сцен області впродовж наступних років. У 2024 р. молодий диригент оркестру А. Аркуша поновив постановку опери, запропонувавши цікаву її інтерпретацію.

У нашій творчій співпраці вперше в Тернополі була здійснена концертна постановка мюзиклу Богдана Весоловського “Панна Францішка” (нагадаємо, що цей цікавий композитор міжвоєнного періоду, творчість якого була пов’язана передовсім із музичними традиціями Львова, був надовго “виключений” із українського музичного контексту).

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що “репертуарна політика” концертів, які готують солісти (народна артистка України Н. Лемішка, заслужена артистка України О. Малецька, Лауреати Міжнародних та Всеукраїнських конкурсів М. Лемішка та А. Оленін, І. Водвуд, А. Томчук), колективи філармонії (жіноче вокальне тріо “Солов’ї Галичини”, чоловічий вокальний квартет “Акорд”) передбачає виконання арій, авторських вокальних творів українських композиторів, обробок українських народних пісень. Традиційними уже стали благодійні концерти та митецькі акції на підтримку ЗСУ, тимчасово переміщених осіб зі східних регіонів України.

Популяризуючи зразки української музики в умовах війни і боротьби за свою державність, мову, культуру, прагнемо поєднувати в одній програмі українську та європейську симфонічну музику, використовуючи метод “творчої стилізованої паралелі”. До прикладу: В. Косенко. Концерт для скрипки з оркестром – Л. ван Бетховен. Симфонія № 2; Л. Ревуцький. Симфонія № 2 (перша редакція, 1927) – Р. Шуман. Концерт для фортепіано з оркестром. Такі зіставлення дають змогу слухачам вкотре переконатись, що українська музика рівновартісна з найкращими зразками світової класики.

Перед самим початком повномасштабного вторгнення ворога в Україну в рамках Всеукраїнського марафону “Герої не вмирають – Україна пам’ятає” у філармонії відбувся великий концерт за участю народного артиста України, Лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка бандуриста і співака Василя Нечепи (м. Чернігів),

солістів, академічного симфонічного оркестру та академічного камерного хору “Бревіс”.

Підкреслимо, що колектив та головний диригент творчо співпрацюють з відомими українськими композиторами Золтаном Алмаші, Михайлом Шведом, Віктором Камінським, Іваном Небесним та багатьма іншими, з молодими виконавцями-солістами, в репертуарі яких є цікаві зразки сучасної музики.

Урочистим концертом академічний симфонічний оркестр Тернопільської обласної філармонії разом із солістами та академічним камерним хором “Бревіс” відзначили 33-ю річницю Незалежності України. У ньому звучали твори М. Лисенка, М. Вербицького, І. Поклада, П. Майбороди, І. Шамо, Л. Колодуба, В. Гомоляки, М. Скорика та інших українських композиторів.

Отже, можемо стверджувати, що у час воєнних викликів виконання творів українських митців набуває особливого патріотичного, об’єднувального спрямування, спонукає до активнішої співпраці з сучасними композиторами та виконавцями.

Щодо студентських оркестрових колективів, які успішно функціонують на базі ТНПУ імені В. Гнатюка (естрадно-симфонічний оркестр, “Діксиленд”, ансамбль народної музики “Музіки”) зазначимо, що основне навчально-виконавське навантаження доповнюється напрямками активної культурно-просвітницької, благодійної діяльності на основі популяризації кращих зразків вітчизняної музики [3].

Так, учасники ансамблю народної музики “Музіки” (керівники доценти А. Баньковський та Н. Овод) у контексті “мистецької дипломатії” впродовж 2023 р. взяли участь у Першому Міжнародному українсько-польському інноваційному проєкті “Культура III тисячоліття”, у Перших Міжнародних Європейських іграх мистецтв “Culture-Life”, організаторами якого виступили волонтерський рух “Мистецтво перемоги”, Арт-центр “D-Media” (м. Дніпро), польські партнери. У їх виступах прозвучали твори українських композиторів в аранжуванні А. Баньковського для ансамблю.

Українська музика у виконанні студентів ТНПУ імені В. Гнатюка звучала також на XV Міжнародному конкурсі баяністів-акордеоністів “PERPETUUM MOBILE” (Дрогобич, 2024), на XI Міжнародному конкурсі виконавців на народних інструментах “Арт-Домінанта” (Харків, 2024).

Оглядаючи репертуар ансамблю, можемо прослідкувати, що, відповідно до його спрямування, у його діяльності домінує популяризація народної пісні у її сучасних цікавих обробках, представлення творів сучасних українських композиторів, зокрема і регіональних. Так, значне місце у репертуарі ансамблю займають обробки, аранжування народних та авторських пісень, серед них: “Гей, Іване”,

“Ой, я знаю, що гріх маю”, “Ти до мене не ходи”, “Ой, мій милий вареничків хоче”, “Ярема”, “Як я спала на сені”, “Ой, Марічко, чичері”, “Розпрягайте хлопці коней”, “Сусідка”, “На вулиці скрипка грає”, “Там, де Ятрань круто в’ється”, “Коріння” (сл. В. Вихруща, муз. В.Толмачова), “Ой, несе весна відерця” (сл. А. Демиденка, муз. М. Мозгового), “Не забудь” (сл. Б. Стельмаха, муз. Б. Янівського), “Явір і яворина” (сл. Д. Павличка, муз. О. Білаша), “Журавка” (сл. В. Юхимовича, муз. О. Білаша) та ін.

В останній період репертуар колективу збагатився творами в аранжуванні А. Баньковського, серед них: пісні “Три дороги” (сл. Ю. Рибчинського, муз. О. Зуєва), “Над землею тумани” (сл. А. Бінцаровської, муз. С. Рудько), “Тримай мене міцно” (сл. і муз. Х. Соловій), “Україна колядує” (сл. і муз. І. Федішин).

З-поміж обробок інструментальних творів популярними у слухачському сприйнятті є “Фантазія на українські народні теми”, “Молдавська фантазія”, “Тернопільська полька”, “Весільна полька”, молдавський танець “Жайворонок” та ін. Значне число авторських аранжувань для складу ансамблю увійшло до двох навчальних посібників [3].

Тенденція до ширшої репрезентації української музичної спадщини актуалізується і у виконавських класах [1–2]. Так, цьогоріч магістрантка М. Чорній підготувала теоретичне обґрунтування і концертне виконання магістерського проєкту “Українська фортепіанна музика: європейський контекст” (науковий і мистецький керівник доцент І. Гринчук). Концепція проєкту полягала у презентації зразків фортепіанного репертуару “як певної етапності становлення фортепіанних жанрів в українській музиці, взаємопов’язаності цих процесів із загальноєвропейськими тенденціями, особності і взаємопов’язаності різновидів музичного стилю: історично-епохального, національного, індивідуального композиторського”. У програмі концерту прозвучали концертна обробка “Ой місяцю, місяченьку” Владислава Заремби (1833–1902), Сонатина C-dur (1939) Миколи Колесси, яка є прикладом “національної адаптації” жанру (I частина “Слідами Довбуша”, II частина “Ноктюрн”, III частина “Біля вогнища”).

Були представлені зразки фортепіанних мініатюр, зокрема, нашого видатного земляка Василя Барвінського (Прелюдія № 1 F-dur), та Сергія Борткевича, твори якого повернулися в Україну уже в час її незалежності: “З наспівів няні” тв. 41 № 1 (цикл “З мого дитинства”), Прелюдія тв. 39 № 8.

Окремий блок проєкту презентував фортепіанну творчість видатних митців, родинно пов’язаних зі славетною Соломією Крушельницькою, – Мирослава Скорика (Партита № 5) та Богдани Фільц (“Київський триптих”). Різноманітні твори цих композиторів стали яскравим явищем національ-

ного та європейського музичного мистецтва, вони впізнавані у концертних залах світу, стаючи “музичними амбасадорами” України у час воєнних викликів.

Уважаємо, що відповідна тематика та репертуар магістерських творчих проєктів сприятимуть формуванню “українськості мислення як життєвої потреби українців” (О. Комаровська) [5] серед студентської молоді, майбутніх вчителів мистецьких дисциплін.

Висновки. Можемо констатувати, що основними напрямками оновлення репертуару в оркестрових і ансамблевих колективах виступає актуалізація культурно-просвітницького, музикознавчо-пошукового та виконавсько-інтерпретаційного наповнення його творами українських композиторів, поєднання різновидів програм, з-поміж яких: тематичні, монографічні, “змішані” (збірні) програми, у яких українську та європейську музику представлено із використанням методу “творчої стильової паралелі”.

Ефективною формою є співпраця із сучасними композиторами, запрошеними виконавцями, диригентами, створення нових аранжувань, віднайдення маловідомих творів, що збагачує виконавський репертуар. Ці тенденції особливо актуальні у роботі зі студентською аудиторією, майбутніми вчителями музичного мистецтва.

Отже, оновлення і збагачення виконавського репертуару творами українських композиторів різних поколінь стає вагомим чинником формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринчук І. Український фортепіанний виконавський і навчальний репертуар: регіональний аспект. *Молодь і ринок*. 2023. № 11–12 (219–220). С. 100–105.
2. Гринчук І. Український пісенний репертуар як чинник самоідентифікації та самоактуалізації. *Мистецтво та освіта*. 2024. № 3 (113). С. 51–56.
3. Гринчук І., Баньковський А. Інструментальна музика українських композиторів: стильовий та репертуарний аспекти. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 2 (106). С. 148–152.
4. Гринчук І., Криль М. Музичні проєкти для школярів різновікових груп: з методичного і творчого досвіду. *Мистецтво та освіта*. 2024. № 4 (114). С. 51–56.
5. Комаровська О. Мистецька освіта і формування українськості мислення як життєва потреба українців. *Мистецтво як культурно-освітній бренд: проблеми і пріоритети розвитку: збірник матеріалів I Міжнародного симпозіуму, присвяченого 70-річчю членства України в ЮНЕСКО (24–26 квітня 2024 року, м. Чернівці) / за заг. ред. І.І. Бойчук. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2024. С. 474–478.*

REFERENCES

1. Hrynchuk, I. (2023). Ukrayinskyi fortepiannyi vykonavskyyi i navchalnyi repertuar: rehionalnyi aspekt [Ukrainian and educational repertoire: regional aspect]. *Ukrainian Youth and Market*, 11–12 (219–220), 100–105.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ДОКЛІНІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

nian piano performing and educational repertoire]. *Youth & market*. № 11–12 (219–220). pp. 100–105. [in Ukrainian].

2. Hrynychuk, I. (2024). Ukrayinskyi pisennyi repertur yak chynnyk samoidentyfikatsiyi ta samoaktualizatsiyi [Ukrainian song repertoire as a factor of self-identification and self-actualization]. *Art and Education*. No. 3 (113). pp. 51–56. [in Ukrainian].

3. Hrynychuk, I. & Bankovskiy, A. (2021). Instrumentalna muzyka ukrayinskykh kompozytoriv: stylovyi ta repertuaruy aspektu [Instrumental music of Ukrainian composers: stylistic and repertoire aspects]. *New Pedagogical Thought*. No. 2 (106). pp. 148–152. [in Ukrainian].

4. Hrynychuk, I. & Kril, M. (2024). Muzychni proyekty dlya shkolnyariv riznovikovykh hrup: z metodychnoho i tvorchoho dosvidu [Musical projects for schoolchildren of different age groups: from methodical and creative expe-

rience]. *Art and Education*. No. 4 (114). pp. 51–56. [in Ukrainian].

5. Komarovska, O. (2024). Mystetska osvita i formuvannya ukrayinskosti myslennya yak zhytlyeva potreba ukrayintsiv [Art education and the formation of Ukrainian thinking as a vital need of Ukrainians]. *Mystetstvo yak kulturno-osvitniy brend: problemy i priority rozvytku* : zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoho sympoziumu, prysvyachenoho 70-richchyu chlenstva Ukrayiny v YUNESKO (24–26 kvitnya 2024 roku, m. Chernivtsi). – Art as a Cultural and Educational Brand: Problems and Priorities of Development: Collection of Materials of the 1st International Symposium Dedicated to the 70th Anniversary of Ukraine's Membership in UNESCO (April 24–26, 2024, Chernivtsi). (Ed.). I.I. Boychuk. Chernivtsi, pp. 474–478. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.12.2024

УДК 378.015.31.091.33:[316.77:004.77]:61-057.87]-025.13

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316622>

Олена Мурзіна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри медичної фізики, біофізики та вищої математики
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ДОКЛІНІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті теоретично обґрунтовано та розроблено модель формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки в медичному університеті, розкрито сутність понять “модель” і “модельовання”. Визначення суті та структури медіакомпетентності майбутніх лікарів, аналіз дослідження їхньої медіакомпетентності, врахування особливостей соціуму та чинників, які впливають на її формування у процесі доклінічної професійної підготовки в медичному університеті дали змогу змодельовати педагогічний процес і структурувати його за етапами (теоретико-методологічний, змістовно-процесуальний, критеріально-результативний).

Ключові слова: модель; модельовання; медіа компетентність; медіакомпетентність лікаря; доклінічна професійна підготовка.

Рис. 1. Літ. 9.

Olena Murzina, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Medical Physics, Biophysics and Higher Mathematics Department,
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University

THE MODEL OF FORMATION OF MEDIA COMPETENCE OF FUTURE DOCTORS IN THE PROCESS OF PRECLINICAL PROFESSIONAL TRAINING AT THE MEDICAL UNIVERSITY

The article theoretically substantiates and develops the model for the formation of media competence of future doctors in the process of preclinical professional training at the medical university, the meaning of the concepts “model” and “modeling” is revealed. In this research, it is modelled the pedagogical process and its structure by stages (theoretical-methodological, content-procedural, criterion-resultative) taking into account the content and the structure of the media competence of future doctors, study analysis of their media competence, the society peculiarities and the factors that influence media competence formation in the process of preclinical professional training at the medical university.

The theoretical and methodological part reflects the main idea of the content and the main points outlined by the implementation program that provides a more productive approach to understanding the content and contributes to the formation of a certain type of thinking among future doctors. The main principles of training of future doctors and the structure of a doctor's media competence are presented, the main approaches to the formation of media competence of future doctors in the process of preclinical professional training are considered.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ДОКЛІНІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

The content-procedural part reflects the psychological-pedagogical conditions and media environment of the university, it reveals and illustrates ways to solve the problem, demonstrates the process of given transformations, including classroom and extracurricular work, forms, methods, technologies and means of their implementation.

The criterion-resultative part describes the monitoring of the level of formation of media competence of future doctors in the process of preclinical professional training at the medical university. It gives the analysis of research and experiment and represents relations of goals and tasks based on the results of the experiment. It states the range of problems that require further research.

The proposed model is designed to ensure the continuity of the system process of forming media competence of future doctors in the process of preclinical professional training at the medical university.

Keywords: model; modeling; media competence; doctor's media competence; preclinical professional training.

Постановка проблеми. Сьогодні повсякденне життя характеризується бурхливим розвитком медіа – телебачення, соціальні мережі, радіо тощо. Потік медіаінформації формує світогляд особистості, сприяє розвитку власної точки зору та впливає на професійне зростання. Інформаційні технології стали важливим елементом професійної й освітньої взаємодії особистості, тому в сучасному світі людина вже не уявляє свого життя без медіазасобів.

Інтерпретувати медіа та використовувати на практиці навички й уміння роботи із сучасними інформаційними технологіями зможе тільки медіакомпетентна особистість, як стверджують Ю. Ключев та В. Познін. Також вони відзначають, що медіакомпетентність – це наявність високого рівня оволодіння медіазасобами та медіатехнологіями [2].

Як наголошує Т. Пономаренко, медіакомпетентність особистості є не лише результатом медіаосвіти, а виступає, з одного боку, як якість особистості, а з іншого – як система вимог до певного виду соціальної поведінки в медіапросторі [8]. Інші науковці, зокрема А. Литвин та В. Робак, уважають, що медіакомпетентність передусім включає здатність до критичного мислення, вміння складати власні незалежні судження і приймати компетентні рішення у відповідь на інформацію, передану каналами масової комунікації. Медіакомпетентність особистості – це готовність використовувати сукупність знань, умінь, навичок, які сприяють добору, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створенню й передачі медіаповідомлень у різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа в соціумі [1].

Аналіз наукових досліджень дає підставу стверджувати, що медіакомпетентність – це результат медіаосвіти, який сприяє активному використанню інформаційно-освітнього середовища (телебачення, радіо, відео, преси, Інтернету) та є якістю медіаграмотної особистості. Медіакомпетентність формує культуру спілкування, розвиває творчі, комунікативні здібності, критичне мислення, вміння сприймати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти, навчати різних форм самовираження за допомогою медіатехнологій.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та розробити модель формування медіакомпетентності

майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки в медичному університеті.

Результати дослідження. Передовсім розглянемо загальні принципи моделювання загалом та педагогічне моделювання зокрема. У науковій літературі існує чимало підходів до категоризації педагогічного моделювання, що виступає “вищою і особливою формою наочності, засобом упорядкування інформації, що дозволяє більш глибоко розкрити сутність того явища, яке вивчається” [5].

У філософії під моделлю розуміється “аналог певного фрагмента природної або соціальної реальності, продукту людської культури, концептуально-теоретичної освіти і т. п. – оригіналу моделі. З гносеологічної точки зору модель – це “представник”, “замінник” оригіналу в пізнанні і практиці” [10]. Отже, можна вважати, що будь-яка модель є ідеалізацією реальності, яка відображає її, але не повною мірою. Що більше специфічних чинників враховано в моделі, то ближчою вона буде до дійсності.

Модель (від латинської назви *modulus* – міра, мірило, зразок) – навчальні посібники, які є умовним образом (зображення, схема, опис тощо) якогось об’єкта (або систем об’єктів), який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин [6].

Тому модель ми розглядаємо як систему, яка відтворює сутність та найважливіші якості оригіналу і призначена для його дослідження. Н. Нічкало вважає, що в моделюванні системи необхідно зважати на те, що вона складається на основі єдності мети, завдань, різноманітних видів діяльності, організаційних форм, критеріїв функціонування як системи загалом, так і окремих її підсистем [4].

Поняття “моделювання” пов’язане з процесом проектувальної діяльності, де під “педагогічним проектуванням” розуміють попередню розробку загальної концепції і основних деталей майбутньої професійної діяльності, відображають цільовий характер її компонентів. Моделювання як найбільш поширений метод дослідження об’єктів різної природи, зокрема й складної соціальної системи, як метод наукового пізнання застосовується в педагогіці.

На думку О. Савченко, “Моделювання – це метод дослідження об’єктів на їх моделях-аналогах; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйо-

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ДОКЛІНІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

вані; у навчання моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння” [9].

Моделювання широко застосовується в педагогічній науці, а саме: моделюється як зміст освіти, так і навчальна діяльність. Наукові моделі використовуються як апарати викладання конкретних навчальних дисциплін. Необхідність застосування методики моделювання пов'язана із загальним методом наукового пізнання і зумовлена психолого-педагогічними основами. Моделювання виступає також у ролі навчального засобу, способу узагальнення навчального матеріалу і подання його у стислому вигляді. Крім того, моделювання застосовується для логічного впорядкування навчального матеріалу, побудови семантичних схем, подання навчальної інформації в наочній формі.

Розроблена нами модель формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки є динамічною системою, яка відображає цей процес і має кінцевою метою досягнення високої медіакомпетентності здобувачів освіти. Означену модель розглядаємо як систему взаємопов'язаних елементів: мети, завдань, підходів і принципів, структурних компонентів, змісту, форм, методів, технологій, результату, а також критеріїв та показників рівнів сформованості медіакомпетентності майбутніх лікарів на етапі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті.

При побудові моделі формування медіакомпетентності майбутніх лікарів на етапі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті опиралися на пріоритетні у сучасних умовах педагогічної науки методологічні підходи. Методологічним підґрунтям побудови ефективної моделі розглядаємо положення: системного, аксіологічного, акмеологічного, діяльнісного, міждисциплінарного та компетентнісного підходів.

Процес формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки в медичному університеті базується на врахуванні принципів: науковості, інноваційності, інформатизації, цифровізації, технологізації, самостійності, розвитку творчого потенціалу, креативності, критичного мислення, аналітичності, мотивації та системності що розкривають сутність компонентів у структурі медіакомпетентності.

Ми виходимо з того, що формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі навчально-професійної та навчально-дослідницької діяльності не може бути забезпечене на належному рівні реалізацією тільки змісту курсу спеціальних дисциплін. У зв'язку з цим виникла необхідність організації цілеспрямованих багатоступеневих технологічних впливів на здобувачів освіти, що ґрунтуються на принципах, формах, методах і засобах навчання, які реалізуються у певному педагогічно-

му навчально-професійному середовищі, забезпечуючи формування медіакомпетентності майбутніх лікарів.

Запропонована нами модель, як і будь яка інша, характеризується складом (сукупністю елементів), структурою (зв'язки між елементами) і має такі блоки (див. Рис. 1):

- теоретико-методологічний;
- змістово-процесуальний;
- критеріально-результативний.

Розкриємо їх зміст.

Теоретико-методологічний блок включає:

- мету щодо формування медіакомпетентності майбутніх лікарів на етапі доклінічної підготовки у медичному університеті;

- обґрунтування методологічних підходів до реалізації цього процесу;

- обґрунтування інструментарію експериментального дослідження, а саме: визначення досліджуваних понять (медіа, медіаграмотність, цифровізація, медіасередовище, медіатехнології, медіа-продукт), вибір і обґрунтування методик дослідження, розробку анкет;

- загальні принципи підготовки (системності, науковості, інноваційності, інформатизації, цифровізації, технологізації, самостійності, креативності);

- обґрунтування структури медіакомпетентності лікаря;

- дослідження сучасного стану сформованості медіакомпетентності майбутніх лікарів на етапі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті.

Досягнення мети, виконання завдань і реалізація змісту формування медіакомпетентності майбутніх лікарів на етапі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті реалізовано за допомогою сукупності методів, засобів і форм, які є складниками різноманітних особистісно зорієнтованих медіатехнологій діяльності лікаря.

Мета спрямована на здобуття належного рівня формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті, що надасть їм можливість ефективніше виконувати професійні обов'язки.

Конкретизуючи мету, ми виділили такі *завдання*:

1) мотивувати майбутніх лікарів до формування медіакомпетентності на етапі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті;

2) виявити сукупність психолого-педагогічних умов формування медіакомпетентності майбутніх лікарів;

3) обґрунтувати й описати критерії, показники та рівні сформованості медіакомпетентності майбутніх лікарів;

4) експериментально довести ефективність моделі формування медіакомпетентності майбутніх лікарів.

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ
У ПРОЦЕСІ ДОКЛІНІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

Рис. 1. Модель формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки у медичному університеті

Джерело: розроблено самостійно

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ДОКЛІНІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Одне з положень, яке сприяє досягненню поставленої мети, полягає у застосуванні методологічних підходів – системного, аксіологічного, акмеологічного, діяльнісного, міждисциплінарного та компетентнісного.

Навчаючись у медичному університеті, більшість студентів зацікавлені не тільки в отриманні диплома, а й у нових знаннях, розвитку творчих здібностей, критичного мислення тощо. У зв'язку з цим проблема впровадження медіаосвіти в традиційний освітній процес медичного університету, так само як і формування медіакомпетентності майбутніх лікарів, є важливою і значущою.

Підготовка медіакомпетентного лікаря, який прагне до професійного саморозвитку – важливе завдання, і його розв'язання можливе за умов відповідної підготовки у медичному університеті. Зростання інтересу до проблеми медіаосвіти та професійного саморозвитку зумовлене одним із напрямів реалізації компетентнісного підходу, до якого відносимо технології формування умінь роботи з медіаінформацією: орієнтація в медіасередовищі, пошук та інтерпретація необхідної медіаінформації, усвідомлення медіа в суспільстві.

На нашу думку, зазначені підходи взаємозалежні та мають рівноцінний вплив на процес формування медіакомпетентності майбутніх лікарів на етапі доклінічної підготовки у медичному університеті.

Уважаємо доцільним виділити загальні принципи: науковості, інноваційності, цифровізації, технологізації, самостійності, розвитку творчого потенціалу, креативності, критичного мислення, аналітичності, мотивації та системності.

У цьому блоці було створено й обґрунтовано структуру медіакомпетентності лікаря і визначено її як сукупність взаємопов'язаних компонентів, як то: мотиваційно-ціннісного, пошуково-аналітичного, інноваційно-технологічного та деонтологічного [2]. Компоненти доповнюють один одного, і кожен виконує свою функцію щодо формування медіакомпетентності як цілісної професійної якості лікаря.

Для оцінки ефективності формування медіакомпетентності майбутніх лікарів на етапі доклінічної професійної підготовки розроблені критерії, назва яких відповідає назві компонентів, а саме: мотиваційно-ціннісний, інноваційно-технологічний, пошуково-аналітичний та деонтологічний. Відповідно до розроблених критеріїв та показників викремлено і схарактеризовано три рівні: творчий, середній, низький.

Розкриємо зміст змістово-процесуального блоку. У плані формування медіакомпетентності майбутніх лікарів передбачаються специфічні напрями, що включають вивчення методів і форм медіаосвіти аудиторії і використання отриманих знань і умінь у сфері медіа в процесі навчання.

Оволодіння студентами медіаосвітніми вміннями передовсім пов'язане із новими можливостями, яким сприяє поширення різноманітних видів медіа. Безсумнівно, передбачаються і традиційні медіаосвітні завдання, які, крім творчих здібностей, мислення, уяви, фантазії, також допомагають удосконалити сприйняття і аналіз медіатекстів, створених професіоналами.

Ми використали методику розробки й захисту проєктів із проблеми формування медіакомпетентності лікаря; проведення циклу медіамайстерня; запровадження індивідуальних планів навчання з метою формування медіакомпетентності майбутніх лікарів (реалізації інтересів студентів, створення можливості для самореалізації); участь студентів у науково-дослідницькій роботі, конкурсах, розширення мережі гуртків, клубів, студій з урахуванням інтересів та здібностей студентів; організація постійно діючого проблемного семінару “Медіакомпетентність лікаря: можливості формування у процесі доклінічної підготовки”. Перевірили ефективність визначених нами психолого-педагогічних умов формування медіакомпетентності майбутніх лікарів.

Змістово-процесуальний блок передбачає розв'язання таких основних завдань формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної підготовки в медичному університеті:

- створення сприятливих психолого-педагогічних умов;
- включення студента до різноманітних видів освітньої діяльності;
- активізація внутрішніх спонукальних сил, актуалізація знань і досвіду засобами медіатехнологій;
- спонукання студентів до рефлексивного підходу щодо оцінювання медіаінформації.

Щодо дидактичного, методичного й організаційного наповнення другого блоку моделі були розроблені мета, зміст та методи, які запроваджувалися через дисципліни гуманітарного та природничо-наукового циклу і курсу за вибором у межах формувального експерименту.

Формування медіакомпетентності майбутніх лікарів включає в себе аудиторну та позааудиторну роботу, застосування відповідних форм, методів, технологій і засобів.

Третій, критеріально-результативний блок – передбачає проведення моніторингу рівня сформованості медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної підготовки в медичному університеті, аналіз дослідницько-експериментальної роботи; визначення співвідношення мети й завдань за результатами експерименту і виявлення кола проблем, які потребують подальшого дослідження.

Метою результативного етапу є корекція процесу формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної підготовки в медич-

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ДОКЛІНІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

ному університеті. Вона передбачає розв'язання таких основних завдань:

- внесення змін до освітнього процесу; добір засобів, форм, необхідних методів навчання;
- оцінювання результатів навчання.

В основу формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної підготовки в медичному університеті покладена розроблена модель. При цьому ми виходимо з того, що модель – це така організація освітнього процесу, при якій ставиться у вигляді мети і шляхом використання певних видів, форм, методів навчання, оперування однотипним змістом досягається конкретний потенційно відтворений результат; це чітко організована та продумана спільна діяльність викладача і студентів, що включає планування, організацію, аналіз, підбиття підсумків.

Оскільки ми визначили, що медіакомпетентність складається з таких компонентів, як: мотиваційно-ціннісний, інноваційно-технологічний, деонтологічний, аналітично-пошуковий, то рівень її розвитку характеризується рівнем розвитку кожного компонента, що визначається мотиваційно-ціннісним, інноваційно-технологічним, деонтологічним, аналітично-пошуковим критеріями. Кожен обраний критерій має три рівні: високий, середній та низький рівні, що встановлюється за допомогою діагностичних методик. Якщо він середній або високий, то мета моделі медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки в медичному університеті досягнута.

Висновки. Отже, нами розроблена й обґрунтована модель формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки в медичному університеті, яка містить в собі: мету, методологічні підходи, структуру медіакомпетентності лікаря, загальні принципи підготовки, зміст, форми, методи, технології, цифрові засоби, а також психолого-педагогічні умови.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у впровадженні розробленої моделі в освітній процес закладів вищої медичної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин А.В., Робак В.С. Завдання медіаосвіти в підготовці фахівців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2013. № 3. С. 31–37.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / уряд. : В.Ф. Іванов, О.В. Волощенко; за наук. ред. В.В. Різун. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
3. Мурзіна О. Суть, зміст та структура медіакомпетентності лікаря. *Неперервна професійна освіта: теорія та практика.* 2021. Вип. № 1 (66). С. 21–29.

4. Ничкало Н.Г. Розвиток в Україні досліджень по проблемам і професійної освіти на рубежі століть. Київ : Наук. світ, 2004. 67 с.

5. Осадченко І. Термінологічний аналіз дидактичних категорій: “система”, “вид”, “тип”, “модель”, “технологія”. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету Павла Тичини.* 2010. С. 217–222.

6. Педагогічний словник / за ред. С.У. Гончаренка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.

7. Пономаренко Т.І. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у просторі: дис. ... д-ра психол. наук / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2022. 281 с.

8. Савченко О.Я. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі. *Освіта країни.* 2003. № 30. С. 4–5.

9. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

REFERENCES

1. Lytvyn, A.V. & Robak, V.Ye. (2013). Zavadnannia mediaosvity v pidhotovtsi fakhivtsiv [The tasks of media education in the training of specialists]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: pedagogy*, No. 3, pp. 31–37. [in Ukrainian].
2. Mediaosvita ta mediahramotnist [Media education and media literacy]: textbook / (Eds.). V.F. Ivanov, O.V. Voloshe- niuk; V.V. Rizun. Kyiv, 2012. 352 p. [in Ukrainian].
3. Murzina, O. (2021). Sutj, zmist ta struktura mediakom- petentnosti likarja [The essence, content and structure of a doctor's media competence]. *Continuing professional educa- tion: theory and practice.* No. 1 (66), pp. 21–29. [in Ukrainian].
4. Nychkalo, N.H. (2004). Rozvytok v Ukraini doslidzhen po problemam i profesinoho osvity na rubezhi stolit [De- velopment of research on the problems and professional education in Ukraine at the turn of the century]. Kyiv, 67 p. [in Ukrainian].
5. Osadchenko, I. (2010). Terminolohichni analiz dydak- tychnykh katehorii: “systema”, “vyd”, “typ”, “model”, “tekh- nolohiia” [Terminological analysis of didactic categories: “system”, “species”, “type”, “model”, “technology”]. *Collection of scientific works of Pavlo Tychyna Uman State Ped- agogical University.* pp. 217–222. [in Ukrainian].
6. Pedahohichni slovnyk [Pedagogical dictionary]. (Ed.). S.U. Honcharenko. Kyiv, 2001, 514 p. [in Ukrainian].
7. Ponomarenko, T.I. (2022). Psykholohichni chynnyky rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh psy- kholohiv u prostori [Psychological factors in the development of communicative competence of future psychologists in space]. *Doctor's thesis.* Kyiv, 281 p. [in Ukrainian].
8. Savchenko, O.Ya. (2003). Naukovi problemy stan- dartyzatsii zmistu osvity v osnovnii i starshii shkoli [Scientific problems of standardizing the content of education in primary and secondary schools]. *Education of the country*, No. 30, pp. 4–5. [in Ukrainian].
9. Filosoфskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. *Encyclopedia.* (Ed.). V.I. Shynkaruk. Kyiv, 2002, 742 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.12.2024

UDC 378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.318748>

Ivanna Humenna, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Foreign Languages Department, Ternopil Ivan Horbachevskiy National Medical University
Nataliia Hantimurova, Postgraduate Student of the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Anton Hantimurov, Ph.D. (Medicine), Associate Professor of the Human Anatomy Department, Ternopil Ivan Horbachevskiy National Medical University

MEDICAL COMMUNICATION IN THE DOCTOR'S PROFESSION

The article is focused on the study of effective methods and approaches in doctor-patient communication. Nowadays communication is a fundamental need that is realized by society day by day. The article presents the theoretical aspects of the communicative competence of future doctors' formation during their studies at higher medical institutions. The terms "communication", "medical communication", "competence" are substantiated and the main approaches to high-quality communication during work with the patient are considered. The use of a consultative model in doctor-patient communication is proposed. The role of social sciences and theoretical disciplines in the formation of medical communication competences and skills is investigated. The main varieties of professional language are characterized. The concept of "competent specialist" is analyzed. The key competencies which have a positive impact on medical communication have been identified.

It is determined that a patient-oriented approach controls personal health. It is established that the qualitative formation of communicative competences and skills of future doctors is a necessary link in professional training during their studies at medical universities. The influence of the intonation and speech culture of the doctor on the patient's condition during treatment and recovery is described. The main reasons for the growth of demand are allocated and the modern role of telemedicine in society development is considered. It is concluded that communication skills should not be used in isolation, but should be implemented during patient consultation in accordance with the goal. After all, successful communication with the patient regarding his state of health is the primary step towards effective treatment. Therefore, doctors should learn, develop and maintain communication skills throughout their professional activities.

Keywords: medical communication; effective communication approaches; patient; competence; speech; future doctors; higher medical education institutions.

Ref. 10.

Іванна Гуменна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
Наталія Гантімурова, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Антон Гантімуров, кандидат медичних наук, доцент кафедри анатомії людини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

МЕДИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У ПРОФЕСІЇ ЛІКАРЯ

Стаття присвячена дослідженню ефективних методів і підходів у комунікації лікаря з пацієнтом. Комунікація у сучасному світі – це фундаментальна потреба яка реалізовується суспільством щодня. У статті представлено теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів під час навчання у закладах вищої медичної освіти України. Обґрунтовано поняття "комунікація", "медична комунікація", "компетенція" та розглянуто основні підходи якісної комунікації у роботі з пацієнтом. Запропоновано використання дорадчої моделі комунікації у спілкуванні лікаря з пацієнтом. Досліджено роль соціальних наук та теоретичних дисциплін у формуванні вмінь і навичок медичної комунікації. Охарактеризовано основні різновиди професійної мови. Проаналізовано поняття "компетентний фахівець". Виявлено ключові компетенції, необхідні у сфері медичної комунікації.

Визначено що пацієнтоорієнтований підхід дає більше контролю над власним здоров'ям. Встановлено, що якісне формування комунікативних вмінь та навичок майбутніх лікарів є необхідною ланкою їхньої професійної підготовки

під час навчання у закладах вищої медичної освіти. Описано вплив інтонації та культури мовлення лікаря на стан пацієнта під час лікування і відновлення. Виокремлено основні причини зростання попиту та розглянуто роль телемедицини на сучасному етапі розвитку суспільства. Зроблено висновок, що комунікативні навички не варто використовувати ізольовано, а потрібно реалізовувати під час консультації пацієнта відповідно до мети. Адже вдала комунікація з пацієнтом стосовно його стану здоров'я є первинним кроком до ефективного лікування. Саме тому лікарі мають навчатися, розвивати та підтримувати комунікативні навички протягом усієї професійної діяльності.

Ключові слова: медична комунікація; ефективні підходи комунікації; пацієнт; компетенція; мовленням; майбутні лікарі; вищі медичні навчальні заклади.

Introduction. The aim of humanization of higher education marks the comprehensive development of future doctors' personality and involves not only the formation of such moral and ethical qualities as honesty, politeness, sociability, responsibility, humanity, kindness, professionalism, integrity, self-interest, but attaches special importance to the role of professional communication in the minds of global integration processes which exist in modern society. In the branch standard of higher education of Ukraine, the priority of professional education of specialists indicates the formation of communicative knowledge, skills and abilities. In medical practise, professional communication is very important because it ensures the effective transmission of information, cooperation with the team and the formation of trust with the patient, which is necessary for effective and rapid delivery of care. Mastering professional communication skills while studying at higher medical education institutions is important for the successful professional activity of future doctors [3].

Professional communication skills help a lot in the professional activity and interaction of the doctor with the authorities, team, victims and their relatives, etc. Thus, the Polish scientist Borowczyk defines the concept of "medical communication" as the process of communication between medical workers (doctors, paramedics, physical therapists, nurses, etc.) and patients or victims (and their relatives), as well as communication between medical workers (in medical teams) that occurs within the framework of medical relations, that is, medical or preventive procedures [9, 4].

The primary goal of medical communication is to act for the benefit of the patient, that is, to support him and ensure the process of treatment (in case of disease) and prevention (maintaining health and preventing diseases through vaccination and proper lifestyle). The use of communicative competencies by the doctor are considered as building relationships and conducting conversations applying basic communication skills. On the one hand, they are motivated, by relevant, generally recognized medical knowledge, on the other hand, by respect for the subjectivity of the victim [10, 45].

Review of sources. Medical communication in the doctor's profession is the subject of research of many scientists. The main problems of medical communication were studied by I. Borovyk, N. Korylchuk and V. Tvorko. The main protocols of doctor-patient communication were investigated by V. Marichereda, O. Ro-

hachevsky, Ye. Opria, Yu. Belozertseva-Baranova. The psychological aspect in doctor-patient communication has a fundamental role and Yu. Kolisnyk-Humeniuk investigated it. The communicative culture of future physician was the topic of research of O. Kolodnytska. Such scientists as O. Shanina and O. Sikorska mention about communicative barriers, which exist in doctor-patient communication.

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the concept of "medical communication", the definition of effective methods and approaches of communication with patients.

Presentation of the material. Knowledge and research methodology derived from the social sciences and humanities are integral elements of medical communication. Such disciplines as "English for Specific Purposes", "Sociology", "Pedagogy", "Philosophy", "Psychology" etc., enrich medical communication with knowledge about a human as a person, essence (with all emotions, motivations, beliefs, needs, ideas, ways of thinking and features of speech), as well as part of the society in which it functions. Social sciences provide knowledge to future doctors about the interaction between individuals and groups, attitudes towards health, health-preserving competencies that are observed among members of a certain social group, and even wider – society [10].

Research on the practice of teaching medical communication requires a strategy that is beyond disciplinary divisions. Therefore, it is necessary to develop an integral approach to the patient, the aim of which is effective treatment and rehabilitation. As in other areas of medical practice, good communication requires the doctor, on the one hand, to go beyond detailed knowledge of a specific clinical case and on the other hand, to have a sincere interest and empathy for the patient. The same behavior of the doctor in relations with different patients, at different stages of treatment or at different moments in their lives can affect patients differently depending on their perception. The doctor's willingness to recognize this technique (the patient's reaction) and the ability to understand each other requires sensitivity and the art of communication. This approach to work needs to be formed and maintained during higher education.

Exploring the features of professional speech, O. Krsek identifies the following basic categories of this concept: professional communication (interpersonal, group); dialogue, monologue, polylog, communi-

cation, speech activity (specialized use of speech in the processes of interaction between people); speech act (purposeful speech action); illocutive force (the embodiment in the statement, which occurs in the process of the speech act, of a certain communicative goal, giving the statement a specific direction); performative (statement, equivalent to action, act); ascertained (type of message stating the fact of objective reality); language deviation (type of communication failure caused by insufficient language competence of participants) [7, 47].

As for the varieties of medical professional language, the following are distinguished: the language of medicine, medical spoken language, the language of medical documentation, the language of medical advertising. The basis of the language of medicine is medical terminology, general scientific terms that are used mainly for the design of scientific text are used in written and oral communication (textbook, medical dictionary, scientific article which describes one of the medical topic, patent, instructions for the medical use of the drug, scientific report, lecture, scientific discussion on a medical topic, etc. The language of medicine is used in intraprofessional and interprofessional written and oral communication. Medical colloquial language is an official, complete, standard medical terms, "semi-official" terms (abbreviated terms, additional, non-standard terms), "unofficial" terms (professionalism, professional jargon, etc.). The language of medical records is a codified variety of the professional language of medical specialists serving the medical industry. The use of special medical terminology in documents (medical examination protocol, outpatient patient card, advisory opinion, prescription, medical certificate, etc.) is characteristic. The language of medical advertising is a secondary type of medical professional language, refers to intraprofessional communication, and is used to inform society about the development of the medical industry [6, 187].

The activity of a specialist, in particular mastering of professional qualities, consists of specific actions and operations. Performing these actions, reflecting on their implementation, realizing their necessity and assessing their importance for themselves or society, the specialist thereby develops competence in a particular life sphere. So, competence (lat. *competentia* – consistency, proportionality of parts of the whole) is understood by teachers as specially structured (organized) sets of knowledge, skills, practices and attitudes acquired in the learning process. They allow a person to determine, that is, identify and solve, regardless of the context (situation), problems characteristic of a certain field of activity [5, 17].

A competent specialist, in particular a doctor, applies in his work exactly those strategies that seem to be the most productive in the process of fulfilling the tasks. According to the "New Explanatory Dictionary

of the Ukrainian Language", the term "competent" is defined as having sufficient knowledge in any field; with something well aware; intelligent; which is based on knowledge; qualified. Interpretation of this term shows the qualities of a person, the basis of which is knowledge, awareness, experience of social and professional activity, possession of a certain competence. Therefore, competence is explained as a certain norm, the achievement of which allows you to solve the task effectively, and competence – as an assessment of the achievement or failure to achieve this norm [1, 250].

The European medical community identifies a number of key competencies that are necessary in the field of medical communications. Thus, communication skills contribute not only to positively conduct and complete communication, but also to cope with emotions, make joint decisions, prove themselves, etc.

In modern military realities, the Ukrainian health care system focuses on the doctor-patient relationship. Under constant stress, communicative competence is one of the basic skills that a doctor should possess along with professionalism, scientific activity and health promotion.

It is worth noting that the emotional background that accompanies the patient in the process of consultation and treatment contributes to the speed of recovery and affects the patient's satisfaction with medical services. Nowadays the patient is an active recipient who is able to object to the doctor and defend his own views on treatment. Therefore, the excellent communication skills that the doctor uses during the consultation allows the patient to feel like a participant in the discussion regarding his own health and also contributes to compliance with all the recommendations of the specialist.

Scientist A. Serdiuk describes the communicative competence of a doctor as presence of the following basic communicative skills or abilities:

- to establish contact with the interlocutor;
- to keep up the conversation;
- to build statements in different styles and genres of speech;
- to convince, prove, capture ideas, plans;
- to conduct a conversation, describe;
- to know medical terminology;
- to carry out professional communication using appropriate verbal and non-verbal language means [8].

In doctor-patient communication, a patient-centered approach is often used, based on research in medical sociology and psychology of patient's awareness and acceptance of the disease. The use of an empathetic approach covers medical advice and medical support for the patient. An effective approach is also considered to be a consultative approach, where the patient's freedom of choice is ensured at all stages of communication and the greatest interest is shown in an objective assessment of the patient's health status.

Therefore, high-quality training of future doctors for professional and communicative interaction at universities is a necessary link to their occupational training. An important aspect of preparing future doctors for professional communication is focused on the formation of students' culture of communication during communicative interaction, because this is an integral part of the professional activity of the doctor: the more accomplished culture of professional communication the future doctor has the higher is the level of his qualification.

The culture of speech is the basis on which the doctor's behavior is formed. All the efforts of medical specialist to help the patient, can be negated by the dishonest, familiar greeting, inattention, tactlessness during the survey and communication. The patient can be pushed away, even the intonation, tempo and pitch of the voice can scare. Intonation can change the meaning of the same word: it can either encourage or cross out all expectations. Moreover, the intonation of the doctor's speech should be consistent with his facial expression and gestures. For the patient, all this is a source of information, which then is analyzed and concluded (trust the doctor or not). The principle "do no harm" requires the doctor to be especially careful and tactful in choosing words as the patient expects tact, compassion and understanding from the doctor, because he is searching for qualified help and consultation [4, 13].

So, we consider the peculiarities of preparing future doctors for professional communication are:

- the purposeful formation of communicative skills and abilities;
- focus on the formation of students' speech culture during communicative interaction;
- students' focus on mastering the norms of professionally-oriented communication;
- communicative-oriented knowledge of a foreign language in professionally significant situations of intercultural professional communication;
- use of innovative forms and methods of training during classes.

The development of engineering and technical sciences, primarily informatics and telecommunications, as well as biomedical engineering to a certain extent affects medical communication. The fact that new communication channels are being created and new tools (e.g. collaboration platforms and automation via chatbots, video conferencing) are being used to communicate with patients means that medical practices supported by technological advances need to be adapted to new communication realities. Important reasons for the growth in demand for telemedicine include:

- increasing the number of patients requiring ongoing online health monitoring;

- insufficient number of medical personnel due to the martial law of Ukraine;

- consulting a family doctor by phone, which helps to save money, etc.

It should be noted that in addition to applications and messengers in the field of health care, the use of artificial intelligence is of great importance. Thus, digital technologies open up new opportunities in future medicine where high technologies, professionalism and patient orientation take place. This will serve as new effective channels of communication.

Conclusion. Further research requires the search for effective methods of teaching professional and communicative skills and knowledge of future doctors while studying various disciplines, both communicatively oriented and professional. When studying the latter, it is important to consider ethical aspects related to the purpose of using professional medical communication, which includes responsibility and respect for the patient. Successful communication with the patient regarding his state of health is the primary step towards effective treatment.

We perceive prospects for further research in considering models of medical communication involving nurses and rehabilitation specialists.

REFERENCES

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Big explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Compiler and editor-in-chief V.T. Busel. Kyiv, 2005. 1728 p. [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].
3. Skladovi haluzevykh standartiv vyshchoi osvity napriam pidhotovky 1101 Medytsyna osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia Spetsialist za spetsialnostiamy 7.1101.01 Likuvalna sprava, 7.1101.04 Pediatriia, 7.1101.05 Medyko-profilaktychna sprava [Components of the standards of higher education in the field of 1101 Medicine of the educational and qualification level Specialist of 7.1101.01 Medical care, 7.1101.04 Pediatrics, 7.1101.05 Medical and preventive care specialties]. Kyiv, 405 p. [in Ukrainian].
4. Zolotukhin, H.O., Lytvynenko, N.P. & Misnyk, N.V. (2002). Fakhova mova medyky [Professional language of doctor]. *Textbook*. Kyiv, 392 p. [in Ukrainian].
5. Ovcharuk, O.V. (2004) Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy [Competency-based approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]. Kyiv, 112 p. [in Ukrainian].
6. Kosenko, Yu.V. (2011). Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Fundamentals of the theory of linguistic communication]. *Textbook*. Sumy, 187 p. [in Ukrainian].
7. Krsek, O.Ye. (2006). Formuvannia profesiinnoi movleniivoi kultury u studentiv medychnykh universytetiv yak komponenty yikh dukhovnosti [Formation of professional speech culture among medical university students as a component of their spirituality]. *Candidate's thesis*. Volodymyr

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ

Dahl East Ukrainian National University. Luhansk, 243 p. [in Ukrainian].

8. Serdiuk, A.M. & Mintser, O.P. (2007). Vyznachennia kompetentsii v otsinzi yakosti pidhotovky fakhivtsiv u systemi bezperervnogo profesiinoho rozvytku likariv [Defining competence in assessing the quality of specialist training in the system of continuous professional development of doctors]. Ukraine. Health of the Nation. No. 1. pp. 118–123. [in Ukrainian].

9. Borowczyk, M., Chojnacka-Kuraś, M., Doroszewska, A., Jankowska, A.K., Kowalski, Z., Libura, M., Małecki, L., Stalmach-Przygoda, A. (2021). Rekomendacje Polskiego Towarzystwa Komunikacji Medycznej dotyczące kształcenia kompetencji komunikacyjnych na kierunkach lekarskim i

lekarsko-dentystycznym [Recommendations of the Polish Society of Medical Communication on the Development of Communication Competencies in the Medical and Dental Fields]. Available at: <https://komunikacjamedyczna.pl/rekomendacje-polskiego-towarzystwa-komunikacji-medycznej-dot-kształcenia-ko-mpetencji-komunikacyjnych/> (Accessed 20 Dec. 2023). pp. 4–10. [in Polish].

10. Doroszewska, A., Kołodziejek, A. (2021). Motywowanie pacjentów do przestrzegania zaleceń [Motivation of patients to follow recommendations]. *Komunikowanie się lekarza i pacjenta w medycynie rodzinnej*. Wrocław, pp. 167–176. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 23.12.2024

УДК 378.147:81.243:619

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320568>

Михайло Подоляк, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ

В умовах сучасного світу, де ветеринарна медицина активно розвивається і стає все більш міжнародною, знання іноземної мови для ветеринарів набуває надзвичайної важливості. Спеціалісти цієї галузі стикаються з необхідністю читання наукових публікацій, участі у міжнародних конференціях, спілкування з колегами з інших країн та використання сучасних технологій, що часто представлені лише англійською або іншими мовами. Ветеринарна медицина в Азії та Африці відіграє критично важливу роль у забезпеченні здоров'я тварин, охороні екосистем і підтримці продовольчої безпеки. Стаття є продовженням дослідження, опублікованого у журналі "Молодь і ринок" № 11/231 (2024). З цією метою ми створили Гугл форму із запитаннями стосовно способів та методів викладання іноземних мов на ветеринарних програмах, технічних і онлайн засобів, які викладачі використовують у навчанні. Цю форму ми запропонували викладачам, студентам та випускникам ветеринарних факультетів, які її заповнивши, надсилали нам відповіді. Результати дослідження висвітлено у статті.

Ключові слова: професійно-орієнтована іноземна мова; ветеринарні програми; освітній процес; навчально-методичний комплекс; ветеринарний факультет.

Табл. 1. Літ. 37.

**Mykhailo Podoliak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Ukrainian and Foreign Languages Department named after Yakym Yarema,
Stepan Hzhyskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv**

THE CURRENT STATE OF PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN VETERINARY PROGRAMS IN THE COUNTRIES OF ASIA, AFRICA AND OCEANIA

In the modern world, where veterinary medicine is actively developing and becoming more and more international, knowledge of a foreign language for veterinarians is extremely important. Specialists in this field need to read scientific publications, participate in international conferences, communicate with colleagues from other countries, and use modern technologies often presented only in English or other languages. Veterinary medicine in Asia and Africa is critical in ensuring animal health, protecting ecosystems, and maintaining food security. The article is a continuation of the research published in the journal "Youth and market" No. 11/231 (2024). For this purpose, we created a Google form with questions about how and methods of teaching foreign languages in veterinary programs and technical and online tools teachers use in education. We sent this form to teachers, students, and graduates of veterinary faculties, who filled it out and sent us their answers. The source base of our research consists of curricula of veterinary faculties, results of a survey of teachers, results of a survey of students and graduates, and information on the websites of universities, faculties, and departments. A specialist in veterinary medicine and any other specialty must know the professional vocabulary and skillfully use a foreign language. The modern professions market requires such competencies from graduates of higher education institutions. That is why more knowledge and skills are required from

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ

teachers of foreign languages in specialized faculties. The results of the study of curricula and subjects of veterinary programs in universities in Asia, Africa, and Oceania are highlighted in the article.

Keywords: *professionally-oriented foreign language; veterinary programs; educational process; educational and methodological complex; veterinary faculty.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного світу, де ветеринарна медицина активно розвивається і стає все більш міжнародною, знання іноземної мови для ветеринарів набуває надзвичайної важливості. Спеціалісти цієї галузі стикаються з необхідністю читання наукових публікацій, участі у міжнародних конференціях, спілкування з колегами з інших країн та використання сучасних технологій, що часто представлені лише англійською або іншими мовами. Володіння іноземною мовою дає змогу ветеринарам не тільки залишатися в курсі новітніх досліджень і методик, але й поліпшує їхню здатність надавати якісну допомогу пацієнтам та їхнім власникам, адже багато інформації про лікування, профілактику та догляд за тваринами доступна іншими мовами. У цьому контексті іноземна мова стає не лише засобом комунікації, а й важливим інструментом професійного розвитку та зростання в конкурентному середовищі ветеринарної практики.

Ветеринарна медицина в Азії та Африці відіграє критично важливу роль у забезпеченні здоров'я тварин, охороні екосистем і підтримці продовольчої безпеки. Ці континенти, що характеризуються багатими природними ресурсами та різноманітними аграрними традиціями, стикаються з численними викликами, такими як поширення інфекційних захворювань, зміни клімату, зростаюча потреба в продовольстві. Ветеринари виступають не лише як фахівці з охорони здоров'я тварин, але й як ключові учасники у забезпеченні економічної стабільності сільських громад. Інтеграція сучасних ветеринарних практик і технологій, а також підвищення рівня освіти у цій сфері, стають необхідними умовами для поліпшення стану здоров'я тварин, продуктивності агросектора та загального добробуту населення. Водночас ветеринарна медицина в Азії та Африці має значний потенціал для розвитку, особливо в контексті міжнародної співпраці й обміну знаннями, що може сприяти подоланню глобальних викликів у сфері здоров'я тварин і продовольчої безпеки.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблеми викладання іноземної мови за професійним спрямуванням вивчали такі автори, як О. Поляков, Н. Гальскова, А. Waters, Т. Hutchinson, О. Биконя, В. Борщовецька, А. Гордєєва, Т. Корж, Г. Гринюк, Т. Каменєва, Л. Личко, Ю. Манько, І. Мельник, Н. Одегова, О. Петрашук, О. Середа, В. Соколов та інші.

Мета нашого дослідження – вивчити навчально-методичний комплекс викладання іноземної

мови на ветеринарних факультетах країн Азії, Африки та Океанії.

Стаття є продовженням дослідження, опублікованого у журналі “Молодь і ринок” № 11/231 (2024).

Матеріали та методи дослідження. Ми вирішили вибрати по одному або декілька університетів, в яких готують ветеринарних лікарів, в певній країні на обраному континенті. При цьому критеріями відбору ветеринарних факультетів для нашого аналізу були:

- кількість студентів;
- рейтинг в країні;
- найкращий рейтинг серед ветеринарних факультетів в країні;
- відгуки студентів та випускників.

З цією метою створили Гугл форму із запитаннями стосовно способів та методів викладання іноземних мов на ветеринарних програмах, технічних та онлайн-засобів, які викладачі використовують у навчанні. Цю форму ми надсилали викладачам, студентам та випускникам ветеринарних факультетів, які її заповнивши, надсилали нам відповіді. Запитання у Гугл формі були такі:

Is foreign language taught in Your University for Veterinary Medicine Students? (Чи викладають у вашому університеті іноземну мову для студентів ветеринарної медицини?)

Yes/No (Так/Ні).

How many foreign language lessons (English/German/French etc.) do students have during the whole course of study (hours/Credits ECTS)? Per Semester? (Скільки занять з іноземної мови (англійська/німецька/французька тощо) мають студенти протягом усього курсу навчання (годин/кредитів ECTS)? За семестр?)

Do foreign language teachers use distant or blended learning while teaching? If yes, what type of platform (Canvas, Moodle, Google classroom, Chamilo etc.)? (Чи використовують викладачі іноземних мов дистанційне чи змішане навчання під час навчання? Якщо так, який тип платформи (Canvas, Moodle, Google classroom, Chamilo тощо)?)

What evaluation methods of students (tests, oral exams, written tasks, essays, etc.) are used more often in foreign language lessons? (Які методи оцінювання студентів (заліки, усні іспити, письмові завдання, реферати тощо) частіше використовуються на заняттях з іноземної мови?)

What additional technologies are used while conducting foreign language lessons (mobile apps, websites, etc.)? (Які додаткові технології викорис-

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ

товуються під час проведення занять з іноземної мови (мобільні додатки, сайти тощо)?).

Do students learn specialized foreign language (i.e. Veterinary Medicine English) or general one (English)? (Студенти вивчають спеціальну іноземну мову (наприклад, англійську ветеринарну медицину) чи загальну (англійську)?).

If You have any additional information about foreign language learning in Your University, please write here: (Якщо у Вас є додаткова інформація про вивчення іноземних мов у Вашому університеті, будь ласка, напишіть сюди:).

Окрім того, ми досліджували вебсайти університетів, навчальні плани та документи, які регламентують освітній процес. Отже, джерельну базу нашого дослідження становлять:

- навчальні плани ветеринарних факультетів;
- результати опитування викладачів;
- результати опитування студентів та випускників;
- інформація на веб-сайтах університетів, факультетів та кафедр.

У Сингапурі англійська мова є обов'язковою та вважається основною. Навчальний процес в Політехніці Тамасек відбувається англійською мовою та студенти ветеринарної спеціальності не вивчають жодної іншої іноземної мови [31].

Натомість у Таїланді вивчають іноземну мову, а саме англійську, на ветеринарному факультеті Університету Чуалонгкорн. Навчальний процес триває протягом чотирьох семестрів на першому та четвертому році навчання. На першому курсі предмет називають Експериментальна англійська мова; на четвертому – Англійська мова для ветеринарної професії [33]. На першому курсі викладачі навчають загальної англійської мови з біологічним нахилом; на четвертому – професійної лексики, ветеринарних термінів тощо. Під час навчання широко використовуються система управління навчанням. Також викладачі досить часто використовують інтернет-ресурси в навчальному процесі.

В Індії ми дослідили два ветеринарні факультети, а саме – Університет Магараштра наук про тварин та риб та Університет Лала Ладжпад Рай ветеринарних наук та наук про тварин. У їхніх навчальних планах нема предмету Іноземна мова [32]. Навчання ведеться на хінді або англійською.

Також на досить високому рівні вивчають іноземну мову в Казахстані. Ми провели аналіз та дослідження ветеринарного факультету Казахського Агротехнічного університету імені С. Сейфулліна. Варто зазначити, що загальна кількість кредитів, виділених тут на вивчення іноземної мови, становить 22 або 660 годин, включаючи вибіркові дисципліни, та не враховуючи російську або казахську мову. Іноземна мова як обов'язковий предмет має загалом 10 кредитів або 300 годин – по

5 кредитів або 150 годин на перший та другий семестри. Після закінчення цього курсу студент повинен знати англійську на рівні B1-B2. Усі години дисципліни поділяються на: 90 аудиторних та 180 самостійних. Закінчується він екзаменом. На обов'язковій дисципліні Іноземна мова студенти вивчають загальну лексику та граматичні конструкції, проте термінології та спеціалізованої лексики викладачі подають мало. Стосовно вибіркової дисципліни, то тут є предмет Англійська для спеціальних цілей або Професійно орієнтована іноземна мова. На цей предмет виділено 6 кредитів або 180 годин. Тут студенти вивчають спеціалізовану лексику, читають та перекладають фахові статті тощо. Тобто вибіркова дисципліна має вже суто спеціалізований напрям. Проте, окрім іноземної мови студенти англійською мовою також вивчають предмет Інформаційно-комунікаційні технології, який також можна враховувати як іноземна мова. Він має 5 кредитів або 150 годин [34]. У навчальному процесі викладачі дуже часто використовують інтернет-ресурси, мобільні додатки та інші технічні засоби. Оцінювання відбувається здебільшого шляхом письмового тестування, усних доповідей та презентацій. Окрім того, застосовується система управління навчанням Moodle.

На магістратурі також вивчається іноземна мова. На цей предмет тут виділено 150 годин або 5 кредитів і він має фахове спрямування. Окрім того, викладається такий предмет, як Профілактика хвороб та благополуччя тварин англійською мовою, що також є компонентом у вивченні іноземних мов. В аспірантурі слухачі вже не вивчають іноземної мови, проте у компетентностях зазначено, що випускник мусить вміти використовувати іноземну мову для наукової комунікації та написання наукових робіт [37].

У Південній Кореї іноземну мову не вивчають на основному курсі ветеринарної медицини в Сеульському університеті. Проте при університеті практикують передветеринарне навчання, яке триває два роки. На цьому курсі студенти вивчають дві мови: корейську й англійську. У навчальному плані на англійську мову виділено два кредити, а на корейську – три. Корейську вивчають в першому семестрі, по три заняття на тиждень. Англійську – в другому також по три заняття щотижнево. На другому році навчання англійську навчають протягом першого семестру. На неї виділено два кредити та заняття відбуваються по три рази на тиждень [18]. Корейську навчають на базовому рівні, тобто на рівнях B1 – B2. Натомість англійську вивчають спеціалізовану, з термінами та на просунутому рівні – C1 Загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти.

Навчання іноземної мови на ветеринарних спеціальностях в Японії відрізняється залежно від

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ

університету. В Університеті Обіхіро її вивчають на ветеринарному факультеті на магістратурі [14] протягом першого та другого семестру, а заняття відбуваються двічі на тиждень. Предмет називається Англійська комунікація в науці, на нього виділено два кредити. Від назви предмету зрозуміло, що викладачі навчають наукову лексику, правила написання наукових статей, тез конференцій та доповідей, часто застосовуючи інтернет-ресурси. Оцінювання здійснюється тестуванням та усними доповідями; широко використовуються презентації і письмові роботи як засоби оцінювання. Іноземну мову вивчають також і на аспірантурі цього університету. В навчальному плані вона є обов'язковою для ветеринарної спеціальності та вибірковою для спеціальності науки про тварин [15]. Дисципліна називається однаково – Англійська комунікація в науці, і вона займає два кредити. Заняття відбуваються двічі на тиждень протягом першого та другого семестрів. Окрім того, відповідно до вимог щодо написання дисертації, вказано, що текст може бути написаним будь-якою з двох мов: англійською або японською [15].

В Ніпонському університеті ветеринарної медицини та наук про життя іноземну мову викладають на першому курсі протягом одного семестру. Мови які тут навчають – німецька й англійська. Предмети називаються: Спілкування англійською мовою або Спілкування німецькою мовою. На англійську мову виділили два кредити, на німецьку – один [29]. Окрім факультету ветеринарної медицини, тут функціонує також факультет ветеринарного медсестринства та здоров'я, де іноземну мову вивчають у більшому обсязі, аніж на ветеринарному, а саме – протягом двох семестрів на першому році навчання. Предмети, по 4 кредити кожен, називаються: Читання англійською і Англійська комунікація. Також на четвертому році навчання тут вивчають спеціалізовану англійську мову протягом двох семестрів. На цю дисципліну на четвертому курсі виділено два кредити – по кредиту на кожний семестр [30].

Стосовно Китаю варто зауважити, що тут функціонує понад 20 факультетів ветеринарної медицини, де навчаються студенти не лише з Китаю, а й з усього світу. На ветеринарних факультетах Хейлонгджанг Бай сільськогосподарського університету (ХБСУ), Північно-східного сільськогосподарського університету (ПССУ) та Гонг-Конгського коледжу ветеринарної медицини та наук про життя (ГККВМНЖ) вивчається іноземна мова, а саме англійська. Так, в ХБСУ на цей предмет виділено 14 кредитів [35]. Іноземну мову вивчають протягом трьох років або 6 семестрів. На початковому етапі студенти вивчають загальну англійську мову з незначними біологічними термінами. Проте починаючи з другого року навчання, їм викладають вже

іноземну мову, використовуючи фахову ветеринарну термінологію.

У ПССУ на ветеринарному факультеті вивчають базову іноземну мову на першому році навчання. Студенти можуть обрати поміж англійською, японською та російською. Іноземна мова як обов'язковий курс вивчається протягом чотирьох семестрів. Починаючи з другого року навчання, студенти засвоюють спеціалізовану лексику та термінологію. Окрім того, існує вибіркового або альтернативний курс іноземної мови за професійним спрямуванням на четвертому семестрі, на додачу до обов'язкового курсу іноземної мови. Також на післядипломному навчанні студенти здебільшого обирають два предмети серед вибіркового дисциплін – політика або іноземна мова (англійська) [36].

У Гонг-конгському КВМНЖ вивчають англійську мову. На першому році навчання у першому семестрі на предмет Університетська англійська виділили три кредити. У другому семестрі студентам викладають предмет Англійська для науки, яка також має три кредити. Для того, щоб отримати диплом бакалавра ветеринарної медицини, здобувачі освіти мають пройти курс мовної підготовки. Тобто англійська мова є обов'язковою для випуску та студенти мають пройти не менше ніж три кредити з англійської [3; 13]. У навчальному процесі викладачі часто використовують електронні системи управління освітою, такі як Moodle або Canvas. Оцінювання здійснюється за допомогою тестування, усних доповідей та презентацій. Дуже часто на заняттях присутні іноземні англомовні асистенти викладачів, що дає змогу студентам брати участь у живому спілкуванні з носіями мови.

У таких англомовних країнах, як Австралія та Нова Зеландія, не надають великого значення вивченню іноземних мов на ветеринарних факультетах. У Новій Зеландії в навчальному плані ветеринарної спеціальності та наук про тварин Університету Масей такого предмету, як іноземна мова, нема [4; 5]. Проте у вимогах для вступу, абітурієнт має знати англійську на рівні вище середнього (B2). Навчання тут ведеться тільки англійською мовою.

Подібну ситуацію можна спостерігати і в Австралії, де англійська мова також вважається офіційною. На ветеринарному факультеті Університету міста Аделаїда іноземна мова не викладається як окремий предмет. Спеціальність ветеринарна медицина тут поділена на три підспеціальності: ветеринарна технологія, науки про тварин та ветеринарна біонаука. Проте в жодному навчальному плані немає предмету Іноземна мова [6]. Проте при університеті існує Центр вивчення англійської мови, де пропонується багато спеціалізованих курсів з вивчення та вдосконалення мови, наприклад: англійська для наукових статей та доповідей,

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ

англійська для презентацій тощо [7]. Тут студенти будь-якого факультету, зокрема й ветеринарного, можуть вивчати та вдосконалювати англійську мову за власним бажанням, проте такий предмет не буде відображений у навчальному плані. Подібну ситуацію можемо спостерігати і на ветеринарному факультеті Університету міста Сідней, де також такого предмету як іноземна мова немає в навчальному плані. Проте при університеті існує мовний центр. Варто також зазначити, що однією з обов'язкових вимог для вступу іноземних студентів є високий рівень знань англійської мови [8].

В Ізраїлі, в Школі ветеринарної медицини Корет іноземну мову не вивчають. Проте у вступних вимогах обов'язковим є досконале знання англійської мови та іврит (для тих, хто вчився поза межами країни) [1].

У Туреччині ми розглянули два університети – Університет міста Ван та Університет Фірат, які здійснюють підготовку фахівців ветеринарів. Іноземну мову, здебільшого англійську, вивчають протягом двох років як елективний курс. Заняття відбуваються один-два рази на тиждень. Здебільшого використовують змішане та кооперативне навчання. Оцінювання здійснюється письмово, за допомогою тестів і різного роду завдань. В одному університеті слабо використовують інтернет-засоби у навчанні, а в іншому – часто. Проте в обох університетах не вивчається іноземна мова за професійним спрямуванням, проте викладачі стараються давати спеціалізовану лексику та словосполучення.

Іноземну мову також вивчають у Лівані, на ветеринарному факультеті університету міста Бейрут. Факультет дає право студенту вибрати яку мову вивчати: англійську чи французьку. Предмет називається Англійська / Французька мова. Загальна кількість кредитів становить чотири на рік, по два на кожний семестр. Кількість годин на семестр з предмету іноземна мова – 50 [16]. Заняття відбуваються два рази на тиждень по дві академічні години. Викладачі використовують Moodle у навчанні, а також різноманітні інтернет-ресурси та засоби, мобільні додатки тощо. Оцінювання знань здійснюється здебільшого тестуванням, а також усними доповідями, письмовими завданнями і презентаціями. Під час навчання викладачі презентують спеціалізовану лексику та термінологію, студенти читають і перекладають фахові тексти, слухають різні презентації та доповіді на ветеринарну тематику.

Також іноземну мову вивчають і на ветеринарному факультеті Університету міста Каїр (Єгипет). Незважаючи на те, що головними іноземними мовами країни є англійська, французька або німецька, в навчальному плані ветеринарного факультету вивчається лише англійська [10]. Предмет називається Англійська мова та медична термінологія. Її

вивчають на першому курсі, в першому семестрі. На цей предмет виділено два кредити. Для успішного зарахування предмету, студенту необхідно набрати мінімум 50 балів. Під час навчання викладачі вдосконалюють аналітичні навички, розуміння тексту, читання та розмовні навички. Окрім того, опрацьовують зі студентами фахові тексти, подають терміни на вивчення тощо. Широко використовуються Moodle, інтернет-ресурси та мобільні додатки у процесі навчання іноземної мови. Оцінювання здійснюється здебільшого методом письмового тестування. Також на факультеті вимагають просунутого рівня англійської мови для кандидатів на післядипломне навчання [23].

В Йорданії, на ветеринарному факультеті Йорданського університету науки та технології, вивчають іноземні мови. Для національних студентів у навчальному плані факультету передбачено обов'язковий предмет Англійська мова. На нього виділено три кредити. Іноземні студенти обов'язково вивчають також арабську мову, на яку виділено також три кредити. Окрім того, іноземні студенти мають вивчати предмет Соціальна відповідальність, що викладається іноземною (англійською) мовою [21]. Викладачі іноземної мови стараються навчати студентів фахових термінів, використовуючи сучасні ветеринарні статті в журналах, на профільних вебсайтах тощо. Стосовно арабської мови для іноземців, то тут ситуація кардинально інша. Студенти практично не вивчають фахових термінів. Навчання базується на загальній лексиці та граматиці, яке базується на мовних рівнях A2 – B1. При оцінюванні досягнень студентів з предмету англійська і арабська мова здебільшого використовуються письмову тестування, усні доповіді та презентації. Викладачі стараються наочно демонструвати лексику, більше фокусуються на практичному використанні граматичних конструкцій, аніж на теоретичних поясненнях матеріалів.

У Саудівській Аравії, на факультеті ветеринарної медицини Університету Короля Фаїсала також вивчають іноземну мову, а саме англійську. Предмет називається Інтенсивний англійський курс та вивчається на першому семестрі і на нього виділено два кредити. Окрім того, варто зазначити, що хоча на магістерському не викладають іноземну мову, але щоб вступити на нього, потрібно знати англійську мову на просунутому рівні. Також варто додати, що під час навчання студентам іноземцям викладають арабську мову та культуру країни та ісламу. У навчальному плані можемо знайти такі предмети, як: Ісламська віра та доктрини, Сучасні культурні аспекти тощо [28]. Тобто окрім англійської мови, студент-іноземець вивчатиме не лише арабську мову, а й культуру Саудівської Аравії.

Також ми розглянули процес навчання іноземних мов у Марокко. На ветеринарному факультеті

**СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ**

Інституту агрономії та ветеринарної медицини Хасана II вивчають французьку мову. Предмет тут називається французька мова та вивчається протягом першого року навчання, у двох семестрах. На предмет виділено по 76 аудиторних годин на семестр, або 152 на рік. Закінчується французька мова екзаменом [20]. У навчальному процесі викладачі використовують здебільшого франкомовні підручники, розроблені у Франції. Оцінювання здійснюється переважно письмовим тестуванням, хоча інколи можуть і опитувати усно. Окрім того, в інституті є підготовчі курси до навчання на ветеринарній спеціальності. На цих курсах також викладається французька мова [17].

Іншу ситуацію можемо спостерігати в Кенії та Танзанії. Ці дві африканські країни мають подібності у навчальному процесі у закладах вищої освіти. У кожній з країн проживає більш ніж 100 етнічних груп, кожна з яких розмовляє своєю мовою. Проте офіційними мовами є мови з групи Банту, а також поширена англійська, яка є основою у вищій освіті обох країн. Більшість курсів у закладах освіти цих країн викладаються англійською мовою. Саме тому в навчальних планах ветеринарних факультетів Університету міста Найробі (Кенія) і Сільськогосподарського університету Сокойне (Танзанія) немає такого предмету Іноземна мова [9; 25]. Предмети на ветеринарному факультеті ведуться здебільшого англійською, хоча інколи можуть вестися і на локальних мовах.

Подібно і на ветеринарному факультеті Університету Преторії, Південно-Африканська Республіка. У навчальних планах ветеринарних спеціаль-

ностей, яких тут дві – ветеринарне медсестринство та ветеринарний лікар, немає такого предмету Іноземна мова. Навчальний процес тут ведеться англійською мовою. Однією з головних вимог для вступу на ветеринарну спеціальність є знання англійської мови на просунутому рівні [11; 12]. Проте факультет дозволяє студентам, які розмовляють на мові Африкаанс, здавати екзамени та письмові тести на цій мові, але заняття ведуться тільки англійською [22].

Натомість у Нігерії англійська мова є обов'язковою для отримання диплома бакалавра зі всіх спеціальностей, включаючи і ветеринарну медицину. Так, для вступу у ЗВО Нігерії абітурієнт повинен успішно скласти екзамен з англійської мови. Відповідно до Програми мінімальних академічних стандартів для бакалаврських програм, під час навчання, студенти повинні оволодіти навичками вільного спілкування англійською мовою з навчальною метою або для роботи. Предмет Англійська мова повинен мати не менш ніж 4 кредити протягом усього навчання. Загальна кількість аудиторних годин має бути не меншою ніж 60 на весь період навчання. Навчання іншомовної спеціалізованої лексики заохочується. Окрім того, стандарт передбачає такі методи оцінювання: тестування, написання есе, усні презентації та доповіді [26].

Результати нашого дослідження відображені у таблиці 1, яка демонструє кількісні дані (*кількість годин, кредитів, семестрів, років*), що стосуються викладання англійської мови на ветеринарних факультетах обраних нами країн.

Таблиця 1

Кількісні дані щодо викладання іноземної мови на ветеринарних програмах у країнах Азії, Африки та Океанії

№	Країна	Кількість годин, кредитів та термін навчання
1	Казахстан	660 годин, 22 кредити
2	Китай	14 кредитів, три роки або 6 семестрів 4 семестри та вибірковий курс 6 кредитів, 2 семестри
3	Іран	12 кредитів, шість семестрів
4	Японія	Один рік, два кредити Один семестр, два кредити та чотири семестри, десять кредитів
5	Таїланд	Перший та четвертий рік або 4 семестри
6	Нігерія	4 кредити
7	Ліван	4 кредити, два семестри
8	Йорданія	3 кредити
9	Південна Корея	Два кредити на перед ветеринарному навчанні
10	Марокко	2 семестри, 152 години
11	Саудівська Аравія	2 кредити, один семестр
12	Єгипет	2 кредити, один семестр
13	Сінгапур	Немає
14	Індія	Немає
15	Нова Зеландія	Немає, мовні курси для іноземців
16	Австралія	Немає, мовні курси для іноземців

**СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
НА ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОГРАМАХ У КРАЇНАХ АЗІЇ, АФРИКИ ТА ОКЕАНІЇ**

Продовження Таблиці 1

17	Ізраїль	Немає
18	Кенія	Немає
19	Танзанія	Немає
20	Південно-Африканська Республіка	Немає

Висновки. Безумовно фахівець ветеринарної медицини, а також будь-якої іншої спеціальності, повинен знати професійну лексику та вміло використовувати іноземну мову. Тим більше, що сучасний ринок професій вимагає від випускників ЗВО таких компетентностей. Саме тому від викладача іноземних мов спеціалізованих факультетів вимагається більше знань та вмінь. Особливо це стосується знання фахової лексики, базових понять та законів спеціальностей, на яких такий викладач викладає іноземну мову. Наприклад, викладач іноземної мови, який має базові знання з ветеринарної медицини, знає термінологію іноземною мовою та розуміє її значення, матиме значну перевагу у викладанні іноземної мови, аніж викладач без таких знань. Перевага у такому випадку буде проявлятися в ефективності навчання та здобутті студентами нових навичок і знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Admission Requirements at Koret School of Veterinary Medicine. URL: <https://en.vetschool.agri.huji.ac.il/study/admission> (дата звернення 18.11.2024).
2. Bachelor of Veterinary Science And Animal Husbandry (B.V.Sc & A.H.) at The Maharashtra Animal & Fishery Sciences University. URL: <https://mafsu.ac.in/degree-offered/> (дата звернення 20.11.2024).
3. Bachelor of Veterinary Medicine (BVM) Programme at City University of Hong Kong. URL: <https://www.cityu.edu.hk/jcc/education/undergraduate-programmes/bachelor-veterinary-medicine/programme-overview> (дата звернення 18.11.2024).
4. Bachelor of Animal Science at Massey University, New Zealand. URL: https://www.massey.ac.nz/massey/learning/programme-course/programme.cfm?prog_id=93584# (дата звернення 19.11.2024).
5. Bachelor of Veterinary Science at Massey University, New Zealand. URL: https://www.massey.ac.nz/massey/learning/programme-course/programme.cfm?prog_id=92611# (дата звернення 23.11.2024).
6. Bachelor of Veterinary Technology (BVetTech) at University of Adelaide. URL: https://calendar.adelaide.edu.au/aprcw/2020/bvt_bvettech (дата звернення 23.11.2024).
7. Bachelor of Science (Veterinary Bioscience) (BSc(VetBiosc)) at University of Adelaide. URL: https://calendar.adelaide.edu.au/aprcw/2020/bscvp_bscasvp (дата звернення 28.11.2024).
8. Bachelor of Veterinary Biology and Doctor of Veterinary Medicine at the University of Sydney. URL: <https://www.sydney.edu.au/courses/courses/uc/bachelor-of-veterinary-biology-and-doctor-of-veterinary-medicine0.html> (дата звернення 22.11.2024).
9. Bachelor of Veterinary Science at University of Nairobi. URL: <https://www.somo.co.ke/course-bachelor-of-science-in-veterinary-medicine-at-university-of-nairobi-sm1-592> (дата звернення 19.11.2024).
10. Bachelor of Veterinary Medicine at Cairo University. URL: https://vet.cu.edu.eg/new-web/study/ac_Mainstream.php (дата звернення 20.11.2024).
11. Bachelor of Veterinary Nursing at University of Pretoria. URL: <https://www.up.ac.za/faculty-of-veterinary-science/programmes/programme/08130006/year/2022/print/pdf> (дата звернення 24.11.2024).
12. Bachelor of Veterinary Science at University of Pretoria. URL: <https://www.up.ac.za/faculty-of-veterinary-science/programmes/programme/08130005/year/2022/print/pdf> (дата звернення 19.11.2024).
13. BVM Curriculum at City University of Hong Kong. URL: https://www.cityu.edu.hk/jcc/sites/g/files/asqsls4416/files/media-document/BVM_Curriculum_2021-2022_2021cohort_website2021.10.26.pdf (дата звернення 28.11.2024).
14. Curriculum table of master's program, Obihiro University of Agriculture and Veterinary Medicine. URL: https://www.obihoro.ac.jp/wp/wp-content/uploads/2020/04/courses_table_ASA_eg.pdf (дата звернення 18.11.2024).
15. Curriculum table of doctoral programs, Obihiro University of Agriculture and Veterinary Medicine. URL: https://www.obihoro.ac.jp/wp/wp-content/uploads/2020/04/courses_table_DAV_eg.pdf (дата звернення 28.11.2024).
16. Curriculum of the Veterinary Science Program at Lebanese University. URL: <https://www.ul.edu.lb/faculte/department.aspx?facultyId=13&departmentId=298> (дата звернення 22.11.2024).
17. Cycle préparatoire des études supérieures en agriculture, L'Institut Agronomique et Veterinaire Hassan II. URL: <https://iav.ac.ma/sites/default/files/2020-06/Cycle-Pr%C3%A9paratoire-2%C3%A9me-CP-.pdf> (дата звернення 18.11.2024).
18. DVM Course at Seoul National University. URL: <https://vet.snu.ac.kr/en/dvm-course/> (дата звернення 26.11.2024).
19. General English for Academic Purposes (GEAP). URL: <https://www.adelaide.edu.au/elc/our-courses/general-english-for-academic-purposes-geap> (дата звернення 19.11.2024).
20. Guide de l'étudiant APES, L'Institut Agronomique et Veterinaire Hassan II. URL: https://iav.ac.ma/sites/default/files/2020-06/Guide-Etudiant-APESA_2019-2020.pdf (дата звернення 18.11.2024).
21. Jordan University of Science and Technology. URL: [https://www.just.edu.jo/FacultiesandDepartments/FacultyOfVeterinaryMedicine/SiteAssets/Pages/study-plans/Study%20Plan%20\(%20New\).pdf](https://www.just.edu.jo/FacultiesandDepartments/FacultyOfVeterinaryMedicine/SiteAssets/Pages/study-plans/Study%20Plan%20(%20New).pdf) (дата звернення 21.11.2024).
22. Language policy at Faculty of Veterinary Science at University of Pretoria. URL: <https://www.up.ac.za/faculty-of-veterinary-science/article/33845/language-policy> (дата звернення 18.11.2024).
23. Master Degree in Veterinary Medical Sciences (MVSc) at Cairo University. URL: <https://vet.cu.edu.eg/user>

THE ROLE OF CREATING A SUPPORTIVE ENVIRONMENT IN PRIMARY SCHOOL IN PUPILS' DEVELOPMENT

filesvet/file/Postgraduate%20Studies/decreejijijij.pdf (дата звернення 19.11.2024).

24. Master's Program of Animal Science and Agriculture, Obihiro University of Agriculture and Veterinary Medicine. URL: https://www.obihiro.ac.jp/wp/wp-content/uploads/2021/11/GuidelinesM_E.pdf (дата звернення 28.11.2024).

25. Master of Science in Veterinary Surgery at Sokoine University of Agriculture. URL: <https://www.sua.ac.tz/programme/master-science-veterinary-surgery> (дата звернення 18.11.2024).

26. National Universities Commission Benchmark Minimum Academic Standards for Undergraduate programs in Nigerian Universities. Veterinary Medicine. URL: <https://nuc.edu.ng/wp-content/uploads/2015/09/Vet%20Medicine%20Draft%20BMAS.pdf> (дата звернення 22.11.2024).

27. Ron Shahar, Hylton Bark. Veterinary Education in Israel. URL: <https://jvme.utpjournals.press/doi/pdf/10.3138/jvme.33.2.233> (дата звернення 25.11.2024).

28. Study plan at College of Veterinary Medicine, King Faisal University. URL: <https://www.kfu.edu.sa/en/Colleges/VeterinaryMedicine/Pages/Study-Plan.aspx> (дата звернення 16.11.2024).

29. Subject list of Veterinary Medicine Program at Nippon Veterinary and Life Science University. Appendix 1. URL: https://www.nvlu.ac.jp/wp-content/uploads/2021/09/faculty_018_01_r03.pdf (дата звернення 24.11.2024).

30. Subject list of Veterinary Medicine Program at Nippon Veterinary and Life Science University. Appendix 2. URL: https://www.nvlu.ac.jp/wp-content/uploads/2021/09/faculty_018_02_r03.pdf (дата звернення 28.11.2024).

31. Subjects of the Veterinary Technology Program (T45) at Temasek Polytechnic at Singapore. URL: <https://www.tp.edu.sg/schools/asc/veterinary-technology> (дата звернення 19.11.2024).

32. UG Syllabus at Lala Lajpat Rai University of Veterinary and Animal Sciences, Hisar, India. URL: <https://luvas.edu.in/ug-syllabus.html> (дата звернення 19.11.2024).

33. Veterinary Medicine Program at Chulalongkorn University. URL: <https://www.vet.chula.ac.th/vet2018/en/faculty-of-veterinary-science-chulalongkorn-university/education/dvm-curriculum/> (дата звернення 15.11.2024).

34. Veterinary Medicine Program at Saken Seifulli Kazakh Agro-Technical Research University. URL: https://epvo.kz/#/register/education_program/application/47848 (дата звернення 20.11.2024).

35. Veterinary Medicine Program at Heilongjiang Bayi Agricultural University Daqing, China. URL: <https://www.byau.edu.cn/2018/0612/c897a7153/page.htm> (дата звернення 28.11.2024).

36. Veterinary Medicine Program at North East Agricultural University, China. URL: https://english.neau.edu.cn/Schools_Departments/School_of_Animal_Medicine/Animal_Medicine.htm (дата звернення 28.11.2024).

37. Veterinary Safety Program at Saken Seifulli Kazakh Agro-Technical Research University. URL: https://epvo.kz/#/register/education_program/application/49908 (дата звернення 28.11.2024).

Стаття надійшла до редакції 20.12.2024

UDC 37.013

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320613>

Zeynab Alakbarova Tahir, Lecturer of the
Pedagogy and Methodology of Education Department,
Ganja State University, Azerbaijan

THE ROLE OF CREATING A SUPPORTIVE ENVIRONMENT IN PRIMARY SCHOOL IN PUPILS' DEVELOPMENT

One of the requirements of the modern Information Society is to create a learning environment that matches the inclinations, interests and desires of learners. Training is an innovative activity. This activity requires that the environment surrounding the pupils be organized in an educational manner as a whole. Creating fertile conditions for learning activity requires the professional skills of the primary school teacher. In primary school, inside the classroom, objects and educational tools should be arranged and designed in such a way that they do not hinder the pupils, and at the same time create additional interest in learning. Pupils do not learn only from books, the concept of learning environment includes the concepts of physical environment, psychological environment, pedagogical environment, and proper organization of the environment leads to high achievements in learning and teaching.

The purpose of the research is to investigate the supporting factor of the pedagogical environment in pupils' learning in primary education. The following research methods were used during the research: analysis of psychological and pedagogical literature, observation, experiment, psychodiagnostic methods, qualitative and quantitative analysis of the research results. Literature analysis is an important method in researching the relevant problem.

The scientific novelty of the article is reflected in the obtained conclusions. Thus, following the principle of visibility of training is one of the important features for organizing a supportive environment. Any information presented to the pupil visually remains in the pupil's memory longer, and the joint use of audio-visual means allows thinking to develop in an analytical form. It is no coincidence that visibility in training is called the golden rule. Visual aids are very important, especially for pupils in primary education. Any educational material is considered visual material. The use of those resources is carried out based on the principle of visibility of training.

Keywords: education; pedagogical environment; primary school; assessment; supportive environment.

Ref. 10.

Зейнаб Алекбарова Тахір, викладач кафедри
педагогіки та методики навчання
Гянджінського державного університету, Азербайджан

РОЛЬ СТВОРЕННЯ СПРИЯТНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У РОЗВИТКУ УЧНІВ

Однією з вимог сучасного інформаційного суспільства є створення навчального середовища, яке відповідає схильностям, інтересам і бажанням учнів. Навчання – це інноваційна діяльність. Ця діяльність вимагає, щоб середовище, яке оточує учнів, було організоване в освітній спосіб як єдине ціле. Створення сприятливих умов для навчальної діяльності потребує професійної майстерності вчителя початкових класів. У початковій школі всередині класу предмети та навчальні засоби повинні бути розташовані та оформлені так, щоб вони не заважали учням, а натомість створювали додатковий інтерес до навчання. Учні вчать не тільки з книг, поняття навчального середовища включає поняття фізичного середовища, психологічного середовища, педагогічного середовища, а правильна організація середовища приводить до високих досягнень у навчанні та викладанні.

Мета дослідження – простудіювати підтримувальний фактор педагогічного середовища в навчанні учнів початкової школи. Під час дослідження були використані такі методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, спостереження, експеримент, методи психодіагностики, якісний та кількісний аналіз результатів дослідження. Важливим методом у дослідженні відповідної проблеми є аналіз літератури.

Наукова новизна статті відображена в отриманих висновках. Таким чином, дотримання принципу наочності навчання є однією з важливих рис організації сприятливого середовища. Будь-яка інформація, подана учневі візуально, довше залишається у його пам'яті, а спільне використання аудіовізуальних засобів уможливорює розвивати мислення в аналітичній формі. Не випадково наочність у навчанні називають золотим правилом. Наочні посібники дуже важливі, особливо для учнів початкової школи. Будь-який навчальний матеріал вважається наочним. Використання цих ресурсів здійснюється за принципом наочності навчання.

Ключові слова: освіта; педагогічне середовище; початкова школа; оцінювання; сприятливе середовище.

Introduction. It is important to create a supportive environment in educational institutions for the proper establishment of educational activities. Creating a supportive environment does not mean blindly collecting and purposelessly using things to be used in the classroom. In creating this environment, teachers must follow certain guidelines and know what it takes to create a supportive environment. Creating a supportive environment means providing pupils with more effective learning activities. When creating a supportive environment, all educators, parents, psychologists should combine their efforts in this area and create the most optimal environment for pupils. In order to ensure the pupil's learning activity, the arrangement of every item and classroom equipment in the classroom is reviewed by an expert, and everything is organized for the pupil's learning. The primary school teacher has an important role in creating a learning environment. All tools used during the lesson are selected by the teacher and adapted to the use of the class. When the creation of an educational environment is not ensured, the achievements of pupils in learning are not at the desired level. A supportive environment allows the pupil to apply what they have learned. The creation of an educational environment in accordance with the requirements, inclinations and interests of the modern education system, society and, of course, the individual himself allows for the correct implementation of educational standards.

The purpose of the research is to investigate the supporting factor of the pedagogical environment in pupils' learning in primary school.

Analysis of the latest relevant research and publications. This study is based on sources written by various authors, such as "Management of education" by O. Abbasov, "Psychological issues of preparing children for school" by L. Bagirli, "Personality-oriented education and civil society" I. Jabrayilov, "Pedagogy: Textbook" by H. Ahmadov, N. Zeynalova, "Inclusive education" by N. Huseynova, "Organization of training in inclusive classes", "A theory of human motivation" by A. Maslow, "Quality in education as one of the leading directions" by R. Mammadzade, "Some aspects of the modern pedagogical process" by M. Nuriyeva, "Supportive Learning Environment Interventions Review Protocol" and others have been studied.

Results of the research. Learning environment refers to the different physical places, contexts, and cultures where pupils learn through different sensory means. Since primary school pupils can learn not only inside the school, but also in different settings such as places outside the school, outdoor environments, as well as everything that surrounds them, this term refers more to a limited and traditional room, namely the classroom and the school. In the concept of the learning environment, there is also the concept of a supportive learning environment distinguished by its characteristics and efficiency, the organization of which leads to higher achievements of the pupil in the learning activity. Any educational resource, material environment, all elements in the classroom are the concept of environment. However, a supportive learning environment means adapting all the objects and attitudes in the classroom to the pupils' inclinations, interests and desires.

THE ROLE OF CREATING A SUPPORTIVE ENVIRONMENT IN PRIMARY SCHOOL IN PUPILS' DEVELOPMENT

A supportive learning environment is a concept that encompasses all pupil activities within the classroom. Not only the activities of the pupil, but also the positive and negative factors that influence this activity belong to the concept of a supportive learning environment. For example, in a classroom that is well nourished by sunlight, more favorable conditions are created for the stimulation of pupils' thinking and the assimilation of educational materials. It is impossible for primary pupils to learn some knowledge and skills normally in places without windows or poorly decorated, without resources, where violent and illegal activities are shown against pupils.

A supportive learning environment generally encompasses two main concepts. One of them is the concept of "positive learning environment", and the second is "negative learning environment". A positive learning environment is an environment where effective, educational opportunities are organized for pupils, educational material is designed in a pupil-oriented and developmental way, children's rights are not violated, and all activities are organized in an orderly and appropriate manner. A positive learning environment is an environment that creates real opportunities for the physical, mental and spiritual development of pupils' thinking. A well-lit and well-maintained classroom Negative learning environment can be attributed first of all to the environment created in schools with limited resources, accompanied by the trampling of children's rights, where a negative psychological attitude prevails. This also prevents pupils from being supported and their thinking stimulated. It causes the pupils to fall behind in learning and their achievements drop.

A supportive learning environment should be organized in such a way that the relationship between teaching and real life is understood, pupils are involved in the independent solution of both educational and social problems, can use various sources of information, and can systematically and independently increase the stock of knowledge.

When can we expect a significant increase in training productivity? First of all, the environment should arouse lively interest in the pupil, prompt him to active work, search and discovery. At this time, his teaching activity is physically and psychologically lightened and efficiently organized. A supportive learning environment should have the qualities of flexibility and interactivity. The learning process should enable the cooperation of all pupils. Creating a supportive learning environment for the pupil means that the environment supports them to ask open questions, explore problems, conduct research and debate. A supportive learning environment has a great impact on pupils' thinking, social, emotional, physical and creative development. By creating a physically and psychologically safe and stimulating environment, teachers enable pupils to conduct independent and

group research, play games, and interact with a variety of people, i.e. fellow pupils, teachers, etc. Organizing classrooms as research laboratories allows pupils to try themselves in different roles: researcher, actor, artist, builder, scientist, teacher, parent, etc. Teachers are responsible for creating a supportive learning environment for pupils to explore, innovate, and exchange ideas. In such an environment, the teacher's role is to support pupils' self-expression, to open up new opportunities for them to achieve, and to create fertile conditions for the formation of behavior and personal qualities useful to society.

Observance of the principle of visibility of training is one of the important features for organizing a supportive environment. Any information presented to the pupil visually remains in the pupil's memory longer, and the joint use of audio-visual means allows thinking to develop in an analytical form. It is no coincidence that visibility in training is called the golden rule. Visual aids are very important, especially for pupils in primary education. Any educational material is considered visual material. The use of those resources is carried out based on the principle of visibility of training. Creating mutual relations between parents, pupils and teachers is one of the important factors of a supportive environment. Parents should be constantly involved in the educational process of pupils in various ways so that pupils feel in the psychological comfort zone. Establishing a positive and optimal relationship system of parents with the school and the teacher leads the pupil to express his inclinations and interests, wishes and needs more clearly. This also leads to the continuation of the relationship between the parent and the child in the school environment and the formation of an unbreakable, strong family bond. A pupil who feels attention and care for himself gets better results in education. Studying the environment and cultivating a personality with ecological culture is also an important tool in organizing a supportive environment. The first step in the education of the sense of environmental responsibility in the younger generation is to attract the attention of pupils to environmental problems. It is necessary to explain to them that the killer of nature is the killer of people, animals, plants – in short, all other living beings. We take back double the damage we do to nature. The air we pollute returns to our lungs, water to our whole body, and soil with food to our stomach and from there to our body. We organize the beginning of this return process ourselves. A good start is a healthy comeback.

Conclusion. It is our duty to protect the environment. The interaction between society and the natural environment has been spontaneous until now. Today, it has become clear that society must take responsibility for the future of nature, move from spontaneous interaction to conscious direction. Humanity now understands better that resources of the biosphere and other

THE ROLE OF CREATING A SUPPORTIVE ENVIRONMENT IN PRIMARY SCHOOL IN PUPILS' DEVELOPMENT

resources of the earth cannot be exploited intensively and spontaneously without taking into account the possibilities of nature and the interests of present and future generations. Unity of pupils with society is such a problem that it is very difficult to organize a supportive environment without ensuring its successful solution. Each pupil is a sub-component of society. Every change and innovation that takes place in society shows itself in a person's life. With reference to the demand-oriented principle of education, the changing and increasing demands and needs of society, the state and the individual should always be kept in focus. Continuous self-education of teachers leads directly to the development of pupils and their habituation to innovation, research, and independent activity. A teacher who is able to learn and develop himself instills this quality in his pupils. As a result, a classroom environment accustomed to independent activity is created. The teacher's self-education and development of professional skills determine the optimal establishment of the relationship with the primary school pupils and the teaching process.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abbasov O. Təhsilin idarə olunması. Bakı, MMC müəssisəsi, 2016, 232 s.
2. Bağırılı L. Uşaqların məktəbə hazırlanmasının psixoloji məsələləri. Bakı: "Nərgiz", 2003. 116 s.
3. Cəbrayilov İ. Şəxsiyyətyönümlü təhsil və vətəndaş cəmiyyəti. Bakı: Mütərcim, 2011, 220 s.
4. Əhmədov H., Zeynalova N. Pedaqogika: Dərslik. Bakı: "Elm və Təhsil", 2016, 456 s.
5. Hüseynova N. İnküziv təhsil. Dərs vəsaiti. Bakı-2014.
6. İnküziv siniflərdə təlimin təşkili. Oxu materialı. TİPİİ, Bakı, 2018.
7. Maslow A. A theory of human motivation. *Psychological Review*, Vol 50(4), Jul 1943, p. 370–396.

8. Məmmədzadə R. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. Bakı, Müəllim, 2010. 170 s.

9. Nuriyeva M. Müasir pedaqoji prosesin bəzi aspektləri. *Azərbaycan məktəbi jurnalı*, 2016. № 5. s. 71–76.

10. Supportive Learning Environment Interventions Review Protocol, <https://ies.ed.gov/ncee/wwc/Document/285>

REFERENCES

1. Abbasov, O. (2016). Təhsilin idarə olunması [Management of education]. Bakı, LLC enterprise, 232 p. [in Azerbaijani].
2. Bağırılı, L. (2003). Uşaqların məktəbə hazırlanmasının psixoloji məsələləri [Psychological issues of preparing children for school]. Bakı, 116 p. [in Azerbaijani].
3. Jabrayilov, I. (2011). Şəxsiyyətyönümlü təhsil və vətəndaş cəmiyyəti [Personality-oriented education and civil society]. Bakı: Translator, 220 p. [in Azerbaijani].
4. Ahmadov, H. & Zeynalova, N. (2016). Pedaqogika: Dərslik [Pedagogy: Textbook]. Bakı: "Science and Education", 2016, 456 p. [in Azerbaijani].
5. Huseynova, N. (2014). İnküziv təhsil [Inclusive education]. Teaching aids. [in Azerbaijani].
6. İnküziv siniflərdə təlimin təşkili [Organization of training in inclusive classes]. Reading material. TİPİİ, Bakı, 2018 [in Azerbaijani].
7. Maslow, A. A theory of human motivation. *Psychological Review*, Vol 50(4), Jul 1943, pp. 370–396. [in English].
8. Mammadzade, R. (2010). Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi [Quality in education as one of the leading directions]. Bakı, Teacher. 170 p. [in Azerbaijani].
9. Nuriyeva, M. (2016). Müasir pedaqoji prosesin bəzi aspektləri [Some aspects of the modern pedagogical process]. *Azerbaijan school magazine*, No. 5, pp. 71–76. [in Azerbaijani].
10. Supportive Learning Environment Interventions Review Protocol, <https://ies.ed.gov/ncee/wwc/Document/285> [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.12.2024

“Складність не в нових ідеях, а у визволенні від старих, які в тих, котрі виховані як більшість із нас, пустили корені в кожному закутку нашого мислення”.

*Джон Мейнард Кейнс
англійський економіст*

“Мудрість приходить тоді, коли істину бачиш очима душі”.

*Платон
давньогрецький філософ*

“Тільки спілкування виліковує від самовпевненості, нерішучості, сором'язливості, тільки вільний і невимушений обмін думками дає можливість вивчити людей, перевіряти їх, розпізнавати і порівнювати себе з ними”.

*Люк де Клап'є де Вовенарг
французький філософ, письменник-мораліст*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У БУДИНКАХ СІМЕЙНОГО ТИПУ

УДК 37.018.1:[37.015.31:008]:37.018.3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320571>

Тетяна Ціпан, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У БУДИНКАХ СІМЕЙНОГО ТИПУ

У статті розкрито особливості полікультурного виховання дітей у будинках сімейного типу.

Узагальнено, що полікультурне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування має здійснюватися з урахуванням вікових, індивідуальних та національних особливостей кожного; спрямовуватися на формування толерантного і терпимого ставлення до представників інших культур, емпатії, культури міжкультурного спілкування та взаємодії. Схарактеризовано форми полікультурного виховання; вирішено їх педагогічний потенціал.

Ключові слова: полікультурне виховання; будинок сімейного типу; батьки-вихователі; діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; форми полікультурного виховання.

Лім. 10.

Tetiana Tsipan, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities

SOCIAL AND PEDAGOGICAL ASPECT OF MULTICULTURAL EDUCATION OF CHILDREN IN FAMILY-TYPE HOMES

The article is devoted to the problem of multicultural education of orphans and children deprived of parental care.

Multicultural education is considered to be a process of socialisation of children, which involves mastering the system of national and general cultural values, communication and empathic skills that allow an individual to interact with other cultures, show understanding of other cultures, and tolerance towards other speakers.

The family-type home is considered to be a special environment for the child's life, a factor in the formation of such personal qualities that ensure his or her full life in the immediate social environment and multicultural society.

It is generalised that multicultural education of children in family-type homes should be carried out taking into account the age, individual and national characteristics of each child and aimed at forming a tolerant and tolerant attitude towards representatives of other cultures, empathy, culture of intercultural communication and interaction, which allows the child to interact with people of different cultures on the basis of tolerance and mutual understanding.

The forms of multicultural education for children are characterised. They are aimed at: making them aware of the richness of their native culture and cultural diversity of the world (reading stories and poems, composing fairy tales, legends, studying proverbs and sayings, working together with parents and other adults; creating family folk music groups); developing interest and need for intercultural communication and interaction with others (participation in celebrations of national holidays, competitions of national dishes; working together with parents or other adults); learning about cultural diversity, recognizing the equality of each culture and ethnicity (meetings with historians and ethnographers from different cultures; attending theatre performances; introducing children to folk artists from different cultures; family visits to museums), etc. Their pedagogical potential is described.

Keywords: multicultural education; family-type home; foster parents; orphans; children deprived of parental care; forms of multicultural upbringing.

Постановка проблеми. Однією з тенденцій розвитку сучасного суспільства є його глобалізація. І хоча в рамках цього процесу відбувається розширення взаємозв'язків між культурами, виявляється їхня взаємозалежність і взаємопроникнення, все ж подекуди спостерігаються прояви національної нетерпимості та роз'єднаності. У таких умовах зростаюча особистість опиняється у складній соціокультурній ситуації, оскільки самостійно їй важко розібратися в особливостях сучасної міжкультурної взаємодії. Тому видається важливим підготувати зростаючу особистість до життєдіяльності у полікультурному

суспільстві, що пов'язано насамперед з усвідомленням нею багатства культурного різноманіття світу та формуванням здатності продуктивно жити і працювати в ньому.

Законодавчо ця вимога підкріплена низкою нормативно-правових документів, зокрема: законами України "Про освіту" (2017), "Про національні меншини (спільноти) в Україні" (2023), "Про забезпечення функціонування української мови як державної" (2019), "Про національну безпеку України" (2018), "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" (2022), Стратегією націо-

нально-патріотичного виховання (2019), Державною цільовою соціальною програмою національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2021), Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022), Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2016 рр. та іншими.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблема полікультурного виховання дітей і молоді останнім часом все більше привертає увагу сучасних науковців. Загальні засади полікультурного виховання розкрили О. Гуренко, К. Коваль, Н. Молодиченко, В. Молодиченко [7]; полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього закладу (теоретичний аспект) – П. Кендзьор; особливості формування полікультурної компетентності учителів та учнів – Л. Гончаренко, О. Грива, В. Кузьменко; особливості полікультурного виховання старшокласників у контексті лінгвокультурологічного підходу – А. Солодка [7]; активні форми і методи полікультурного виховання учнів різних вікових категорій – О. Безкоровайна [1], О. Петренко [8]; підготовку майбутніх учителів до полікультурного виховання школярів – Л. Волик, О. Дубовик та ін.

Оскільки сучасне вітчизняне суспільство характеризується різноманіттям етнокультур, релігійних, вікових, гендерних, професійних культур, молодіжних субкультур тощо, а в особистісному аспекті – прийняттям цієї різноманітності, то це вимагає підвищеної уваги до проблеми полікультурного виховання дітей різними соціальними інституціями, зокрема й сім'ями.

На сьогодні у вітчизняній психолого-педагогічній науці є наукові дослідження щодо особливостей полікультурного виховання дітей у сім'ях. Полікультурний характер сімейного виховання проаналізовано у працях О. Гриви, В. Ковбас, І. Руснак; полікультурне виховання учнів середніх (5–8) класів в умовах родинно-шкільного освітнього простору – Л. Чумак; форми і методи полікультурного виховання в будинках сімейного типу – Т. Ціпан [10]; формування полікультурної компетентності батьків-вихователів у будинку сімейного типу – К. Коваль [5].

Мега стаггі – розкрити соціально-педагогічний аспект полікультурного виховання дітей у будинках сімейного типу; схарактеризувати педагогічний потенціал рекомендованих форм полікультурного виховання дітей.

Основний виклад матеріалу. Сучасні соціально-економічні і політичні умови функціонування українського суспільства спричинили появу великої кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Втрата дитиною рідної сім'ї і будинку, в якому вона народилася і виховувалася, означає втрату найдорожчого у житті. Дитина стає

вразливою, життя без рідних батьків не приносить їй радості і задоволення.

Згідно із Законом України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”, існують такі форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: “усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [4]. “Дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менше як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування” [9].

За своєю формою сімейного виховання дитячий будинок сімейного типу найбільш наближений до природної сім'ї. Основна цінність сім'ї – це дім. Ми розглядаємо дім не просто як житло, а як найважливішу культурологічну реалію. Насамперед дім – це притулок, надійність, безпека та правовий захист дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, від зовнішнього (подекуди несприятливого) середовища. Проте дітям-сиротам і дітям, позбавлених батьківського піклування, звикнути до нового дому, нової сім'ї важко. Вони опиняються у новій життєвій ситуації, в якій треба адаптуватися до середовища, відмінного від того, в якому проживали раніше з рідними батьками, прийняти правила співжиття і життєдіяльності в будинку сімейного типу як свої. Для цього батькам-вихователям важливо забезпечити сприятливі умови для індивідуального розвитку кожної дитини, компенсуючи пережиті нею раніше травми та умови соціалізації, для оволодіння кожною життєвими навичками, необхідними для самостійного життя в нових соціокультурних реаліях.

Батьки-вихователі будинків сімейного типу – носії сукупності культурних пластів: національного, гендерного, релігійного, професійного тощо. У процесі життєдіяльності вони взаємодіють із представниками різних соціальних та міжнаціональних груп для розв'язання проблем культурного розмаїття, яке проявляється у різних сферах соціального життя: мові, релігії, звичаях, традиціях, художній творчості, будівництві, дизайні, стилі одягу, кухні, дозвіллі, етикеті тощо. Діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, вибудовують власні переконання, спираючись на уявлення про життя, що транслуються батьками-вихователями. Тобто будинок сімейного типу як особливе середовище життєдіяльності дитини, має стати головним чинником її соціального розвитку, формування особистісних якостей, які забезпечать її повноцінне життя

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У БУДИНКАХ СІМЕЙНОГО ТИПУ

у найближчому соціальному оточенні та полікультурному суспільстві.

У нинішніх умовах функціонування українського суспільства непоодинокі випадки, коли в будинку сімейного типу виховуються діти – представники різних культур чи націй. І тоді важливим для батьків є зосередити увагу на їхньому полікультурному вихованні, яке С. Гончаренко розглядає як “процес цілеспрямованої соціалізації дітей, що передбачає оволодіння особистістю системою національних і загальнокультурних цінностей, комунікативних і емпатійних умінь, що дозволяють особистості здійснювати міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур, а також толерантність стосовно інших носіїв” [3, 366]. У демократичному полікультурному суспільстві сім’я повинна сприяти створенню позитивного клімату, в якому діти вчать цінувати не лише власну культуру, а й культури інших людей.

На думку І. Бега, “у сконцентрованій формі полікультурне виховання мусить забезпечити свідоме засвоєння особистістю цінностей національної та світової культури, формування широких соціальних чинників, як міжкультурних інтеграторів, готовності до практичних ціннісних взаємообмінів при збереженні власної культурної самобутності” [2, 11].

Завдання батьків-вихователів у цьому контексті – забезпечити сприятливий морально-психологічний клімат в сім’ї, що, зі свого боку, передбачає: урахування вікових, індивідуальних та національних особливостей кожної дитини, думок та особистісної позиції при виникненні проблем культурологічного чи національного характеру; формування почуття толерантності до представників інших культур, терпимості до інакшості, емпатії, культури міжкультурного спілкування та взаємодії; використання достовірної і актуальної інформації про різні культури та субкультури; залучення дітей до обговорення особливостей культурної самоідентифікації, з метою запобігання причин виникнення міжкультурних конфліктів у сім’ї та найближчому соціальному оточенні.

Вирізняємо такі засоби полікультурного виховання: рідна мова, українські народні звичаї і традиції та традиції будинку сімейного типу; фольклор; ужиткове та декоративно-прикладне мистецтво; художня література, зокрема і книги із власної бібліотеки дитини; пісні, музика, характерні для регіону попереднього проживання дитини; історичні та родинні спогади батьків-вихователів і членів сім’ї; сімейні реліквії дітей; національні страви (бажано, поширені в регіонах, де дитина проживала раніше); народні іграшки та ігри тощо.

З огляду на те, що полікультурне виховання має організовуватися з урахуванням принципу полікультурності, що передбачає “інтегрованість української культури в європейський та світовий прос-

тір, створення для цього необхідних передумов: формування відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід’ємну складову культури загальнонародської” [6], то виокремлюємо такі форми і методи полікультурного виховання дітей будинків сімейного типу:

– читання оповідань та віршів полікультурного характеру, обговорення міжкультурних казок, легенд, вивчення прислів’їв та приказок [10, 231] – забезпечують розвиток у дітей морально ціннісних уявлень про добро, красу, правду, працьовитість, хоробрість; забезпечують толерантне ставлення до представників інших культур;

– спільна праця з батьками-вихователями чи іншими/інакшими дорослими – зближує та об’єднує людей різних за етнічним походженням; формує толерантне і терпиме ставлення до інших та інакших, сприяє навчанню норм і правил культурної взаємодії між людьми різних культур;

– предмети народного побуту, з-поміж іншого й старовинні, – передають побут і життєвий спосіб життя попередніх поколінь українців, поглиблюючи у дітей знання про особливості організації сімейного побуту українців, працю, звичаї, традиції, народні свята, національне вбрання, іграшки тощо;

– знайомство дітей з народними умільцями – представниками різних культур, ознайомлення з традиційними народними промислами і ремеслами (специфічні для окремо взятого регіону країни) – викликає у них гордість за рідний край, український народ, його культурне багатство і розмаїття;

– відвідування театральних вистав – сприяє ознайомленню дітей з кращими зразками української драматургії, музики, співу, танців; під час драматизації діти не тільки пізнають світ, а й виражають своє ставлення до добра і зла, долучаючись до фольклору та національної культури (адже кожен літературний твір є носієм певних моральних цінностей);

– створення сімейних фольклорних музичних колективів з подальшою участю в етнічних фестивалях, фольклорних концертах – прискорює процес набуття дітьми досвіду полікультурної взаємодії з представниками інших культур, формування ціннісного ставлення до культурних відмінностей представників інших культур; розвиває здатність дітей до міжкультурного і полікультурного діалогу;

– участь у відзначенні народних (релігійних) свят – забезпечує розуміння дітьми рівноцінності культур різних етносів, народів та націй;

– конкурси на краще приготування національних страв – сприяють оволодінню дітьми кращими зразками української національної кухні, здатності диференціювати спільне і відмінне у національній кухні народів України;

– зустрічі з істориками, етнографами, представниками різних культур – забезпечують розвиток поведінкових навичок спілкування з представниками інших культур та етносів, зорієнтованість на діалог культур;

– сімейні відвідування музеїв – поглиблюють знання дітей про культурно-історичні досягнення рідного народу, а також народів, які проживають на території України, особливості української архітектури, одягу, предметів побуту представників різних культур у різні періоди української історії.

Участь дітей у таких формах роботи розширює їхнє розуміння полікультурності, сприяє усвідомленню важливості і можливості збагачення життя в мультикультурному середовищі, підвищує самооцінку.

Педагогічний потенціал таких форм полікультурного виховання вбачаємо: у розвитку в дітей полікультурних особистісних якостей, ціннісного ставлення до себе, толерантного і терпимого ставлення до представників інших культур; “чуттєвому пізнанні життя та цінностей національної культури, естетичному та моральному співпереживанні” [10]; формуванні навичок розв’язання міжкультурних проблем шляхом пізнання культурного різноманіття, визнанні рівноцінності кожної культури та етносу; розвитку зацікавленості та потреби у міжкультурному спілкуванні та взаємодії з іншими; усвідомленні дітьми того, що вони є частиною великого українського народу, національна культура якого різноманітна й багата.

Висновки. Полікультурне виховання дітей – важлива умова виховання дитини, здатної до активної життєдіяльності в полікультурному суспільстві. Велика роль у цьому належить батькам-вихователям, які створюють умови для пізнання дітьми інших культур; насичують життя дітей різними формами і видами культурно-пізнавальної діяльності, що допомагають їм оволодіти надбаннями національної культури, сформувавши мотивацію й інтерес до інших культур і позитивне ставлення до відмінностей у культурах різних народів; організовують суб’єкт-суб’єкту комунікацію і взаємодію з представниками інших культур, що уможливорює взаємодію дитини з носіями різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у висвітленні взаємодії закладу загальної середньої освіти і будинку сімейного типу у полікультурному вихованні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкоровайна О. Полікультурне виховання дітей різних вікових груп: теоретичні засади. *Іноватика у вихованні* : зб. наук. пр. / упоряд. О.Б. Петренко; ред. кол. : Н.М. Коляда, Н.Б. Грицай, Т.С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2022. Вип. 20. С. 17–24.

2. Бех І. Виховний простір: організаційно-змістові орієнтири. *Гірська школа українських Карпат*. № 10. Івано-Франківськ : ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, 2013. С. 1.

3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне Волинські обереги, 2011. 552 с.

4. Закон України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2005, № 6, ст. 147 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

5. Коваль К. Формування полікультурної компетентності батьків-вихователів у дитячому будинку сімейного типу. *Іноватика у вихованні* : зб. наук. пр. / упоряд. О.Б. Петренко; ред. кол. : Н.М. Коляда, Н.Б. Грицай, Т.С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2022. Вип. 16. С. 264–270.

6. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/da/show/v0527729-22#Text>

7. Молодиченко Н., Молодиченко В. Полікультурне виховання учнів початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць, 2019. Вип. 64. Т. 2. С. 75–79. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/64/part_2/16.pdf

8. Петренко О. Активні й інтерактивні методи полікультурного виховання учнів різних вікових груп. *Іноватика у виховання* : зб. наук. пр. Вип. 11. Том 1 / упоряд. О.Б. Петренко; ред. кол. : Н.М. Коляда, Н.Б. Грицай, Т.С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2020. С. 17–24.

9. Постанова Кабінету міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 “Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>

10. Ціпан Т. Форми і методи полікультурного виховання дітей будинків сімейного типу. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*, № 3 (2024). С. 228–235. URL: <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/58/54>

REFERENCES

1. Bezkorovaina, O. (2022). Polikulture vykhovannia ditei riznykh vikovykh hrup: teoretychni zasady [Multicultural education of children of different age groups: theoretical foundations]. *Innovations in education: a collection of scientific articles*. Vol. 20. (Ed.) O. Petrenko; ed. by N. Koliada, N. Hrytsai, T. Tsipan and others. Rivne, pp. 17–24. [in Ukrainian].

2. Bekh, I. (2013). Vykhovnyi prostir: orhanizatsiino-zmistovi oriientyry [Educational space: organisational and content guidelines]. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. No. 10. Ivano-Frankivsk. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, p. 11. [in Ukrainian].

3. Honcharenko, S.U. (2011). Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Encyclopaedic Dictionary]. *Second edition, supplemented and corrected*. Rivne, 552 p. [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia” [Law of Ukraine “On Ensuring Organisational and Legal Conditions for Social Protection of Orphans and Children Deprived of Parental Care”]. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 2005,

АВТОНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

No. 6, Article 147 (as amended). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (Accessed 12 December 2024). [in Ukrainian].

5. Koval, K. (2022). Formuvannya polikulturnoi kompetentnosti batkiv-vykhovateliv u dytyachomu budynku simeinoho typu [Formation of multicultural competence of foster parents in a family-type children's home]. *Innovation in upbringing: a collection of scientific articles*. Issue 16. Ed. O. Petrenko; editors: N. Kolyada, N. Hrytsai, T. Tsipan, et al. Rivne, pp. 264–270. [in Ukrainian].

6. Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [The concept of national and patriotic education in the education system of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (Accessed 14 December 2024). [in Ukrainian].

7. Molodychenko, N. & Molodychenko, V. (2019). Polikulture vykhovannia uchniv pochatkovoї shkoly [Multicultural education of primary school students]. *Pedagogy of forming a creative personality in higher and secondary schools: a collection of scientific works*, 2019. Issue 64. Vol. 2. pp. 75–79. Available at: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/64/part_2/16.pdf (Accessed 11 December 2024). [in Ukrainian].

8. Petrenko, O. (2020). Aktyvni y interaktyvni metody polikulturnoho vykhovannia uchniv riznykh vikovykh hrup [Active and interactive methods of multicultural education of students of different age groups]. *Innovation in education: a collection of scientific articles*. Vol. 1. (Ed.). O. Petrenko; ed. by N. Koliada, N. Hrytsai, T. Tsipan, et al. Rivne, pp. 17–24 [in Ukrainian].

9. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 26 kvitnia 2002 r. No 564 "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytyachyi budynok simeinoho typu" [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 564 dated 26 April 2002 "On Approval of the Regulation on Family-type Children's Homes"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (Accessed 12 December 2024). [in Ukrainian].

10. Tsipan, T. (2024). Formy i metody polikulturnoho vykhovannia ditei budynkiv simeinoho typu [Forms and methods of multicultural education of children in family-type homes]. *Pedagogical Science and Education of the XXI Century*, No. 3. pp. 228–235. Available at: <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/58/54> (Accessed 14 December 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.12.2024

УДК 378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320564>

Тетяна Мастеркова, викладач
кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗ "Житомирський ОІППО" ЖОР

АВТОНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті висвітлюються проблеми професійного становлення вчителів в умовах правового режиму воєнного часу, які зумовлюють необхідність оновлення методичного самовдосконалення та розвитку професійної компетентності. Професійна компетентність розглядається як комплексна характеристика знань, умінь, цінностей, мотивації і особистих якостей, як інтегративна характеристика особистості. Акцентовано увагу на важливості самоосвіти, інноваційності й адаптації до сучасних викликів, що забезпечує ефективність та результативність діяльності педагога. Розглянуто ключові вимоги професійних стандартів до професійної компетентності вчителя, зокрема партнерство, інклюзивність, академічна доброчесність, емоційна стійкість та оновлення педагогічних практик. Окреслено важливість документування педагогічних досягнень, як засобу самооцінки і професійного розвитку. Охарактеризовано багатогранні можливості вчителя та його роль у забезпеченні високої якості освіти.

Ключові слова: професійна компетентність; педагог; автономність; результативність.

Табл. 1. Літ. 6.

Tatyana Masterkova, Lecturer of the Social and Humanitarian
Branch of Science Department of Communal Educational Institution
"Zhytomyr Regional In-Service Teachers Training Institute"

AUTONOMY AND INDEPENDENCE OF THE TEACHER IN THE PROCESS OF SELF- ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL IMPROVEMENT

The article considers the issue of professional development of a modern teacher. The problems of professional formation and development of teachers in the conditions of the legal regime of wartime are highlighted, which necessitate the renewal of methodological self-improvement and the development of professional competence. The importance of adapting to modern challenges through the use of reflection practices and psychological and pedagogical assistance is considered.

The article proposes different approaches to interpreting the concept of "professional competence", which is defined as a complex characteristic that includes cognitive abilities, value-personal and motivational components. It is determined that

АВТОНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

the professional abilities of a teacher are formed through the interrelation of knowledge, skills, moral and ethical concepts and practical activities. The importance of adaptation to modern challenges and self-education as one of the key factors of professional improvement is particularly emphasized.

The requirements of the professional standards of teachers approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine, which include partnership cooperation, inclusiveness, development of key competencies, academic integrity, psychological support, innovation, ensuring a safe educational environment and patriotism, are analyzed. A systematic approach to documenting the results of professional activity and creating a professional "success dossier" as a tool for self-assessment and reflection is proposed. The importance of documenting pedagogical achievements and professional development is outlined. The multifaceted capabilities of a teacher and his role in ensuring high-quality education are characterized. The conclusions emphasize the need for a comprehensive approach to the development of teachers' professional competence, the ability to ensure effective educational activities, adapt to changes and continuous improvement in order to achieve high quality education.

Keywords: professional competence; teacher; autonomy; effectiveness.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професіоналізм сучасного педагога в умовах дії правового режиму воєнного часу набуває нових форм методичного самовдосконалення.

Якість освіти є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави на будь-якому етапі її розвитку, особливо у період модернізації.

На педагогічну систему, яка включає державні освітні стандарти, мережу освітніх установ, впливають органи управління освітою, державна політика, економічна і соціальна системи. Оновлення змісту освіти в умовах непередбачуваності (повітряні тривоги, аварійні відключення електрики тощо), впливає на всі державні інституції, сприяючи змінам, адаптуванню життя під ситуацію сьогодення. Це зумовило оновлення вимог до професійної діяльності вчителя. Зокрема, важливим стає акцент на рівні професійних компетентностей та пріоритету особистої позиції вчителя щодо здійснення ним професійної діяльності [1; 4].

Сучасна школа в умовах переходу на національну модель освіти потребує від учителя "нового" типу творчості, володіння сучасними методами та технологіями навчання, способами самостійного конструювання педагогічного процесу в умовах конкретної практичної діяльності, умінням самостійно прогнозувати свій кінцевий результат, а особливо практиками психолого-педагогічної допомоги. Вчитель не просто виконує конкретні робочі функції, а суб'єктивним ставленням визначає пріоритетні напрями своєї діяльності, що становлять зміст його роботи [1; 4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранність розвитку професіоналізму вчителів десятиліттями привертає увагу багатьох дослідників. Основоположниками таких досліджень були Ян Амос Коменський, Карл Роджерс, Девід Колб.

Так, Ян Амос Коменський був одним із перших, хто системно виклав основи педагогіки та підкреслив важливість підготовки вчителя. Карл Роджерс розробив гуманістичний підхід до освіти, який акцентує увагу на особистісних якостях педагога.

Девід Колб створив модель навчання, яка базується на досвіді та рефлексії.

Особливості професійного становлення педагога в сучасних умовах вивчають В. Луговий, В. Майборода, О. Дубасенюк, Н. Нічкало, Н. Кузьміна. Зокрема вчені розкривають основні фактори, що впливають на цей процес та різні аспекти педагогічної діяльності (планування уроків, організація навчального процесу, взаємодія зі здобувачами освіти, колегами тощо), вплив контексту на професійний розвиток (тип закладу освіти, соціальне середовище, освітня політика) та проблеми, які існують у сучасній освіті й пов'язані з професійним становленням педагогів [2; 3; 5; 6].

Мета статті – розкрити значення автономності та самостійності педагога в процесі самоорганізації методичного вдосконалення і обґрунтувати важливість розвитку професійної компетентності.

Завдання:

- Дослідити основні фактори, що впливають на професійне становлення педагога, зокрема в умовах оновлення освітніх стандартів і непередбачуваних соціально-економічних викликів.

- Визначити ключові аспекти розвитку професійної компетентності, такі як самоосвіта, рефлексія та впровадження інноваційних методів у професійну діяльність.

- Проаналізувати практичні підходи до оцінювання результативності професійної компетентності педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення та розвиток професіоналізму є загальнодержавною проблемою. Не випадково основною метою освіти стає не проста сукупність знань, умінь і навиків, а заснований на них комплексний розвиток особистості, її підготовка до життя у світі, що швидко змінюється та самореалізації.

Зазначимо, що значна увага науковцями надається дослідженню особливостей розвитку професійної компетентності.

Поняття "компетентність" розуміємо як добросовісне виконання посадових обов'язків, які окреслені вимогами до кваліфікації, професіоналізму і продуктивності.

АВТНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Поняття “професійна компетентність” є вагомим ніж просто знання, уміння і навички. Професійна компетентність не є сумою знань, умінь і навичок, тому що передбачає всі сторони діяльності людини: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно-мотиваційну тощо [2; 3; 6].

У таблиці представлено контент-аналіз поняття “професійна компетентність педагога” авторів, які досліджували саме педагогічний аспект. Виокремлено як загальні підходи до поняття “професійна компетентність педагога”, так і конкретні характеристики, що роблять її визначення унікальним в освітньому контексті.

Таблиця 1

Аналіз підходів до визначення поняття “професійна компетентність педагога”

<i>Автор</i>	<i>Визначення поняття “професійна компетентність педагога”</i>	<i>Ключові аспекти</i>
Савченко О.Я.	Професійна компетентність педагога – це інтегративна характеристика, яка відображає його здатність до якісного виконання професійних обов’язків на основі знань, умінь і ціннісних орієнтацій.	Інтеграція знань, умінь, цінностей.
Кузьміна Н.В.	Здатність педагога забезпечувати результативність і ефективність навчально-виховного процесу через оптимальне використання своїх професійних знань, умінь та особистісних якостей.	Результативність, ефективність, особистісні якості.
Зязюн І.А.	Інтегративна характеристика особистості педагога, що включає професійні знання, педагогічні уміння та морально-етичні якості.	Знання, морально-етичні якості, педагогічні уміння.
Міщенко А.М.	Компетентність педагога визначається як його здатність забезпечувати розвиток особистості учня через інноваційні методи навчання та виховання.	Інноваційність, розвиток учня, виховна діяльність.
Клепко С.Ф.	Компетентність педагога розглядається як системна здатність, яка поєднує теоретичну підготовку, практичний досвід і мотиваційний потенціал.	Системність, мотивація, досвід.
Ліньова І.М.	Професійна компетентність педагога включає знання предмету, методичну підготовку, комунікативні вміння та емоційний інтелект.	Комунікація, емоційний інтелект, методика.
Сидоренко В.К.	Професійна компетентність педагога – це інтеграція професійної культури, творчого підходу до навчання та вміння адаптуватися до змін у освіті.	Творчість, адаптація, професійна культура.

Особливістю цих досліджень є інтегративний підхід до визначення поняття. Більшість авторів визначають її як до інтегративну характеристику, що включає кілька компонентів: знання, вміння, навички, цінності, мотивацію та особистісні якості.

Дослідники підкреслюють, що компетентність педагога є не окремим елементом, а цілісною системою, яка об’єднує когнітивні, емоційні та практичні аспекти.

Науковці акцентують увагу на значенні у сучасних умовах емоційного інтелекту, морально-етичних якостей і ціннісних орієнтацій діяльності педагога та необхідності адаптації до змін в освітньому середовищі.

Загалом науковці визначають професійну компетентність педагога складним і багатогранним феноменом, що формується на перетині знань, умінь, особистісних якостей та професійної етики. Різні акценти у запропонованих визначеннях (етика, результативність, інновації, комунікація тощо) зумовлюють динамічність характеристик як важливий аспект адаптування до умов сучасної освіти.

Міністерством освіти і науки затверджено новий професійний стандарт “Учитель закладу за-

гальної середньої освіти” (наказ МОН № 1225, від 29.08. 2024), в якому визначено ключові вимоги та компетентності вчителів для здійснення ефективної роботи, що [5]:

- партнерство: активна співпраця з батьками та іншими учасниками освітнього процесу;
- розвиток ключових компетентностей: критичне мислення, комунікація, творчість, співпраця;
- інклюзивність: створення умов для освіти;
- академічна доброчесність: прозорість оцінювання, повага до авторського права;
- інноваційний підхід: впровадження сучасних методик і цифрових технологій;
- психологічна підтримка: врахування індивідуальних особливостей, допомога у стресових ситуаціях;
- безпечне середовище: фізична та психологічна безпека учасників освітнього процесу;
- патріотизм і цінності: виховання моральності, поваги до української культури, мови та традицій;
- професійний розвиток: постійна самоосвіта і підвищення кваліфікації;
- емоційна стійкість: запобігання професійному вигоранню, управління стресовими ситуаціями.

Ці вимоги можуть варіюватися залежно від конкретної освітньої установи та рівня освіти (початкова, середня, вища школа), але загальні принципи залишаються незмінними.

У процесі розвитку професійної компетентності виокремлюємо самоосвіту як важливий компонент фахового вдосконалення. Вона передбачає процес постійного вдосконалення знань і навичок, вміння педагога адаптуватися до змін у освітній системі та суспільстві, а також активно шукати нові методи й підходи до навчання.

Підвищення кваліфікації забезпечує оновлення знань та сучасних педагогічних практик. Однак самоосвіта як процес свідомої самостійної пізнавальної діяльності здійснюється добровільно, планується, керується, контролюється самим педагогом, суттєво доповнює отримані на курсах знання і навички, а також є об'єктивною потребою для вчителя.

Нині зазнають змін самі аспекти оцінювання діяльності педагога, його філософія: дискретність змінюється безперервністю, фрагментарність – системністю, однобічність – багатогранністю, кількісні показники – якісними, штучність – природністю. Таким чином, цілком логічним є оцінювання особистісних досягнень педагога замість просто оцінки його роботи.

Профкомпетентність вчителя оцінюється також через управлінські аспекти, якими залишаються: внутрішкільний контроль (ВШК), атестація вчителя, підвищення кваліфікації – триєдина робота з кадрами.

Отже, говорячи про розвиток професійної компетентності з'ясовано, що він передбачає автономність та самостійність педагога, використання сучасних технологій, експертизи, оцінки та самооцінки.

Власним досвідом особистості стає осмислений і перероблений життєвий і професійний зміст, що становить частину її внутрішнього світу. Професійним досвідом працівник починає володіти тільки тоді, коли відповідально аналізує результати власної діяльності і робить правильні висновки.

Так, у Положенні про атестацію передбачається написання атестантом заяви із зазначенням кваліфікаційної категорії, на яку він претендує, здійснюючи самооцінку своєї діяльності [4].

Відомо, що у закладах освіти не формується банк даних про ефективність професійної діяльності педагогів та її зв'язок з підвищенням кваліфікації, організацією атестаційної процедури.

Будь-яка оцінка передбачає вимір того, що є, і його порівняння з тим, що має бути, тобто порівняння реального стану справ із нормою. У повсякденному житті кожна людина оцінює або себе або ж інших, людей і, навпаки, підлягає оцінюванню. Саме з огляду на це необхідним стає нагромадження досягнень, які формують своєрідний

“банк”, “портфель”, що містить документальні підтвердження опанування педагогом компетентностей та їх реалізації.

Інакше кажучи, у вчителя поступово формується “досьє успіхів”, як накопичення результатів професійної діяльності в міжатастаційний період, у якому віддзеркалюється все цікаве, корисне і гідне з того, що відбувається у його професійній діяльності.

Нагромадження педагогом досягнень результативності професійної компетентності є важливим аспектом його професійного розвитку. Це передбачає систематичне та цілеспрямоване збирання і аналіз результатів своєї професійної діяльності з метою підвищення ефективності навчального процесу та особистого професійного зростання.

Пропонуємо орієнтовний перелік основних аспектів нагромадження досягнень педагогом (результативності професійної компетентності), що включає:

1. Документування результатів:

- педагог повинен вести регулярний запис своїх професійних досягнень, включаючи успіхи учнів, впровадження нових методик, участь у професійних заходах, формуючи портфоліо, звіти, публікації та інші форми документування.

2. Рефлексія та самоаналіз:

- рефлексія допомагає педагогові розуміти свої сильні та слабкі сторони і планувати подальші кроки для професійного розвитку.

3. Використання зворотного зв'язку:

- зворотний зв'язок від учнів, колег, батьків та керівництва допомагає педагогу краще розуміти свої досягнення та визначати напрями для покращення.

4. Професійний розвиток:

- педагог повинен постійно прагнути до професійного вдосконалення, долучаючись до курсів підвищення кваліфікації, семінарах, вебінарах та інших формах навчання.

5. Участь у діяльності професійних спільнот:

- Для активної взаємодії з колегами, обміну досвідом та ідеями, нагромадженням нових знань та вдосконаленням своєї професійної компетенції важливе значення у професійному становленні педагога відіграють професійні спільноти.

6. Інноваційність та адаптація:

- педагог повинен бути готовим до впровадження інноваційних методів і технологій у навчальний процес, до змін у освітній системі та суспільстві, для забезпечення якісного навчання учнів.

7. Етика та відповідальність:

- педагог повинен дотримуватися етичних норм та моральних цінностей у процесі нагромадження досягнень.

Нагромадження педагогом результатів досягнень професійної компетентності допоможе йому

АВТНОМНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

залишатися актуальним та ефективним у своїй професійній діяльності, забезпечить якісне навчання учнів і допоможе постійно розвиватися як професіоналу.

Висновки. Проведений аналіз підходів до визначення та шляхів розвитку професійної компетентності свідчить, що більшість дослідників під терміном “професійна компетентність” розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати певну діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння і навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє особистості здійснювати діяльність загалом.

Професійну компетентність педагога розуміємо як системну здатність особистості, яка охоплює теоретичну підготовку, практичний досвід, емоційну стійкість та здатність до адаптації.

Умови воєнного часу та вимоги оновлених стандартів, нормативно-правових освітніх документів зумовлюють нові вимоги до методичного самовдосконалення педагогів. Самоосвіта є одним із механізмів підвищення кваліфікації педагога. Рефлексія, зворотний зв'язок, перебування у професійних спільнотах, впровадження інноваційних технологій є важливими для ефективного професійного розвитку. Оцінювання педагогів базується на якісних показниках, а також на “досьє успіхів”, яке відображає результати професійної діяльності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні організаційних умов сприяння у закладі загальної середньої освіти створенню бази результативності діяльності кожного педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про освіту”. *Відомості Верховної ради України*. 2019. № 2657-VIII. 2661 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : Вища шк. 1997, 349 с.
3. Мастеркова Т.В. Розвиток професійної компетентності педагога в міжатастаційний період на засадах адаптивного управління. *Електронне наукове фахове видання “Адаптивне управління: теорія і практика”. Серія “Педагогіка”*. 2018. Вип. 5 (9). С. 1–13.
4. Наказ МОН №805 від 9 вересня 2022 року “Про затвердження положення про атестацію педагогічних

працівників”. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzen-nya-polozhennya-pro-atestaciyu-pedagogichnih-pracivnykiv>

5. Професійний стандарт “Вчитель закладу загальної середньої освіти”: наказ Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>

6. Сігасва Л.Є. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика : монографія. авт. кол.: Аніщенко О.В., Бані О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігасва Л.Є. ; за ред. Аніщенко О.В. Київ : ІПООД НАПН України. 2016. 354 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284027.pdf>

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” (2019). [Law of Ukraine “On Education”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>. [in Ukrainian].
2. Ziazun, I.A. (1997). *Pedahohichna maisternist: pidruchnyk [Pedagogical skills: textbook]*. Kyiv, 349 p. [in Ukrainian].
3. Masterkova, T.V. (2018). *Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahoha v mizhatestatsiyni period na zasadakh adaptivnoho upravlinnia [Development of professional competence of a teacher in the inter-certification period on the basis of adaptive management]. Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics. Vol. 5 (9). pp. 1–13 [in Ukrainian]*.
4. Nakaz MON Ukrainy № 805 vid 09 veresnya 2022 r. “Pro zatverdzhennia polozhennia pro atestatsiuiu pedahohichnykh pratsivnykiv” [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 805 dated September 9, 2022 “On approval of the regulations on the certification of pedagogical workers”]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-atestaciyu-pedagogichnih-pracivnykiv>. [in Ukrainian].
5. Profesiynyi standart “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity” [Professional standard “Teacher of a general secondary education institution”]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 29, 2024. No. 1225. Available at: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>. [in Ukrainian].
6. Sihaieva, L.Ye. (2016). *Personal and professional development of adults: theory and practice [Personal and professional development of adults: theory and practice: monograph]*. (Eds.) Anishchenko O.V., Banit O.V., Vasylenko O.V., Voliarska O.S., Doroshenko N.I., Zinchenko S.V., Sihaieva L.Ye.; Kyiv, 354 p. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284027.pdf>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.12.2024

“Навчання – це як веслування вгору проти течії: не веслувати постійно – означає спливати вниз”.

“Основа всякої мудрості є терпіння”.

Китайське прислів'я

Платон
давньогрецький філософ

Марина Андрєєва, викладач кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається актуальна роль штучного інтелекту у вивченні іноземної мови студентами закладів вищої освіти, його значення та можливість замінити ним людські ресурси.

Вивчення англійської мови в сучасному світі стало важливим чинником для саморозвитку, самозростання, невід'ємним у кар'єрному рості та сприйнятті культури загалом. Найвищим проявом наукового прогресу сьогодні є створення і використання штучного інтелекту (ШІ), який широко використовується у медицині, банківських установах, для допомоги людям з особливими потребами, а також більш широкого й глибокого вивчення планети Земля.

У розвитку освіти штучний інтелект займає важливе місце, допомагає опанувати нові навички чи здобути знання. Є безліч інтерактивних помічників та програм, які адаптовані до навчання, що, зі свого боку, спрощують низку технічних завдань. ШІ сприймає багато інформації і значно швидше виконує поставлені завдання.

Традиційні способи вивчення іноземної мови вважаються ресурсовитратним процесом на фоні активного використання штучного інтелекту.

Ключові слова: штучний інтелект; іноземна мова; безпека; прогрес; заклад вищої освіти.

Літ. 7.

Maryna Andrieieva, Teacher of the Ukrainian and Foreign Languages Department,
Vinnytsia National Agrarian University

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING BY UNIVERSITY STUDENTS

This article discusses the current role of artificial intelligence in foreign language learning by students of higher education institutions, its importance and the possibility of replacing human resources with it. Particular attention is paid to the use of modern technologies for personalised learning, interactive platforms and tools that ensure effective and engaging learning.

The article analyses the benefits of AI in developing communication skills, improving pronunciation and expanding vocabulary. The article also considers the integration of AI into the educational process, its impact on student motivation and opportunities for self-study. The article concludes that AI is important in developing language competences and preparing students for professional activities in the context of globalisation.

In the modern world, learning English has become an important factor for self-development, self-growth, and an integral part of career development and cultural understanding. The greatest manifestation of scientific progress today is the creation and use of artificial intelligence (AI), which is widely used in medicine, banking, to help people with special needs, and to better understand the planet Earth as a whole. Artificial intelligence plays an important role in the development of education, helping to master new skills or gain knowledge. There are many interactive assistants and programmes that are adapted to learning, which in turn simplify a number of technical tasks. AI perceives a lot of information and performs tasks much faster.

Traditional methods of learning a foreign language are considered a resource-intensive process in the face of the active use of artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence; foreign language; security; progress; higher education institution.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого технічного прогресу освіта потребує постійної модернізації. Особливо це стосується сфери вивчення іноземних мов, позаяк їхнє значення і затребуваність вкрай зросли.

Освіта, керована штучним інтелектом, змінює традиційні підходи до навчання та формує майбутнє технологій. Студенти отримують персоналізоване навчання, негайний зворотний зв'язок та доступ до захопливих технологій, таких як доповнена і віртуальна реальність в освіті.

Штучний інтелект є досить корисним інстру-

ментом, який дає змогу вчити іноземну мову. Використовується для розвитку навичок говоріння, поліпшення вимови, сприяє взаємодії у різних мовних ситуаціях.

Знання мови вимагає контекстуального розуміння, культурних відтінків та нюансів, які часто важко передати машинним перекладачем, а також індивідуального підходу до активної практики [3].

Потрібно врахувати, що процес вивчення мови має практичний, культурний та соціальний аспекти. Невід'ємною є здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу отриманої інформації, розвитку

пам'яті. Вищеперелічені навички – корисні у процесі розвитку загальної когнітивної компетенції.

Отже, навіть якщо штучний інтелект є корисним інструментом для вивчення та практики іноземної мови, замінити людину повною мірою йому не вдається.

Аналіз основних досліджень. Ідеї створення машин, що володіють свідомістю, виникли ще в Стародавній Греції. У середні віки та Новий час учені створювали механізми, що можуть замінити людську працю. Наприклад, у XVII ст. Паскаль винайшов першу механічну цифрову обчислювальну машину, у XIX ст. Джозеф-Марі Жаккард створив програмований ткацький верстат з інструкціями на перфокартках. У 1937 р. Алан Тьюрінг оприлюднив свій винахід – універсальну машину Тьюрінга, 1939 р. у Нью-Йорку були представлені: перший механічний чоловік Electro та собака Spargo.

Однак можливість розробляти програми, що виконують складні інтелектуальні завдання, з'явилася тільки після появи сучасних комп'ютерів після Другої світової війни. У 1950 рр. вчені різних галузей почали замислюватися про можливість створення штучного мозку. Тоді дослідження у галузі неврології показали, що мозок – це нейронна мережа, а Тьюрінг припустив, що будь-який вид обчислень можна представити в цифровому вигляді, і в 1951 р. було створено першу нейронну мережу SNARC аспірантом Марвіном Мінскі. Назву “штучний інтелект” уперше було використано на Дармутській конференції 1956 р., тоді ж і з'явилася наукова дисципліна “Дослідження штучного інтелекту” [2].

У наш час ШІ займає важливу позицію в розвитку науки, адже недостатньо тільки збирати дані, необхідно їх обробляти, аналізувати і діяти в тих випадках, коли людина цього зробити не може.

Мета статті – розглянути і дослідити роль штучного інтелекту у вивченні іноземної мови студентами закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект (ШІ) швидко перетворюється на одну з найважливіших технологій сучасності, яка радикально змінює різні аспекти нашого життя. Від автономних автомобілів до персональних асистентів, ШІ проникає в усі сфери, підвищуючи ефективність та створюючи нові можливості. Водночас впровадження ШІ ставить перед людством нові виклики та етичні питання, які потребують комплексного підходу і ретельного аналізу.

Машинний переклад, системи й алгоритми для самонавчання і розпізнавання мови, дистанційне (комп'ютерне) навчання та інші “помічники” від штучного інтелекту – одна з найактуальніших нині тем у науці, бізнесі та засобах масової інформації.

Помітно, що актуальним є застосування штучного інтелекту, який перебуває на стадії інтенсив-

ного розвитку. Системи ШІ можуть складати текст, аудіо та зображення із достатньо високою якістю [1]. З контексту теми статті важливо розуміти, наскільки чітко і добре система розуміє мову. Але однозначної відповіді досі немає. Штучний інтелект самостійно будує моделі роботи з лексикою, хоча вчився на прикладах мов, де для кожного речення, виразу або слова був наданий переклад, значення або інший семантичний зв'язок, наприклад, пара питання – відповідь.

Моделі штучного інтелекту (ШІ) різні підходи й алгоритми, розроблені для вирішення конкретних завдань і задач. Вони можуть бути класифіковані за різними критеріями, включаючи типи навчання, сферу застосування та методи обробки даних. Основні типи моделей ШІ включають:

1. **Моделі машинного навчання:** Ці моделі навчаються на великих наборах даних і виявляють закономірності для прогнозування або класифікації. До них належать: лінійна регресія, дерева рішень, нейронні мережі та інші.

2. **Моделі глибинного навчання:** Ґрунтуються на штучних нейронних мережах з багатьма шарами (глибокі нейронні мережі). Вони використовуються для задач, таких як розпізнавання образів, обробка природної мови та гра у складні ігри.

3. **Моделі підкріплювального навчання:** Ці моделі навчаються через взаємодію зі середовищем, отримуючи винагороди або покарання за свої дії. Вони особливо ефективні для задач, де важливо навчитися стратегій, таких як керування роботами або гра в шахи.

4. **Нейромережеві моделі:** Використовують штучні нейрони, що імітують роботу біологічних нейронів. Вони можуть бути як простими (одношаровими), так і складними (багатшаровими) для розв'язання різних задач.

5. **Генеративні моделі:** Такі моделі, як генеративні змагальні мережі (GAN), використовуються для створення нових даних, що схожі на ті, на яких вони були навчені. Вони можуть генерувати зображення, текст або інші типи даних.

Це лише деякі з численних моделей ШІ, які постійно розвиваються та вдосконалюються для задоволення зростаючих потреб і викликів у різних галузях.

Наймасштабнішою моделлю ШІ сьогодні є GPT-3, представлена Американською дослідницькою компанією OpenAI. Збільшення її масштабів призвело до неочікуваної поведінки і GPT-3 може розв'язувати задачі, яких вона не була навчена [1].

Навички штучного інтелекту (ШІ) охоплюють широкий спектр функцій та можливостей, які роблять ці системи неймовірно корисними й ефективними в різних сферах. Основні навички ШІ включають:

Обробка природної мови (NLP): ШІ може розуміти, інтерпретувати та генерувати людську мову.

Це дає йому змогу відповідати на запитання, перекладати тексти, аналізувати настрої у повідомленнях та дає можливість автоматизованого перекладу, генерації тексту, аналізу настроїв і створення чат-ботів, які можуть спілкуватися із користувачами у реальному часі.

Розпізнавання образів. ШІ здатний ідентифікувати та класифікувати об'єкти в зображеннях чи відео. Ця навичка використовується у медичній діагностиці, системах безпеки, автомобільних системах автопілоту тощо.

Планування та оптимізація. ШІ може аналізувати величезні масиви даних для планування дій та прийняття рішень. Це корисно в управлінні ресурсами, логістиці, фінансовому аналізі та інших галузях.

Розпізнавання мови. ШІ здатен розпізнавати та трансформувати усну мову в текст. Ця навичка використовується у голосових асистентах, системах розпізнавання мови для автоматичного набору тексту, інших додатках.

Машинне навчання. ШІ вчиться на основі даних, що дозволяє йому удосконалювати свої навички та підвищувати точність прогнозів і рішень. Це включає у себе як супервізоване навчання, так і навчання без вчителя.

Глибинне навчання. Розвиток моделей на основі штучних нейронних мереж, що дозволяє ШІ виконувати складні завдання, такі як розпізнавання образів, обробка природної мови, автоматичне генерування текстів та багато іншого.

Аналіз даних. ШІ має змогу аналізувати великі обсяги даних для виявлення закономірностей, трендів та робити прогнози. Це широко використовується у маркетингу, фінансовому аналізі, охороні здоров'я та інших сферах.

Чат-боти та віртуальні асистенти. Чат-боти на основі ШІ можуть надавати підтримку клієнтам, відповідати на питання, проводити бронювання та виконувати інші завдання у режимі реального часу, що значно підвищує ефективність обслуговування.

Відео- та аудіоаналітика. ШІ може аналізувати відео- та аудіоматеріали для розпізнавання облич, об'єктів, емоцій та інших характеристик. Це корисно для систем безпеки, маркетингу та інших сфер.

Соціальні мережі. ШІ використовується для моніторингу, аналізу та участі в обговореннях у соціальних мережах, допомагаючи брендам взаємодіяти з їхньою аудиторією та розуміти її потреби і настрої.

Автоматизація комунікацій. ШІ може автоматизувати рутинні комунікаційні завдання, такі як відповідь на електронні листи, планування зустрічей та інші адміністративні завдання.

Ці навички роблять ШІ незамінним інструментом у сучасному світі, забезпечуючи більш ефек-

тивні й інноваційні рішення для бізнесу, науки та повсякденного життя.

Зважаючи на такі успіхи, навички штучного інтелекту в побудові свідомого діалогу ще значно віддалені від людських та обмежені у дослівній інтерпретації власних питань. Комп'ютер може розрізняти значення слів, але не розуміти їх значення у більш широкому контексті. Це означає, що ШІ позбавлений креативного ставлення до слова, яким володіє людина.

Креативність – одне з важливих умінь, яке дає змогу чітко і розумно вести діалог, дивувати співрозмовника яскравими думками. Бачимо, що шлях до формування орфографічних моделей, стилістичних кодів, риторичних алгоритмів складає “відчуття слова”, яке робить людину творцем власного слова, що акумулює знання і вміння.

Штучний інтелект набуває дедалі більшого поширення, і це добре видно на прикладі зростаючої популярності голосових помічників, таких як Siri, Alexa. Але для того, щоб замінити справжніх, живих учителів, у ШІ відсутні важливі здібності та якості, спонтанність, креативність і обмін знаннями [7].

У майбутньому він зможе зробити наше повсякденне життя комфортнішим. Штучний інтелект демонструє нам майбутнє, яке не можна уявити без інтуїтивної голосової взаємодії з віртуальним помічником.

Досить прогнозовано, що наступним етапом розвитку стане використання інноваційних технологій під час вивчення іноземних мов. Вони нададуть можливість навчатися де завгодно і коли завгодно.

З кожним днем форм штучного інтелекту стає дедалі більше. Інструменти ШІ за запитом користувача за кілька секунд генерують плани уроків, презентації, зображення, тексти, запитання, інтелект-карти та інші навчальні матеріали. Чат-боти здатні підтримати бесіду, відповісти на запитання, прокоментувати виконану роботу, а також дати рекомендації щодо того, як її можна поліпшити. У зв'язку з цим у багатьох викладачів з'являються цілком виправдані побоювання: оскільки студенти за допомогою ШІ можуть написати есе і виконати інші завдання, призначені для відпрацювання мовних навичок, втрачається сенс у тому, щоб задавати домашні завдання.

Крім того, висловлюється припущення, що в майбутньому штучний інтелект зможе замінити викладачів, і вони залишаться без роботи.

Унаслідок цього постає запитання: чи може викладач іноземної мови не просто протистояти ризикам і загрозам цифровізації, а й зробити штучний інтелект помічником і другом, а навчальний процес завдяки досягненням науки і техніки якіснішим, ефективнішим та цікавішим.

Можливість спілкуватися і тримати контроль над комп'ютерами в освіті за допомогою мислення розглядається як четверта технологічна революція, що кардинально змінює структуру вищої освіти в усьому світі [2].

У працях І. Візнюк, Н. Буглай, Л. Куцак, А. Поліщук, В. Киливник вказують на такі аспекти використання ШІ в освіті:

1. **Адаптивне навчання**, яке надає можливість відстежувати індивідуальний процес кожного студента та оповіщати викладача щодо труднощів у розумінні навчального матеріалу.

2. **Персоналізоване навчання**. Штучний інтелект надає можливість кожному обирати рівень і поступовість виконання завдань, враховувати інтереси і переваги кожного. Це підвищує ефективність навчання і дозволяє враховувати індивідуальні особливості.

3. **Автоматичне оцінювання**. ШІ надає можливість на основі автоматичного оцінювання здійснити аналіз відповіді, надати індивідуально зворотний зв'язок, створити для кожного індивідуальний план навчання.

4. **Інтервальне навчання**, яке надає можливість закріплення навчального матеріалу, що за допомогою ШІ може бути здійснено поетапно.

5. **Інтерактивні платформи**. Завдяки ШІ розробляються інтерактивні платформи, які надають студентам можливість практикувати англійську мову в реальному часі. Віртуальні асистенти та чат-боти допомагають поліпшувати навички спілкування, проводити мовні вправи і отримувати зворотний зв'язок.

6. **Аналіз мовлення**. Системи ШІ можуть аналізувати вимову студентів, виявляти помилки та надавати рекомендації для їх виправлення. Це допомагає поліпшити акцент і вимову, що є важливим аспектом вивчення мови.

7. **Розширення словникового запасу**. ШІ може пропонувати нові слова і вирази, які відповідають рівню знань студента та контексту навчання. Це сприяє ефективному засвоєнню нової лексики.

8. **Доступ до навчальних матеріалів**. Інформаційні технології, засновані на ШІ, надають доступ до широкого спектру навчальних матеріалів, включаючи відео, аудіо, тексти та інтерактивні завдання. Це робить процес навчання більш захопливим та ефективним [1].

Штучний інтелект (ШІ) виконує широкий спектр функцій, які роблять його важливим інструментом у багатьох сферах. ШІ може автоматизувати рутинні завдання, що дає змогу звільнити час для більш складної та креативної роботи. Це включає автоматизацію бізнес-процесів, виробничих ліній, обслуговування клієнтів; обробляти й аналізувати величезні обсяги даних, виявляючи закономірності та тренди, що допомагає приймати обґрунтовані рі-

шення. Це особливо важливо у фінансовому аналізі, маркетингу, медицині та інших галузях. ШІ може розпізнавати й інтерпретувати візуальні образи та звуки. Це використовується у медичній діагностиці, системах безпеки, автономних транспортних засобах, голосових асистентах. ШІ може адаптувати продукти та послуги під індивідуальні потреби користувачів. Наприклад, рекомендаційні системи в стрімінгових сервісах або інтернет-магазинах, які пропонують контент або товари на основі попередніх уподобань користувача. Допомагає у плануванні й оптимізації ресурсів, що є важливим у логістиці, управлінні ланцюгами постачання, енергетиці тощо. ШІ здатен передбачати події та тренди на основі аналізу даних, що допомагає в управлінні ризиками, фінансовому плануванні, прогнозуванні попиту; усуває такі бар'єри, як соціально-економічний статус, географічне розташування та обмежені можливості. Студенти можуть вивчати нову мову у власному темпі та без допомоги викладача за допомогою застосунків для вивчення мови на базі штучного інтелекту. Головна проблема студентів у процесі навчання – мотивація. Їх постійно потрібно надихати до вивчення англійської мови. Штучний інтелект є чудовим помічником, який дозволяє розбити велику і тривалу програму навчання на зрозумілі прості і короткі частини. Ігрові елементи зацікавлюють, залучають активно, втягують і надихають студентів не тільки в короткостроковій перспективі, але і в довгостроковій. Безумовно, найважливішим є цілепокладання кожного студента, формальні заохочення можуть його тільки зміцнити [4].

Технологія ШІ може знизити вартість навчання шляхом автоматизації складних завдань і полегшення індивідуального навчання для кожного студента. Це може зменшити потребу в репетиторах, заощаджуючи час і гроші як для студентів, так і для закладів освіти [2, 3].

Ці функції показують, наскільки різноманітні та широкі можливості ШІ, і його значення продовжує зростати разом із розвитком технологій.

Можемо зазначити, що головна мета ШІ – правильний аналіз сильної і слабкої сторони студента, підібрати програму. Інтеграція ШІ в навчання зміцнить глобальну тенденцію до стандартизації навчання. Виключити роль людини з процесу навчання виявляється поки що неможливим. Завдяки викладачу відбувається мотивація студента.

Вивчення іноземної мови потребує чималих зусиль. І в цьому традиційні методи можуть ускладнювати шлях досягнення мети, оскільки мають певні обмеження. У використанні підручників, відео-, аудіозаписів не враховано персоналізацію навчання. Але викладач, зі свого боку, намагається адаптувати навчальний матеріал до можливостей та здібностей кожного здобувача освіти.

Той факт, що жива мова переповнена відповідною лексичною інформацією, створює низку проблем для її автоматичного опрацювання. Класичний приклад синтаксичної неоднозначності з англійської мови:

*Fruit flies likes bananas.
How time flies.*

У цьому випадку лексема “flies” може виступати іменником (the fruit flies) або дієсловом (to fly), коли необхідність “розуміти” граматичну різницю, засновану на контекстуальному використанні для машини стає перешкодою в реалізації повноцінної комунікативної взаємодії “мовець-сприймач” [7].

У людей, носіїв мови, здатність управляти подібною мовною двозначністю “зарезервована”. Людині притаманно розпізнавати граматичну структуру, помилку і цілеспрямований прийом, спираючись не лише на знання, а й на креативне мислення.

Незважаючи на труднощі використання інтелектуальних систем у навчальному процесі з іноземних мов має свої переваги і може стати досить перспективним у майбутньому.

Робота зумовлена необхідністю оцінки затребуваності використання штучного інтелекту, що само навчається, з метою створення віртуальної лінгвістичної взаємодії в інформаційному освітньому просторі. Це дослідження – можливість застосування інноваційних технологій, зокрема штучного інтелекту, з точки зору їх придатності для вивчення іноземної мови.

З погляду дидактики, процес онлайн-комунікації з використанням ШІ не тільки є шляхом до досягнення мети, але самі можуть бути метою або однією з них.

Вивчення іноземної мови – це її використання, оскільки мова вивчається за допомогою активного застосування, тому основне завдання – надавання учням максимально можливої кількості різноманітних способів її використання [6].

Комунікативні можливості штучного інтелекту активно розвиваються, тож можна говорити про потенційне зростання розмовних можливостей. Вони вже пройшли довгий шлях, завдяки накопиченню синтаксичних структур, розроблених для опрацювання природної мови та складного структурування методологічних даних [5].

Штучний інтелект значно поліпшує процес вивчення англійської мови, роблячи його більш персоналізованим, інтерактивним та ефективним.

Віртуальні навчальні середовища або віртуальна освіта, де учні та вчителі присутні на занятті у вигляді тривимірних персонажів – аватарів, віртуальне заняття схоже на традиційне “живе”, включно із жестами і виразами обличчя (перевтілення), становлять найбільш просунуті розробки.

Висновки. Штучний інтелект швидко трансформується в одну із ключових технологій нашого часу, проникаючи у всі сфери життя – від медицини та промисловості до освіти і розваг. Розвиток ШІ відкриває широкі можливості для автоматизації процесів, оптимізації виробництва і прийняття рішень, але водночас ставить низку важливих етичних питань. Необхідно розробити ефективні регуляторні механізми для забезпечення безпеки, справедливості та захисту прав людини в епоху технологічної революції. Майбутнє ШІ залежить не тільки від технологічних досягнень, але й від відповідальності суспільства в його використанні.

Однією із важливих сфер застосування ШІ і вивчення іноземних мов, зокрема англійською. ШІ-системи допомагають індивідуалізувати процес навчання, адаптуючи завдання та темп до потреб кожного учня. Завдяки інтерактивним платформам, що використовують технології ШІ, можна вдосконалити навички розмовної мови, граматики та вимови в режимі реального часу. ШІ також забезпечує миттєвий зворотний зв'язок, що дає швидко виправляти помилки та поліпшувати результати навчання. Таким чином, впровадження ШІ у викладання англійської мови значно підвищує ефективність процесу навчання і робить його доступнішим для широкого кола користувачів. Майбутнє ШІ буде залежати не тільки від технологічних досягнень, але й від відповідальності суспільства в його використанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Візнюк І.М., Буглай Н.М., Куцак Л.В., Поліщук А.С., Киливник В.В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 59. С. 14–22
2. Доценко І.О. Актуальні проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті. *Гірничий вісник : науково-технічний збірник*. Кривий Ріг, 2017. Вип. 102. С. 117–120.
3. Як штучний інтелект допомагає вчити іноземні мови. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cw0p8xjy5qko>
4. Daniel Zhang, Raymond Perrault, “The AI Index 2021 Annual Report”. AI Index Steering Committee, Human-Centered AI Institute, Stanford University, Stanford, CA, March 2021. С. 110.
5. E-Lingo Language System. URL: <https://www.e-lingo.eu/>
6. Gardner H. *Multiple Intelligences*. New Horizons, completely revised and updated. New York : Basic Book.
7. The Importance of Artificial Intelligence in Education for All Students. *Language Magazine*. URL: <https://www.language-magazine.com/2023/05/31/the-importance-of-artificial-intelligence-in-education-for-allstudents/>.

REFERENCES

1. Viznyuk, I.M., Buglay, N.M., Kutsak, L.V., Polishchuk, A.S. & Kylyvnyk, V.V. (2021). *Vykorystannia shtuchnoho intelektu*

v osviti [The use of artificial intelligence in education]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. Issue 59. pp. 14–22. [in Ukrainian].

2. Dotsenko, I.O. (2017). Aktualni problemy uprova-dzhennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u vyshchii osviti [Actual problems of implementation of information and communication technologies in higher education]. *Mining Bulletin: scientific and technical collection*. Issue 102. Kryvyi Rih, pp. 117–120. [in Ukrainian].

3. Yak shtuchnyi intelekt dopomahaie vchyty inozemni movy [How artificial intelligence helps to learn foreign languages]. *BBC News Ukraine*. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cw0p8xjy5qko> [in Ukrainian].

4. Daniel Zhang, Raymond Perrault (2021). “The AI Index 2021 Annual Report,” AI Index Steering Committee, Human-Centered AI Institute, Stanford University, Stanford, CA, March. p. 110 [in English].

5. E-Lingo Language System. Available at: <https://www.e-lingo.eu/> [in English].

6. Gardner, H. *Multiple Intelligences*. New Horizons, completely revised and updated. New York: Basic Book [in English].

7. The Importance of Artificial Intelligence in Education for All Students. *Language Magazine*. Available at: <https://www.languagemagazine.com/2023/05/31/the-importance-of-artificial-intelligence-in-education-for-allstudents/>.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2024

УДК 796.011.1:008-027.542

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320566>

Максим Медве, викладач фізичної культури

Фахового коледжу

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Арпад Візавер, директор Спортивно-оздоровчого центру

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Дора Коврей, доктор філософії,

старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової,

дошкільної освіти та управління закладом освіти,

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ТА НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття розкриває фізичну культуру як феномен та невід'ємну частину національної культури. Акцентовано увагу на тому, що цей феномен є багатограним і має глибокі історичні корені, тісно пов'язаний з усіма аспектами сучасного життя, сприяє фізичному здоров'ю і, тим самим, – формує національну культуру, об'єднує людей та зміцнює дух нації. Схарактеризовано ключові поняття дослідження і надано класифікацію цінностей фізичної культури в системі професійної підготовки вчителя фізичного виховання. Автори переконані, що фізична культура є невід'ємною частиною національної культури, оскільки відображає національні особливості, традиції та звичаї, сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму, збереженню культурної спадщини тощо.

Ключові слова: особистість; культура; виховання; фізична культура; фізичне виховання; здоров'я; здоровий спосіб життя.

Лит. 12.

Maksym Medve, Lecturer of Physical Education of the

Vocational College,

Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II

Arpad Vizaver, Director of the Sports and Recreation Center of the

Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II

Dora Kovrei, Doctor of Science (Philosophy),

Senior Lecturer of the Pedagogy, Psychology, Primary,

Preschool Education and Management of Educational Institutions Department,

Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II

PHYSICAL EDUCATION AS A PHENOMENON AND AN INTEGRAL PART OF NATIONAL CULTURE

The authors have described physical education as a phenomenon and an integral part of national culture. It has been emphasized that this phenomenon is multifaceted and has deep historical roots, is closely connected with all aspects of modern life, promotes physical health and, thus, shapes national culture, unites people and strengthens the spirit of the nation. It is also unquestionable that physical culture develops such important personality traits as discipline,

perseverance, endurance, team spirit, and sports achievements and victories are an expression of patriotic feelings and national unity. The relevance of the problem under research is enhanced by the fact that in 2017 the concept of "national sport" was introduced into the national legislation, which is defined as "a sport based on the national and cultural traditions of Ukraine". The key concepts of the research have been characterized and the classification of physical culture values in the system of professional training of physical education teachers has been presented. The authors believe that physical culture is really one of the most important factors affecting the health of the nation, and its role in preserving and promoting human health is invaluable. Physical culture is an integral part of national culture, as it reflects national characteristics, traditions and customs, contributes to the formation of national consciousness, patriotism, preservation of cultural heritage, etc. It performs important functions (social, cultural, health, etc.), is a recognized tool for educating the younger generation, shaping a healthy lifestyle, which is fundamental to maintaining and improving the health of the nation, and therefore preserving a healthy gene pool. We are convinced that the development and promotion of physical culture is one of the priority tasks of our state and educational system, which cares about the health and well-being of its citizens.

Keywords: *personality; culture; education; physical culture; physical education; health; healthy lifestyle.*

Постановка проблеми. Фізична культура – це багатогранний феномен, який має глибокі історичні корені, тісно пов'язаний з усіма аспектами сучасного життя, сприяє фізичному здоров'ю, формуючи тим самим національну культуру, об'єднуючи людей та зміцнюючи дух нації. Вагомість цього феномена посилюється увагою державного рівня. Так, у Законі України "Про фізичну культуру і спорт" наголошено, що "державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах: визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави; визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави; забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності; утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту та ін." [4].

Беззаперечним є також факт, що через фізичну культуру формуються такі вагомі риси характеру особистості, як дисциплінованість, наполегливість, витривалість, командний дух, а спортивні досягнення і перемоги є вираженням патріотичних почуттів і єднання нації. Актуальність досліджуваної проблеми посилюється тим, у вітчизняне законодавство у 2017 р. було введено поняття "національний вид спорту", яке визначене як "вид спорту, заснований на національно-культурних традиціях України" [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти фізичного виховання як педагогічного процесу вивчали Г. Васянович, Ю. Васьков, О. Вацеба, М. Герцик, М. Дутчак, Т. Круцевич, В. Лисяк, Л. Сущенко та ін. Проблеми збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління присвячено праці В. Білик, Е. Вільчковського, Т. Єрмакової, Л. Корінчик, В. Оржеховської, В. Шутенко, О. Яременко

та ін. Аналіз вітчизняних наукових студій показав вагомість і багатоаспектність феномена фізичної культури, що зумовлює необхідність посилення уваги до нього з боку науковців і практиків.

Мета статті – обґрунтувати феномен фізичної культури як невід'ємної частини національної культури.

Вклад основного матеріалу. Дослідження феномена фізичної культури потребує характеристики поняття "культура". Так, культура (від лат. cultura – виховання, освіта, розвиток), згідно із трактуванням С. Гончаренка, – це "сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності; це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо)" [3, 182]. Водночас під культурою автор розуміє "рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності" [3, 182].

Фізична культура у Фармацевтичній енциклопедії визначається як "сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людиною в процесі суспільно-історичної практики, що характеризує досягнутий рівень у розвитку суспільства на кожному конкретному етапі" [10]. Відповідно до Закону України "Про фізичну культуру і спорт" фізична культура – це "діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Фізична культура має такі напрями: фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація" [4].

Фізична культура визначається С. Гончаренком як "частина культури суспільства, що включає систему фізичного виховання та сукупність спе-

ціальних наукових знань і матеріальних засобів, необхідних для розвитку фізичних здібностей людини, зміцнення її здоров'я” [3, 345]. Фізична культура органічно об'єднує громадську, особисту гігієну, гігієну праці й побуту, широко використовує сили природи, виховує правильний режим праці й відпочинку. Її виховання розпочинається ще у ранньому віці в родині, дитячих яслах і садках, де дітей залучають до активної участі в рухливих іграх, прищеплюють їм гігієнічні навички та ін. Вагомого значення фізичній культурі надається у закладах загальної середньої освіти, де уроки проводять кваліфіковані вчителі фізичного виховання [3, 345].

Згідно з логікою дослідження, звернімося до поняття “фізичне виховання”, розглянувши передовсім зміст дефініції “виховання”, що є його ваговою складовою.

Як зазначає Г. Карпенчук, виховання як термін “спочатку вживалося у значенні “оберігати” (виховувати) дитя від небезпеки – хвороби, каліцтва, смерті, шкідливого впливу” [6, 7]. Л. Сущенко поняття “виховання” розуміє як “процес, що веде до формування засобами педагогічного впливу високої культури особистості відповідно до вимог наступного етапу розвитку світової спільноти” [9, 39]. Аналізуючи педагогічну літературу дослідниця приходить до висновку, що термін “виховання” використовується у значеннях:

– “широкому соціальному, коли йдеться про виховний вплив на людину всього суспільства й усієї дійсності, яка містить у собі не лише позитивну спрямованість, а й конфлікти та суперечності; тут особистість може не тільки формуватися під впливом соціального середовища, а й деформуватися, або, навпаки, загартовуватися у боротьбі з труднощами, робити саму себе;

– широкому педагогічному, коли мається на увазі виховання в діяльності шкіл, технікумів, інститутів та інших закладів, де персонал керується педагогічною теорією та її практичними, методичними рекомендаціями;

– вузькому педагогічному, коли виховання є цілеспрямованою виховною діяльністю педагога (наприклад, класного керівника в школі), щоб досягти певної мети в колективі учнів;

– гранично вузькому, коли педагог або батьки розв'язують конкретну індивідуальну проблему виховання або перевиховання” [9, 38–39].

Напрямом фізичної культури, згідно із Законом України “Про фізичну культуру і спорт”, є фізичне виховання різних груп населення. Він “пов'язаний з процесом виховання особи, набуттям нею відповідних знань та умінь з використання рухової активності для всебічного розвитку, оздоровлення та забезпечення готовності до професійної діяльності та активної участі в суспільному житті” [4].

Доцільно зауважити, що у вітчизняних наукових студіях існують різні підходи до визначення поняття “фізичне виховання”. Так, Ю. Васьков пояснює дефініцію “фізичне виховання” як “формування певної системи ставлення школярів до особистого здоров'я, як соціальну цінність, розуміння необхідності їх розвитку та вдосконалення, формування системи ставлення до цінностей фізичної культури, до знань і вмінь” [1]. Зі свого боку, М. Герцик та О. Вацеба переконані, що “фізичне виховання” – це “спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних і моральних вольових здібностей, формування і розвитку життєво важливих рухових навичок і умінь людини” [2].

Вагомим для нас є визначення поняття “фізичне виховання” Т. Круцевич, яка розуміє його як “спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування і поліпшення основних життєво важливих рухових навичок, умінь і зв'язаних з ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі в суспільній, виробничій діяльності і культурному житті, а також задоволення потреби людини в руховій активності” [7]. Це, на думку авторки, – “процес управління адаптивним функціонуванням організму здорової людини” [7].

Як зазначено у цільовій комплексній програмі “Фізичне виховання – здоров'я нації” (далі – Програма), “фізичне виховання у освітньо-виховній сфері як складова частина загальної системи освіти має закласти основи забезпечення та розвитку фізичного і морального здоров'я, комплексного підходу до формування розумових і фізичних якостей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів і форм фізичного удосконалення, безперервності цього процесу тощо” [11]. Основними принципами змін у фізичному вихованні учнівської і студентської молоді у системі освіти, згідно з Програмою, є: “формування в учнівської молоді потреби у зміцненні здоров'я засобами фізичної культури і спорту; розроблення і реалізація ефективного дидактичного наповнення змісту фізичного виховання у закладах освіти; збільшення обсягу рухової активності дітей, учнів і студентів залежно від психофізіологічної потреби в рухах; підвищення якості навчального процесу з фізичного виховання; забезпечення процесу фізичного виховання висококваліфікованими кадрами; забезпечення процесу фізичного виховання у системі освіти сучасними науково-методичними ком-

плексами; удосконалення матеріально-технічного забезпечення та ін.” [11].

Т. Круцевич акцентує увагу на тому, що зміст процесу фізичного виховання містить такі основні завдання:

– зміцнення здоров'я, підвищення рівня життєдіяльності, протидії організму несприятливим факторам зовнішнього середовища;

– підвищення функціональних можливостей організму до безпечного рівня, розвиток рухових умінь, навичок і якостей;

– повідомлення знань в області фізичної культури і навчання прикладному їх використанню у вдосконаленні свого організму;

– формування мотиваційних установок на фізичний розвиток і духовне самовдосконалення людини;

– формування світогляду, етичне і моральне виховання [7, 82].

Актуальною є запропонована І. Іванієм класифікація цінностей фізичної культури в системі професійної підготовки вчителя фізичного виховання. Згідно з позицією дослідника, група суспільних цінностей – це все те, що “накопичено соціумом для фізичного вдосконалення людини, організації здоров'язберігаючого середовища (форми і засоби формування престижності фізичної культури у соціумі; різновиди фізичних вправ і вправлення, які відображають специфіку реалізації рухових дій; методики профілактики захворювань, реабілітації здоров'я, оздоровлення; досвід організації фізичної активності)” [5, 15]. Автор уважає, що названа група цінностей, в значній мірі, визначає форми організації навчання фізичної культури. До групи особистісних цінностей І. Іваній відносить все те, що “привласнене особистістю з метою формування, зміцнення, збереження, реабілітації здоров'я за умови гармонійного існування з оточуючим середовищем; знання, вміння, навички: які пов'язані з безпечною і здоров'язберігаючою поведінкою в оточуючому середовищі; сприяють формуванню культури тіла, культури рухів, культури здоров'я, культури манер і поведінки; формують мотивацію на власне зростання, поліпшення показників, станів; дозволяють розробку і виконання індивідуальних програм оздоровлення, вдосконалення; формують професійно-педагогічні інтереси, потреби, світогляд тощо” [5, 15].

Фізична культура є важливим фактором збереження здоров'я нації. Відповідно, погоджуємося з В. Шутенко, що здоров'я як феномен, поєднує фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) та духовну сфери здоров'я. Усі зазначені складові діють одночасно, є тісно пов'язаними, залежними одна від одної, а їх інтегрований вплив визначає стан здоров'я людини. Зокрема, фізична сфера – це “правильне функціонування організму і

кожної із його систем, одним із показників якого є фізичний розвиток – сукупність морфологічних і функціональних показників організму, що дозволяють визначити запас його фізичних сил, витривалості і працездатності” [12]. Термін “здоров'я” нерозривно пов'язаний з поняттям “здоровий спосіб життя”, яке визначається В. Оржеховською як “форма повсякденного життя, яка відповідає гігієнічним правилам, розвиває адаптивні можливості організму, сприяє успішному відновленню, підтримці і розвитку його резервних можливостей, повноцінному виконанню особистістю соціально-психологічних функцій” [6]. Враховуючи вищезазначене, фізична культура справді є одним з найважливіших факторів, що впливають на здоров'я нації, а її роль у збереженні та зміцненні здоров'я людей – неоціненна.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, фізична культура є невід'ємною частиною національної культури, оскільки відображає національні особливості, традиції та звичаї, сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму, збереженню культурної спадщини тощо. Вона виконує вагомі функції (соціальну, культурну, оздоровчу та ін.), виступає визнаним інструментом виховання підростаючого покоління, формування здорового способу життя, що є основоположним для збереження та зміцнення здоров'я нації, а отже, і для збереження здорового генофонду. Переконані, що розвиток і пропагування фізичної культури становить одне із пріоритетних завдань нашої держави, системи освіти, які дбають про здоров'я і благополуччя своїх громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васьков Ю.В. Добір і конструювання теоретичного компонента змісту фізкультурної освіти в середній загальноосвітній школі: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. Харків, 1996. 24 с.
2. Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі “Фізичне виховання та спорт”: навчальний посібник. Львів: Українські технології, 2002. 232 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Закон України “Про фізичну культуру і спорт”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 14. С. 80.
5. Іваній І.В. Фізична культура як феномен розвитку соціокультурної компетентності майбутнього вчителя фізичного виховання. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. № 4. С. 13–17.
6. Карпенчук Г.С. Теорія і методика виховання: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1997. 304 с.
7. Круцевич Т.Ю. Предмет і зміст теорії і методики фізичного виховання: лекція для студентів, аспірантів та слухачів підвищення кваліфікації, викладачів фізичного виховання. Київ: НУФВС, 2001. 25 с.

8. Оржеховська В.М. Стратегія педагогіки здорового способу життя. *Педагогіка і психологія*, 2006. № 4. С. 20–28.

9. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : дис.... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2003. 650 с.

10. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/373/fizichna-kultura>

11. Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров’я нації”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963a/98#Text>

12. Шутенко В.І. Аксиологічні аспекти формування духовного здоров’я підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17 (2). С. 486–494.

REFERENCES

1. Vaskov, Y.V. (1996). Dobir i konstruyuvannya teoretychno komponenta zmistu fizychnoyi osvity v seredniy zahalnoosvitniy shkoli [Selection and construction of the theoretical component of the content of physical education in a secondary general education school]. *The abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv State Pedagogical University named after G.S.Skovoroda. Kharkiv, 24 p. [in Ukrainian].

2. Hertsyk, M.S. & Vatsaba, O.M. (2002). Vstup do spetsialnostey haluzi “Fizychno vykhovannya ta sport”: navchalnyi posibnyk [Introduction to the specialties of the field “Physical Education and Sports”]. Textbook. Lviv: Ukrainian Technologies, 232 p. [in Ukrainian].

3. Goncharenko, S. (1997). Ukrayinskyi pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].

4. Zakonu Ukrayiny “Pro fizychnu kulturu i sport” [Law of Ukraine “On Physical Culture and Sports”]. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), Vol. 14, p. 80 [in Ukrainian].

5. Ivaniy, I.V. (2014). Fizychna kultura yak fenomen rozvytku sotsiokulturnoyi kompetentnosti maybutnoho vchytel

lya fizychnoho vykhovannya [Physical culture as a phenomenon of the development of sociocultural competence of a future physical education teacher]. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*. Vol. 4, pp. 13–17. [in Ukrainian].

6. Karpenchuk, G.S. (1997). Teoriya i metodyka vykhovannya [Theory and methods of education]. Textbook. Kyiv, 304 p. [in Ukrainian].

7. Krutsevich, T.Yu. (2001). Predmet i zmist teorii i metodyky fizychnoho vykhovannya [Subject and content of the theory and methods of physical education]. *Lecture for students, postgraduates and students of advanced training, teachers of physical education*. Kyiv, 25 p. [in Ukrainian].

8. Orzhekhovska, V.M. (2006). Stratehiya pedahohiky zdorovoho sposobu zhyttya [Strategy of pedagogy of a healthy lifestyle]. *Pedagogy and Psychology*, Vol. 4, pp. 20–28. [in Ukrainian].

9. Sushchenko, L.P. (2003). Teoretyko-metodolohichni zasady profesiynoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannya ta sportu u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological principles of professional training of future specialists in physical education and sports in higher educational institutions]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 650 p. [in Ukrainian].

10. Farmatsevtichna entsyklopediya [Pharmaceutical Encyclopedia]. Available at: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/373/fizichna-kultura> [in Ukrainian].

11. Tsilova kompleksna prohrama “Fizychno vykhovannya – zdorovya natsiyi” [Targeted comprehensive program “Physical Education – Health of the Nation”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963a/98#Text> [in Ukrainian].

12. Shutenko, V.I. (2013). Aksiolohichni aspekty formuvannya dukhovnoho zdorovya pidlitkiv [Axiological aspects of the formation of the spiritual health of adolescents]. *Theoretical and methodological problems of raising children and students*. Vol. 17(2), pp. 486–494. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.12.2024

“Той, хто з дитинства знає, що праця є закон життя, хто в юності зрозумів, що хліб добувається тільки в поті чола, той здатний до подвигу, тому що в потрібний день і годину у нього знайдеться воля його виконати і сили для цього”.

Жюль Верн
французький письменник

“Ти не можеш змінити напрямок вітру, але завжди можеш підняти вітрила, щоб досягти своєї мети”.

Оскар Уайльд
ірландський поет, драматург

“Даруй світло – і птьма щезне сама”.

Еразм Роттердамський
голландський теолог та мислитель

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЇ
ДО ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КНР

УДК 378.147

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316562>

Ван Чжен, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти третього року навчання
кафедри початкової та професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЇ
ДО ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КНР

У статті розглядаються теоретичні аспекти підготовки майбутніх викладачів хореографії в КНР. Виявлено, що імерсивні технології, а саме доповнена та віртуальна реальності відкривають нові можливості для творчого самовираження хореографів. Вивчено досвід використання імерсивних технологій в КНР. Визначено етапи підготовки майбутніх хореографів до їх використання: етап теоретичної підготовки, практичний етап, творчий етап та рефлексивний етап. Особлива увага приділяється використанню сучасного програмного забезпечення для створення імерсивних середовищ.

Ключові слова: вища освіта; імерсивні технології; доповнена реальність; віртуальна реальність; хореографічне мистецтво.

Літ. 13.

Wang Zheng, Postgraduate Student of the Third (Educational and Scientific)
Level of Higher Education of the
Primary and Professional Education Department,
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE CHOREOGRAPHY TEACHERS TO USAGE OF
IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN CHINA

The article discusses the process of training future choreographic teachers in China to use immersive technologies. It is noted that choreography has become a full-fledged academic discipline in the Chinese education system. It has been found that immersive technologies, namely augmented reality (AR), virtual reality (VR) and digital motion capture technologies, open up new opportunities for choreographers' creative expression. This is evidenced by the widespread use of virtual and augmented reality effects in well-known Chinese premieres, festivals, performances, etc. The author examines the experience of using immersive technologies in China through an analysis of the scholarly literature. The popularity of such technologies as digital motion recording, motion capture, sensors, sound projection and recognition, holographic projection, etc. is highlighted. The experience of training choreographers in China will be explored: professional arts institutes, National Endowment for the Arts programs, dance workshops and master classes, competitions, festivals, international exchange programs, educational platforms, etc. The importance of getting acquainted with the works of famous Chinese choreographers was emphasized: Wang Yabin, Hu Jialu, Shang Chong, Tai Lihua, Zhao Liang, Tang Shiyi, Yang Liping, Huang Doudou and others, who contribute to the development of Chinese dance art through their works and innovations. The stages of preparing future choreographers for the use of imperative technologies are defined as: theoretical training, practical training, creative training and reflective training. The use of modern software for creating immersive environments is given special attention: Unity, Unreal Engine, Tilt-Brush, Cinder, MotionBuilder, Adobe Dimension, Autodesk Maya, 3D Studio MAX, Blender, etc. The special training of future choreographers in the use of immersive technologies in dance is emphasized in the article.

Keywords: higher education; immersive technologies; augmented reality; virtual reality; choreographic art.

Постановка проблеми. Цифровізація культурного простору стала визначальним трендом сучасної хореографічної освіти, що докорінно змінило способи створення, презентації та сприйняття танцювального мистецтва. Технологічні інновації, зокрема доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR) та технологія цифрового запису руху (motion capture), відкривають нові можливості для творчого самовираження хореографів. Це привело до появи нового, цифрового хореографічного мистецтва, де фізичний та цифровий простори органічно поєднуються та створюють унікальні продукти: 3D-моделі рухів,

віртуальні вистави, віртуальні сцени тощо. Інноваційні моделі допомагають візуалізувати траєкторії переміщення танцюристів, аналізувати технічні аспекти виконання з безпрецедентною точністю. Віртуальні студії та цифрові платформи забезпечують можливість дистанційного навчання і колаборації, долаючи географічні обмеження та розширюючи доступ до необхідних знань. Крім того, цифровізація сприяє збереженню і документуванню хореографічної спадщини у форматах, що дозволяють майбутнім поколінням детально вивчати та відтворювати класичні постановки з максимальною автентичністю.

З огляду на це хореографія стала повноцінною академічною дисципліною в китайській системі освіти. Проте часто хореографам бракує глибокого розуміння цифрового мистецтва, що відображається на їхній творчій енергії та здатності створювати оригінальні танцювальні композиції із використанням сучасних цифрових технологій. У зв'язку з цим провідні мистецькі заклади Китаю впровадили комплексні сучасні програми з підготовки хореографів, метою яких є виховання нового покоління професіоналів, які зможуть розвивати сучасне танцювальне мистецтво та збагачувати духовний світ суспільства через свою творчість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дав можливість визначити ступінь наукової розробленості проблеми підготовки майбутніх викладачів хореографії в КНР. Виявлено, що особливості освітніх програм підготовки хореографів у КНР вивчали українські науковці (Л. Варнавська, М. Вікторова, С. Лупаренко, Т. Разуменко, Л. Рибалко, Л. Римар, Т. Собченко, В. Фомін та інші) та китайські (Ч. Чжень, Ч. Лю, Чжан Гомінь, Фейфань Тянь, Цзян Нань, Ло Юаньвень, Тянь Фейфань та інші).

Використання імерсивних технологій у хореографічному мистецтві вивчали вітчизняні та закордонні дослідники: С. Доценко, О. Гаєвська, І. Голяд, О. Пінчук, С. Подлесний, О. Слободяник, Ю. Холодник, М. Тропіна, О. Малецька, J. Blascovich, A. Beall, T. Mikropoulos, A. Natsis, S. Warburton, K. Swinth, S. Freitas, T. Neumann та інші. Так, науковці імерсивні технології в хореографічному мистецтві визначають як симбіоз, поєднання цифрових технологій та мистецтва і створені на їхній основі імерсивні продукти, такі як імерсивні танці, імерсивні театри, імерсивні вистави тощо [2].

Зазначимо, що імерсивні технології сьогодні широко використовуються в Китаї, зокрема в хореографії. Про це свідчать відомі китайські прем'єри, фестивалі, вистави із використанням ефектів віртуальної та доповненої реальності. Наприклад, робота відомого хореографа Шен Вея "Meltdown", прем'єра якої відбулася на Шанхайському міжнародному фестивалі мистецтв, поєднує різні види мистецтва, такі як танець, живопис, фотографія, текст, інсталяція, відео та звук. Глядачі мали можливість вільно подорожувати перформансом, спостерігати за танцюристами зблизька та відчувати всеосяжний сенсорний вплив. Вистава стала унікальним досвідом, оскільки глядачі могли спостерігати за танцюристами з близької відстані та "відчути" імерсивне середовище [7].

Крім того, технологія віртуальної реальності також була впроваджена в танцювальні перформанси, презентовані в медіарт центрі New Timeline в Шанхаї. Тут глядачі мали можливість переміщатися у віртуальному просторі та взаємодіяти з вір-

туальними танцюристами за допомогою VR-обладнання. Ці інновації не тільки збагатили форму художнього вираження, а й подарували глядачам новий формат перегляду та сприйняття.

Використання імерсивних технологій в китайському хореографічному мистецтві має позитивні результати. Режисер і хореограф Жиль Жобен та його гастрольна команда також вперше в Китаї представили сучасну танцювальну п'єсу як імерсивну віртуальну виставу. Протягом 8-денних виступів захід відвідали понад 500 глядачів у Chronus Art Center, який розташований у Шанхаї. Так, захоплюючись технологіями візуалізації, швейцарський хореограф Жиль Жобен ініціював серію практик у 3D-танцях. Він наголошував, що ці технології можуть відтворювати та навіть посилювати унікальний живий досвід сучасного танцю, тим самим забезпечуючи нові канали розповсюдження танцювального мистецтва. Таким чином на Шанхайському телевізійному фестивалі Жиль Жобен вперше в історії хореографії поєднав танець із технологіями доповненої та віртуальної реальності, що надали глядачам унікальний досвід взаємодії в сенсорному середовищі.

Зазначимо, що набув широкої популярності та став трендом серед міленіалів у Китаї імерсивний театр, який зміг подолати традиційні кордони між виконавцями й аудиторією, та "поставити" глядачів у центр подій.

Яскравим зразком використання імерсивних технологій в мистецтві є Міжнародний музичний фестиваль "Шанхайська весна", який проводив Шанхайський традиційний університет. На музичному фестивалі було відзначено великий інтерес до імерсивних технологій як до інноваційних форм мистецтва.

Враховуючи дивовижний результат, китайські хореографи почали ґрунтовно досліджувати та широко використовувати інструменти імерсивних технологій для інновацій та збагачення своїх танцювальних творів. Серед найбільш поширених визначають віртуальну реальність (VR), яку використовують для створення повністю віртуального середовища, в якому глядачі можуть відчути танець із повним зануренням до нього. Наприклад, AI Dancer китайського хореографа Ван Ябіна використовує технологію VR, щоб дозволити глядачам побачити танець в просторі на 360 градусів.

Набуває популярності й доповнена реальність (AR), технологія, яка уможливає накладати віртуальні елементи на реальний світ, створюючи нову реальність. Деякі хореографи використовують технологію доповненої реальності для створення нових ефектів, накладаючи віртуальні танцювальні елементи на реальну сцену.

Набула широкої популярності в КНР *технологія цифрового запису рухів* (або Захоплення руху –

анг. Motion capture). За допомогою цієї технології фіксують рухи танцюристів, а потім перетворюють їх на цифрові дані для використання в анімації, іграх, фільмах тощо. Наприклад, у виставі “Зимовий павич” відомої китайської балерини Ян Липин використовували технологію захоплення руху, щоб перетворити рухи танцюристів на віртуальних павичів.

У хореографічному мистецтві Китаю широко використовують імерсивні технології такі як *сенсори, проєкція та розпізнавання звуку*, щоб створити інтерактивний танцювальний простір. Наприклад, рухи або звуки глядачів можуть впливати на танець на сцені, роблячи танець інтерактивним мистецтвом. Заслуговує на увагу і *технологія голографічної проєкції*, за допомогою якої створюється тривимірне віртуальне зображення, яке використовується деякими хореографами для проєктування віртуальних танцюристів на сцені, щоб створити новий танцювальний образ [10].

Набуває популярності штучний інтелект. Так, деякі хореографи використовують методи штучного інтелекту, такі як машинне та глибинне навчання, для аналізу та прогнозування танцювальних рухів і навіть створення нових танців. Наприклад, AI Dancer китайського хореографа Ван Ябіна використовує технологію штучного інтелекту, щоб дозволити машинам вивчати танцювальні рухи, а потім генерувати нові танці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. У пропонованій статті зроблена спроба вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх викладачів хореографії в Китаї, ознайомлення із сучасними цифровими технологіями, які використовуються в танцювальному мистецтві. Зосереджена увага на потенціалі імерсивних технологій, які лише почали використовувати в танцювальному мистецтві та констатовано відсутність спеціальних програм із підготовки хореографів до використання інструментів доповненої, віртуальної і змішаної реальності. Зазначено, що використання зазначених інструментів вимагає спеціальної підготовки та готовності до їх використання в хореографії.

Мега статті полягає у теоретичному обґрунтуванні процесу професійної підготовки майбутніх хореографів КНР до використання імерсивних технологій під час постановки та показу танців.

Основний виклад матеріалу. З популяризацією та професіоналізацією хореографічної освіти в КНР все більше і більше практиків танцю отримують систематичну танцювальну освіту та підготовку, не тільки зосереджуючись на розвитку танцювальних навичок, але й на культивуванні здібностей до хореографічного мистецтва. У багатьох сферах, таких як культура і мистецтво, освіта, роз-

ваги, перформанс, кіно, телебачення, засоби масової інформації, вистави, культурні заходи, зростає потреба у танцювальному мистецтві та відповідно – сучасні вимоги до танцювальних творів.

Щоб задовольнити потреби багатьох практиків танцю, які прагнуть розвивати свої здібності до створення сучасного танцю, реалізувати особисті артистичні прагнення та кар’єрний розвиток, у Китаї існує багато спеціалізованих закладів, навчальних програм та ініціативи для майбутніх хореографів. Схарактеризуємо деякі з них:

- професійні мистецькі інститути. У Китаї існує багато професійних мистецьких інститутів, таких як Пекінська академія танцю, Центральна академія драми, Шанхайська театральна академія і Китайська консерваторія, кожен із яких має хореографічні програми, що пропонують систематичні курси з теорії танцю, техніки та хореографії, а також можливості для практичного відпрацювання;

- програми від Національного фонду мистецтв (NAF), які надають потенційним хореографам можливості для творчості та розвитку;

- танцювальні воркшопи та майстер-класи, на які запрошують відомих хореографів із Китаю та з-за кордону. Це дає можливість майбутнім хореографам вчитися та обмінюватися ідеями;

- танцювальні конкурси та фестивалі. У Китаї проводиться багато танцювальних конкурсів та фестивалів, таких як Chinese Dance Lotus Award, Китайський танцювальний фестиваль, Шанхайський міжнародний танцювальний фестиваль тощо, які надають можливість майбутнім хореографам продемонструвати свої роботи та вдосконалювати навички;

- міжнародні програми обміну. Китай має багато програм співпраці з міжнародними інституціями танцювального мистецтва, зокрема зі Сполученими Штатами, Європою, Азією та іншими країнами, що надає майбутнім хореографам міжнародне стажування та можливість вивчення досвіду розвинених країн;

- освітні платформи. З розвитком онлайн-освіти в Китаї з’явилося багато платформ з хореографії, таких як “Dancer Online” і “Dance.com”, які пропонують сучасні техніки та методи навчання для майбутніх хореографів. Ці навчальні програми зосереджені не лише на розвитку танцювальної техніки, а й на теорії танцю, набутті хореографічних навичок, розвитку творчого мислення та особистих якостей майбутніх хореографів [10, 11].

Заслуговує на увагу ознайомлення з роботами відомих китайських хореографів: Ван Ябінь, Ху Цзялу, Шан Чонг, Тай Ліхуа, Чжао Лян, Тан Шіі, Ян Ліпін, Хуан Додоу, Цзен Хуаньцян, Конг Цінвей, Чень Цзін, Чжу Цзяньцин, Ши Іфань і Хоу Цзюньхуей та інших, які інноваціями сприяють розвитку китайського танцювального мистецтва [12, 13].

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЙ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КНР

Аналіз досвіду підготовки хореографів в КНР, нормативних документів, програм музичних закладів освіти уможливив виокремити етапи підготовки майбутніх фахівців хореографічного мистецтва до використання імерсивних технологій:

- I етап – теоретична підготовка, під час якої майбутні хореографи повинні опанувати знаннями щодо сутності й особливостей імерсивних технологій, зокрема можливості інструментів віртуальної, доповненої та змішаної реальності. Знати як застосовувати їх у хореографічному мистецтві.

- II етап – практика. Майбутні хореографи повинні вміти користуватися спеціальним обладнанням та програмним забезпеченням, таким як VR-гарнітури, окуляри доповненої реальності, програмне забезпечення для 3D-моделювання, системи захоплення руху тощо. Крім того, вони повинні вміти створювати цифровий контент для імерсивних середовищ.

- III етап – творчий. На цьому етапі організуються творчі воркшопи – це творча практика під керівництвом професійного викладача, де апробуються інструменти імерсивних технологій. Це може включати проектування віртуальних сцен, створення імерсивної сцени або використання імерсивних технологій для поліпшення візуального та слухового сприйняття глядачами.

- IV етап – рефлексія та оцінювання. Метою цього етапу є проведення рефлексії і оцінювання власних робіт, щоб зрозуміти, які техніки та підходи працюють, а які потребують вдосконалення. На цьому етапі відбувається планування подальших дій для отримання бажаного результату.

Важливим моментом під час створення цифрового контенту є добір потужного програмного забезпечення. Схарактеризувати деякі з них: 1) Unity – дуже популярний ігровий двигун, який широко використовують для створення імерсивних ефектів. Unity підтримує VR і AR та має безліч навчальних посібників та ресурсів спільноти для початківців; 2) Unreal Engine – потужний ігровий рушій, який також підтримує VR і AR. Він є потужнішим, ніж Unity, має потужні візуальні ефекти та є ефективним засобом для створення високоякісного імерсивного контенту; 3) Tilt Brush – це додаток для малювання елементів віртуальної реальності, який дозволяє малювати у 3D-просторі, ідеально підходить для створення імерсивних середовищ та сцен; 4) Cinder – це бібліотека з відкритим вихідним кодом для фахівців із програмування. У цьому середовищі можна створювати інтерактивні візуальні та звукові ефекти, які потім поєднати з танцювальними рухами; 5) MotionBuilder – це професійне програмне забезпечення для цифрового запису дій та 3D-анімації, яке перетворює реальні танцювальні рухи на рухи цифрових персонажів; 6) Adobe Dimension – програмне забезпечення для

3D-графіки та рендерингу, за допомогою якого можна створювати і редагувати 3D-середовища та об'єкти для створення імерсивних сцен; 7) Autodesk Maya – редактор тривимірної графіки, застосунок для моделювання тривимірних об'єктів, анімації, композитингу та візуалізації; 8) 3ds Max (3D Studio MAX) – тривимірний графічний редактор, застосунок для створення і редагування об'єктів 3D об'єктів; 9) Blender – це безплатний пакет з відкритим вихідним кодом для 3D-моделювання, анімації, рендерингу, постпродакшну, захоплення руху та багато іншого тощо. Кожен з цих програмних засобів має дидактичний потенціал, завдяки своїм унікальним перевагам, тому вибір кожного з них залежить від конкретних уподобань хореографів та їх рівня цифрових навичок.

Висновки. Професійна підготовка майбутніх викладачів хореографії до використання імерсивних технологій є одним із перспективних напрямів розвитку хореографічної освіти в КНР. Аналіз досвіду китайських закладів вищої освіти показує, що використання імерсивних технологій, таких як доповнена, віртуальна і змішана реальність, є ефективними сучасними засобами для збагачення танцювального мистецтва, підвищення його інтерактивності та створення нових танцювальних трендів.

Подальшого дослідження потребує дослідження педагогічних умов щодо використання імерсивних технологій в хореографічній освіті.

ЛІТЕРАТУРА

- Варнавська Л.І., Вікторова М.В., Римар Л.А.. Використання онлайн технологій в процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2021 № 6 (45). С. 4–7.
- Доценко С., Ван Чжен. Імерсивні технології: симбіоз цифрових технологій та мистецтва. *Новий колегіум*. 2023. № 1 (110). С. 118–125. DOI:10.30837/nc.2023.1-2.118
- Доценко С., Собченко Т. Оптимізація освітнього процесу закладів вищої освіти України засобами штучного інтелекту. *Молодь і ринок*. 2024. № 2 (222). С. 7–12.
- Лю Чжицян. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів-хореографів у вищих педагогічних закладах КНР : дис. ... д-ра філософії : 015 – проф. освіта (за спеціалізаціями) ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2023. 217 с.
- Разуменко Т.О. Особливості освітніх програм підготовки хореографів у КНР. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12 груд. 2019 р. ХНПУ, Харків, 2020. С. 308–311.
- Твердохліб Г. Цифрове читання як сучасний освітній тренд. *Молодь і ринок*. 2024. № 9 (229). С. 80–84.
- Фейфань Тянь, Рибалко Л. Результати аналізу стану підготовки хореографів у китайських закладах вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20–21 берез. 2024 р. ХНПУ, Харків, 2024. С. 377–381.

8. Фомін В.В. Естетичний смак як складова творчого самовираження майбутніх фахівців мистецької галузі в закладах вищої освіти КНР. *Теорія та методика навчання та виховання*. Харків, 2022. Вип. 53. С. 113–128.

9. Цзян Нань. Обговорення стратегії виховання інноваційних здатностей студентів-хореографів танцю. *Драматичний будинок*. 2022. № 29. С. 15–18.

10. Чжан Гомінь. Підготовка майбутніх хореографів для роботи у дитячих танцювальних колективах КНР. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12 груд. 2019 р. ХНПУ. Харків, 2020. С. 337–341.

11. Чжень Ч. Особливості підготовки майбутніх фахівців хореографічного мистецтва у процесі навчання закладів вищої освіти КНР. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2022. № 10(7). С. 50–53.

12. 曾焕强, 孔庆玮, 陈婧, 朱建清, 施一帆, & 侯军辉. 沉浸式视频编码技术综述. *电子与信息学*, 2024, 46(2), 602–614.

13. 叶帅男, 储向童, & 巫英才. 沉浸式可视化综述. *计算机辅助设计与图形学学报*, 2021. 33(4), 497–507.

REFERENCES

1. Varnavska, L.I., Viktorova, M.V. & Rymar, L.A. (2021). Vykorystannia onlain tekhnolohii v protsesi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Using online technologies in the process of training a future music teacher]. *ScienceRise: Pedagogical Education*. No. 6 (45). pp. 4–7. [in Ukrainian].

2. Dotsenko, S. & Van Chzhen. (2023). Imersyvni tekhnolohii: symbioz tsyfrovyykh tekhnolohii ta mystetstva [Immersive technologies: a symbiosis of digital technologies and art]. *New collegium*. No. 1–2 (110), pp. 118–125. DOI: 10.30837/nc.2023.1-2.118/ [in Ukrainian].

3. Dotsenko, S. & Sobchenko, T. (2024). Optymizatsiia osvitnoho protsesu zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy zasobamy shtuchnoho intelektu [Optimization of the educational process of Ukrainian higher education institutions by means of artificial intelligence]. *Youth & market*. No. 2 (222), pp. 7–12. [in Ukrainian].

4. Liu Chzhytsian (2023). Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv-khoreografiv u vyshchyykh pedahohichnykh zakladakh KNR [Formation of Professional Competence of Future Choreography Teachers in Higher Pedagogical Institutions of China]. *Candidate's thesis*. H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Kharkiv, 217 p. [in Ukrainian].

5. Razumenko, T.O. (2020). Osoblyvosti osvitnikh program pidhotovky khoreografiv u KNR [Features of educational programs for choreographers in China]. *Psychological and Pedagogical Problems of Higher and Secondary Education in*

the Context of Modern Challenges: Theory and Practice: Proceedings of the 4th International Conference International Conference Scientific and Practical Conference. Kharkiv, pp. 308–311. [in Ukrainian].

6. Tverdokhlib, H. (2024). Tsyfrovo chytannia yak suchasnyi osvitni trend [Digital reading as a modern educational trend]. *Youth & market*. No. 9(229), pp. 80–84. [in Ukrainian].

7. Feifan Tian & Rybalko L. (2024). Rezultaty analizu stanu pidhotovky khoreografiv u kytaisyykh zakladakh vyshchoi osvity [Results of the analysis of the state of training of choreographers in Chinese higher education institutions]. *Psychological and Pedagogical Problems of Higher and Secondary Education in the Context of Modern Challenges: Theory and Practice: Proceedings of the 9th International Conference International Conference Scientific and Practical Conference*, Kharkiv. pp. 377–381. [in Ukrainian].

8. Fomin, V.V. (2022). Estetychnyi smak yak skladova tvorchoho samovyrazhennia maibutnikh fakhivtsiv mystetskoj haluzi v zakladakh vyshchoi osvity KNR [Aesthetic Taste as a Component of Creative Expression of Future Art Professionals in Higher Education Institutions of China]. *Theory and methods of education and upbringing*. Kharkiv, Vol. 53. pp. 113–128. [in Ukrainian].

9. Tszian Nan. (2022). Obhovorennia stratehii vykhovannia innovatsiinykh zdatnostei studentiv-khoreografiv tantsiu [Discussion of the strategy for developing innovative abilities of dance students]. *Dramatic house*. Vol. 29. pp. 15–18. [in Ukrainian].

10. Chzhan Homin (2020). Pidhotovka maibutnikh khoreografiv dlia roboty u dytiachyykh tantsiuvalnykh kolektyvakh KNR [Training future choreographers to work in children's dance groups in China]. *Psychological and Pedagogical Problems of Higher and Secondary Education in the Context of Modern Challenges: Theory and Practice: Proceedings of the 4th International Conference International Conference Scientific and Practical Conference*, Kharkiv, pp. 337–341. [in Ukrainian].

11. Chzhen Ch. (2022). Osoblyvosti pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv khoreografichnoho mystetstva u protsesi navchannia zakladiv vyshchoi osvity KNR [Peculiarities of Training Future Specialists of Choreographic Art in the Process of Studying at Higher Education Institutions of the People's Republic of China]. *Education. Innovation. Practice*, No. 10(7), pp. 50–53. [in Ukrainian].

12. 曾焕强, 孔庆玮, 陈婧, 朱建清, 施一帆, & 侯军辉. (2024) 沉浸式视频编码技术综述. *电子与信息学报*, 46(2), 602–614. [in China].

13. 叶帅男, 储向童, & 巫英才. (2021). 沉浸式可视化综述. *计算机辅助设计与图形学学报*, 33(4), 497–507. [in China].

Стаття надійшла до редакції 02.12.2024

“Майбутнє повинно бути закладене в сьогодні. Це називається планом. Без нього ніщо у світі не може бути гарним”.

Георг Крістоф Ліхтенберг
німецький вчений

Ань Чжоу, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ЕСТЕТИЧНА ОНЛАЙН-ОСВІТА В КИТАЇ

У статті розглядаються теоретичні аспекти естетичної онлайн-освіти в КНР. Визначено естетичну освіту як цілеспрямований, системний процес формування творчої особистості, здатної сприймати, відчувати, оцінювати прекрасне у мистецтві, природі, суспільному житті та створювати естетичні цінності. Вивчено досвід провідних китайських університетів щодо впровадження естетичної онлайн-освіти в коледжах, кампусах, університетах, муніципальних та провінційних організаціях. Схарактеризовано ефективні цифрові платформи для розвитку естетичної освіти: Sina Weibo, WeChat, Alibaba, Bilibili та інші. Подано етапи становлення естетичної онлайн-освіти в Китаї: підготовчий, пілотний, технологічний та трансформаційний.

Ключові слова: естетичне виховання; Китай; цифрові технології; онлайн-освіта; студенти.

Літ. 12.

An Zhou, Postgraduate Student of the Third Educational and Scientific Level of Higher Education of the Department of Education and Innovative Pedagogy,

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine;

High music, Teacher 苏州吴中, China

AESTHETIC ONLINE EDUCATION IN CHINA

The article examines the theoretical aspects of aesthetic online education in China. The author defines aesthetic education as a purposeful, systematic process of forming a creative personality capable of perceiving, feeling, and appreciating the beauty in art, nature, and social life and creating aesthetic values. It should be noted that the Chinese government plays an important role in the development of aesthetic education, namely, the development of relevant regulations, the definition of relevant policies and general aesthetic principles, which ensures the integration of basic socialist values into the Chinese education system. The experience of leading Chinese universities in implementing aesthetic online education in colleges, campuses, universities, municipal and provincial organisations is studied. An important aspect in the development of aesthetic education is the integration of this education with other subjects and consideration of regional peculiarities, in particular: integration of culture and art, organisation of academic and extracurricular activities, online education, assessment and management. It is noted that the effectiveness of aesthetic education depends on timely evaluation of the results obtained and high-quality management of this process. Effective digital platforms for the development of aesthetic education are characterised: Sina Weibo, WeChat, Alibaba, Bilibili and others. The stages of formation of aesthetic online education in China are presented: preparatory, pilot, technological and transformational. It is noted that Chinese universities are working on new strategies for aesthetic education, namely, on the integration of design and traditional Chinese art, on practical approaches for different specialities, on the use of online education and optimisation of the teaching process for the requirements of distance learning and education. These strategies are aimed at developing students' aesthetic judgement, creativity and cultural awareness.

Keywords: aesthetic learning; China; digital technologies; online education; students.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах стрімкої цифровізації, глобалізації та домінування технократичного мислення естетична культура є необхідною умовою повноцінного розвитку особистості, а естетична освіта – потужним інструментом гуманізації особистості, розвитку її емоційного інтелекту, творчого потенціалу та формування здатності до глибокого, осмисленого сприйняття навколишнього світу. Естетична освіта виступає як засіб протидії негативним соціальним впливам та формує критичний художній смак, захищає від маніпулятивних інформаційних потоків, розвиває здатність до самостійного мислення та емпатії. Саме через мистецтво та культуру особистість отримує унікальну

можливість для власної самореалізації, культурної ідентифікації і гармонізації внутрішнього світу.

В умовах цифрового суспільства особливого значення набуває естетична онлайн-освіта, яку визначають як цілісну систему навчання та виховання, що спрямована на формування естетичної культури особистості через використання цифрових технологій, мультимедійних платформ та електронних ресурсів. Однією з перших естетичну онлайн-освіту запровадив Китай. Зазначимо, що перехід на онлайн-освіту сучасних китайських університетів високого рівня було необхідним заходом саме під час COVID-19, що сприяло трансформації освіти, зокрема естетичної. Варто відзначити роботу в цьому напрямі Пекінського універ-

ситету, який вже понад 120 років готує бакалаврів, магістрів та докторів наук у галузі фундаментальних наук. Вагомий внесок у розвиток естетичного онлайн-виховання також зробили Університет Цінхуа, Центральна академія образотворчого мистецтва та Китайська академія мистецтв. Отже, актуальність естетичної онлайн-освіти зумовлена низкою важливих соціальних, культурних та особистісних факторів. А естетична онлайн-освіта є потужним інструментом формування гармонійної, творчої особистості, здатної не лише адаптуватися, але й активно впливати на соціокультурне цифрове середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські погляди та історико-педагогічний аспект заявленої проблеми представлено у системних наукових розвідках вітчизняних та закордонних науковців, а саме: проблеми естетичного виховання (В. Бутенко, Т. Грищенко, Н. Головіна, С. Золотухіна, О. Комаровська, К. Полянська, Л. Серих, В. Фомін, Г. Шевченко та інші); проблеми мистецько-естетичної освіти (В. Павленко, А. Соколова, В. Фомін та інші); проблеми розвитку мистецької освіти в Китаї (С. Бабаян, І. Го, С. Доценко, І. Коржавих, Л. Рибалко, С. Сінчжоу, Т. Собченко, В. Ульянова, М. Федорець, Г. Цзюнь, Х. Чжан, Б. Чжао, К. Юр'єва та інші). Так, науковці визначають естетичну освіту як цілеспрямований, системний процес формування творчої особистості, здатної сприймати, відчувати, оцінювати прекрасне у мистецтві, природі, суспільному житті та створювати естетичні цінності. Естетичну освіту як елемент духовного багатства особистості досліджували В. Бутенко, В. Павленко, М. Федорець, С. Сінчжоу [7]. Розвиток естетичного виховання в Китаї через мистецьку освіту вивчали К. Юр'єва, І. Го, Х. Чжан, Б. Чжао, Г. Цзюнь та інші [1, 2]. Науковці М. Федорець, С. Сінчжоу порівнювали у своїх дослідженнях музично-естетичний досвід майбутніх учителів музичного мистецтва в Україні та Китаї. Зазначені наукові розробки вказують на те, що естетичне виховання є одним зі стратегічних напрямів китайської освіти [7].

Китай одним із перших запровадив естетичну освіту, про що свідчать відповідні нормативні документи: Конституція Китайської Народної Республіки (中华人民共和国宪法), закони Китайської Народної Республіки про освіту, Національні плани розвитку шкільної мистецької освіти та інші. Так, у ст. 22 Конституції Китайської Народної Республіки зазначено, що “державі розвиває заклади літератури та мистецтва, засоби масової інформації, радіо і телебачення, видавничу справу, розширює мережу бібліотек, музеїв, будинків культури та інших культурних установ, що служать народу і соціалізму, здійснює масову культурну діяльність. Державі

охороняє історичні пам'ятки, цінні пам'ятки культури та інші важливі об'єкти історичної та культурної спадщини” [12]. Отже, особливу увагу керівництво Китаю звертає на естетичне виховання через музичне мистецтво, а саме через розвиток музичного сприймання, формування художнього смаку, виховання емоційної культури, розвиток творчого потенціалу тощо. Естетичне виховання через музичну освіту є потужним інструментом для розвитку креативності, емоційного самовираження та культурного сприйняття. У Китаї цей підхід глибоко інтегрований в освітню систему, а саме через *культурну спадщину* (музична освіта в Китаї підкреслює важливість традиційної китайської музики та інструментів. Це допомагає учням усвідомлювати цінність своєї культурної спадщини, зрозуміти естетичні цінності, які закладені в традиційній китайській музиці); через *емоційне вираження*, оскільки через музику учні можуть виражати свої емоції та переживання; через *творчість та інновації*, а саме надання можливості учням писати власну музику, експериментувати з різними стилями та співпрацювати з іншими; через *інтеграцію музики з іншими видами мистецтва*, такими як танці, драматургія та образотворче мистецтво. Такий міждисциплінарний підхід збагачує естетичний досвід учнів та розширює знання з інших видів мистецтва.

Аналіз досвіду провідних китайських університетів щодо впровадження естетичної онлайн-освіти дав змогу визначити провідні китайські заклади освіти, які широко розвивають естетичну онлайн-освіту. Схарактеризуємо деякі з них: 1) Пекінський університет, який активно використовує онлайн-платформи для проведення дистанційних курсів з естетичного виховання. Завдяки цьому університет продовжував розвивати естетичну освіту навіть під час карантину. Наприклад, на платформі WeChat проводилися інтерактивні лекції та майстер-класи з мистецтва та музики; 2) Університет Цінхуа розробив онлайн-курси з естетичної освіти на платформах Bilibili та WeChat. Це дало змогу здобувачам освіти отримувати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час і з будь-якого місця. Наприклад, на платформі Bilibili розміщено багато відео з естетичного виховання, зокрема з аніме, музики, танців, науки та технологій; 3) Центральна академія образотворчого мистецтва використовує цифрові платформи для розвитку естетичної освіти. Наприклад, на платформі XuetangX проводяться онлайн-курси з образотворчого мистецтва, що дає студентам можливість експериментувати з різними стилями та техніками; 4) Китайська академія мистецтва активно використовує платформу XuetangX для проведення заходів з естетичного виховання. Наприклад, під час пандемії COVID-19 академія організувала серію онлайн-лекцій та майстер-класів із традиційного

китайського мистецтва, що дало можливість студентам продовжувати навчання навіть у складних умовах.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. У наданій статті зроблена спроба дослідити ефективність естетичного онлайн-навчання на досвіді Китаю, включаючи аналіз сучасних цифрових платформ та інструментів з естетичного виховання і на основі цього визначити їхній дидактичний потенціал для виховання особистості. Зосереджена увага на визначенні ефективності онлайн-засобів для розвитку естетичного виховання в музичних закладах Китаю з урахуванням індивідуальних здібностей та особистісних якостей кожного учня.

Метою статті є аналіз особливостей естетичного онлайн-навчання в Китаї, що включає дослідження впливу цифрових технологій на естетичне виховання молоді, культурних трансформацій у мистецькій освіті та інноваційних підходів до формування естетичних компетентностей учнів у цифровому освітньому просторі.

Основний виклад матеріалу. Естетична освіта в Китаї має глибоке історичне коріння та ґрунтується на філософських традиціях, зокрема на конфуціанстві, що становить основу естетичної освіти в Китаї. Учення Конфуція підкреслює важливість особистої та суспільної естетичної свідомості, які потім були інтегровані в китайську освітню систему через навчальні програми, уроки соціальної відповідальності та патріотизму.

Зазначимо, що уряд КНР відіграє велику роль у розвитку естетичної освіти, а саме йдеться про розроблення відповідних нормативних документів, визначення відповідної політики та загальних естетичних принципів, що забезпечує інтеграцію основних соціалістичних цінностей в систему освіти КНР.

Наукова трансформація освітньої парадигми Китаю у контексті цифровізації та інтернет-технологій характеризується комплексним інституційним та інфраструктурним забезпеченням. Так, Міністерством освіти КНР було започатковано пілотний проєкт дистанційної освіти (онлайн-освіти), який охоплював понад 60 класичних закладів вищої освіти Китаю. Понад 2 000 позауніверситетських навчальних центрів у різних регіонах Китаю запровадили дистанційну освіту. Вагомим поштовхом у розвитку онлайн-освіти стала еволюція широко-смугових комунікаційних технологій. Китайська освітньо-дослідницька мережа (CERNET), яка введена в експлуатацію у 2000 р., створила інноваційну платформу для навчання у форматі онлайн, яку надалі почали використовувати в усіх галузях освіти, особливо в естетичній.

Аналіз наукових досліджень [1; 2; 3; 5; 9; 11] свідчить, що естетична освіта в Китаї пройшла

довгий шлях розвитку, інтегруючись у загальну систему освіти та адаптуючись до сучасних вимог цифрового суспільства. Зазначимо, що естетична освіта в Китаї є не лише теоретичною, але й практичною. Учнів заохочують керуватися естетичними принципами у повсякденному житті через такі види діяльності, як волонтерство та участь у громадських проєктах тощо. Серед проблем впровадження естетичної освіти визначають відсутність відповідної системи та певних технологій і методик.

Важливим аспектом у розвитку естетичної освіти є інтеграція цієї освіти з іншими предметами та врахування регіональних особливостей, зокрема:

– *інтеграція культури та мистецтва.* Наприклад, в університетах провінції Хубей впроваджують елементи традиційної китайської культури за допомогою цифрових технологій, що сприяє підвищенню культурної самосвідомості здобувачів та збереженню традиційної культури;

– *організація академічних та позаакадемічних заходів,* що означає включення естетичної освіти в ідеологічні та політичні курси, а також створення “єдиного” механізму співпраці між студентськими спільнотами, професійними коледжами та студентськими організаціями;

– *онлайн-освіта.* Під час пандемії COVID-19 провідні університети, такі як Пекінський університет та Цінхуа, активно використовували онлайн-платформи для проведення курсів з естетики, що уможливило розширити доступ до естетичної освіти;

– *оцінка та управління.* Ефективність естетичної освіти залежить від своєчасної оцінки отриманих результатів та якісного управління зазначеним процесом.

Зазначимо, що естетична освіта потребує інноваційних методів та підходів для повного розкриття її значущості та цінності. Заслугове на увагу те, що, вшановуючи традиційні китайські цінності, акцент в КНР робиться на адаптації естетичної освіти до сучасних вимог суспільства. Це включає вживання таких понять, як “цифрове суспільство”, “цифрове громадянство”, “цифровий громадянин”, що потребує активного й системного використання цифрових платформ, електронних ресурсів, онлайн-засобів комунікації. За даними китайського інформаційного центру інтернет-мережі, в Китаї налічується близько 731 мільйона вебкористувачів, понад 90 % з яких можуть отримати доступ до Інтернету через смартфон. Однією з популярних платформ в Китаї є Sina Weibo – сервіс мікроблогів. Цю платформу широко використовують для більшості газет і телевізійних станцій материкового Китаю, які мають мільйони підписників. Також швидко набрав популярності мобільний месенджер WeChat, конкурент Sina Weibo, оскільки збільшення кількості власників смартфонів на материк спонукало користувачів соціальних мереж читати

новини на своїх телефонах, а не на екранах комп'ютерів.

Гігантом електронної комерції вважають платформу Alibaba – найбільшу у світі торгівлю онлайн-платформу, засновником якої є Джек Ма – китайський підприємець, засновник і голова ради директорів компанії. Компанія, що починалася як онлайн-маркетплейс для оптової торгівлі, з роками перетворилася на диверсифікованого технологічного гіганта з різноманітними напрямками бізнесу. Потужним напрямком цієї платформи є хмарні обчислення. Alibaba Cloud – один із найбільших хмарних сервісів у світі, який надає хостингові, обчислювальні потужності та технологічні рішення. Для сфери естетичної освіти великий потенціал має Alibaba Pictures Group Limited, який спеціалізується на створенні, розповсюдженні та інвестуванні розважального контенту. China Vision Media, придбана Alibaba Group у 2015 р., активно розвиває кіноіндустрію, інвестуючи у створення фільмів для китайського та міжнародного ринків, використовуючи передові технології і великі дані для прогнозування успіху проектів. Alibaba Pictures займається не лише виробництвом та дистрибуцією фільмів, а й активно співпрацює з голлівудськими студіями, використовує штучний інтелект у маркетингу і кастингу, а також створює цифрові платформи для просування контенту.

Як зазначалося, широкої популярності в КНР набула публічна платформа WeChat, яка є інноваційним та творчим засобом розвитку естетичної онлайн-освіти. WeChat активно використовується у коледжах та університетах КНР. Однак через стрімкий розвиток цієї платформи багато естетичних конструкцій (засоби, принципи, способи) та правових систем не встигають за стрімким розвитком мережі Інтернет, що призводить до втрати естетичних норм та цінностей в кіберпросторі і маргіналізації правової системи. Тому у коледжах та університетах КНР звертається увага на розвиток естетичної культури та створення певних правил комунікації на платформі WeChat. Для цього коледжем, університетом або муніципальними та провінційними організаціями створюється спеціальний публічний номер для WeChat. Зазначена платформа використовується для пропаганди оригінальної ідеологічної та політичної освіти шляхом залучення відповідних кадрів університетів та студентів коледжів для спільної роботи. Просуваються або відтворюються ідеологічні та політичні освітні публікації, які висвітлюють останні новини, ідеологічні та політичні статті, достовірну інформацію про партію, про повсякденне життя студентів закладу освіти тощо.

Наприклад, федерація студентів Гуандун через WeChat поширювала публікацію під назвою “Фестиваль сучасного мистецтва”. У такий спосіб студенти коледжу мають можливість своєчасно й

ефективно поширювати інформацію про найближчі заходи та брати у них участь.

Платформа WeChat є ефективним засобом створення, представлення та передачі стану особистості, її почуттів тощо. Це добре помітно серед сучасних студентів коледжів КНР, особливо нова тенденція мережевої субкультури “Emojis” (емодзі) – це піктограма, логограма, ідеограма або смайлик, які вбудовані в текст та використовуються в електронних повідомленнях і вебсторінках. Оскільки емодзі широко використовуються сучасними студентами закладів освіти, на WeChat збільшилася частота використання зображень у повідомленнях. Наприклад, “Федерація студентів Гуандун” поширювала публікацію, щоб здобувачі записували цитати відомих китайських політичних діячів за допомогою емодзі. Це дало змогу розвинути читацьку грамотність студентів, сформувані вміння приймати рішення тощо.

Дидактичний потенціал для естетичної освіти має китайський вебсайт для обміну відео Bilibili, де користувачі можуть надсилати, переглядати та додавати коментарі до відео. На Bilibili розміщено багато відео з естетичного виховання (аніме, музика, танці, технології, фільми тощо). З 2010 р. платформа Bilibili вже мала велику аудиторію та стала однією з великих китайських потокових платформ. Окрім розміщення відеовмісту, головною особливістю Bilibili є система субтитрів у режимі реальному часі, яка показує коментарі користувачів у вигляді потоків субтитрів, що прокручуються та накладаються на екран. Вони візуально нагадують один із жанрів ігор Bullet hell (弹幕, *danmaku*), що в перекладі означає “шквал” або “кульова завіса”). Крім того, ця система пропонує різні засоби керування субтитрами, зокрема стилем, форматом та рухами. Користувачі на платформі Bilibili також можуть зберігати або видаляти коментарі, використовувати унікальні для сайту аббревіатури або сленг, наприклад, позначити сміх певними символами. Крім того, користувачі на платформі спілкуються не лише за допомогою тексту, а й часто використовують емодзі та зображення ASCII, щоб висловити емоції чи додати гумору. Ці символи стали унікальним проявом естетичної культури на платформі.

Під час пандемії COVID-19 провідні китайські університети, такі як Пекінський університет та Цінхуа, запровадили онлайн-курси з естетичної освіти на платформах, таких як SECHE, Bilibili та WeChat. Це дозволило університетам продовжувати естетичну освіту навіть під час карантину. Сьогодні університети Китаю працюють над новими стратегіями естетичної освіти, а саме над інтеграцією дизайну та традиційного китайського мистецтва, практичними підходами для різних спеціальностей, використанням онлайн-освіти та

оптимізацією процесу викладання під вимоги дистанційного навчання та виховання. Ці стратегії спрямовані на розвиток естетичних суджень, творчих здібностей та культурної свідомості студентів.

Отже, дослідження розвитку естетичної освіти в КНР та сучасний стан уможливили виокремити етапи становлення естетичної онлайн-освіти в Китаї:

– I – підготовчий (до 2000 р.), на якому відбувалися розробка та затвердження нормативно-правової бази естетичної освіти.

– II – пілотний (2000–2010 рр.), на якому було здійснено запуск Китайської освітньо-широкопasmової супутникової мережі, створення понад 60 класичних вищих навчальних закладів дистанційної освіти та відкриття понад 2000 позауніверситетських навчальних центрів.

– III – технологічний (2010–2019 рр.), який характеризується розвитком соціальних платформ (WeChat, Bilibili), збільшенням інтернет-аудиторії, поширенням мобільного навчання.

– IV – трансформаційний (з 2020 до сьогодні), де відбувається активне використання освітніх платформ провідними університетами, проходить адаптація освітнього процесу до онлайн-формату та комплексне використання цифрових технологій.

Висновки. Таким чином, естетична онлайн-освіта в Китаї є потужним інструментом формування гармонійної особистості в умовах цифровізації. Китай одним із перших запровадив комплексну систему естетичного виховання, яка ґрунтується на філософських традиціях конфуціанства та враховує сучасні інноваційні технології. Подальшого дослідження потребують наукові розробки нових систем естетичної освіти, які враховують соціальні потреби та інтеграцію з іншими освітніми напрямками, такими як моральне та інтелектуальне виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Го І., Чжан Х., Чжао Б., Юр'єва К. Нормативна база сучасного естетичного виховання в Китаї. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2021. Вип. 56 (2020), С. 126–166. DOI: <http://dx.doi.org/10.34142/2312-1548.2020.55.08>
2. Го Цзюнь. Формування музично-естетичної культури школярів в контексті глобалізації та європейської інтеграції. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства* : матеріали і тези VIII Міжнародної конференції молодих учених та студентів, м. Одеса. 14–15 жовтня 2022 р. Т. 1. С. 86–89.
3. Доценко С. Досвід організації дистанційного навчання в Китаї. 2021. Вип. 47. С. 26–34. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/57060296-69ba-447a-b854-014b239f97a1>
4. Смолянюк Н., Собченко Т., Сирота А. Цифрові сервіси на уроках “Дизайн і технології”: проблеми, реалії, перспективи. *Молодь і ринок*. 2024. Вип. 3/223. С. 18–22.
5. Собченко Т., Смолянюк Н. Нова парадигма навчання майбутніх фахівців мистецьких дисциплін в КНР в епоху штучного інтелекту. *Physical culture and sport:*

scientific perspective. 2024. No. 2 (1). С. 261–266. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.797>.

6. Ульянова В., Коржавих І., Ульянов М. Музичне виховання Китаю. *In The 8 th International scientific and practical conference “Topical aspects of modern scientific research”* (April 18–20, 2024) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2024. 489 p. (p. 310).

7. Федорець М., Сінчжоу С. Формування музично-естетичного досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва як наукова проблема в Україні та Китаї. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2020. Вип. 5. С. 36–42.

8. Фейфань Тянь, Рибалко Л. Результати аналізу стану підготовки хореографів у китайських закладах вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 берез. 2024 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2024. С. 377–381.

9. Фомін В., Ло Юаньвень, Тянь Фейфань. Естетичний смак як складова творчого самовираження майбутніх фахівців мистецької галузі в закладах вищої освіти КНР. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022 р. Вип. 53. С. 113–128.

10. Чжоу А. Традиції та інновації у цілях естетичного виховання учнів дитячих музичних шкіл КНР в умовах змішаного навчання. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5(206). С. 91–94. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-91-94](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-91-94).

11. Юр'єва К.А. Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти в Китаї. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Харків, 2021. Вип. 56. С. 126–166.

12. 中华人民共和国宪法. URL: <https://www.gov.cn/guoqing/2018-03/22/content5276318.htm>

REFERENCES

1. Ho, I., Chzhan, Kh., Chzhao, B. & Yurieva, K.A. (2021). Normativna baza suchasnoho estetychnoho vykhovannia v Kytai [The regulatory framework of modern aesthetic education in China]. *Teaching and research tools. Teaching and research tools*. Vol. 56 (2020), pp. 126–166. DOI: <http://dx.doi.org/10.34142/2312-1548.2020.55.08> [in Ukrainian].
2. Ho Tszium. (2022). Formuvannia muzychno-estetychnoi kultury shkolariv v konteksti hlobalizatsii ta yevropeiskoi intehratsii [Formation of musical and aesthetic culture of schoolchildren in the context of globalisation and European integration]. *Music and dance education in the context of cultural development of society: materials and abstracts of the VIII International Conference of Young Scientists and Students, Odesa. 14–15 October 2022*. Vol. 1. pp. 86–89. [in Ukrainian].
3. Dotsenko, S.O. (2021). Dosvid orhanizatsii dystantsiinoho navchannia v Kyt. [Experience in organising distance learning in China]. Vol. 47. pp. 26–34. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/57060296-69ba-447a-b854-014b239f97a1>. [in Ukrainian].
4. Smolianiuk, N., Sobchenko, T. & Syrota, A. (2024). Tsyfrovi servisy na urokakh “Dyzain i tekhnolohii”: problemy, realii, perspektyvy [Digital services in Design and Technology classes: problems, realities, and prospects]. *Youth & market*. Vol. 3/223. pp. 18–22. [in Ukrainian].
5. Sobchenko, T. & Smolianiuk, N. (2024). Nova paradigma navchannia maibutnikh fakhivtsiv mystetskykh dys-

tsyplin v KNR v epokhu shtuchnoho intelektu [A new pa-China in the era of artificial intelligence]. *Physical culture and sport: scientific perspective*. No. 2 (1). pp. 261–266. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.797>. [in Ukrainian].

6. Ulianova, V., Korzhavykh, I. & Uliyanov, M. (2024). Muzychne vykhovannia Kytaiu [Music education in China]. In *The 8 th International scientific and practical conference "Topical aspects of modern scientific research"* (April 18–20, 2024) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 489 p. (p. 310). [in Ukrainian].

7. Fedorets, M. & Sinchzhou, S. (2020). Formuvannia muzychno-estetychnoho dosvidu maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva yak naukova problema v Ukraini ta Kytai [Formation of Musical and Aesthetic Experience of Future Music Teachers as a Scientific Problem in Ukraine and China]. *Musical art in educational discourse*. Vol. 5. pp. 36–42. [in Ukrainian].

8. Feifan Tian & Rybalko, L. (2024). Rezultaty analizu stanu pidhotovky khoreohrafiv u kytaiskykh zakladakh vyshchoi osvity [Results of the analysis of the state of training of choreographers in Chinese higher education institutions]. *Psychological and Pedagogical Problems of Higher and Secondary Education in the Context of Modern Challenges: Theory and Practice: Materials of the VIII International Scientific and Practical Conference, 20–21 March. 2024*,

radigm of training future specialists in artistic disciplines in *Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda*. Kharkiv. pp. 377–381. [in Ukrainian].

9. Fomin, V., Lo Yuanven, Tian Feifan (2022). Estetychnyi smak yak skladova tvorchoho samovyrazhennia maibutnikh fakhivtsiv mystetskoï haluzi v zakladakh vyshchoi osvity KNR [Aesthetic Taste as a Component of Creative Expression of Future Art Specialists in Higher Education Institutions of the People's Republic of China]. *Theory and methods of education and upbringing*. Vol. 53. pp. 113–128. [in Ukrainian].

10. Chzhou, A. (2023). Tradytsii ta innovatsii u tsiliakh estetychnoho vykhovannia uchniv dytiachykh muzychnykh shkil KNR v umovakh zmishanoho navchannia [Traditions and Innovations in the Aesthetic Education of Chinese Children's Music Schools in the Context of Blended Learning]. *The image of a modern teacher*. No. 5(206), pp. 91–94. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-91-94](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-91-94). [in Ukrainian].

11. Yurieva, K.A. (2021). Suchasni tendentsii rozvytku mystetskoï osvity v Kytai [Current trends in the development of art education in China]. *Educational and research facilities*. Kharkiv, Vol. 56. pp. 126–166. [in Ukrainian].

12. 中华人民共和国宪法. Available at: <https://www.gov.cn/guoqing/2018-03/22/content5276318.htm> [in China].

Стаття надійшла до редакції 22.12.2024

UDC 377.091.33:792

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320503>

Vasyl Baraniuk, Postgraduate Student of the Social Work and Management of Sociocultural Activities Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

REGULATORY FRAMEWORK FOR THE FORMATION OF ACTING SKILLS IN PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION STUDENTS BY TRAINING METHODS

The article presents the regulatory support for forming acting skills in professional higher education students using training. The educational programs of training of professional junior bachelors of artistic specialties in the field of knowledge 02 Culture and Art of six institutions of professional higher education are analyzed. Among the disciplines aimed at forming acting skills in future specialists in the performing arts, the priority is "Fundamentals of Acting" or "Actor's Skill", "Fundamentals of Screenwriting" or "Stage Skill", "Stage Speech" or "Fundamentals of Stage Speech Culture", "Stage Plastic", "Actor's Work on the Image", "Educational and Stage Practice".

Keywords: acting; regulatory support; professional training; future actors; future specialists of the performing arts; training, Fundamentals of acting; Stage skills.

Ref. 11.

Василь Баранюк, аспірант кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ

У статті представлено нормативне забезпечення процесу формування акторської майстерності у здобувачів фахової передвищої освіти засобами тренінгу. Встановлено, що формування акторської майстерності є творчим видом діяльності, який вимагає розвитку всіх сторін індивідуальності та обдарованості майбутніх фахівців сценічного мистецтва. "Акторську майстерність" визначено, як особливий стан переживання ролі, якого можна досягнути за допомогою тренування. Виокремлено спеціальні компетентності державного освітнього стандарту

фахової передвищої освіти України фахового молодшого бакалавра галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 026 Сценічне мистецтво, що сприятимуть формуванню акторської майстерності. Проаналізовано освітні програми підготовки фахових молодших бакалаврів мистецьких спеціальностей галузі знань 02 Культура і мистецтво шести закладів фахової передвищої освіти. Серед навчальних дисциплін, що спрямовані на формування акторської майстерності у майбутніх фахівців сценічного мистецтва, першочерговими є “Основи акторської майстерності” або “Майстерність актора”, “Основи сценарної майстерності” або Сценарна майстерність, “Сценічна мова” або “Основи культури сценічного мовлення”, “Сценічна пластика”, “Робота актора над образом”, “Навчально-сценічна практика”. Особлива увага приділена дисципліні “Основи акторської майстерності”, яка фігурує практично в усіх освітньо-професійних програмах підготовки. Встановлено, що тренінгові дисципліни наявні лише в двох освітньо-професійних програмах, що є суттєвою прогалиною у процесі професійної підготовки майбутніх акторів.

***Ключові слова:** акторська майстерність; нормативне забезпечення; професійна підготовка; майбутні актори; майбутні фахівці сценічного мистецтва; тренінг; Основи акторської майстерності; Сценічна майстерність.*

Statement of the problem in general and its connection with important scientific or practical tasks. Nowadays, the problems of integration in the education of future actors are becoming increasingly relevant and important, since the professional activity of an actor is characterized by the identification and integration of various humanitarian knowledge. In this regard, there is a growing need to identify approaches to solving the problems of selecting educational content and pedagogical tools in the process of training future specialists in the performing arts. In our case, the process of forming acting skills is of interest, since this type of activity is undoubtedly creative and requires the development of all aspects of individuality and talent in the personality of the future actor.

It should be noted that today theater art is increasingly being used in the professional training of future performing arts professionals, as it is a means of diagnosing creative abilities, a way of mental and spiritual development, a method of self-knowledge and psychocorrection. The playful nature of the theater and acting not only allows for a holistic approach to the educational process in the unity of the basic processes of development, socialization, and education of the individual but also ensures the mental development of the student, using the cultural phenomenon of acting as a way to form and enrich all aspects of his or her personality.

Analysis of key studies and publications addressing the problem and serving as a basis for the author’s research. The training of a specialist is a complex and multifaceted process aimed at the comprehensive development of their personality. The object of the research is the process of formation and development of skills and abilities in future actors (O. Kryvosheeva, N. Stadnichenko). Particular attention is focused on the content, forms, and methods of training future stage art professionals within the system of professional education (M. Barnych, Yu. Bilynska, N. Horbachuk, I. Kabanova, A. Kolenko, L. Lymarenko, H. Lokarieva, O. Soroka, etc.). The potential of using various types of training in preparing students in the

field of knowledge 02 “Culture and Arts” has been studied by V. Bohatyriov, N. Ihnatieva, V. Sementsov, Yu. Starostin, S. Yurchenko, and others.

Highlighting the previously unresolved parts of the general problem to which this article is devoted. However, despite the sufficient level of research on this topic, the problem of regulatory support for the process of forming acting skills in future specialists in the performing arts should be considered in more detail.

Formation of the purpose of the article (statement of the task). The main purpose of this work is to analyze the regulatory support of forming acting skills in applicants for professional higher education through training.

Presentation of the main material. In our understanding, “acting is a special state of experiencing a role that can be achieved through training” [10, 6]. We fully support L. Natanchuk that “students must realize that acting is a daily creative work on themselves, which requires perseverance, willingness to constantly expand their knowledge and improve their skills” [2, 4].

The formation of acting skills of students of performing arts requires proper professional training. The current practice of professional training of future actors is related to the implementation of the state educational standard of professional higher education of Ukraine for a professional junior bachelor in the field of knowledge 02 Culture and Art, specialty 026 Performing Arts [1]. Analyzing this standard, we have identified special competencies that will contribute to the formation of acting skills of future performing arts professionals: “SC 3 Ability to use professional terminology; SC 4 Ability to create an artistic image or organize a stage project; SC 5 Ability to integrate knowledge from other art forms into their own artistic practice; SC 6 Ability to work with texts, understand/generate a creative idea, plan, director’s (stage director’s) task and implement/execute them in educational and performance activities; SC 8 Ability to find organizational solutions to perform professional tasks in the field of performing arts (in accordance with the educational and professional program); SC 10 Ability to present the results of their creative (stage and / or

organizational) activities; SC 11 Ability to organize and conduct individual and / or collective rehearsal process in the conditions of educational and / or stage activities, including the introduction of organized leisure (in accordance with the educational and professional program); SC 12 Ability to transfer knowledge, apply professional and pedagogical methods, approaches, technologies, knowledge of age psychology in the conditions of work with an amateur group" [1, 6–7].

It should be emphasized that "the list of competencies and learning outcomes provided in the Standard is not exhaustive" [1, 11]. Accordingly, institutions of professional higher education have the opportunity to identify additional competencies depending on the uniqueness, specialization, or name of the educational and professional program.

Studying the current trends in training future actors for professional communication in various educational institutions and abroad, N. Stadnichenko found out "that each educational institution has accumulated a rich creative and pedagogical experience in the professional training of future actors" [11, 129]. We, in turn, tried to focus our attention on institutions of professional higher education that provide professional training for future performing arts professionals.

To find out the current state of acting skills formation in applicants for professional higher education using training technologies, we analyzed the educational programs for training professional junior bachelors of artistic specialties in the field of knowledge 02 Culture and Art at six institutions of professional higher education: Terebovlia Professional College of Culture and Arts [3]; Professional College of Culture and Arts (Kalush) [6; 8]; Lviv Professional College of Culture and Arts; Professional College of the Kyiv Municipal Academy of Circus and Variety Arts [7]; Municipal Institution "Chernivtsi Regional Professional College of Arts named after S. Vorobkevych" [5] and Municipal Institution of Higher Education "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council [9].

The peculiarities of the formation of acting skills in future specialists of the performing arts are reflected in the following educational components: "Fundamentals of acting" (9–12 Cr.) or "Actor's skill" (25 Cr.); "Fundamentals of scriptwriting" (12–13 years) or "Scriptwriting" (15 Cr.); "Stage speech" (9–13 Cr.) or "Fundamentals of stage culture") or "Fundamentals of Stage Speech Culture" (12 Cr.); Stage Plasticity (3–6 Cr.); "Actor's Work on the Image" (6 Cr.); Educational and Stage Practice (6 Cr.). These disciplines are focused on the formation of a full-fledged creative personality of a future specialist in the performing arts, the development of skills to consciously approach the mastery of acting tools and techniques, the development of certain practical skills in the process of long-term training, accustoming to daily work on oneself in the process of

learning, fostering the need to form and improve acting skills throughout the future professional life.

One of the main disciplines that contribute to the formation of acting skills is the discipline "Fundamentals of Acting", which appears in almost all educational and professional training programs for future specialists in the specialty 026 Performing Arts of professional higher education institutions. We are deeply convinced that it is the basic discipline of the theater cycle, which uses and coordinates all the practical skills that students acquire in the process of mastering practical classes in stage speech, plastic, and musical disciplines. Therefore, we will characterize it in more detail.

An integral part of the practical part of this discipline is psychophysical training, which contributes to the formation of the ability to act organically on the stage, relieve anxiety and tension before the performance, develop imagination, memory, and attention, and improve the culture of feelings and emotions.

The purpose of the discipline "Fundamentals of Acting" is to train a qualified specialist in the field of knowledge 02 Culture and Art, who has theoretical knowledge and practical skills in acting for professional performance.

Let's focus on some of the course topics. Thus, the topic "Development of the actor's psychophysical apparatus" reveals the characteristic features of training and drill. Attention is paid to practical work on the initial mastery of the elements of organic action on stage: the development of natural acting skills, psychophysical training in mastering the basic elements of internal and external acting techniques (attention, mental and physical freedom, imagination and fantasy, sense of truth and faith, observation, emotional memory, etc.) Important for future actors are the basics of organic existence on stage: logic and sequence of actions, perception, evaluation, influence, film of visions, and inner speech. The development of the psychophysical apparatus of the future actor is impossible without knowledge of the structure of the stage action (proposed circumstances, event, conflict, task). Stage communication can be developed through various group exercises and sketches. "I, in the proposed circumstances" is the main condition for performing sketches and exercises.

In our opinion, the practice-oriented topic "Practicing Elements of Psychotechnics in Training Etudes" is interesting. Etudes can be different: single, paired, with a simple plot for one event, etudes on "Memory of physical actions", "Observation of animals", "Smart things" or "Soul of a thing", etc. Students need to realize the importance of the methodological principle "From exercise to sketch, from sketch to role". It is necessary to consider issues related to the transfer of an exercise into a sketch; working out the elements of the actor's psychotechnics in single and paired sketches with the simplest plot for one event; synthesizing per-

sonal experience of perception of the world around and observations, etc.

The topic that reveals the peculiarities of the actor's behavior on stage is "Stage Action", in which attention is paid to the consideration of complicated exercises, various etudes (pairs, triples, masses, with more complex events and themes, etc.) In addition, this topic focuses on communication as the basis of stage action, its continuity, and productivity. Finding adaptations is the most important element of interaction with a partner. Evaluation is the process of forming an attitude towards the object of attention, comprehending this attitude, and searching for an appropriate action. The following are necessary for consideration: analysis of the proposed circumstances, logic and sequence of actions, stage task; verbal action; and approach to understanding the author's text.

Particularly popular among students is the topic "Etudes based on drama", which teaches them to determine the relationship with a partner that dictates the behavior of the actor in the etude and excerpt. In the process of studying this topic, students develop the ability to achieve their goals, taking into account the circumstances.

In our opinion, the topic "Character and Characteristics" is creative, as it focuses on creating a lifeline for the protagonist (based on the author's text), identifying social and other reasons that determine the formation of the character and actions of the hero. Students are interested in finding external characterization and its connection with the character's appearance: makeup, costume, manners, plastic, speech features, etc. Students like to work on passages that involve complicated events and proposed circumstances, in particular of a historical or social nature, more difficult to perceive, different in genre and style of drama. Characterization training (studies to find the characteristics of animals, objects, and natural phenomena) is also interesting.

The topic "Genre and stylistic features of the stage image" is devoted to the genre and stylistic features of the chosen play, and their expression in the actor's way of being. The creation of a character's lifestyle and behavior by the genre nature of the literary material. The influence of the play's stylistic and genre features on the form of the role's stage embodiment is considered.

Another important topic for the formation of acting skills is "Creative interaction with the director in the process of creating a play". The main issues are working on a role in a play; effective analysis of the play and effective analysis of the role; super-tasks of the role and super-tasks of the play; and creating a character biography based on the sketch method. At the same time, the content of the play is studied in its ideological, historical, and other aspects, ideas, and characteristic features. A search is made for the cross-cutting effect of the role and the future performance. Work is underway

to create the "background" of the role. Students practically comprehend the concept of "transformation", searching for the internal and external character of the role in the process of transformation.

In the context of our study, the topic of "Role training" is important, in which training is considered as the basis for creating a role. For this purpose, modified exercises are used to comprehend the role within the framework of the director's idea of the performance. The method of physical actions is practiced as the basis for creating a thorough line of the role. The sketch method is a way to create a biography and "background" of the role, improvisational feeling of the actor, and correct and accurate adaptations.

The program of the discipline "Fundamentals of Acting" is based on the principle: "from conscious mastery of acting technique to subconscious use". The main elements that develop the student's apparatus are: attention, stage communication, imagination and fantasy, emotional memory, sense of truth and faith, perception, and mastery of the proposed circumstances.

Practical exercises include "Exercises to remember physical actions", "Observation studies on various topics" (animals, objects, actions, etc.), "Studies on organic silence", "Studies on the development of professional skills", "Studies on events", "Studies on creating an atmosphere", "Studies on the development of imagination", etc.

The work on the sketch itself is important. It is important to take into account the fact that the sketch is based on an artistic idea and an elementary super-task that determines the through action. Thus, unlike an exercise, the element of chance in the development of events is excluded. Therefore, a stage sketch has many features of art that are either absent in exercises or appear as an exception. Each time you repeat the sketch, you need to treat well-known facts, events, and actions as something that arises for the first time, that is, to create an organic process in more complex conditions. The etude is a kind of link between artistic technique and the stage method. It consolidates the initial skills of the future actor's work on himself and leads to the next stage – work on the play and the role. But unlike a play, where all the roles are written by the playwright, the student has to create the logic of the action and use his or her own words to express it.

We would like to focus on the consideration of certain topics of another important academic discipline that contributes to the formation of acting skills. We are talking about "Fundamentals of Scriptwriting", the content of which involves the process of mastering the specifics and peculiarities of developing scripts for cultural and leisure programs of various genres. The purpose of the discipline is to develop students' knowledge, practical skills, and abilities in the field of drama and script development for cultural and leisure programs of various genres.

Having analyzed the content of the discipline “Fundamentals of Screenwriting”, we will focus on some topics that, in our opinion, will contribute to the formation of acting skills in applicants for professional higher education. For example, the topic “Script and Characteristics of Script Expressive Means” reveals the content of the concepts of “script” and “script plan”, describes the features of the script of a cultural and leisure program, and reveals the compositional construction of action in the script. Interesting are the questions about architectonics, types of conflicts, the three “effects” of the program (presence, complicity, participation), and their interaction. The plot and storyline of the script are important; the synthetic nature of the cultural and leisure program is also important. The means of its expression include documentary, fiction, technical, folklore, etc. In practical terms, it is important to choose a real character, and analyze the “living word” and its use in the script, the principles of selecting expressive means, and techniques for activating the audience.

Working on the topic “The main stages of working on a script”, students understand the essence of the ideological and thematic concept of the script: the problem, the theme, the idea, and the goal. It is interesting for their comprehension to reflect on the main features of a playwright’s work: conflict, plot and composition. In practical classes, the attention of future actors is focused on the compositional construction of the script by the basic principles of drama in cultural and leisure programs: the logic of theme development, action building, completeness of each episode, and the interconnection of all program blocks. Students study the bibliography of the script and analyze and select various expressive means, and artistic and musical design.

The topic “Basic Methods and Techniques of Script Development” focuses on the essence of the concept of “theatricalization”, and its characteristics, means, and types of theatricalized cultural and leisure programs. Particular attention is paid to the description of types of illustration (artistic, photographic, diagram, layout, document), its principles (correlation of ideological content and artistic form of the event; psychological justification of the combination of logical and emotional principles in the script; integrated use of artistic and visual means and various types of art). Staging in the structure of the drama of cultural and leisure programs.

An interesting topic that studies analyzes and selects various means of expression (documentary, fiction, game, folklore, etc.) to reveal the ideological and thematic concept of the script is “Identification of means of expression and methods of activating the audience of a group script” Development of the plot structure of the action in the script, taking into account the selected means; use of theatricalization, illustration,

and staging techniques in a group script; incorporation of various audience activation techniques (game, fiction, journalistic, and directorial) into the script content – this is an incomplete list of issues presented in the topic.

The discipline “Stage Speech” is also presented in all analyzed educational and professional programs. Its purpose is to develop the skills and abilities of stage presentation of material; and to reveal the artistic, leadership, and communication capabilities of a future specialist in the performing arts. Accordingly, the tasks are to develop the ability to think on stage; to understand the importance of resonance and articulation, the role of hearing in voice development; to reveal the need for intonation contrasts; and to master the skills of controlling speech on stage. The results of studying the discipline “Stage Speech” should include the development of self-presentation skills, the creation of a psychologically favorable climate in the team; methods of speech influence, etc.

The educational component in all educational and professional training programs for applicants for professional higher education in the specialty 026 Performing Arts “Stage Plastic” involves the practical development of stage movement, acting plastic; and plastic rhythm education. The discipline focuses on the free mastery of the muscular apparatus, well-developed coordination, a sense of musical style, expressiveness of gestures and postures, and the correct distribution of energy and breathing during movement. Future junior bachelors majoring in 026 Performing Arts in the process of studying the discipline “Stage Plastic” get acquainted with various techniques and principles of movement (working with the center of gravity, working with the floor, etc.). During practical classes, the body is thoroughly prepared for performing movements of various kinds (fast, slow, smooth, sharp, power, coordination, impulse, long, etc.). Students develop the ability to work with an object and feel it. In addition, they develop plastic improvisation, flexibility and mobility, correct posture with the help of acrobatics elements; master the elements of stage combat without weapons and the technique of stage falls.

Conclusions. In the course of the study, we realized that training disciplines are available only in two educational and professional programs, which is a significant gap in the process of professional training of future actors since during the training students gain new experiences in different areas. Firstly, it is the acquisition of new psychological information concerning personality traits, processes of interaction in a group, when making contact with a partner, and techniques of effective communication. Secondly, it is the implementation of new skills and abilities to communicate in pair interaction, as part of a group, that is, the development of professional interaction techniques. Thirdly, it is the development of a wide range of emotional manifesta-

УДК 378.015.31:502/504]:378.011.3-051:62
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320558>

*Давид Кузьмич, аспірант кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

СТРУКТУРА ТА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкриваються теоретичні та практичні аспекти формування екологічної культури майбутніх учителів технологій, враховуючи сучасні тенденції розвитку освіти та екологічної свідомості. Основна увага зосереджена на структурі бази та моделі цього процесу, які надаються за результатами наукових досліджень. Процес формування екологічної культури майбутніх педагогів розглядається як багаторівневий та багатокомпонентний, що включає аксіологічний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний компоненти. Також вказано на важливість інтеграції екологічного компоненту в освітній процес, розвиток етичного ставлення до природи та формування професійних компетенцій, пов'язаних із захистом довкілля. Розглянуто ключові етапи формування екологічної культури, серед яких: усвідомлення екологічних цінностей, набуття знань про довкілля, розвиток практичних навичок з екологічної діяльності та формування стійкої мотивації до захисту природи. У статті також висвітлено вплив екологічної освіти на професійний розвиток учителів технологій, що дає змогу сформувати цілісну систему знань, умінь і навичок для інтеграції екологічних принципів у педагогічну діяльність.

Ключові слова: екологічна культура; формування екологічної культури; структура та модель; екологічна освіта; сталий розвиток; професійна підготовка; педагогічна діяльність.

Рис. 2. Лім. 10.

**Davyd Kuzmych, Postgraduate Student of the Technological
and Vocational Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University**

STRUCTURE AND MODEL OF FORMING ECOLOGICAL CULTURE OF FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS

The article reveals the theoretical and practical aspects of the formation of future technology teachers' ecological culture, taking into account current trends in the development of education and environmental awareness. The main focus is on the structure of the framework and models of this process, which are provided based on the results of scientific research. The process of forming the ecological culture of future teachers is considered multilevel and multi-component, including axiological, cognitive, activity and reflexive components. Particular attention is paid to the integration of the environmental component into the educational process, the development of an ethical attitude to nature and the formation of professional competencies related to environmental protection. The key stages of an environmental culture formation are considered, including awareness of environmental values, acquisition of knowledge about the environment, development of practical skills in environmental activities and formation of sustainable motivation to protect nature. The article also highlights the impact of environmental education on the professional development of technology teachers, which allows for the formation of a holistic system of knowledge, skills and abilities to integrate environmental principles into pedagogical activities.

The results of the analysed studies allow us to conclude that the formation of environmental culture of future technology teachers is a component of their professional training, which contributes to the development of environmental awareness, social responsibility and practical readiness to solve environmental problems in pedagogical activities.

Keywords: environmental culture; formation of environmental culture; structure and model; environmental education; sustainable development; professional training; pedagogical activity.

Постановка проблеми. Попри те, що питання екологічної освіти та виховання вже тривалий час є об'єктом досліджень як українських, так і зарубіжних науковців, структура формування та розвитку екологічної культури вчителя технологій залишається недостатньо вивченою. Відсутність узгодженості в поглядах і наукового консенсусу щодо її сутності, змісту та компонентів лише підкреслює актуальність означеної проблеми.

Сучасна освіта висуває до педагога вимоги бути професійно активною особистістю з високим рівнем екологічної компетентності, професійної мо-

більності, самостійності та здатності до постійного вдосконалення, успішної самореалізації й творчого зростання. Це підкреслює актуальність розробки моделей, спрямованих на формування таких якостей у майбутніх педагогів. Формування студентів – майбутніх учителів, які готові брати відповідальність за власну освіту і стати активними суб'єктами свого професійного розвитку, є непростим завданням. Усталена університетська практика здебільшого зосереджена на засвоєнні знань та інформації про екологічні проблеми ("знаннєвий" компонент), тоді як розвиток компетентнісного підходу залишається недостатньо реалізованим.

СТРУКТУРА ТА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Екологічна культура охоплює широкий спектр аспектів і компонентів, які визначають ставлення та поведінку особистості у взаємодії з природним середовищем. Вибір і аналіз ключових структурних елементів екологічної культури були здійснені такими українськими дослідниками, як Л. Марченко [7], В. Крисаченко [5], Н. Анацька [1], Г. Валєєв [2], Т. Вороненко [3], Н. Степанюк [8], А. Демиденко [4] та іншими. Більшість учених зазначають, що екологічна культура включає такі компоненти: екологічну свідомість, переконання та стиль життя; екологічний світогляд і світосприйняття; екологічну поведінку та діяльність, спрямовану на створення матеріальних і духовних цінностей; знання з екології, її збереження та захисту; систему морально-екологічних цінностей; раціональні норми взаємодії між людиною, суспільством і природою; а також систему екологічно-соціальних відносин у суспільстві. Ця система є невід'ємною складовою загальнонародської культури та слугує ключовим мотивувальним чинником для формування здорового способу життя, шанобливого ставлення до природи й відповідальної поведінки в довкіллі.

Метою статті є обґрунтування структури та моделі формування екологічної культури майбутніх учителів технологій, зокрема визначення ключових аспектів, у контексті яких екологія відіграє ключову роль в якісному функціонуванні сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Попри різноманітність компонентів, що визначають структуру екологічної культури, важливо врахувати та проаналізувати напрацювання різних дослідників для подальшого вдосконалення екологічної освіти. У дослідженні ми орієнтувалися на концепцію Л. Чистякової [9], яка чітко і лаконічно представила критеріально-рівневу структуру екологічної куль-

тури вчителя технологій, що містить аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний компоненти. З огляду на це основними аспектами формування екологічної культури майбутніх учителів технологій, на нашу думку, є такі:

а) *екологічне сприйняття* – чуттєве сприйняття природи (зір, слух, дотик, нюх) та емоційна реакція на природні явища; усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у природі; розуміння принципів функціонування екосистем і екологічних законів; здатність аналізувати екологічні проблеми та їхні наслідки;

б) *екологічні цінності* – розуміння природи як самостійної системи; важливість біорізноманіття; значення сталого розвитку; дотримання принципів екологічної етики; відповідальність за майбутні покоління тощо;

в) *екологічна свідомість* – інтеграція екологічного сприйняття у світогляд і поведінку; відображення екологічних цінностей у повсякденному житті та процесі прийняття рішень; мотивація до збереження природи та її відновлення;

г) *екологічні знання* – основи екології (вивчення екосистем, їх структури та функціонування; поняття про біогеоценоз, енергообмін та колообіг речовин; закони екології); біорізноманіття та охорона природи (значення збереження видового різноманіття; методи охорони флори та фауни; створення заповідників, національних парків тощо); екологічні проблеми (забруднення повітря, води та ґрунтів); глобальні проблеми (зміна клімату, зникнення видів, кислотні дощі, виснаження ресурсів тощо); раціональне природокористування (ефективне використання природних ресурсів; перехід до сталого розвитку та екологічного мислення; використання відновлюваних джерел енергії та ін.);

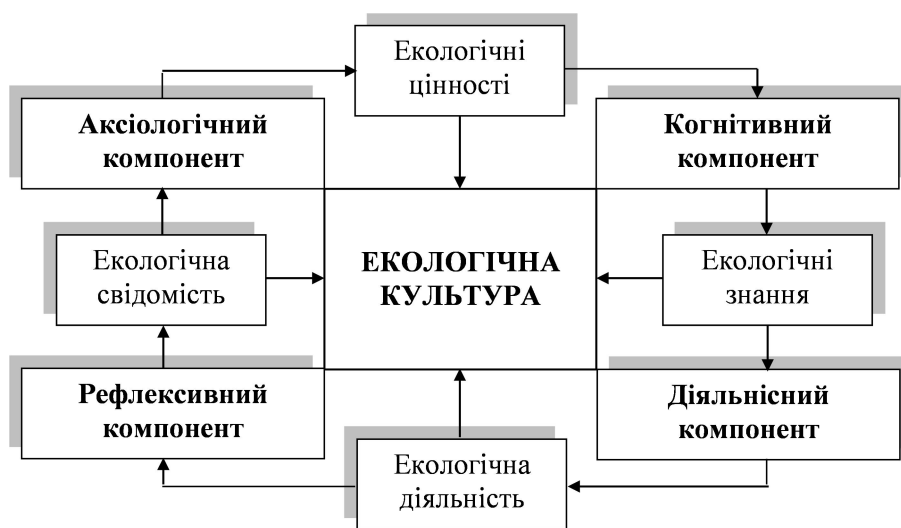

Рис. 1. Структура екологічної культури вчителя технологій

д) *екологічна діяльність* – повсякденна екологічна поведінка (сортування сміття та переробка відходів; зменшення споживання води, енергії, пластику; використання екологічних засобів пересування; придбання товарів із позначкою про екологічність тощо); громадська екологічна діяльність: поширення знань про екологічні проблеми та способи їх подолання; організація або участь у природоохоронних заходах і екологічних проєктах; підтримка екологічних ініціатив через волонтерство та інші форми діяльності.

На основі проведеного аналізу екологічну культуру вчителя технологій можна визначити як інтегровану характеристику особистості, що поєднує уявлення про природу та її емоційно-чуттєве сприйняття, ціннісне ставлення до навколишнього середовища і біорізноманіття, загальнонаукові знання з основ екології та професійні знання в галузі екологічної безпеки, а також вміння і навички, спрямовані на збереження, відновлення і раціональне використання природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та створення умов для гармонійного співіснування з природою. Така взаємодія компонентів екологічної культури формує нерозривну єдність екологічних цінностей, свідомості, знань (мислення) та діяльності (поведінки). Структура екологічної культури вчителя технологій подана на рис. 1 (див. вище).

Наступним завданням було розробити структурно-функціональну модель формування екологічної культури як структуровану систему взаємопов'язаних елементів, спрямованих на розвиток екологічної свідомості та емоційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів технологій до природи, а також на набуття ними системи екологічних і методичних знань. Ці знання мають забезпечити ефективне планування, організацію, реалізацію й оцінювання процесу екологічної освіти школярів, а також стимулювати активну участь у повсякденній і громадській екологічній діяльності.

Структурно-функціональна модель формування екологічної культури вчителя технологій у процесі професійної підготовки ґрунтується на таких *основних базисах*.

1. Соціальне замовлення. Сучасне суспільство має нагальну потребу в підготовці вчителів технологій для Нової української школи, які володіють високим рівнем екологічної культури. Це відповідає вимогам суспільства щодо сталого розвитку, оскільки ці педагоги повинні бути носіями нових екологічних знань і навчати шкільну молодь відповідально ставитися до природного середовища. Таким чином, формування екологічної культури серед вчителів технологій є важливим стратегічним завданням у підготовці майбутніх педагогів для закладів загальної середньої освіти.

2. Онтологічно-методологічний базис – забезпечує цілісність, системність і ефективність процесу формування екологічної культури у сучасних вчителів технологій, здатних результативно впливати на екологічну освіту та виховання учнів. Модель ґрунтується на основних концепціях сталого розвитку, зокрема інноваційних екологічних теоріях Г. Дейлі та теорії ноосфери В. Вернадського. Ці теорії визначають основні принципи екологічної культури (гармонія людини і природи, екологічна відповідальність, інтегративність, ноосферність, інноваційність, етичність, екологічна безпека тощо) та передбачають інтеграцію ноосферного підходу і забезпечення екологічної безпеки як ключових елементів освітнього процесу.

Онтологія зосереджується на дослідженні природи екологічної культури як феномена, її сутності, змісту та ролі в педагогічній діяльності, тоді як методологія формування екологічної культури охоплює теоретичні та практичні підходи, що забезпечують ефективну екологічну підготовку майбутніх учителів технологій. Крім того, методологія формування екологічної культури ґрунтується на системному, культурологічному, особистісно орієнтованому, діяльнісному й інноваційному підходах. Методологічні підходи до формування екологічної культури спрямовані на інтеграцію екологічних знань в освітній процес, розвиток у студентів розуміння взаємозв'язків між людиною і природою, а також на формування етичних норм поведінки, заснованих на принципах збереження та раціонального використання природних ресурсів. Вони сприяють вихованню відповідальності за стан довкілля, усвідомленню важливості охорони природи для майбутніх поколінь й орієнтації на принципи сталого розвитку, що забезпечують баланс між соціальними, економічними та екологічними потребами.

3. Науково-дидактичний базис передбачає створення умов для інтеграції екологічних знань, цінностей і практик в освітній процес підготовки вчителів технологій, тому містить цільовий, змістовий, процесуальний та оцінювально-діагностичний блоки.

4. Результат. Практична реалізація моделі полягає у досягненні таких основних результатів: формування екологічної компетентності та готовності до екологічного навчання учнів; володіння основами екологічних технологій і практик; активна участь у екологічних ініціативах і проєктах. Загальним кінцевим результатом цієї моделі є формування високого рівня екологічної культури у майбутніх учителів технологій.

Модель формування екологічної культури майбутніх учителів технологій у вигляді структурно-функціональної схеми подана на рис. 2.

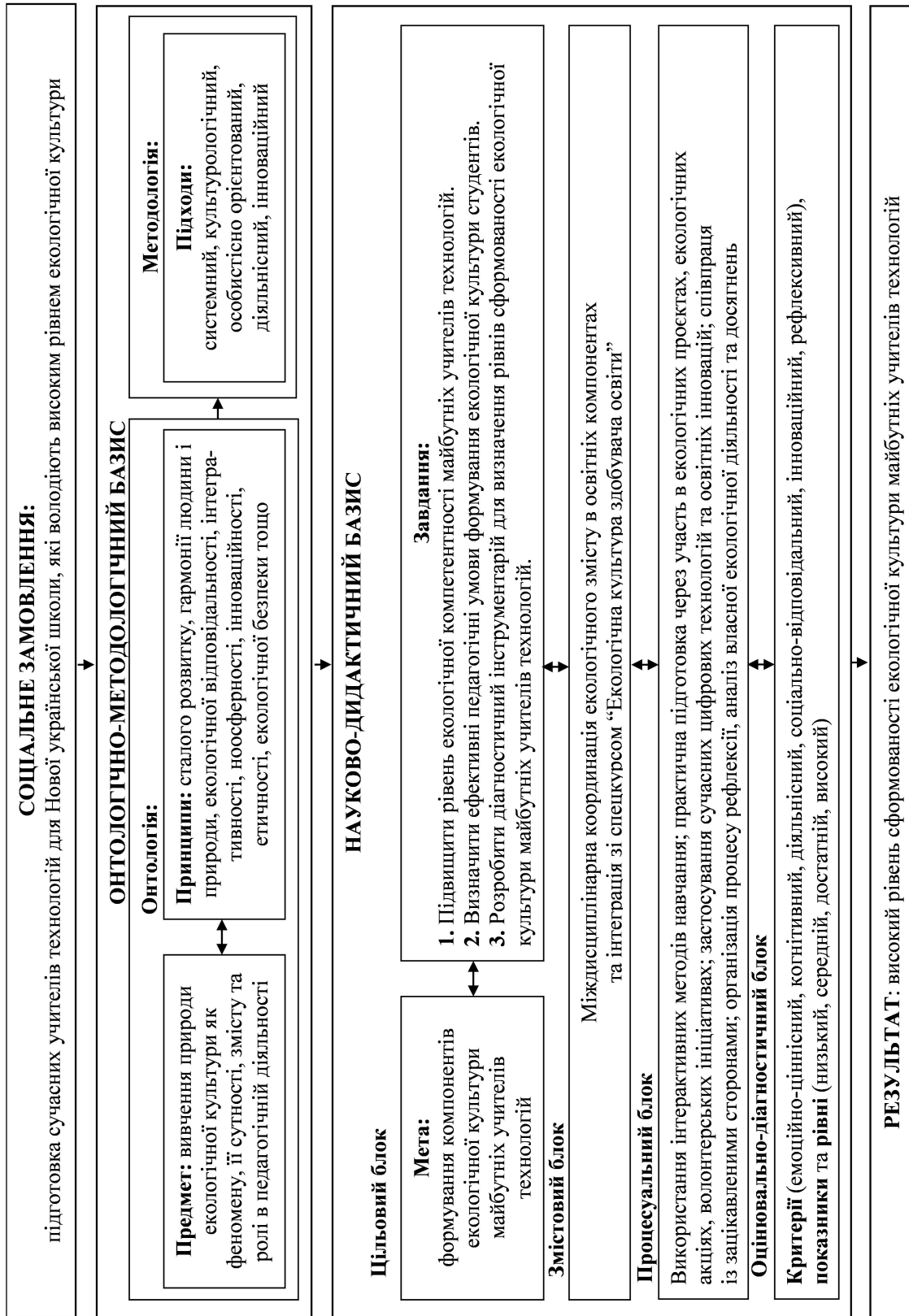

Рис. 2. Модель формування екологічної культури вчителів технологій

Висновки. У статті визначено соціальне замовлення суспільства, наведено короткий опис онтологічно-методологічних та науково-дидактичних основ дослідження проблеми формування екологічної культури майбутніх учителів технологій, а також окреслено кінцевий результат. Це уможливило розробити відповідну модель, представлену у вигляді структурно-функціональної схеми. Спроєктована модель орієнтована на створення та впровадження дієвих механізмів і засобів для забезпечення реалізації цього процесу в закладах вищої педагогічної освіти. З огляду на важливість інтеграції екологічних знань в освітній процес, запропонована модель може стати ефективним засобом розвитку екологічної свідомості, сприяючи підвищенню рівня екологічної культури майбутніх учителів технологій. Апробація моделі в умовах педагогічного експерименту дозволить визначити її ефективність і здатність адаптуватися до сучасних суспільних вимог.

Модель має відкритий і динамічний характер, що забезпечує можливість її вдосконалення відповідно до потреб нового покоління педагогів, які професійно сприятимуть формуванню екологічної культури та відповідальності за стан довкілля серед учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анацька Н.В. Екологічна освіта: взаємозв'язок знання і виховання. *Екологія. Людина. Суспільство*: збірка тез доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Київ, 17–19 травня 2013 р.). Київ: НТУУ “КПІ”, 2013. С. 183.
2. Валєєв Г.Х. Екологічна культура особистості. *Екологічна освіта. Проблеми і рішення*. Бірськ, 1998. С. 98–101.
3. Вороненко Т.І. Екологічні знання як компонент екологічної освіти і виховання. *Рідна школа: науково-педагогічний журнал*. 2012. № 3. С. 21–24.
4. Демиденко А.М. Екологічна свідомість у психологічному та освітньому просторі. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Вип. 27. С. 99–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2015_10_27_11.
5. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Заповіт, 1996. 352 с.
6. Лодатко С.О. Моделювання в педагогіці: точки відліку. *Ел.журнал: Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. № 1. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/
7. Марченко Л.І. Екологічна компетентність як показник екологічної освіти та як складова життєвої компетентності. *Проблеми освіти: науково-методичний збірник*. 2010. № 64. С. 92–95.
8. Степанюк Н.А. Особливості формування екологічної культури особистості. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 222–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_3_60.
9. Чистякова Л.О. Екокультура майбутніх учителів трудового навчання та технологій: теорія і практика: монографія. Дніпро: Середняк Т.К., 2020. 372 с.

10. Rogall H. Grundlagen einer nachhaltigen Wirtschaftslehre, Volkswirtschaftslehre für die Studierenden des 21. Jahrhunderts, 2. überarbeitete Auflage. Marburg: Metropolis-Verlag, 2015. 692 p. URL: <https://www.gbv.de/dms/zbw/837172764>.

REFERENCES

1. Anatska, N.V. (2023). Ekolohichna osvita: vzaiemozv'язok znannia i vykhovannia [Ecological education: the relationship between knowledge and education]. *Ekolohiia. Liudyna. Suspilstvo: zbirka tez dopovidei XVI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh* (m. Kyiv, 17–19 travnia 2013 r.). – *Ecology. Human. Society: a collection of abstracts of the XVI International Scientific and Practical Conference of Students, Postgraduate Students and Young Scientists* (Kyiv, May 17–19, 2013). Kyiv, p. 183. [in Ukrainian].
2. Valieiev, H.K. (1998). Ekolohichna kultura osobystosti [Ecological culture of the individual]. *Ecological education. Problems and solutions*. Birs'k, pp. 98–101. [in Ukrainian].
3. Voronenko, T.I. (2012). Ekolohichni znannia yak komponent ekolohichnoi osvity i vykhovannia [Ecological knowledge as a component of ecological education and education]. *Native School: scientific and pedagogical journal*. No. 3. pp. 21–24. [in Ukrainian].
4. Demydenko, A.M. (2015). Ekolohichna svidomist u psykholohichnomu ta osvithnomu prostori [Ecological consciousness in the psychological and educational space]. *Current problems of psychology*. Vol. 27. pp. 99–110. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2015_10_27_11. [in Ukrainian].
5. Krysachenko, V.S. (1996). Ekolohichna kultura: teoriia i praktyka: navch. posib. [Ecological culture: theory and practice: teaching aids]. Kyiv, 352 p. [in Ukrainian].
6. Lodatko, Y.O. (2010). Modeliuvannia v pedahohitsi: tochky vidliku [Modeling in pedagogy: starting points]. *E-journal: Pedagogical science: history, theory, practice, development trends*. No. 1. Available at: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/ [in Ukrainian].
7. Marchenko, L.I. (2010). Ekolohichna kompetentnist yak pokaznyk ekolohichnoi osvity ta yak skladova zhyttievoi kompetentnosti [Ecological competence as an indicator of ecological education and as a component of life competence]. *Problems of education: a scientific and methodological collection*. No. 64. pp. 92–95. [in Ukrainian].
8. Stepaniuk, N.A. (2014). Osoblyvosti formuvannia ekolohichnoi kultury osobystosti [Features of the formation of ecological culture of the individual]. *New pedagogical thought*. No. 3. pp. 222–224. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_3_60. [in Ukrainian].
9. Chystiakova, L.O. (2020). Ekokultura maibutnykh uchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnolohii: teoriia i praktyka: monohrafiia [Ecoculture of future teachers of labor training and technologies: theory and practice: monograph]. Dnipro, 372 p. [in Ukrainian].
10. Rogall, H. (2015). Grundlagen einer nachhaltigen Wirtschaftslehre, Volkswirtschaftslehre für die Studierenden des 21. Jahrhunderts, 2. überarbeitete Auflage [Fundamentals of modern economic theory, economic theory for students of the 21st century, 2nd edition, supplemented and revised]. Marburg, 692 p. Available at: <https://www.gbv.de/dms/zbw/837172764>. [in German].

Стаття надійшла до редакції 18.12.2024

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8–12 друкованих сторінок із ілюстраціями (рисуноками, таблицями). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Електронний варіант статті виконується в редакторі Microsoft Word, причому файл має бути збережений в форматі: *.doc. Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегль. Розмір полів: ліве – 3,0 см; праве – 1,5 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,0 см; інтервал – 1,5.

До рукопису додаються:

- УДК;
 - анотація українською мовою 500 друкованих знаків, анотація англійською мовою розширена, обсяг 1800–2000 друкованих знаків, до англійської анотації додається в окремому файлі український переклад;
 - ключові слова (українською, англійською мовами), перелік ключових слів від 5 до 10;
 - рисунки, таблиці з підписаними підписами;
 - оформлення списку літератури – за міжнародним бібліографічним стандартом АРА; кількість літературних джерел має складати не менше 5 та не більше 15. Цитувати необхідно як класичні, так і найновіші публікації (останніх 3–5 років) опублікованих у провідних профільних виданнях. У кінці статті подається транслітерований список літератури (References).
 - відомості про автора (авторська карточка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони.
3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.
4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.
5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог Атестаційної колегії МОН України до фахових видань та публікацій необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ЗВО всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, фахівці освітньої діяльності, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень із загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії та методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії та методики управління освітою, теорії та методики виховання, дошкільної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці.

Молодь і ринок

Youth & market

№ 12 (232) грудень 2024

No. 12 (232) December 2024

Головний редактор

Микола Галів

Відповідальний редактор

Наталія Примаченко

Літературне редагування

Ірина Невмержицька

Макетування та верстка

Ірина Негура

Підписано до друку 30.12.2024 р. Ум. друк. арк. 22,0.
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 x 84 1/8.
Гарнітура Times New Roman.
Віддруковано у друкарні “Посвіт”
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепи, 7